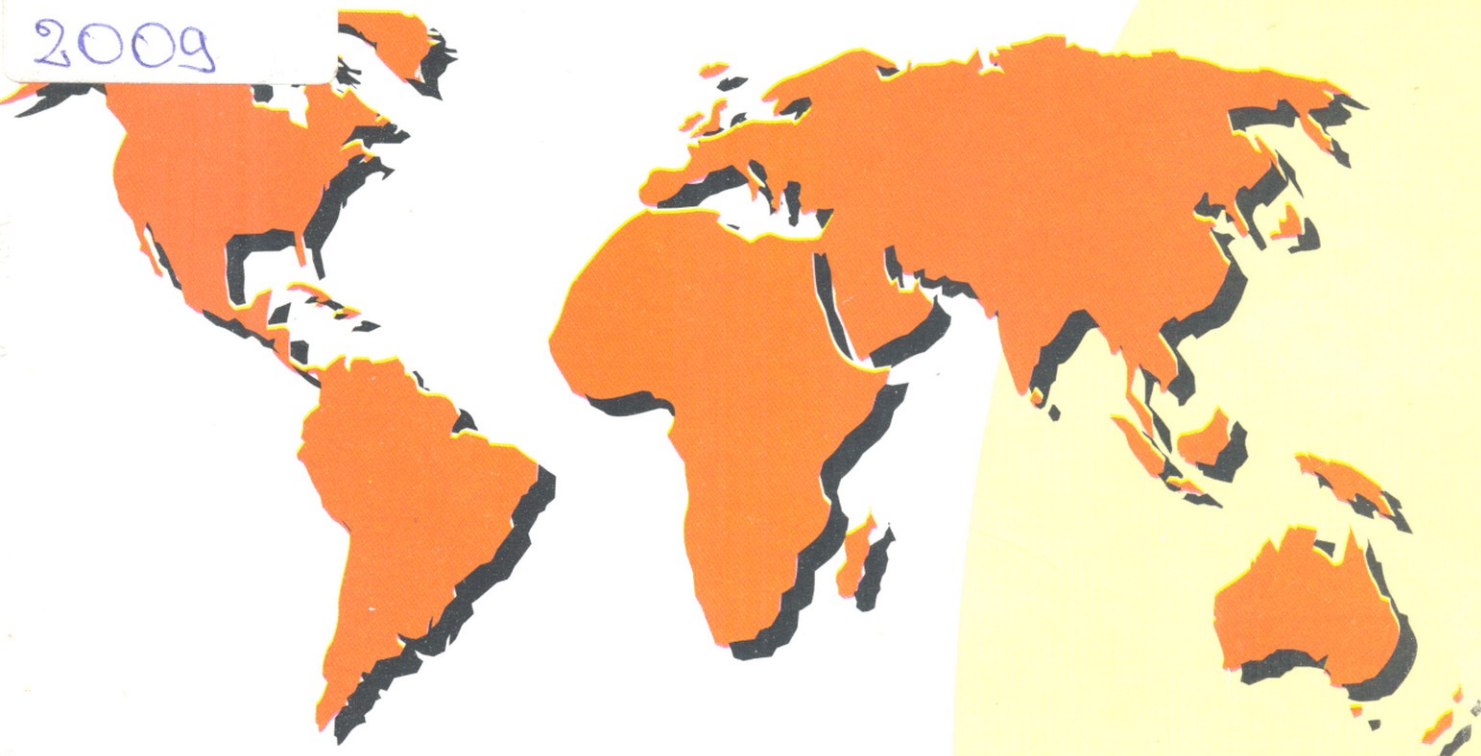

1574
2009

13

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები
INTERCULTURAL COMMUNICATIONS
МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

საერთაშორისო სამეცნიერო პერიოდული გამოცემა

International scientific periodical edition

Международное научно-периодическое издание

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

№ 9

თბილისი – Tbilisi – Тбилиси

2009

მთავარი რედაქტორი
Editor-in-chief
Главный редактор

ინდირა ძაგანია
Indira Dzagania
Индира Дзагания

რედაქტორები

ლირა გაბუნია
 ოლღა პეტრიაშვილი
 მარინე ტურავა
 ირინე ჯობავა

Editors

Lira Gabunia
 Olga Petriashvili
 Marina Turava
 Irina Jobava

Редакторы

Ли́ра Габу́ния
 О́льга Пе́триашви́ли
 Мари́на Ту́рава
 Ири́на Джо́бава

**კომპიუტერული
 რედაქტირება**

რობერტ მესხი

**Computer
 Editing**

Robert Meskhi

**Компьютерное
 редактирование**

Роберт Месхи

**პასუხისმგებელი
 მდივანი**

ლიანა გვასალია

**Executive
 Secretary**

Liana Gvasalia

**Ответственный
 секретарь**

Лиана Гвасалия

სარედაქციო საბჭო

ჯონი აფაქიძე (საქართველო), ბილალ დინდარი (თურქეთი), ენდრიუ ჰარისი (დიდი ბრიტანეთი), დორის ფოგელი (ავსტრია), სვეტლანა ტერ-მინასოვა (რუსეთი), პეტრე კონონენკო (უკრაინა), ილონა მანელიძე (საბერძნეთი), ანა აგრანატი (ისრაელი), ლალა ახმედოვა (აზერბაიჯანი), ნათავან მუსტაფაევა (აზერბაიჯანი), დავით გოცირიძე (საქართველო), ლეონიდე ჯახაია (საქართველო), მიხეილ ბოგუცკი (პოლონეთი), მარხაბო ჯაბბაროვა (ტაჯიკეთი), ვილემ ჰენდრიკ დე ბოფორტი (ნიდერლანდების სამეფო), ვენტა კოცერე (ლატვია), სვეტლანა ფერხო (ყაზახეთი), ჟანა ტოლისბაევა (ყაზახეთი), ზაირინისო იუსუფი (ტაჯიკეთი), მერი მადარშაჰი (საფრანგეთი), მარია კონსოლათა პრიასკო (იტალია), ჯამლეტ ჯანჯღავა (საქართველო), იორდან ლუცკანოვი (ბულგარეთი).

Editorial Board

Joni Apakidze (Georgia), Billal Dindar (Turkey), Andrew Harris (Great Britain), Doris Fögel (Austria), Svetlana Ter-Minasova (Russia), Peter Kononenko (Ukraine), Ilona Manelidu (Greece), Ann Agranat (Israel), Lala Akhmedova (Azerbaijan), Natavan Mustafaeva (Azerbaijan), David Gotsiridze (Georgia), Leonid Jakhaia (Georgia), Mikhael Bogutski (Poland), Marhabo Jabbarova (Tajikistan), Willem Hendrik de Beaufort (the Netherlands), Venta Kotsere (Latvia), Svetlana Ferho (Kazakhstan), Jhana Tolisbaeva (Kazakhstan), Hairiniso Yusufi (Tajikistan), Mehri Madarshahi (France), Maria Consolata Priasco (Italy), Jamlet Janjghava (Georgia), Yordan Lyutskanov (Bulgarian).

Редакционный совет

Джони Апакидзе (Грузия), Билял Диндар (Турция), Эндрю Харрис (Великобритания), Дорис Фегель (Австрия), Светлана Тер-Минасова (Россия), Петр Кононенко (Украина), Илона Манелиду (Греция), Анна Агранат (Израиль), Лала Ахмедова (Азербайджан), Натаван Мустафаева (Азербайджан), Давид Гоциридзе (Грузия), Леонид Джахия (Грузия), Михаил Богуцкий (Польша), Мархабо Джаббаров (Таджикистан), Виллем Хендрик де Бофорт (Нидерланды), Вента Коцере (Латвия), Светлана Ферхо (Казахстан), Жанна Толысбаева (Казахстан), Хайринисо Юсуфи (Таджикистан), Мери Мадаршахи (Франция), Мария Консолата Приаско (Италия), Джамлет Джанджгава (Грузия), Йордан Люцканов (Болгария).

Nazi (Nonna) Ushveridze, Ketevan Galoberi

(GEORGIA)

LINGUISTIC SITUATION IN THE MIDDLE ENGLISH PERIOD

As the name of this period indicates, Middle English is a kind of middle stage within the evolution of English. It is the period that lies between Old English and Early Modern English. It should be seen as a transition point. The transformation of English in the middle ages marks its turn from the early Anglo-Saxon to the Modern Period. By the end of Middle English stage, all the basic linguistic moments that lead to its modern structure and form are established.

The evolution of English from the second half of the Old English to the end of the Middle English period was deeply influenced by language contact situations that change its smooth development as a Germanic language.

In early Anglo-Saxon times, Old English dialects co-existed with Latin, the language of church. However, while Latin was only spoken by a small group of educated people, the status of English was strong; this is reflected by the impressive literature written in the West-Saxon standard.

The linguistic structure of Old English was first affected by its contact with Old North in the North, North East and Mid-East of England - the result of Viking Invasions and settlements.

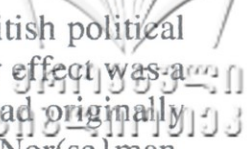
The Scandinavian conquest of England that had begun as early as the 8th century, was a great military and political event which also influenced the English language. The Scandinavian power in England lasted until 1042. The dialects spoken by the invaders belonged to the North Germanic languages and their phonetic and grammatical structure was similar to that of Old English.

Though the Scandinavian invasions of England date from Old English period, their effect on the language is particularly apparent in ME. Eventually the Scandinavians and the English intermarried and intermixed. They intermingled more easily as there was no linguistic barrier between them.

Influence of Scandinavian dialects made itself felt in two spheres: vocabulary and morphology. We find a large number of Scandinavian words in early Middle English, especially they are connected with geographical names. In Yorkshire, Lincolnshire, Northumbrian and more place-names are Danish or Norwegian.

Altogether more than 1.400 English villages and towns bear names of Scandinavian origin with the element "thorp" meaning "village" e.g. "Woodthorp"; "toft" - "grassy spot" e.g. "Langtoft".

The second decisive language contact situation to strike English defines the Middle English period to a great extent, namely, the advent of French after 1066. This date is common known as the date of the Norman Conquest, though the military occupation of the country was not completed until a few years later. The Normans occupied all the important posts in church, in the government, in the army and etc. After the conquest hundreds of people from France crossed the channel to make their home in Britain. French monks, tradesmen and craftsmen flooded the southwestern towns, so that not only the higher nobility but also much of the

middle class was French. The Norman Conquest was not only a great event in British political history but also the greatest event in the history of the English language. Its earlier effect was a decisive change in the linguistic situation. The Norman Conquerors of England had originally come from Scandinavia. The origin of the Norman is hidden in their very name Nor(se)man. The Normans came to France in IX century. They were Norwegian Vikings raided the French territory. About one hundred and fifty years before they seized the valley of the Seine and settled in what was henceforth known as Normandy. They were swiftly assimilated by the French and in the XI century came to Britain as French speakers and bearers of French culture. The Norman Conquest influenced the linguistic landscape of England immensely.

The Normans brought power with them: they were more powerful politically and ecclesiastically. Evidence of Norman ecclesiastical power is visible in many impressive cathedrals usually constructed in Romanesque style. They also imported their national symbols. The three golden lions in the coat of arms of England are derived from the symbol of the Kingdom of Normandy.

The most immediate consequence of Norman domination in Britain is to be seen in the wide use of the French language in many spheres of life. For almost three hundred years French was the official language of administration: it was the language of king's court, the law courts, the church, the army and etc. The intellectual life, literature and education were in the hands of French-speaking people; French, alongside Latin, was the language of writing. For all that, England never stopped being an English-speaking country. The bulk of population held fast to their own tongue: the lower classes in the towns, and especially in the country-side, those who lived in the Midlands and up North, continued to speak English and looked upon French as foreign and hostile. Since most of the people were illiterate, the English language was almost exclusively used for spoken communications. At first the two languages existed side by side without mingling. Then, slowly they began to permeate each other. The Norman barons and the French town-dwellers had to pick up English words while the English began to use French words in current speech. A good knowledge of French would give a person a certain social prestige and probably many people became bilingual and had a fair command of both languages. These peculiar linguistic conditions could not remain static. The struggle between French and English was bound to end in complete victory of English, for English was the living language of the entire people, while French was used in certain social spheres and also in writing. Yet the final victory was still a long way off. In XIII century only a few steps were made in that direction. The earliest sign of the official recognition of English by the Norman Kings was in 1258 when Henry III addressed the population of the country in Proclamation written in English (in London dialect). And later in 1362 (under King Edward III) English was used in Parliament.

The three hundred years of the domination French affected English more than any other foreign influence before or after.

About ten thousand French words had been taken over by English during the Middle English period, and most of them have remained in the language until the present day. Aside from the already mentioned new vocabulary pertaining to the affairs of government, court, the church, the army, and education, many words relating to food and fashion were introduced as well. In some fields an original English terminology did not exist. Therefore, many French terms were borrowed. One example is the names of animals and their meat. Whereas the names of the animals remained the same, their meat was renamed according to the Norman custom. This correlated to the sociological structures: the farmers that raised the animals were predominantly English natives and could afford to keep using their own vocabulary while

farming - those serving the meat at the dining-room table to the mainly French upper classes had to conform to the French language.

Despite the use of French in court, Middle English was the language of the people, and few people outside the nobility or the church were readers. Moreover, even with the development of the printing press, books were highly expensive, and few, except for those in the upper classes, could afford them. It's also important to understand that Middle English was not the only language spoken in England. Scots, Cornish and Welsh were spoken and differ from modern and even Middle English, and several prominent dialects of ME like the West Midland dialect have significant differences from the "London" form of the language.

It is necessary to mark that the regional Middle English dialects had developed from respective OE dialects. So in Early ME the following dialect groups can be distinguished:

1. The southern group included the Kentish and the South-Western dialects. Kentish was a direct descendant of the OE Saxon dialects, - not only the West Saxon, but also East Saxon. The East Saxon dialect was not prominent in OE but became more important in Early ME as it made The basis of the London dialect in XII and XIII centuries.

2. The group of Midland (Central) dialect corresponding to the OE Mercian dialect is divided into West Midland and East Midland as two main areas. In Middle English the Midland area became more diversified linguistically than the OE Mercian kingdom occupying approximately the same territory: from the Thames in the South to the Welsh-speaking area in the West and up north to the river Humber.

3. The Northern dialect had developed from the OE Northumbrian dialect.

The Early Middle English dialect division was preserved in the succeeding centuries, though even in Late Middle English the linguistic situation changed. In Early Middle English while the state language and the main language of literature was French, the local dialects were relatively equal. In Late ME when English had been reestablished as the main language of administration and writing, one of the regional dialects, the London dialect prevailed over the others. For a long time after the Norman Conquest there were two written languages in England both of them foreign: Latin and French. English was as a tongue used only by common illiterate people and not fit for writing.

The victory of English was predetermined and prepared for by previous events and historical conditions.

The works in the vernacular, which began to appear towards the end of XII century, were mostly of a religious nature.

As in the Late Old English period, Middle English texts came down to us on manuscripts, which are books and documents handwritten by scribes. Many thousands of manuscripts survive from the Middle English period. We can still see some of them on display in museums and libraries such as the British Library in London, Bodleian Library in Oxford or the National Library of Scotland in Edinburgh.

Towards the end of the XIV century as the language of administration, literature and education, English was once more the dominant speech of all social classes in all regions. In 1363, for the first time in history, parliament was opened by the King's chancellor with an address in English. And in 1399 King Henry IV used English in his official speech when accepting the throne. All these events were the steps to the recognition of English as the state language.

As French influence faded a number of writers from XII and XIII centuries decided to write in the vernacular language rather than in French and Latin. This tradition spread and XIV

ANIMAL	MEAT
sheep	mutton
cow	beef
swine	pork

По этому поводу Патриарх Московский и всея Руси Алексей II сказал: «Мировая власть и конструктивная деятельность традиционных религиозных общин были созданы на основе взаимного общения, в Азербайджанской Республике редкая модель государственно-религиозных отношений нашла свое отражение. Я утверждаю, что в этой области накопленный Азербайджаном опыт должен изучаться и анализироваться» (8 ноября 2006, с.16).

В Азербайджане гарантом свободы совести и вероисповедания является государство. Это особо было отмечено в письме Президента Азербайджана господина Ильхама Алиева, адресованном конференции «Азербайджан - образец толерантности», проведенной 16 ноября 2007 года в Баку: «В Азербайджане представители различных наций и религий живут одной семьей. Это имеет важное значение для развития нашей страны. Это, с одной стороны, является чувством, исходящим из всех людских сердец, своего рода требованием, с другой стороны - это деятельность религиозных деятелей и, конечно же, государственная политика» (9 июля 2007 г., с.13). Все вышеперечисленное наглядно демонстрирует, что на сегодняшний день толерантность является реальностью повседневной жизни в Азербайджане.

Литература:

1. Гейдар Алиев и политика в области религии в Азербайджане: реальность и перспективы. Материалы международной конференции. Баку, 2007.
2. Шейхулислам А.Пашазаде. Ислам на Кавказе (на азерб. языке). Баку, 1991.
3. Там же.
4. Конституция Азербайджанской Республики. Баку, 1996.
5. Алиев Г.А. Религия - национально-духовное достояние народа (на азерб. языке). Баку, 1999.
6. Государство и религия. Журнал (на азерб. языке), ноябрь, 2006.
7. «Азербайджан». Газета (на азерб. языке), 16 ноября 2007.
8. Государство и религия. Журнал (на азерб. языке), июль, 2007, стр.16
9. Алиев Г.А. Азербайджан на разделе XXI века и третьего тысячелетия (на азерб. языке). Баку, 2001.
10. Алиев Г.А. Наша независимость вечна (на азерб. языке). Баку, 1997.
11. Гулузаде М.Н. Отношения государство-религия в Азербайджане (1920-1991).

Musa Guluzade

Tolerance in Azerbaijan

Summary

Historically Azerbaijan was territory of residence for many people and ethnic groups. And today the situation is the same. And today one of distinctive features of Azerbaijan is politically ethnic and multinational nature of the population of the country. Now Azerbaijan is occupied by more than 80 ethnical groups .

учреждений и высших слоев населения; английский язык был оттеснен в более низкую социальную сферу; на нем говорила основная масса крестьян и городского населения. Таким образом, страна была разделена в языковом отношении на два слоя. Существование в стране двух языков неизбежно вызывало борьбу между ними, которая длилась в течение трех столетий. В конце XIV в., одержав победу, английский язык вернул себе статус государственного – это был прорыв в истории английского языка. Из этой борьбы английский язык вышел в значительно измененном виде – обогатив свой словарь обширным пластом французской лексики. В это время особую роль начал играть лондонский диалект, вобравший в себя четыре различных территориальных диалекта. Крупнейшая фигура английской литературы Средневековья Джеффри Чосер (1344-1400) мастерски использовал лондонский диалект при создании своего знаменитого сочинения "Кентерберийские рассказы".

К концу XIV в. складывается лондонский диалект как вид языка, который становится основой новоанглийского национального языка.

ნაზი (ნონა) უშვერიძე, ქეთევან გალობერი

ლინგვისტური მდგომარეობა საშუალო ინგლისურის პერიოდში

რეზიუმე

ინგლისური ენის ისტორიის განვითარების მოკლე მანძილზე, ენის ლექსიკური შემადგენლობა განიცდიდა განუწყვეტლივ ცვლილებას, რომელიც გამოწვეული იყო როგორც ლინგვისტური, ასევე ექსტრალინგვისტური ფაქტორებით.

ჩვენ ნაშრომი ეხება საშუალო ინგლისურის პერიოდის ლინგვისტურ მდგომარეობას, რომელზეც დიდი გავლენა იქონია სკანდინავიურმა და ფრანგულმა ენებმა, განსაკუთრებით კი მის ლექსიკურ შემადგენლობაზე.

საშუალო ინგლისურის პერიოდი წარმოადგენს ინგლისური ენის განვითარების მეორე ეტაპს, რომელიც მოიცავს პერიოდს - XI საუკუნის შუახანებსა და XIV საუკუნის დასასრულს.

სკანდინავთა შემოსევას და ბრიტანეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ტერიტორიაზე მათ დასახლებას მოჰყვა სკანდინავიური სიტყვების შემოღება. უნდა აღინიშნოს, რომ სკანდინავიური და ინგლისური ენები წარმოშობით ენათა ერთსა და იმავე ჯგუფს მიეკუთვნება. ამდენად, ისინი დიდად არ განსხვავდება ერთმანეთისაგან და ამიტომაც მოსახლეობას უადვილდებოდა ურთიერთგაგებაც.

1066 წელს დაიწყო ინგლისის დაპყრობა ნორმანთა მიერ. ამ მოვლენამ დიდი გავლენა მოახდინა როგორც ინგლისის ისტორიაზე, ასევე თვით ინგლისური ენის განვითარებაზე.

ნორმანთა მიერ ინგლისის დაპყრობის შემდეგ რამდენიმე ასეული წლების განმავლობაში ქვეყანაში გაბატონებულ ენად ითვლებოდა ფრანგული. ის მიხნეული იყო როგორც სამეფო კარის, მთავრობის, სასამართლოებისა და მოსახლეობის მაღალი ფენის ენა. ხოლო ინგლისურმა ენამ გადაიწია სოციალურად დაბალ ფენაში, რომელზედაც ლაპარაკობდა გლეხებისა და ქალაქის მოსახლეობის ძირითადი მასა. ამრიგად, ენობრივი თვალსაზრისით ქვეყანა იყო ორ ფენად გაყოფილი. ქვეყანაში ორი ენის არსებობამ გარდაუვალი გახადა მათ შორის ბრძოლა, რომელიც თითქმის 300 წლის განმავლობაში გრძელდებოდა. XIV საუკუნის ბოლოს ინგლისურმა ენამ, გამოვიდა რა გამარჯვებული ამ ბრძოლაში, დაიბრუნა სახელმწიფო სტატუსი. ინგლისური ენის ისტორიაში ეს იყო გარდამტეხი მომენტი. ამ პერიოდში განსაკუთრებულ როლს თამაშობს ლონდონის დიალექტი, რომელმაც გაითა-

ვისა ოთხი სხვადასხვა ტერიტორიალური დიალექტი შუა საუკუნეების ინგლისური ლიტერატურის გამოჩენილმა წარმომადგენელმა ჯეფრი ჩოსერმა (1344-1400) რსტარტურად გამოიყენა, სწორედ ლონდონის დიალექტი, თავისი ცნობილი ნაწარმოების - „კენტერბერიული მოთხრობების“ შექმნისას.

ამგვარად, XIV საუკუნის დასასრულს ლონდონის დიალექტი იწყებს ლიტერატურულ ენად ჩამოყალიბებას, რომელიც შემდგომში საფუძვლად დაედო ახალი ინგლისური ენის შექმნას.

Соображения по двум фонетическим вопросам в русском языке

Первый из рассматриваемых вопросов касается одной детали физиологии звукообразования в русской лингвистике, второй – наличия сильного приступа анляутных гласных в русском языке.

Известно, что любой звук как разговорной (устной), так и вокальной речи обязательно сопровождается голосом (человеческим), являющимся в то же время свойством звука [5, 488]. Иначе говоря, голос – то же самое, что совокупность звуков [4, 34; 5, 488]. Еще проще говоря, голос – то же, что и звук [8, 79].

В научной литературе порой встречаются дифференцированные понятия – «голос вообще» и «голос в фонетике» [5, 488].

Голос вообще – это разнообразные по высоте, силе и тембру звуки, «издаваемые при помощи голосового аппарата человеком и дышащими лёгкими животными» [4, 34; 5, 488]. Кроме того, что голосом сопровождаются такие безусловнорефлекторные движения мышц гортани, как чиханье, кашель и т. д., человек выражает голосом ощущения, чувства и мысли в виде крика, смеха, плача, разговорной и вокальной речи [4, 34; 5, 488].

Голос в фонетике – это свойство звука, соответствующее периодическим колебаниям напряженных голосовых связок во время речи [5, 488].

О том, каков механизм звукообразования (т. е. голосообразования), имеются две исключаящие друг друга русскоязычные информации (тут ещё нет речи о различении двух – мюллеровской и юсоновской 1- теорий звукообразования).

Согласно одной из этих информаций, голос – это «звук, образуемый в гортани колебанием *приблизённых друг к другу* напряжённых голосовых связок под давлением выдыхаемого (фонационного – А. Б.) воздуха» [8, 79].

Вторая информация, которая, в свою очередь, опирается на мышечно-эластическую (мио-эластическую) теорию И. Мюллера, гласит, что «началу *любого звукоизвлечения* предшествует *смыкание* голосовых связок» [4, 34], а не их *приближение друг к другу*, как это было сказано в первом случае, что имеет существенное значение для данного рассуждения. В этой же информации даётся описание того, что имеет место и что происходит вслед за *смыканием* голосовых связок, так как *только* смыканием не получится то, что называется **голосом** или **звуком**: «При этом повышается внутритрахеальное (интратрахеальное) давление; в момент, когда оно превысит силу натяжения голосовых связок, происходит *прорыв* внутритрахеального воздуха через голосовую щель (т. е. происходит *размыкание* голосовых связок – А. Б.)» и «связки начинают вибрировать, приводя в колебание воздух, находящийся выше них» [4, 34]. Этим завершается артикуляционный момент фонетики звука и начинается акустический.

Имеется и грузинскоязычная информация, которая, разъясняя ту же – мио-эластическую – теорию, сообщает нам, что *звукоизвлечению* предшествует *приближение друг к другу* голосовых связок гортани, при этом повышается интратрахеальное давление, а поток воздуха не *прорывает*, а *проходит* через голосовую щель, вызывая

при этом вибрацию голосовых йогов, за которой следует колебание находящегося выше них воздуха [7, 488].

Какую же из этих научных информации следует считать правомерной – ту, согласно которой извлечению голоса предшествует взаимоприближение голосовых связок, что подразумевает слабый (мягкий) приступ, или ту, согласно которой при адекватной ситуации имеет место смыкание и размыкание голосовых связок, что идентично сильному (твёрдому) приступу?

Если смыкание и размыкание голосовых связок (голосовой щели) сопровождают любое звукоизвлечение, то почему общей фонетикой приписывается не сильный, а слабый приступ гласным, например, грузинского языка, а также гласным романских и славянских языков, в частности, русского языка [1, 105; 2, 107]?

При каких же случаях имеют место придыхательный и мягкий приступы, о которых говорится в общей фонетике [1, 103-105; 2, 104-107]?

Эти и другие вопросы дают повод ещё раз пересмотреть эту сферу общей фонетики.

Речь пойдёт о гласных русского языка, где сильный приступ до сих пор не обнаружен [1, 105; 2, 107]. Для примера возьмём мужскую фамилию с именным инициалом и эту же фамилию без инициала, принадлежащую женщине: **Сидоров А. – Сидорова, или Сидорова – Сидоров А.**

Если эти антропонимические формы несколько раз повторить вслух, нельзя не заметить как акустическое, так и артикуляционное различие в приступе, т. е. экскурсии звука (фонемы) «а». Различие станет более явным, если артикулирование произвести шёпотом.

При произнесении инициала **А.** из примера **Сидоров А.** слышится «своего рода сильный стенообразный шум», о котором говорит грузинский фонолог Г. Ахвледиани [1, 104; 2, 106] и который наблюдательный человек непременно воспримет и осмыслит. Эффект этого шума станет более сильным, если сравниваемые формы «произнести» через «второй канал» (замкнутыми губами, через нос), когда **А.**, «конечно, не произносится (не узнаётся) по той простой и ясной причине, что губы замкнуты и таким образом не достигается соответствующая конфигурация речевых органов», а что самое главное, через полость рта не протекает поток ни фонационного и даже ни респирационного воздуха; но зато образовывается и «ясно распознаётся ларингальный [']», который произносится на месте, ему принадлежащем – в ларинксе» [3, 153], т. е. в голосовых связках благодаря их замыканию и размыканию, что является подтверждением присутствия сильного приступа в артикуляции инициала (гласного) **А.**

Можно обратиться также к шёпоту через «второй канал», когда губы замкнуты и «произношение» осуществляется без голоса (так «говорим», обычно, с самим собой).

При произнесении инициала **А.** голосовые связки замыкаются и размыкаются, что является результатом присутствия здесь ларингального ['], т. е. сильного приступа и что не имеет места в случае формы **Сидорова**: «стенообразный шум» получается как раз по причине замыкания голосовых связок (когда воздух в области трахеи находится под давлением «в ожидании» прорыва) и последующего размыкания их. Если при произнесении **А.** не замкнём, а затем не разомкнём голосовые связки, акустически невозможно различить эти два отличных друг от друга случая (**Сидоров А.** и **Сидорова**), что, вместе с фонологией, вовлекает и фонетические особенности русского языка, связанные с редукцией бузударного аусляутного гласного. Ср.: **Сидоров А.**, т. е. **Сидоро[в'а]** – **Сидорова**, т. е. **Сидоро[въ]**. Здесь, вместе с фонетическим, интерес

вызывает и фонологический фон, состоящий в том, что в случае **А.** налицо антропонимическая модель муж. рода, а в случае **-а** – антропоним жен. рода. Значит, замыкание и размыкание голосовых связок в приступе гласного, вместе с фонетическим различием, может дать и фонологическую разницу, что приводит к социальному (дистинктивному) назначению искомого признака – сильного приступа.

Как раз то, чем отличается и выделяется акустика и, значит, артикуляция приступа инициала **А.** и есть «своего рода сильный стенообразный шум», т. е. здесь гласный имеет сильный присуп – признак любого отдельно принесённого (изолированного) гласного. Ничего подобного не имеет гласный **-а** в форме **Сидорова**.

Таким образом, инициал **А.** является гласным с сильным приступом: [**'а**]. Почему же должно быть дано иное истолкование остальным гласным русского языка в аналогической ситуации? Ср.: **Сидоров Э.**, т. е. **Сидоро[в'э]**; **Сидоров И.**, т. е. **Сидоро[в'и]**; **Сидоров О.**, т. е. **Сидоро[в'о]**; **Сидоров У.**, т. е. **Сидоро[в'у]**.

Фонетика (артикуляция и акустика) изолированного гласного в его экскурсии ничем не отличается от фонетики любого анляутного гласного в любом языке, в частности, в самом русском, так как перед ним нет другого звука, который мог бы оказать то или иное влияние на его экскурсию. Это очень важно при учёте того, что когда речь идёт о сильном приступе, как правило, подразумеваются именно анляутные гласные, т. е. гласные в абсолютном начале слова. Ср. (читать столбиком вниз и вверх) (Гласный «А» («а») везде ударный.):

Сидоров А.

Авель

Авров

август

ад

(повторить шёпотом).

В результате налицо такая артикуляция:

Сидоро[в' а]

[**' а**]вель

[**' а**]вров

[**' а**]вгуст

[**' а**]д

Ещё примеры для «а»: **а**д – **са**д – **а**д, **а**кт – **та**кт – **а**кт, **а**лый – **ма**лый – **а**лый, **а**рка – **ма**рка – **а**рка, **а**хнуть – **па**хнут – **а**хнуть...

А раз так, значит, любой анляутный гласный имеет сильный приступ в любом языке.

Следует заметить, что в отличие от других (напр., картвельских) языков, присутствие сильного приступа а намного легче выявить (распознать) в анляутных гласных русского языка, где сам гласный, если он бузударный, редуцируется, т. е. ослабевает, сокращается, уменьшается (лат. *reductio*), «отодвигается», а сильный приступ в виде ларингального согласного [**'**], не подвергаясь законам редукции, свойственной именно гласным (русского языка), как бы выступает «во всей красе»: **аба́к** [**'**ʌ]**ба́к**. Более того: гласный, редуцируясь, как бы передаёт возлагаемые на него словообразующие функции предшествующему согласному: **ба́ра́к** > [**б**ʌ**ра́к**] > [**б**ʌ-**ра́к**],

каба́н > [кЛба́н] > [кЛ-ба́н] и т. д. В этом смысле в артикуляции доминирует не гласный (редуцируемый), который в принципе можно и не произносить (порой в живой речи исчезает не только безударный, т. е. редуцируемый и не только способный редуцироваться гласный: **говорит** [грт]), но и предшествующий согласный, как бы принявший на себя слогаобразующие функции: **барáк** > [бЛра́к] > [б°ра́к] > [б°-ра́к], **каба́н** > [кЛба́н] > [к°ба́н] > [к°-ба́н] и т. д. Всему этому способствует то, что при артикулировании редуцированного гласного не достигается конфигурация речевых органов, необходимая для произнесения нередуцированного гласного. А раз сильный приступ гласного выступает в виде ларингального согласного ['], можно сказать, что в русскоязычных примерах с анляутной безударной позицией фактически доминирует не гласный звук, а сильный приступ, являющийся, в отличие от [б] и [к], лишь фонетической, а не фонологической величиной, гласный же, как и выше, в принципе почти не произносится, в результате чего налицо «перебазирование» фонологических функций с фонемы (с гласного) на звук (на согласный [']): **абáк** ['^ба́к] > ['°абáк] > ['°-бак]. Так что, в конце концов, при артикуляции от анляутной безударной (редуцированной) гласной фонемы остаётся лишь его фонетический признак – сильный приступ в виде ларингального согласного [']. Описанные примеры демонстрируют первые преударные слоги. Редукция ещё сильнее во втором (третьем и т. д.) преударном (а также в любом заударном) слоге, где, естественно, намного выше и эффект сильного приступа.

Итак: в отличие от примера **Сидорова**, где каждый звук, в том числе и конечный гласный «а», сливается с предыдущим звуком как бы в нечто единое целое, в примере **Сидоров А.** гласный «А», являющийся инициалом, имея сильный приступ, не может слиться с предыдущим звуком [в]. Сравним ещё раз:

Сидорова – **Сидоро** [в ь]
Сидоров А. – **Сидоро** [в ' а]

Подобным образом можно охарактеризовать любой гласный русского языка.

Такая интерпретация, в свою очередь, непременно ведёт к необходимости переосмысления вопроса о различении гласных и согласных по признаку наличия или отсутствия той или иной преграды в речевом тракте, начиная с голосовых связок и кончая губами и полостью носа.

Идея сильного приступа любого анляутного (или изолированного) гласного в любом языке, в частности, в русском инспирирована существованием архиархаичного ларингального согласного ['] в тушинском языке.

Что касается явления, имеющего место в гласных литературного немецкого языка и известного под названием Knacklaut или Knackgeräusch [7, 34-35] '*силиный приступ*', то о нём отдельная речь.

Литература:

1. Ахвледиани Г. Введение в общую фонетику. Тб., 1966.
2. Ахвледиани Г. Основы общей фонетики. Тб., 1949.

3. Бартишвили А. Краткая характеристика цоватушинского ларингального точки зрения его дальнейшего исследования. Труды Телавского государственного университета им. Я. Гогешаши, т. IX. Телавი, 1998.
4. Большая советская энциклопедия, т. 7. М., 1972.
5. Грузинская советская энциклопедия, т. 11. Тб., 1987.
6. Ермолаев В. Г. Некоторые вопросы фониатрии. В кн.: Многотомное руководство по оториноларингологии, т. 4. М., 1963.
7. Никонова О. Н. Фонетика немецкого языка. М., 1958.
8. Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов. М., 1976.
9. Фомичев М. И. Основы фониатрии Л., 1949.

Arsen Bertlani

Ideas About Two Phonetic Points in the Russian Language

Summary

In this work the author discusses two mutually excluding scientific approaches related to the general phonetics. According to one of the theses the voice of a human being, i. e. vocal sound is formed under the pressure of breathed out (phonation) air, and as a result of waving the *neared* and stretched vocal strings, which is identical to soft strengthening. According to the second thesis the sound-making process is outstripped by the *stifling* and *weakening* of vocal strings, which is identical to *strong* (*hard*) strengthening. Having revealed various points of view in the scientific discourse, the author puts a lot of questions giving us the reason and stimuli for reexamining this sphere of general phonetics. As it is known the general phonetics considers that the anlauts of the Russian language do not have any kind of strengthening. The work represented is the attempt to reveal the strong (sharp, occlusive) strengthening of vowels (that are isolated) in the Russian language.

არსენ ბერტლანი

მოსაზრებები ორი ფონეტიკური საკითხის შესახებ რუსულ ენაში

რეზიუმე

ერთი მხრივ, სამეტყველო ბგერის, ანუ სამეტყველო ხმის წარმოქმნის შესახებ ზოგადფონეტიკურ ლიტერატურაში არსებული სამეცნიერო ინფორმაციის წინააღმდეგობრიობა იძლევა ფონეტიკის ამ სფეროს კიდევ ერთხელ გადახედვის საბაბსა თუ სტიმულს. მეორე მხრივ, წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს მცდელობას პირველად მათი კვლევის ისტორიაში გამოვლინდეს ძლიერი (ძვევითი, ხშული) შემართვის არსებობა რუსული ენის ხმოვნებში.

ეს იდეა ინსპირირებულია არქიარქაული ლარინგალური ['] თანხმოვნის არსებობით თუშურ ენაში.

ინგლისური ეროვნული ხასიათი ხუმრობებსა და ანექდოტებში

თანამედროვე სამყაროში განსაკუთრებული სიმძაფრით დგება მონო – და კულტურათშორისი ურთიერთობის პრობლემა. კულტურათშორისი ურთიერთობის პროცესში ვლინდება ამა თუ იმ ეთნიკური ერთობის წარმომადგენელთა ინდივიდუალური ფსიქოლოგიური თავისებურებანი. ინფორმაციის გაცვლა მიმდინარეობს ინტერესთა ურთიერთმოქმედების ფონზე, რასაც თან ახლავს სიმპატიისა და ანტიპატიის გამოვლენა და გამოხატვა, მსგავსებებისა და განსხვავების გამოკვეთა.

განსხვავებები შეიძლება იყოს მეტნაკლებად გამოხატული, რაც ერთა შორის ურთიერთკონტაქტების თავისებურებებსაც განსაზღვრავს. ეთნოსთა ურთიერთობების შედეგად ყალიბდება ეთნიკური სტერეოტიპები, რომლებიც საკუთარი ეთნიკური ჯგუფისათვის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებების გაცნობიერების შედეგს წარმოადგენს.

აღამიანის ცნობიერებაში მყარად ძევს თვისება მიანიჭოს ამა თუ იმ ეთნიკურ ჯგუფს ესა თუ ის დამახასიათებელი ნიშანი: ცბიერება, აგრესიულობა, უშუალოება, სიბრიყვე, ბოროტება და სხვა, რაც ეთნოკულტურული სტერეოტიპების ჩამოყალიბების საფუძველს შეადგენს. ეთნოკულტურული სტერეოტიპები არის განზოგადოებული წარმოდგენები ამა თუ იმ ერის ტიპური თვისებების შესახებ. გერმანული აკურატულობა, ჩინური ცერემონიები, აფრიკული ტემპერამენტი, იტალიური ფეთქებადობა, ფინური სიჯიუტე, ესტონური სინედე, პოლონური გაღანტურობა - სხვა არაფერია თუ არა ერზე წარმოქმნილი შეხედულება, რომელიც მის თითოეულ წარმომადგენელზე ვრცელდება. ყოველივე ეს ხშირად ხდება სხვადასხვა გამონათქვამისა და ანექდოტის შექმნის მიზეზი.

ერთა ურთიერთწარმოდგენებისა და ურთიერთშეფასებების ამსახველი ერთ-ერთი ნათელი მაგალითი ლინგვოკულტუროლოგიური ანექდოტები და ხუმრობებია.

სწორედ სტერეოტიპულ წარმოდგენებს ეყრდნობა ლინგვოკულტუროლოგიურ ანექდოტთა უმრავლესობა, როგორც, მაგალითად:

„სხვადასხვა ერის წარმომადგენლებს გაუვ ზავნეს შემდეგი შინაარსის მქონე ფილმი: უდაბნოში, გაგანია მზეზე ქალი და კაცი მოდიან ძლივს-ძლივობით. უცებ კაცი წვნიან ფორთოხალს ამოიღებს და ქალს აწვდის. მაყურებელს ეკითხებიან: რა ეროვნებისაა კაცი?“

ფრანგი მაყურებელი ამბობს: „მხოლოდ ფრანგს შეეძლო ასე გაღანტურად მოპყრობა ქალთან“. რუსი ამბობს: „არა. იგი რუსია. ასეთი დურაკი როგორ უნდა იყო! თვითონ ვერ შეჭამა?“. ებრაელი: „არა, იგი ებრაელია. აბა შუა უდაბნოში ებრაელის გარდა ვინ ნახავდა ფორთოხალს“.

ესეც ჩვენი სტერეოტიპები – ფრანგული გაღანტურობა, რუსული უზრდელობა, ებრაული მოხერხებულობა.

ანექდოტი (საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ან მწვავე ყოფითი შინაარსის მოკლე ზეპირი თხრობაა სახუმარო ან სატირული შეფერილობითა და მოულოდნელი გონებაბახვილური დაბოლოებით. ე.ხიმიკი აღნიშნავს, რომ მხოლოდ რუსულ კულტურაში აქვს განსახილველ მოვლენას სპეციალური დასახელება, რაც მას სხვა კულტურებში ანალოგიური მოვლენებისგან განასხვავებს. “ინგლისურ ენობრივ კულტურაში ანექდოტს უწოდებენ joke, canned joke, funny story (ხუმრობა, სახუმარო, ეფექტური ისტორია)”. ფრანგები ანალოგიურ მოვლენას historie (იგავს), უწოდებენ.

ასეთსავე სიტუაციას სიტყვით Witz გერმანელები აღნიშნავენ ხუმრობასაც, ენა-
მოსწრებულ ნათქვამსაც და იმასაც, რასაც ჩვენ ანეკდოტს ვუწოდებთ” (317). **ლიტერატურული**
ლიტერატურული ანეკდოტისაგან განსხვავებით, თანამედროვე **ანეკდოტი** **მხოლოდ**
მხოლოდ და მხოლოდ სამეცყველო (და არა ლიტერატურული) ჟანრია. ერთმანე-
თისგან უნდა გაიმიჯნოს ანეკდოტის თხრობა, როგორც ზეპირი სამეცყველო ჟან-
რი და ანეკდოტის ტექსტი – ის, რაც მოცემული სამეცყველო ჟანრის რეალიზაცი-
ისას წარმოითქის. ამავე დროს, სწორედ ანეკდოტის თხრობის ანუ ანეკდოტის,
როგორც სამეცყველო ჟანრის ფუნქციონირებისას განისაზღვრება მისი დანიშნუ-
ლება, რაშიც მდგომარეობს მისი სპეციფიკა.

სამეცყველო ჟანრების უმრავლესობისაგან ანეკდოტის თხრობა იმით გან-
სხვავდება, რომ მთხრობელი (სამეცყველო ჟანრის სუბიექტი) ანეკდოტის ტექსტის
ავტორობაზე არასოდეს აცხადებს პრეტენზიას. ჩვეულებრივ, როცა ადამიანი ხუმ-
რობს, ეს გულისხმობს, რომ მან თავად მოიგონა ხუმრობა. საკუთარი, ან სხვისი
ხუმრობის გამეორება არ ნიშნავს, თავად იხუმრო. რა თქმა უნდა, შესაძლებელია,
ადამიანი სხის ხუმრობას იმეორებს და თავისად ასაღებს ან სხვის მიერ მოგონილ
ტექსტს როგორც საკუთარს ახმოვანებს, მაგრამ ასეთ შემთხვევებში სუბიექტი
იძულებულია სხვისი ტექსტის ნასესხობა დამალოს: როგორც კი „პლაგიატი“ გა-
მოაშკარავდება, სამეცყველო ჟანრი იშლება. თუმცა, როგორც მ.კაგანი აღნიშნავს,
“თითოეული ადამიანი მოცემული ავტორის ტანაავტორი ხდება, იმდენად რამდენა-
დაც მას აქვს უფლება თავისებურად მოეყვას ეს ანეკდოტი, შეცვალოს რა ტექსტი
– აუტენტური, ავტორის მიერ ფიქსირებული ტექსტი, როგორც ხალხური სიმღერის
ან ზღაპრის შემთხვევაში, არ არსებობს (1,6).

ამავე დროს, ანეკდოტი, მაშინაც კი, თუკი ის თავად მთხრობელმა მოიგონა,
ისე უნდა იქნას მოყოლილი, როგორც სხვებისაგან გაგონილი. სხვაგვარად რომ
ვთქვათ, ანეკდოტი ხასიათდება კვლავწარმოებით: ანეკდოტის თხრობის სამეცყვე-
ლო ჟანრში ის თავიდან არ წარმოიშვება, არამედ განმეორებით (არაერთგზის)
იწარმოება. ამ შემთხვევაში ანეკდოტის თხრობა რამდენადმე გვაგონებს ისეთ სა-
მეცყველო ჟანრებს, სადაც კლიშირებული ფორმულები გამოიყენება, როგორები-
ცაა, მაგალითად, ეტიკეტური ჟანრები: მისაღმება, მადლობის გამოხატვა, ბოდიშის
მოხდა, დღესასწაულის მილოცვა. ეტიკეტური სამეცყველო ჟანრების შემადგენლო-
ბაში, ეტიკეტური ფორმულების გამოყენებისას მოღაპარაკეს პრეტენზია არა აქვს
შესაბამისი ფორმულის ავტორობაზე, მაშინაც კი, თუკი ყველა მისი გამონათქვამი
ამ ერთი ფორმულის გამოთქმის გარდა სხვას არაფერს არ შეიცავს.

არსებობს მთელი რიგი სხვა სამეცყველო ჟანრებისა (მაგალითად, ლოცვე-
ბი), რომლებიც მზა ტექსტების კვლავწარმოებამდე შეიძლება იყოს დაყვანილი,
მაგრამ ანეკდოტის თხრობა ასეთი სახის ჟანრებისაგანაც განსხვავდება. თუმცა
მთხრობელი ანეკდოტს აწვდის როგორც სხვებისაგან გაგონილს, მას იმავედროუ-
ლად გათვლილი აქვს, რომ ანეკდოტი აუდიტორიისათვის უცნობია, რომ მსმენე-
ლებს (ნაწილს მაინც) ის ჯერ არ მოუხმენია. ამ მხრივ, ანეკდოტის ტექსტი არ შე-
იძლება განხილული იქნას როგორც ენობრივი კლიშე ამ სიტყვის ზუსტი მნიშვნე-
ლობით, ის ხასიათდება არამარტო კვლავწარმოქმნით, არამედ იმითაც, რომ სამეც-
ყველო კომუნიკაციის გამოყენებისას იგულისხმება ნაცნობი მონაწილეების მიერ.
ეტიკეტური ფორმულების, პარემიების, ლოცვებისაგან ჩვენ სიახლეს არ ველოთ.
ანეკდოტი კი პირიქით, „ახალი“ უნდა იყოს. თუკი ანეკდოტი მსმენელისათვის ნაც-
ნობი აღმოჩნდა, მისი ბოლომდე თხრობაც არ არის აუცილებელი. ასეთ შემთხვე-
ვაშიც კი შეიძლება ჩაითვალოს, რომ ანეკდოტის თხრობა შედგა (და ამ გაგებით
ჟანრი არ მოიშალა), მაგრამ „წარუმატებელი“ აღმოჩნდა.

ანეკდოტის ტექსტის მრავალჯერადი რეპროდუცირება, როცა ვარირება დაშვებულია ადრესატისა ან ურთიერთობის სიტუაციის მიხედვით, ანეკდოტს განსაზღვრავს ისეთ სამეტყველო ჟანრებთან, როგორიცაა ლიტერატურული ანეკდოტი, მონაჭორი, მაგრამ ეს ჟანრები განსხვავება მოქმედი პირებითა და მათი წარდგენის ხერხებით. თანამედროვე ქალაქურ ანეკდოტში სხვადასხვა პერსონაჟის მეტ-ნაკლებად მუდმივი ნაკრები გამოიყენება. ესენია ზოგიერთი ხალხებისა და ეთნიკური კატეგორიების წარმომადგენლები (*რუსი, ამერიკელი, ფრანგი, ინგლისელი, გერმანელი, ბულგარელი, ჩინელი, ქართველი, ჩუკჩა, ებრაელი, უკრაინელი*), ფილმების გმირები (*ჩაპაევი, პეტკა, ანკა, შტირლიცი, მიულერი, შერლიკ, პოლმსი, ვატსონი, ჩებურაშკა, ნიანგი გენა და სხვ.*). ასევე ისეთი გმირები, როგორც *ქმარი - ცოლი - საყვარელი; უფროსი - მდივანი ქალი; პროფესორი - ასპირანტები; მოსწავლე - მასწავლებელი, მილიციონერი - გამგელელი, ჭიჭიკია - ბიჭიკია; მიხო - მარო და ა.შ.* თანამედროვე ანეკდოტის პერსონაჟები შეიძლება იყვნენ ისტორიული პირები - პოლიტიკური მოღვაწეები, მათი ცოლები და საყვარლები (*ლენინი - კრუშკაია - ინესა არმანდი; ძერჟინსკი - სტალინი - ბერია; ბრეჟნევი, ხრუშჩოვი, კლინტონი - მონიკა ლევენსკი*), მაგრამ იმდენად რამდენადაც თანამედროვე ანეკდოტებს, წარსული საუკუნეების ლიტერატურული ანეკდოტებისაგან განსხვავებით, პრეტენზია არა აქვს ფაქტების უქვეყლობაზე, მეტყველების მახასიათებლებზე, ხასიათის ნიშან-თვისებებზე, პოლიტიკოსების ჩვევებზე - ანეკდოტების პერსონაჟები მხოლოდ ისტორიული პიროვნებების მეტყველების თავისებურებებს ასახავენ, რაც, ძირითადად, ანეკდოტის თხრობისას ვლინდება. ანეკდოტების პერსონაჟთა “კორპუსი” დროთა განმავლობაში იცვლება. კარგა ხანია აღარ ყვებიან ანეკდოტებს მაიორ პრონინზე (1960-იან წლებში პოპულარული ანეკდოტების პერსონაჟი), ამჟამად კი აღარ ყვებიან ანეკდოტებს ავდოტია ნიკიტინა და ვერონიკა მაგრილიენაზე (ეს ანეკდოტები 1980-იან წლებში ფრიად პოპულარული იყო). მეორე მხრივ, მუდმივად ჩნდებიან ანეკდოტების ახალი პერსონაჟები, მაგ, 1990-იან წლებში გაჩნდა ანეკდოტები ახალ რუსებზე.

იმის მიუხედავად, თუ როგორი სტრუქტურა აქვს ანეკდოტს - მონოლოგური თუ დიალოგიური, მოქმედებენ მასში გარკვეული პერსონაჟები თუ არა, ანეკდოტს ყოველთვის აქვს ორნაწილიანი სტრუქტურა: კვანძი (ესე თუ ის მოვლენა, რომლის შესახებაც ხდება თხრობა ან გადმოიცემა პერსონაჟების დიალოგით) და კვანძის მოულოდნელი გახსნა (რაშიც მდგომარეობს ანეკდოტის იუმორისტული ეფექტი).

კომიკური ეფექტის მიღწევის თვალსაზრისით ანეკდოტების ორი ძირითადი ტიპი არსებობს: ანეკდოტები, სადაც რომელიმე სიტუაციის შეუსაბამობა თამაშდება, პერსონაჟების ქცევის სამყაროზე ჩვენი წარმოდგენების შესაბამისობა (ე.წ. „რეფერენციალური“ ანეკდოტები) და ანეკდოტები, სადაც ესა თუ ის ენობრივი მოვლენა (ე.წ. „ლინგვისტური“ ანეკდოტები) - მრავალნიშნიანობა, ომონიმია, ლექსიკის სტილისტური დიფერენციაცია და სხვა. რიგ შემთხვევებში კომიკური ეფექტი მოხრობელის ინტონაციის, მისი მიმიკისა და ქესტიკულაციის ხარჯზე მიიღწევა, რაც ანეკდოტის სამეტყველო ჟანრის ზეპირ ბუნებას ადასტურებს. ასეთი ანეკდოტების წერითი სახით წარმოდგენა ძალიან ძნელია: საჭიროა სპეციალური მეთოდების გამოყენება, რომლებიც მსგავსია იმისა, რომელთაც სახალხო თეატრის წარმოდგენების აღწერისას შეიძლება იქნას გამოყენებული.

მთელი რიგი ნიშნების მიხედვით ანეკდოტები ხალხური თეატრის ნაწარმოებებთან უფრო ახლოს დგას, ვიდრე ლიტერატურულ ან თხრობით ფოლკლორულ ჟანრებთან, რომლებთანაც ანეკდოტი ისტორიულ კავშირშია (მხედველობაში გვაქვს იგავები, ზღაპრები და სხვ.). ანეკდოტის კარგად თხრობა არა მარტო ამბის მოყოლაა, არამედ ამ ეპიზოდის როლებრივი წარმოდგენა, “გათამაშება”. რიგ

შემთხვევებში, ანეკდოტის თხრობა არა უბრალოდ მისი მოყოლაა, არამედ ერთი მსახიობის მიერ გამართული წარმოდგენა.

განსაკუთრებით მკაფიოდ სამეცნიერო მახასიათებლები ანეკდოტებში ნაუბრს განასხვავებენ მეზობელი ხალხებისაგან (კავკასიური ეროვნების პირი, ჩუქჩა, ებრაელი, ხოხლო). ისინი თავად ქმნიან კომიკურ სიტუაციას და დაცინვის ობიექტები ხდებიან. უცხოელების გამოსახვისას ანეკდოტებში აქცენტის იმიტირება, როგორც წესი, არ ხდება. იშვიათ გამონაკლისს წარმოადგენენ იაპონელები, რომელთა მეტყველებაც შიშინა და სისინა ბგერებით გამოირჩევა, რითაც იაპონელის ფონეტიკური მეტყველება ანეკდოტებში ჩუქჩების მეტყველებას უახლოვდება. მსგავსი ხერხებითაა გამოხატული ჩინელების მეტყველებაც.

ებრაელები ანეკდოტებში განსაკუთრებულ „სამეცნიერო ეტიკეტს“ ქმნიან, რაც მათ მეტყველებას სპეციფიკური „ნაციონალურ კოლორიტს“ სძენს. ისინი კითხვაზე კითხვით პასუხობენ, ყველაზე მეტად თანაგრძნობის გამოვლინებას აფასებენ, ნებისმიერი პირის ხსენებისას თვლიან, რომ აუცილებელია ის შეაფასონ, შეკითხვას კავშირით იწყებენ და ა.შ.

ანეკდოტის ჟანრის დამახასიათებელ თავისებურება მათი „გაფართოებაა“, როდესაც ერთი ანეკდოტი მთლიანად მეორე ანეკდოტის შემადგენლობაში შედის. ასე მაგალითად, ცნობილი ანეკდოტის თავდაპირველი ვერსია იმის შესახებ, თუ როგორ იწერებოდა სხვადასხვა ქვეყანაში წიგნი სპილოებზე, სადაც ფიგურირებდნენ მხოლოდ გერმანელები, ამერიკელები (ფაკულტატურად, ფრანგები) და რუსები, მოგვითხრობს, რომ სპილოების შესახებ გერმანელებმა ხუთი სქელი ტომი გამოსცეს სახელწოდებით „სპილოთმცოდნეობის მოკლე შესავალი“, ამერიკელებმა - ჯიბის ფორმატის წიგნი „ყველაფერი სპილოების შესახებ“, ხოლო საბჭოთა კავშირში გამოვიდა მრავალტომეულის ორი ტომი, რომელთაგან მეორე ტომს ეწოდა - „მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსები სპილოების შესახებ“, მესამეს კი - „სპილოები კომპარტიის 20-ე ყრილობის გადაწყვეტილებათა შუქზე“. ამ ანეკდოტის შემდგომი ვერსია ბულგარეთში გამოვიდა, სადაც პირველი სამი ტომი საბჭოთა გამოცემის იდენტური იყო, ხოლო მეოთხე ტომის სათაური ასეთი იყო: „ბულგარელი სპილო - საბჭოთა სპილოს უმცროსი ძმა“.

ინგლისელების ზოზინი და სიმშვიდე ყველას პირზე აკერია, თანაც თავად ბრიტანელები სიამოვნებით ხუმრობენ თავიანთ „განმასხვავებელ ნიშნებზე“. ამის ნათელი მაგალითია ანეკდოტი: ნაეში სამი მეთევზე ზის. „დღეს მშვენიერი ამინდია!“ - ამბობს ერთი. ნახევარი საათის შემდეგ მეორე პასუხობს: „არა, დღეს საშინელი ამინდია. კიდევ ნახევარი საათის შემდეგ მესამემ ამოიღო ხმა: „ჯენტლმენებო, ნუ კამათობთ!“ ან კიდევ, საკუთარ სახლში, სასტუმრო ოთახში, სავარძელში მოკლათებული ზის ინგლისელი, ნიბუხს ეწევა და დიდის „Times“ კითხულობს. უცბად კედელი ჩამოინგრევა და ოთახში მუხრუჭების ჭრიალით შემოვრიალდება „ბენტლი“, რომლის საჭესთან მეორე ინგლისელი ზის. პირველი მშვიდად უყურებს, ნიბუხებს პირიდან გამოიღებს და ეკითხება: „შემიძლია ვიკითხო, ასე ხად გეჩქარებათ? - „მანჩესტერში, სერ!“ - „ასეთ შემთხვევაში სამზარეულოდან უფრო ახლოსაა!“.

თავად ინგლისელები აღნიშნავენ, რომ უნარი, იცინო საკუთარ თავზე, უფრო ღირსებაა, ვიდრე ნაკლი.

იმისათვის, რომ ინგლისური ნატიფი იუმორი გავიგოთ, საკმაოდ ბევრი უნდა ვიცოდეთ ინგლისელთა კულტურის, მათი შეხედულებების შესახებ. ბრიტანელებს „უცნაურ ადამიანებად“ უმიზეზოდ როდი თვლიან. ეს არც არის გასაკვირი, რადგან:

• ნებისმიერი სხვა ერის წარმომადგენელი იმისათვის, რომ რესპექტაბელურად გამოიყურებოდეს თავის საუკეთესო კოსტუმს ჩაიცმევს. ინგლისში კი, ყველაზე მდიდარი პირი ან მეწამრე მაგნატი ამ დღეს რაღაც ძონძებს წამოიკვამს და წვერის გაპარსვა თავშიც აზრადაც არ მოუვა;

• ევროპაში არ არის მიღებული საუბარი ამინდზე, ინგლისში კი პირიქით, თუკი ყოველი მისაღმების შემდეგ არ გაიმეორებ, „მშვენიერი დღეა, არა? მოსაუბრეს ძალიან ეწყინება;

• კონტინენტზე საკვირაო გაზეთში ორშაბათს გამოდის, ინგლისში, ეგზოტიკური ჩვევების ქვეყანაში, — კვირაობით;

• ევროპულ ავტობუსში, როცა ის გაჩერებისას უახლოვდება, კონდუქტორი ზარს რეკავს, თუ უნდა, რომ ავტობუსი არ გაჩერდეს; ინგლისში კი ზარს რეკავთ, თუ გინდათ, რომ ავტობუსი გაჩერდეს;

• ევროპაში მაწანწალა კატებზე მსჯელობენ მათი პირადი ღირსებების მიხედვით, ინგლისში, როგორც ძველ ეგვიპტეში ყველა კატას აღმერთებენ;

• ევროპაში უყვართ გემრიელი ჭამა-სმა, ინგლისში ყურადღების მთავარი საგანი სუფრასთან კარგი ქცევის წესებია. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მთავარია, როგორ ჭამენ. ის, თუ რას ჭამენ — მეორეხარისხოვანია.

იუმორისტების დაბრკოლებები არ არსებობს. ბრიტანელები ყველაფერზე იცი-ნიან, რასაც კი ღიმილის გამოწვევა შეუძლია, მათ შორის ამა ქვეყნის ძლიერებზე, მთავრობასა და სამეფო ოჯახის წევრებზეც კი. ამასთანავე, ხუმრობაზე განაწყენება მიღებული არ არის, ხოლო უნარი იხუმრო საკუთარ თავზე, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დიდ ღირსებად ითვლება. თქვენი რეაქცია იუმორზე არის ერთგვარი შემოწმება თქვენთან შემდგომი პარტნიორობისა. რა არის „ინგლისური იუმორი? ინგლისურია იუმორი, როცა ერთი ძალიან ინტელიგენტი ჯენტლმენი მეორე ფრიად პატივსაცემ ჯენტლმენს ისეთ რაღაც ეუბნება, რაც სხვებისათვის გაუგებარია. სწორედ ეს ახალისებს მათ. ამასთან, ნისლიანი ალბიონის ექსპერტები გვერდს ვერ აუვლიან ცხოვრების ისეთ სპეციფიკურ ფენომენს, როგორც იუმორი.

მეცნიერებმა იდეალური ხუმრობის ფორმულის გამოყვანა სცადეს, რაც, მათი აზრით, უსამართლობას მოუღებდა ბოლოს. მართლაც, თუ არის დენის ძალის, ვაკუუმში სინათლის სიჩქარისა, მოცულობის ერთეულზე ნივთიერების რაოდენობის გამოთვლის საშუალება, მაშინ ციფრების საშუალებით რატომ არ შეიძლება სიცილის პარამეტრების აღწერა? ბუნებრივია, საეჭვოა, რომ რომელიმე ერთეულებში და რომელიმე ხელსაწყოთი შესაძლო იყოს ხუმრობის ყბადაღებული „მარილის“ გაზომვა. თუმცა, ინგლისელ მკვლევარებს ეს სრულებითაც არ უშლით ხელს გაარკვიონ, თუ რომელი ხუმრობები და ანეკდოტებია ყველაზე სასაცილო. მთელი მსოფლიოს ინტერნეტ-მომხმარებლებს მეცნიერებმა მიმართეს თხოვნით, გამოეზავნათ თავიანთი საყვარელი ხუმრობები და შეეფასებიათ სხვა მომხმარებლების მიერ გამოგზავნილი ხუმრობები. ამ გამოკვლევაში 2 მილიონზე მეტმა ადამიანმა მიიღო მონაწილეობა მსოფლიოს 70 ქვეყნიდან. კვლევის შედეგად გაირკვა, რომ მსოფლიოში ყველაზე სასაცილო, ხუმრობა საზრიანობასა და მოხერხებულობის (ან მათი არარსებობის) შესახებაა: *ტყეში ორი მონადირე მიდის. ერთს მოულოდნელად გული წაუვიდა. მეორე ხედავს, რომ მისი მეგობარი აღარ სუნთქავს. რეკავს მობილურით: „გესმით, ჩემი მეგობარი პიდაპირ ჩემს თვალწინ მოკვდა! რა ექნა?“ მორივე პასუხობს: „დარწმუნდით, რომ ის ნამდვილად მოკვდა“. ყურმილში ჯერ სინეზე ისადგურებს, შემდეგ გასროლის ხმა ისმის. ამის შემდეგ კი შეშფოთებული მონადირე კითხულობს: „კარგი, შემდეგ რა ექნა?“*

მიიხსენებენ, რომ ინგლისელის ამოცნობა სამი ნიშნის მიხედვით შეიძლება: მედიდურობა, ქედმაღლობა და იუმორის გრძნობა, რასაც ინგლისურის ენაზე მცოდნე უცხოელი ვერასდროს გაიგებს. როგორც ჩეხი მწერალი კარელ ჩაპეკის „წერილებში ინგლისიდან“ წერდა: „ინგლისელები საოცრად სერიოზული, სოლიდური და დარბაისელი ხალხია, მაგრამ უცბად რაღაც იფეთქებს, იტყვიან რაღაც ძალიან სასაცილოს, იუმორით მოეღვარეს და ისევ გახდებიან სოლიდურები როგორც ტყავის ძველი სავარძელი“ (4,98). სამართლიანად ამტკიცებენ, რომ ინგლისელის ამოცნობა არა მხოლოდ ბრიტანული პასპორტით შეიძლება.

ტიპიური ინგლისური ანეკდოტის განმასხვავებელი ნიშანია დაუჯერებელი ამბების თხრობისას სრული უშფოთველობის შენარჩუნება და უმნიშვნელო ფაქტების გამო გაოცება საერთო აბსურდულობის ფონზე, როგორც, მაგალითად, ანეკდოტში, სადაც ბარში შედის კლიენტი, უკვეთავს ორ ულუფა ვისკის და ერთ ულუფა სოდიანს. სვამს, იხდის, შემდეგ ადის კედელზე, აუნჩარებლად გაივლის ჭერზე, მოპირდაპირე კედელს ჩამოჰყვება და გარეთ გადის. ყველა გაოგნებული ბარმენს უყურებს. „უცნაურია, – ამბობს ის, – ჩვეულებრივ ეს ჯენტლმენი მხოლოდ ერთ ულუფა ვისკის მიკვეთავს...“

ინგლისური იუმორის უმაღლესი პილოტაჟი - უნარი იხუმრო რაღაც საკრალურსა და ხელშეუხებელზე, და ამავე დროს ეს არ იყოს მკრეხელობა და ყბაღაღებული ხითხითი (ძველელი ეტილით მიდის მშვენივრად დამუშავებული ჭვავის ყანის გასწვრივ. იქვე ღობესთან დგას ფერმერი და ჩიბუხს ეწევა. „გამარჯობა, შეილო, ეს თქვენი ყანაა? – „ჩემი“. – „მშვენიერია“. – „როგორ?“ „მშვენიერია, როცა ღვთისა და ადამიანის ძალისხმევა ერთიანდება“. – „შესაძლოა, ასეა. მაგრამ უნდა გენახათ, მამაო, ეს ყანა, როცა აქ უფალი მარტოა ამუშავებდა მიწას“).

ანეკდოტებში „ინგლისელები – მეტისმეტად თავშეკავებული, მედიდური, სკურპულოზური და არქითვითკმაყოფილ-აღუშფოთებლები არიან; ებრაელები – ეშმაკები, გამომწვევად არასასიამოვნო და სიმპათიურად წუწურაქები; რუსები – უდარდებელი და ცბიერები, მაგრამ ნებისმიერი ადამიანი, რომელიც ჩამოთვლილ ერთა წარმომადგენლებთან უშუალო კონტაქტში შევა, იტყვის, რომ ანეკდოტური ტიპაჟები ცოტა რამით თუ წააგავს თავის ეთნიკურ პროტოტიპებს. „ეროვნული ნიშნების“ დონეზეც კი ასეთი მსგავსება მიახლოებითია. ეს ბუნებრივია: ჩვენი წარმოდგენები სხვების შესახებ აუცილებლად კორექტირდება და განისაზღვრება წარმოდგენებით საკუთარი თავის შესახებ“ (2,128).

ინგლისური იუმორი - არა იმდენად სტილია, რამდენად ცხოვრების წესი. სწორედ ამაზე ამბობს ინგლისური ანდაზა: *Every one has a fool in his heve* (ყველას ხახელოში თავისი მახხარა უზის). ინგლისური საუბარი დღესაც წარმოდგენს სიტყვიერი პაექრობას, როცა მოსაუბრეები მომენტალურად აიტაცებენ შემოთავაზებულ როლებს და მათ საჭირო მანერაში ათამაშებენ. და ასეთ საუბარში თანასწორი მონაწილეობის უფლება რომ მიიპოვო, სულ ცოტა, რამ არის საჭირო – ინგლისელად უნდა დაიბადო.

ლიტერატურა:

1. Каган М.С. Анекдот как феномен культуры. Материалы круглого стола. 16 ноября, 2002 г. СПб., 2002.
2. Соколов Е.Г. (Русская) культура как феноменально-феноменологический анекдот. Анекдот как феномен культуры. Материалы круглого стола 16 ноября 2002 г. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002.

-
3. Химик В.В. Анекдот как уникальное явление русской речевой культуры. Анекдот как феномен культуры. Материалы круглого стола 16 ноября 2002. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002.
 4. Чапек К. Рассказы северных ветров или по пабам и паркам. М., 2004.
 5. 101 The Best English Jokes.
 6. www.astropolis.net/humour

Ketevan Svanidze, Salome Jincharadze

English National Character in Jokes and Anecdotes

Summary

The article deals with English national character in jokes and humour. Ethnic stereotype is forming by result of ethnic interrelation and giving any kind of mark for this or that ethnic group which is cause of making various of jokes and expression.

Llingvoculturological humour and jokes exactly are one of the real (clear) example of nations performance and estimation.

Кетеван Сванидзе, Саломе Джинчарадзе

Английский национальный характер в шутках и анекдотах

Резюме

В статье рассматривается, как в результате присвоения тому или иному этносу определенных черт, формируются этнические стереотипы, которые впоследствии становятся одним из факторов, определяющих успех либо неудачу межкультурных отношений.

Указанные явления находят отражение в живой разговорной речи, дискурсе, а также в публицистике, художественной литературе, во всех сферах межкультурных отношений. Одним из ярчайших примеров отражения взаимооценки разных народов являются шутки и анекдоты.

В статье выявлены наиболее характерные черты англичан, нашедшие отражение в английских шутках и анекдотах, а также анекдотах про англичан.

SOME PECULIARITIES OF ENGLISH MILITARY VOCABULARY

In these turbulent times, there is increased demand for effective military communications in English, particularly between members of international forces involved in peacekeeping operations in the world's trouble spots, but also between peacekeepers and local community leaders.

Why Military English? The resolution of international conflicts and subsequent peacekeeping duties require organisations such as the United Nations and NATO as well as individual nations to supply military support and personnel. Army, navy and air forces from many nations need to work together effectively, using English as the lingua franca.

This article will focus throughout on the incredible productivity and flexibility of military terminology. For better or worse, the language of the military and of warfare in particular has greatly impacted the English language (Algeo 1980).

In recent years, numerous dictionaries have been compiled in the attempt to ascertain and record the often ephemeral vocabulary associated with specific wars—not only weapons terminology and technical jargon, but also the colorful slang that inevitably characterizes every war. As Thomas E. Murray remarks in his discussion of naval fighter pilot terminology, "The study of English nowadays has shown that members of the armed services...are especially prone to linguistic creativity," whether soldiers, sailors, or flyers (Murray, 1986). Wayne Silkett adds that "few specialized vocabularies have been as similarly borrowed, copied, and altered as has the military vocabulary" (Silkett 1985: 13-16). That military language is exceptionally productive is not, perhaps, surprising; it makes sense that "each crisis creates its own vocabulary" (John Mason in Murray, 126). Moreover, since the armed forces and its component units constitute definitive "subcultures or social groups" that "daily share a common set of experiences and, perhaps, even a world view," they "can be expected to share a common lingo" (Murray 1986: 126).

Military English is a specific genre of the language, mostly expressed by military slang that contains emotivity. Military vocabulary appears as a result of some processes and has much in common. First of all, we should differ words and collocations that are widely used and well-known, and then unfamiliar and less popular wordstock.

Current and well-known part of English emotive military vocabulary consists of words and expressions used for determining military concepts. For example, for the verb "to move" we can come across the following synonyms: **to dash; to drive; to forge ahead; to pour; to push; to race; to roll; to spear-head; to steamroll; to surge; to sweep; to thrust** and etc. Characteristic features of the military vocabulary are the following: words and expressions containing emotivity can be found mainly among military personnel of England and America then borrowed by other countries, as well. This vocabulary is used both in spoken and written form. Nevertheless, most of them appear in spoken English and are being fixed in military literature that causes their popularity and application on a large scale.

This category of words frequently can be unclear and confusing for non-military people, or people having no specific connection with soldiering, army or military surrounding. As a result, we can distinguish three types of military vocabulary: 1) literary; 2) colloquial; 3)

so-called "military slang". The third type is characterized by repletion of emotivity (Gilliland, 25)

Military slang, according to its usualness, may be divided into two categories. The first, less numerous, is widely used and it belongs to low colloquial English; for example, **leatherneck** «marines»; **brass hat** «general»; **GI** «soldier»; **flat top** «aircraft-carrier».

The second category (more numerous) has very narrow usage, basically by the armed forces of the USA and England. This category mainly consists of specific common military vocabulary; for example, **loot** «lieutenant»; **boondocks** «jungles»; **behavior report** «soldier's letter home»; **side arms** «tableware».

Besides limited sphere of usage military slang differs from colloquial language by following characteristic features: use of strictly specialised military terminology as in direct, so figurative sense; wide use of abbreviations; intense use of borrowings from gangland cant; borrowings from foreign languages; use of emotivity denotata with negative and extremely unceremonious tint.

In addition to vernacular language, military slang contains plenty of vulgar and jargon expressions that do not correspond to certain military terms but they are used by representatives of armed forces of the USA and England more frequently than in other spheres.

Military slang is an array of colloquial terminology used commonly by military personnel, including slang which is unique to or originates with the armed forces. It often takes the form of abbreviations/acronyms or derivations of the NATO Phonetic Alphabet, or otherwise incorporates aspects of formal military concepts and terms. Military slang is often used to reinforce or reflect (usually friendly and humorous) interservice rivalries. Military slang has often been incorporated into wider usage. Military slang and jargon are distinguishable, as the latter has official currency, while the former is a grassroots phenomenon. Some of these terms have been considered derogatory to varying degrees and attempts have been made to eliminate them.

The **NATO phonetic alphabet**, more formally the **international radiotelephony spelling alphabet**, is the most widely used spelling alphabet. Though often called "phonetic alphabets", spelling alphabets have no connection to phonetic transcription systems like the International Phonetic Alphabet. Instead, the NATO alphabet assigns code words to the letters of the English alphabet acrophonically (*Alfa* for A, *Bravo* for B, etc.) so that critical combinations of letters (and numbers) can be pronounced and understood by those who transmit and receive voice messages by radio or telephone regardless of their native language, especially when the safety of navigation or persons is essential. The paramount reason is to ensure intelligibility of voice signals over radio links.

After the alphabet was developed by the International Civil Aviation Organization (ICAO) it was adopted by many other international and national organizations, including the North Atlantic Treaty Organization (NATO), the International Telecommunication Union (ITU), the International Maritime Organization (IMO), the Federal Aviation Administration (FAA), the American National Standards Institute (ANSI), and the American Radio Relay League (ARRL). It is a subset of the much older International Code of Signals (INTERCO), which originally included visual signals by flags or flashing light, sound signals by whistle, siren, foghorn, or bell, as well as one, two, or three letter codes for many phrases. The same alphabetic code words are used by all agencies, but each agency chooses one of two different sets of numeric code words. NATO uses the regular English numeric words (Zero, One, with some alternative pronunciations), whereas the IMO provides

for compound numeric words (Nadazero, Unaone, Bissotwo...). In practice these are very rarely used, as they frequently lead to more confusion between speakers of different languages.

Most of the words are recognizable by native English speakers because English must be used upon request for communication between an aircraft and a control tower whenever two nations are involved, especially when they have different languages. English is not required domestically, thus if both parties to a radio conversation are from the same country, then another phonetic alphabet of that nation's choice may be used.

In most versions of the alphabet, the non-English spellings Alfa and Juliett are found. Alfa is spelled with an *f* as it is in most European languages. The English and French spelling *alpha* would not be properly pronounced by speakers of some other languages whose native speakers may not know that *ph* should be pronounced as *f*. Juliett is spelled with a *tt* for native French speakers because they may treat a single final *t* as silent. In English versions of the alphabet, like that from ANSI or the version used by the British armed forces and emergency services, one or both may revert to their standard English spelling.

The pronunciation of the words in the alphabet as well as numbers may vary according to the language habits of the speakers. In order to eliminate wide variations in pronunciation, posters illustrating the pronunciation desired are available from the ICAO.

Letters

Letter	Code word	Pronunciation	Letter	Code word	Pronunciation	Letter	Code word	Pronunciation
A	Alfa Alpha	AL FAH	K	Kilo	KEY LOH	U	Uniform	YOU NEE FORM OO NEE FORM
B	Bravo	BRAH VOH	L	Lima	LEE MAH	V	Victor	VIK TAH
C	Charlie	CHAR LEE or SHAR LEE	M	Mike	MIKE	W	Whiskey	WISS KEY
D	Delta	DELL TAH	N	November	NOVEM BER	X	X-ray or Xray	ECKS RAY ECKS
E	Echo	ECK OH	O	Oscar	OSS CAH	Y	Yankee	YANG KEY
F	Foxtrot	FOKS TROT	P	Papa	PAH PAH	Z	Zulu	ZOO LOO
G	Golf	GOLF	Q	Quebec	KEH BECK			
H	Hotel	HO TELL HOH TELL	R	Romeo	ROW ME OH			
I	India	IN DEE AH	S	Sierra	SEE AIR RAH (ICAO, ITU, IMO) SEE AIR AH (FAA)			
J	Juliett Juliet	JEW LEE ETT	T	Tango	TANG GO			

The alphabet is used to spell out parts of a message containing letters and numbers to avoid confusion, because many letters sound similar, for instance "n" and "m" or "b" and "d".

For instance the message "proceed to map grid DH98" could be transmitted as "proceed to map grid Delta-Hotel-Niner-Ait". Using "Delta" instead of "D" avoids confusion between "BH98" and "DH98". The unusual pronunciation of certain numbers was designed to reduce confusion, eg, "Fife" instead of "Five" to avoid confusion with "Fire"

In addition to the traditional military usage, civilian industry uses the alphabet to combat similar problems in the transmission of messages over telephone systems. For example, it is often used in the retail industry where customer or site details are spoken over the telephone (in order to authorize a credit agreement or confirming stock codes), although ad hoc coding is often used in that instance. It has found heavy usage in the information technology industry to accurately and quickly communicate serial/reference codes (which can be and frequently are extremely long) or other specialised information by voice. In addition, most major airlines use the alphabet to communicate passenger name records (PNRs) internally, and in some cases, with customers.

Several letter codes and abbreviations using the phonetic alphabet have become well-known, such as Bravo Zulu (letter code BZ) for "well done", Checkpoint Charlie (Checkpoint C) in Berlin, and Zulu Time for Greenwich Mean Time or Coordinated Universal Time. During the Vietnam War, Viet Cong guerrillas and the group itself were referred to as VC, or Victor Charlie; the name "Charlie" became synonymous with this force. In recent years "Charlie" has become viewed as a racist term when used in relation to the Vietnamese.

Literature:

1. Algeo, John. "Where Do All the New Words Come From?" American Speech 55.4 (1980): 264.
2. Gilliland, C. Herbert. "U.S. Naval Slang: Shitcan." American Speech 55.2 (1980): 153-54.
3. Murray, Thomas E. "The Language of Naval Fighter Pilots." American Speech 61.2 (1986): 121.
4. Silkett, Wayne A. Words of War. Military Affairs 49.1 (1985): 13-16.
5. Судзиловский Л. А. Эмотивно окрашенные элементы английской военной лексики. <http://www.zw-observer.narod.ru>
6. Судзиловский Г. А., Богданова К. Н., Буряков Ю. Ф., Воронин В. П., Сергеев О. Н., Туров А. А. Англо-русский военный словарь (1-е издание). М., Воениздат, 1960.

ირინა ჯობაგა

ინგლისური სამხედრო ლექსიკის ზოგიერთი თავისებურება

რეზიუმე

სამხედრო ლექსიკას მიეკუთვნება ის სიტყვები და სიტყვათაშეთანხმებანი, რომლებიც სამხედრო ცნებებს აღნიშნავენ, ანუ ცნებებს, რომლებიც უშუალოდ უკავშირდება სამხედრო ძალებს, სამხედრო საქმეებს, ომსა და ა.შ. ამასთან სამხედრო ლექსიკას მიეკუთვნება სამეცნიერო-ტექნიკური ტერმინები, რომლებიც გამოიყენება სამხედრო ცნებებთან დაკავშირებით. სამხედრო ლექსიკას მიეკუთვნება ისეთი სიტყვები და გამოთქმებიც, რომლებიც არ უკავშირდება სამხედრო ცნებებს,

მაგრამ მხოლოდ სამხედრო სფეროში გამოიყენება (მაგალითად, **boondocks** “ჯუნგლი”, **behavior report** “წერილი (ჯარისკაცის) სახლში”, **side arms** “მაგიდის ჩაწოვები”). აგრეთვე, ზოგიერთი უცხოური შეთანხმება, ზოგიერთი ქარგონი.

ამრიგად, ინგლისური ენის სამხედრო ლექსიკა შეიძლება გავყოთ ორ ნაწილად: 1) სამხედრო ტერმინოლოგია; 2) სამხედრო ლექსიკის ემოციურად შეფერილი ელემენტები.

Ирина Джобава

Некоторые особенности английской военной лексики

Резюме

К военной лексике относятся прежде всего все слова и сочетания, обозначающие военные понятия, т. е. понятия, непосредственно связанные с вооруженными силами, военным делом, войной и т. д. Кроме того, к военной лексике следует отнести научно-технические термины, употребляемые в связи с военными понятиями. Далее, к военной лексике могут относиться слова и сочетания, которые хотя и не обозначают собственно военных понятий, однако употребляются почти исключительно в военной среде, а в общем употреблении малоизвестны или вовсе неизвестны (например, **boondocks** «джунгли»; **behavior report** «письмо (солдата) домой»; **side arms** «столовые принадлежности»), а также некоторые иностранные заимствования, различные жаргонизмы и т. д.

Таким образом, военную лексику в английском языке можно разделить на следующие две группы: 1) военная терминология; 2) эмоционально окрашенные элементы военной лексики.

თავაზიანობის ტიპები თანამედროვე ინგლისურ ენაში

კომუნიკაციის პროცესში მეტადრე მნიშვნელოვანია, რომ ადრესანტის (მოსაუბრის) ნათქვამი სწორად იქნეს დეკოდირებული ადრესატის (მსმენელის) მიერ. ვერბალურ და არავერბალურ ურთიერთობათა საშუალებების არჩევანზე, სწორ აღქმაზე დიდ გავლენას ახდენს ექსტრალინგვისტური ფაქტორები, ამ რიგისაა: კომუნიკანტების (მოსაუბრეების) ფონისეული ცოდნა (ცოდნის საერთო მარაგი), ადრესანტისა და ადრესატის ნაცნობობის, სიახლოვის ხარისხი, სამეტყველო სიტუაცია. გაუგებრობას ადგილი აქვს იმ შემთხვევაში, როცა საქმე ეხება განსხვავებული კულტურის ადამიანებს. აქედან გამომდინარე შეიძლება ვთქვათ, რომ არაენობრივი სიტუაცია კომუნიკაციის შემადგენელი ნაწილია.

საუბრის შინაარსი სწორად რომ იქნეს გაგებული, განვიხილოთ რამდენიმე ფაქტორი, რომელიც დაკავშირებულია სოციალურ დისტანციასა და სიახლოვესთან (**social distance and closeness**). ამ ფაქტორების ერთ ნაწილს ადგილი აქვს დიალოგის დაწყებამდე და აქედან გამომდინარე წარმოადგენს გარე ფაქტორებს. ჩვეულებრივ ისინი დაკავშირებულია საკომუნიკაციო აქტის მონაწილეების შედარებით სტატუსთან, რომელიც ეფუძნება ისეთ სოციალურ ღირებულებებს, როგორებიცაა ასაკი და ძალაუფლება (**age and power**). მაგალითად, ინგლისურენოვან კონტექსტში უფრო დაბალი სტატუსის მქონე მოსაუბრეები მიმართვის ფორმების გამოყენებით (რომლებიც შეიცავენ ტიტულს და გვარს, მაგრამ არა სახელს) გამოყოფენ სოციალურ განსხვავებას, დისტანციას მათსა და უფრო მაღალი სტატუსის მქონე კომუნიკანტებს შორის: Dr. Baker, Mr. Brown, Mrs. Smith.

ჯ. იული განიხილავს თავაზიანობას როგორც მუდმივი ცნება. თავაზიანობა დამკვიდრებულია კულტურაში როგორც თავაზიანი კულტურული ქცევა (**polite social behavior**) ანუ ეტიკეტი. თითოეულ კულტურაში შესაძლებელია გამოიყოს თავაზიანობის მთელი რიგი განსხვავებული პრინციპები, სახელდობრ: ტაქტიანობა, გულუხეობა, თავმდაბლობა, თანაგრძნობა სხვების მიმართ და სხვა, საკომუნიკაციო აქტის მონაწილეებს ძირითადად გაცნობიერებული აქვთ მსგავსი ნორმებისა და პრინციპების არსებობა საზოგადოებაში. დიალოგის დროს კომუნიკანტები იყენებენ ნაკლებად დაკონკრეტებულ თავაზიანობის ფორმას. ამ ფორმის აღწერისათვის საჭიროა სახის ცნება. სახე (**face**) ტექნიკური ტერმინია და გულისხმობს საზოგადოებაში შექმნილ იმიჯს პიროვნების შესახებ. იგი ყველა ადამიანს გაჩნია და თოთოეული მათგანი მოელის, რომ მისი სახე გაგებული იქნება საზოგადოების მიერ.

საუბრისას ყურადღება უნდა მიექცეს სოციალურ დისტანციასა და სიახლოვეს. როდესაც ადრესანტი აცნობიერებს დისტანციას მასსა და ადრესატს შორის, იგი იყენებს თავაზიანი მიმართვის ფორმებს. მაგალისათვის მოვიხმოთ ქალბატონის მიმართვა ყოფილი ჯარისკაცისადმი. ის გამოხატავს პატივისცემას მის მიმართ სიტყვით – **sir** სამშობლოს წინაშე დიდი დამსახურების გამო: “You have done a great deal for your country, sir”. თუ საუბრის მონაწილეებს შორის თბილი და ახლო დამოკიდებულებაა, მოსაუბრე, შესაბამისად, იყენებს მეგობრული მიმართვის ფორმებს, მეტსახელებს, გახუმრებას, დიალექტურ სიტყვებსა და სლენგს: Kiss me, my baby და ა.შ.

კომუნიკაციის პროცესში გასათვალისწინებელია სახის მოთხოვნები (face wants). იული გამოყოფს სახის რღვევისა (face threatening act) და სახის გადარჩენის აქტს (face saving act). სახის რღვევისას მოიაზრება მექარა სხვა ადამიანის მიმართ. სახის გადარჩენისას მოსაუბრეს შეუძლია შეამსუბუქოს თავისი გამონათქვამი ანუ მექარა. სხვა პიროვნების სახის გადარჩენის მიზნით იული ყურადღებას ამახვილებს ნეგატიური და პოზიტიური სახის მოთხოვნებზე (negative face wants and positive face wants): ნეგატიური სახე ნიშნავს ადამიანის სურვილს იყოს დამოუკიდებელი და შეძლოს თავისუფლად მოქმედება. პოზიტიური კი ნეგატიურისაგან რადიკალურად განსხვავდება და გულისხმობს ადამიანის სურვილს იყოს დაკავშირებული სხვებთან, თავს გრძნობდეს ჯგუფის წევრად და იცოდეს, რომ მის სურვილებს სხვებიც იზიარებენ.

თავაზიანობის ისეთ ტიპს (სახის გადარჩენის აქტი) რომელიც ორიენტირებულია პიროვნების ნეგატიურ სახეზე, ხაზს უსვამს განსხვავებას კომუნიკანტებს შორის და შეიძლება შეიცავდეს მობოდიშებასაც კი, ეწოდება ნეგატიური თავაზიანობა ანუ დამოუკიდებლობის სტრატეგია. ხოლო თავაზიანობის ისეთ ტიპს, რომელიც ორიენტირებულია პიროვნების პოზიტიურ სახეზე, გამოხატავს სოლიდარობას და ხაზს უსვამს კომუნიკანტების საერთო მიზანს, ეწოდება პოზიტიური თავაზიანობა ანუ ჩაბმის სტრატეგია (G. Yule, 1997).

ამ შემთხვევაში ტერმინები „ნეგატიური“ და „პოზიტიური“ არ მოიაზრება კარგისა და ცუდის მნიშვნელობით. ისინი წარმოადგენენ საპირისპირო ტერმინებს.

იულის, ბრაუნისა და ლევენსონისაგან განსხვავებით, სიუზან და რონ სქოლანებმა ჩამოაყალიბეს თავაზიანობის სისტემის სამი მთავარი ტიპი. ამ რიგისაა: სოლიდარობის, დიფერენციალური და იერარქული თავაზიანობის სისტემები. თითოეული მათგანი ცალკე განხილვის ღირსია:

სოლიდარობის თავაზიანობის სისტემა მიუთითებს კომუნიკანტების თანასწორობაზე, რომელიც საუბარშიც აისახება, ანუ დიალოგი შეიძლება იყოს ფამილიარული. დიფერენციალური თავაზიანობისას მოსაუბრეები თითქმის თანასწორნი არიან, მაგრამ მათ შორის შეინიშნება გარკვეული დისტანცია, ხოლო იერარქული თავაზიანობისას კომუნიკანტები განსხვავდებიან სოციალური პოზიციით. მათი საუბარი ძალიან ოფიციალურია.

1) განვიხილოთ შვილის მიმართვა დედამისისადმი: “When will he come, mammy?” შვილი მიმართვის ფორმად იყენებს სიტყვას „დედიკო“, რაც ძალიან ახლო ურთიერთობაზე მიუთითებს. მიუხედავად ასაკობრივი სხაობისა, დედასა და შვილს შორის არ არის არავითარი დისტანცია და, შესაბამისად, მიმართვის ფორმაც ფამილიარულია. ეს მაგალითი წარმოადგენს სოლიდარობის, დადებითი თავაზიანობის ნიმუშს.

2) დიფერენციალური თავაზიანობის სისტემის მაგალითად შეგვიძლია მოვიხმოთ შემდეგი გამონათქვამი: “She’s nice, thank you Mr. Laurence.” მოსაუბრე მსმენელისადმი იყენებს თავაზიანი მიმართვის ფორმას **Mr. Laurence**. მიუხედავად იმისა, რომ ამ კონკრეტულ მაგალითში მოსაუბრე და მსმენელი სოციალურ სტატუსითა და ასაკით თანასწორნი არიან, მათ შორის არ არის ახლო ურთიერთობა.

3) “I was only trying to be neighbourly, sir.” გოგონა იყენებს სიტყვას **sir**, რაც იმითაა გამოწვეული, რომ მათ შორის დიდი ასაკობრივი სხვაობაა და აქედან გამომდინარე დისტანციაც.

ამრიგად, კომუნიკაციის პროცესში მნიშვნელოვანია ნათქვამის სწორი დეკოდირება (აღქმა), კომუნიკანტების მიერ თავაზიანობის ტიპების და მიმართვის ფორმებისა და მათი სიტუაციის მიხედვით სწორი, შესაბამისი შერჩევა.

1. Brown P. Lewinson S. Universals in Language Usage: Politeness Phenomena 1978
2. Scollon R, Scollon S.W. Intercultural Communication, Oxford, Blackwell, 1977.
3. Yule G. Pragmatics. Oxford University Press, 1997.
4. რუხაძე ნ. თავაზიანობის საკითხი და მიმართვის ფორმები ინგლისურ, ქართულ და რუსულ ენებში. საენათმეცნიერო ძიებანი, XX, 2005.

Maia Marghania

Types of Politeness in Modern English Language

Summary

The paper deals with types of politeness (positive and negative) and forms of address. In the communication process it is especially significant to understand correctly speaker's utterance by a listener. Sometimes misunderstanding is caused by different culture of participants. Extralinguistic factors have a great effect on the choice of verbal and non-verbal means of communications and on the right decode, they are participants' background knowledge, the quality of addresser's (speaker) and addressee's (listener) closeness, speech situation and etc.

Майя Маргания

Типы вежливости в современном английском языке

Резюме

В статье рассматриваются типы вежливости в современном английском языке.

В процессе коммуникации важным является правильное понимание адресанта (говорящего) по отношению к адресату (слушающему). На выбор вербальных и невербальных средств большое влияние имеют экстралингвистические факторы, это: фонетическое знание говорящих (общий багаж знания), степень знакомства, речевая ситуация.

Непонимание же происходит в том случае, когда дело касается представителей различных культур.

ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL DIVISION OF ABKHAZIA AND TOPONYMY PROBLEMS

Toponymy is a historical chronicle of this or that people (resp. of a name-giving people's group). It is an inseparable companion of society. Origination of toponyms coincides with of a mankind's civilization. But only macro-toponyms are fixed in the historical sources. As for micro-toponyms, they are less durable, they easily submit to renaming-changing owing to influence of different factors and thus, they are mainly preserved in people's memory and are passed from generation to generation.

For the country having such geographical location and history like Georgia (especially in the present-day situation), scientific, objective studying of toponym has no less importance, then archeological data, archeological monuments, charters and historical-epigraphic monuments achieved up-to-date.

Toponymia, as a science which is at the boundary of historical, geographical, ethnological and linguistic discipline, is often applied by historians, geographers, ethnologists during researching a number of specific issues (which, naturally, is not forbidden), but studying this discipline is first of all an object of linguists (toponymists), as "toponymic, as a linguistic branch, has such methods and means, which is essential and specific for it..." (P. Tskhadaia)

As for the specialists of other branches, "taking into account the outcomes of linguistic (of general-onomastics or definitely-toponymic) researches will make their discussions and conclusions more objective and convincing and will not make the impression of preliminary, *idee fixe* (even if tendentious) research".

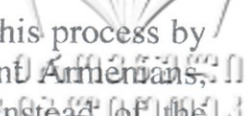
Georgia as a gathering place of the modern marine, land and energy-resources mains a significant place in one of the important strategic regions of Eurasia – in the Caucasus. Since then Georgian state controlled the Caucasian mountain range and other basic mains of Transcaucasus. Hence, different empires (Byzantium, Persia, Arabia Mongolia, Ottoman Turkey, Russia...) tried to "to be partner" with Georgia in this controlling in different periods of history. There is a rare nation, who could protect from permanent aggression during the centuries and bring up-to-day its originality: language, home-land, faith, spiritual or material culture.

Though, in incessant geopolitical fight, the country often lost its historical function owing to others "help". From this point, first colonial policy of tsarism and then bolshevist Russia appeared to be destructive for Georgia. During more than two centuries Russia actually governed geopolitical capacities of Georgia. The situation became worse after the war in August, 2008, which became the beginning of the next stage of the Russian revenge.

Proceeding from above mentioned discussion, Russia tried and tries even today to change demographic situation in Georgia appropriate for o. s., which naturally results changing of toponyms in order to wipe out a historical memory of local, primary, aborigine population.

For this purpose:

1. In the 19th century first through so called Muhajirs, then Russian-Georgian war in 1992-2008 Russia fulfilled genocide of **Georgians** and the **Abkhazians** inclined anti-Russian in the historical part of Georgia – Abkhazia, where Russia created Abkhazian soviet

autonomous republic within the artificial borders; Today Russia tries to finish this process by creating a satellite "state", where the Abkhazians inclined pro-Russian, migrant Armenians, new-settled Russians or north-Caucasian rebel fighters-aggressors will live instead of the aboriginal population – Georgians, who are expelled from Abkhazia.

2. In the 20th-21st centuries the Russian political power settled Ossetians, who were its supporters from Ossetia (from the North-Caucasus) in the **Shida Kartli** (in the Tskhinvali-Java regions). Russia created non-legitimately so-called "South Ossetian autonomous", and today Russia tries to create on this artificial formation Kokoi's Russian "state".

Note: Till the 19th c. using of the term "South Ossetia" is not attested either in Georgian or foreign written sources. According to the understanding of that period, the country of Ossetians is in Ossetia, in the North Caucasus. The term "South Ossetia" was firstly used in the series of letters in 1830 which was printed in "Tifliski vedemosti" (№72-86). As it is seen from the material, a correspondent used this term on his/her initiative. In the political vocabulary this term was appeared in 60s of the 19th c, which then the Russian officials established. (A. Totadze)

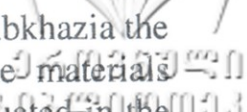
The main goal of the tsarism and then of soviet Russia was the broadening the spheres of influence and the complete assimilating of Georgians. This aimed the creating of illogical "Soviet Ossetia", in the constituent parts of which at first were united about 40 Georgian villages and one town Tskhinvali, where Ossetians have never lived till the 20th century (according to 1922 data Ossetians were only 13,5% of Tskhinvali's population).

Provocative policy of tsarism then was "developed" by Soviet authorities and the Java, Akhagori (posterior Leningori) and Qornisi (posterior Znauri) regions was added to Tskhinvali. The mentioned information clearly reflects a concrete aim of the empire: division of Georgian territory into different kinds of parts and changing of demographic situation on maintenance of autochthonous Georgian population.

At the same time in order to justify illegal creating of region and to underline the autochthonousness of Ossetians on this land, "toponymical war" was planned which aimed the changing of the existing geographical names of the Georgian origin according to relevant Ossetian phonetic laws and the establishing of the Ossetian geographic names instead of the Georgian toponyms. This assumption was confirmed by the Ossetian researcher Z. Tskhovrebova's brochure, (Z. Tskhovrebova) from which we find out, that central executive committee of South Ossetia set task to the terminological commission of the Institute of Regional Studies existed in Tskhinvali at the beginning of 30s of the 20th century to make the list of new names of the geographical areas of the regional territory. The commission fulfilled this task and it is cleared up, that in 352 from 558 geographical names different kinds of corrections and changes were entered or 63% of the names of regional settled areas was changed. If such massive changes of toponyms was planned for the region which has a less importance from the strategic viewpoint, it is natural to think (and it is evidenced in real), that the similar projects existed for Abkhazia and the regions where non-Georgian population is compactly settled.

The situation is more complex in reflecting an objective picture of historical reality of the north-west part of Georgia – a present-day Abkhazia. Owing to different reasons, falsifying the history of the Georgian nation, compromiss policy towards the Abkhazian separatism, which took place on maintenance of limiting the rights of the local Georgian population, at the end of the 20th c. and especially the Russian aggression in 2008 nearly passed a death verdict on Georgian statehood.

Historical written sources, archeological-ethnographic and folklore materials,

monuments of the material culture and epigraphy confirm, that in the present-day Abkhazia the primary, aborigine population was Colchian-Svan (resp. Kartvelian). The same materials confirm, that the first living-place of the modern Abkhazians (of Apsuas) was situated in the North of the Caucasus range, at the basin of the river Qubani and "the modern Abkhazians are the Apsuas, who settled from the north Caucasus in late and following centuries". (M. Lordkipanidze) Massive settling of the present-day Abkhazians' (Apsuas) ancestors begins since the 15th c. In this period striving towards the isolation of different administrative units was strengthened to which the outer enemies (Persians, Ottoman Turks, north-Caucasian tribes...) was added. The result of this was a divided country of the monarchic state, which caused physical destroying of population and settling of foreign tribes on its site of former dwelling. This process took place more rapidly then usual in the outlying parts of the country, among them in Abkhazia, where a large ethnic stream from the north-Caucasus rushed since the 16th c. Just this period is considered to be the beginning of a "creeping colonization" and in this period the first cases of settling of Abkhazians on the Abkhazian territory, in particular, in the surroundings of Bichvinta, which is testified by "Hymnary of Bichvinta" composed under the name of Odishi's Duke Mamia III Dadiani (ruled in 1512-1533) lived in the 1st half of the 16th c. In it two geographical names according to Abkhazian norms are firstly fixed: **Aitarne** and **Arukha**. (T. Gvantseladze).

Since this time we must focus our attention on toponimical changes in Abkhazia and its causing objective or subjective reasons.

We must emphasize, that the objective studying of historical changes of toponymy in Abkhazia was paid less attention till the last period owing to well-known reasons. From this respect each scientific argument caused especially bitter reaction in Abkhazia. Thus, ignoring and distorting of reality through absolutely unacceptable methods for science took place in Abkhazian historiography, supporting by the Russian incompetent scientists and their direct participating.

The periods are distinguished in the works dedicated to the historical changes of the geographical names in Abkhazia, in particular, according to O. Mikiashvili, purposeful changes began after I. Stalini's death (during N. Khrushchov's ruling), the following period of the war of Abkhazia is considered to be the second stage (O. Mikiashvili).

Prof. T. Gvantseladze distinguishes five stages since 1864 up-today, in particular, according to the researcher's viewpoint, in the 16th-18th c.c. migration of the Abkhazian population to the river Enguri, naturally caused the changing of the names of the geographical areas on the territory between Kodori-Enguri. The changes took place in this period are mainly of three kinds: 1. the former Kartvelian names are being consigned to oblivion; 2. the geographical names which were of Kartvelian origins, were phonetically changed according to the vocabulary laws characteristic for the Apsuan language and 3. absolutely new Abkhazian toponyms appeared. (T. Gvantseladze). In the same period, about two geographical names of Turkish origin are also fixed. Though, in this part, before final strengthening of Russia (1864), the Kartvelian (Colchian, Svan, Georgian) names exceed those of Abkhazian and a couple each of Turkish toponyms.

The basic characteristics of the toponymic changes in Abkhazia since 1864 till 1992 can be formulated as the following:

1. disappearing of the Georgian and Abkhazian toponyms and their changing by Russian names, in particular, historical toponyms were changed into the names of the members of king's family, by the surnames of generals of the Russian army, by the names indicated to place of origin of settled colonists and by other Russian names (Apra → Andreevka: in honour

of emperor's grand-son Andrei; Tsandripshi → Pilenkov: in honour of general Pilenkov, Ermolovka // Ermolovski: in honour of general Ermolov; Evdokimovka: in honour of general Evdokimov. The followings are of same type: Vladimirovka, Vorontsovka, Zakharovka... (T. Gvantseladze) and so forth. Russian names of other type: Bogoyavlenskoe, Troitskoe, Spasskoe, Vesioloe, Otradnoe, Grebeshok, Chernigovka, Poltavskoe...

The names indicated to place of origin of settled colonists: Estonka, Naa-Aryanskoe, Naidorp, Granderburg...

2. Historical names and the toponyms established by tsarism are changed into the surnames of communist party's leaders and the artificial names connected with revolution conception. This process took place on the whole country (resp. Soviet Union) scale: Psirtska → Oktiabrskoe, Tsqubun → Arkhireiskoe → Shaumianovskoe // Shaumianovka, Reper → Lenino, Dali → Miasnikov // Miasnikova, Asabulei → Kultuchastok, Katsikta → Konsovkhoz...

3. About 254 toponym were changed in Abkhazia in 1943-55. Mainly the Russian toponyms entered in tsarism period and the other-language ones of earlier period were changed. Changing of Abkhazian names into Georgian in this period is defined only by several units, which really, will not serve for testifying the insulting of the Abkhazian people's interests. The more, communist authorities of Abkhazia of that time held back maximally from changing of Abkhazian toponyms.

4. Attacking to Georgian toponyms and their changing with Abkhazian and especially Russian ones begins in the 2nd half of the 20th c. Anti-Georgian hysteria reached even to the point that the Kartvelian names were changed into the names of tsarism epoch: Qazbegi was changed into Chernigovka, Bagratistsikhe → Alekseevka, Kodori → Vladimirovka, Sagiorgio → Georgievskoe, Lower Akhuti → Poltava → Aleksandrevskoe, Bagnasheni → Estonka and so forth.

As we see, almost during a century planned changing of Georgian historical geographic names was purposefully realized in Abkhazia. By supporting the leaders of Kremlin a separatist part of the Abkhazian authority since the 80s of the last century intended more aggressively massive changing of Georgian toponyms by Abkhazian and Russian names. Doing this, the empire aimed to oppose to a national movement in the country. A definitive commission of toponymy at the Abkhazian supreme soviet played a great role in opposing of sides. Though, the rising of the national movement, actual political current life in Abkhazia, massive rebellion of the youth against the Kremlin's adventure made to bring to a stop temporarily the intention of this commission and it had a form of recommendation. These recommendations were sent to all regional leaders of the Abkhazian autonomous republic for illustrating the fact, what changes were intended. It is enough to bring the directives given to the leaders of the Gali region in May, 1989. According to this instructions the name of town Gali might be changed into **Alekumhara**, v. Mziuri (former Tskhiro Gali) → Shashikvara, Chuburkhinji → Akvalia, former v. Subeishi, which was named Achigvara in the 18th c. → Achguara according to recommendation of the commission, Repo-Shesheleti → Akvarikea, v. Chkhortoli → Chkhuartal, Ghumurishi – Gumrishi and so forth.

If the communist authorities planned such changes in historical Samurzaqano, where an Abkhazian (Apsuan) practically has never lived (if we don't include several families settled in the 19th c.), it will be easy to imagine, what intentions it had towards the Georgian toponyms of Ochamchire, Sokhumi, Gudauta, Tqvarcheli and Gagra zone. Though they did not hold back from changing some separate Georgian toponyms even in this period. From this respect, the first step was made during the period of reigning of communists, when the part of Sh.

Rustaveli avenue – the name identified with Georgian statehood, was changed into Koghonia (cf.: the great poet had no luck in other towns of Abkhazia, in particular, the Abkhazian separatists changed the Sh. Rustaveli arterial street in Gagra and named it after someone komsomol worker Demij-Ipa).

Since the war in Abkhazia in 1992-93 the separatist regime of Sokhumi has been trying to wipe out the traces of Georgians' residence on the land of Abkhazia. The separatist inclined anti-Georgian abolished not only Georgian toponyms, but they completely changed the names of streets, health centers, parks after Georgian public figures, Georgian names of different organizations... Their places were occupied by Russian-Abkhazian toponyms, the names denoting the places of origin of the north-Caucasian confederants who took part in genocide of Georgians, the names of different languages... Though, it must be noted, that the **Abkhazian people's interests were not taken into consideration in new names.**

At present, the Georgian toponymy is almost completely changed in Abkhazia or Georgian names are changed according to phonetic laws of Abkhazian. The mentioned problem needs to be researched and analyzed deeply and thoroughly. At the same time the realized changes, especially in micro-toponymy, are on the level of internal usage and thus, official information can not be found on virtual web-page of so called Abkhazian state.

On this stage we will represent the part of the changes realized in the Gali region, Sokhumi and Gagra, in which one can clearly see the direction of action of so called Abkhazian de facto political power.

According to the resolution of the supreme soviet of Abkhazian republic (May, 1994) renaming of names and transcriptive changes are explained by restoration of "historical justness". Hypothesis of "historical justness" looks like as the following:

Bulishkhinji is changed into Apsankhinj, Repo-Shesheliti → Akvarikea, Kolonia → Achandara, Sabchota chai → Atour...

Transcriptive changes have such forms:

Gali – Gal (according to commission's recommendation it must be changed into Alekumharat, at present – Gal), Agvavera → Aguaiuara, Gudava (1st, 2nd) – Gudaa, Chuburkhinji → Akvalia, Barghebi → Biargiah, Ghumurishi → Gumrish, Lekumhara → Alamkuhara, Okumi → Uakum, Tsarche → Tsarcha, Chkhortoli → Chkhuartali, Mziuri → Shashikvara... The names of streets, which were Georgian, were also changed: Sakartvelo street → Apsni street, Baratashvili street → Ketsba street, Tsalenjikha street → Arbsha street, Rustaveli street → Leoni street and so forth.

The listed changes were realized in the Gali region, where Georgians are the absolute majority of population even today. It is easy to imagine the situation in the depth of the Abkhazian territory, where some remnant Georgians have to camouflage not only Georgian speaking, but their own origination.

In the towns of Abkhazia the names and surnames of streets after Georgian writers, artists, public figures are completely changed, despite the deed of most of them before the Abkhazian people. The new names are noteworthy from many aspects. The Russian names and the ones denoting the places of origin of the confederants who fought against Georgian are dominated. For illustration we will bring the names of the streets in Sokhumi before the war and after the war:

Mininoshvi lane is changed into Ostroumov's name, Tsitrusebis lane → G. Ribinsk, 60 anniversary of pioneer → 30 September, Adamia → Bashkiret, Bagrationi → Biguaa, Baratashvili → Gumi, Gelovani → Qabardo, Gogebashvili → Machavariani (the only Georgian maybse because together with D. Gulia he created the Abkhazian alphabet), Gulia →

Scotland, Gumista → Slavs, Jubguria → Jonua, Dzidzaria → Adyghes, Qazbegi → Chochua, Kvaratskhelia → Vavilov, Kirov → Aiaipa, Tsitelplotelebi → Shapsugs, Kutaisi → University, Kukhaleishvili → Dagestan, Lenini – Leon, Leselidze → Abazins, Marx → Inal-Ipa, Mataradze → Pate-Ipa, Miminoshvili → Ubikhs, Goriskaya → Narta, Nagornaya → Artsakhi, Ninoshvili → Chernyavsk, Abvadnoe Shose → Tatreti, October → Acad. Sakharov, Olympiskaya → Qarachals, Orakhelashvili → Confederants, Orjonikidze → Voronov, Pilia → Alans, Rustaveli → Muhajirs Coast, Svanidze → Soloviov, Tavadze → Ashkhvatsava, Tarkhnishvili → Imam Shammil, Tbilisi highway → Kodori highway, Tourists → Albova, Prunze → Aidgilara, Tsereteli → Zvanba, Tskhakaia → Bobnov, Chavchavadze → Gulia, Chochua → Dzidzaria, Shukura → Kazachia, Engels → Acad. Marr.

Gagra zone: Lidzava → Ldaa, Grebeshoki → Gagripshi, Bzipi → Bzipta, Alakhadze → Alakhadzisi, hamlet Bichvinta was intended to be named Basaevski (in honour of Shamil Basaev, fighter against Georgians)..., Tsereteli street → Abazgians, Baratashvili → Kabardians, Vazha-Pshavela → Adyges, October-Russian Volunteers, Soviet → Cherkezia, Colchida gorge → Vainakhs, Kutaisi → Shapsugs, Poti → Ossetians, Tbilisi → Gumista, Gegechkori → Rashid Ketsba and so forth. Also the Georgian names of health centres, test houses and others are completely changed: Tbilisi → Nartaati, Sakartvelo → Gagripshi, Kodori → Kudari, Caucasioni → Cavcaz, Colcheti → Tqvarcheli, Iveria → Amzarat, Shukura → Aibgati, Mziuri → Abazins, coastal park – Prince Oldenburg park and so forth.

The Gali region, historical Samurzaqano are reminded problematic for the Abkhazian de-facto authorities. They use all means for assimilation of absolutely Georgian population. Abkhazian-Megrelian-Russian newspaper is published, in the last period radio-broadcast is in Megrelian. Just as with a purpose of establishing an effective monitoring they divided Samurzaqano (Gali region, were more than 90% is Georgian population) and united to Ochamchire and Tqvarcheli regions. The territories of Achigvara, Gudava and Shesheleti were united with the Ochamchire region, Bedia, Chkhortoli, Tsarche, Okumi, Mukhuri, Pirveli (First) Gali, Ghumarishi were recovered in the limits of Tqvarcheli zone.

The goals and future plans of the separatist authorities and its supporters are clear.

ლიტერატურა:

1. P. Tskhadaia, Historical and present-day toponymia of Samurzaqano, Linguistic research, Tb., 2004.
2. See, A. Totadze, Ossetians in Georgia: Myth and reality, Tb., 2006.
3. Z. Tskhovrebova, Toponymia of the South Ossetia in the written sources, 1979.
4. M. Lordkipanidze, "They don't know, that...", newsp. "Literary Georgia", 16 February, 1990
5. T. Gvantseladze, Massive changes of toponyms in Abkhazia after 1864, Ibero-Caucasian linguistics, XXXIV, Tb., 2000.
6. O. Mikiashvili, From the history of the toponymy of Abkhazia, 1943-1952, 1953-1967, coll. "Kartvelian legacy", v. IV, Kutaisi, 2000.
7. T. Gvantseladze, cited work.

აფხაზეთის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა დბიზლირთქსა
ტოპონიმიური პრობლემები

რეზიუმე

წინამდებარე სტატიაში დოკუმენტურ წყაროებზე დაყრდნობით გატარებულია აზრი იმის შესახებ, რომ საქართველოს ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში, ამჟამინდელ აფხაზეთში, გვიან შუასაუკუნეებამდე დომინირებდა ქართველური ტომები (resp. ძირითადად მეგრული მოსახლეობა) და აქედან გამომდინარე ქართველური გეოგრაფიული სახელწოდებანი. აფხაზური ენის ნორმებით გაფორმებული ორიოდე გეოგრაფიული სახელი პირველად ქვეყნის უკიდურეს ნაწილში, ბიჭვინთის მიდამოებში, მე-16 საუკუნის პირველ მეოთხედში მოიხსენიება. ნაშრომში აფხაზეთის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა და ტოპონიმია ისტორიული ცვლა სწორედ ამ დროიდანაა გაანალიზებული.

სტატიაში შესწავლილ-გაანალიზებულია ომისშემდგომ (1992-93წ.წ.) აფხაზეთში ე. წ. აფხაზეთის დე-ფაქტო ხელისუფლების მიერ განხორციელებული ახალი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფისა და ქართველური ტოპონიმების სრული გაუქმების წინაპირობები და მიზეზები; ირკვევა, რომ ძირძველ ქართულ მიწა-წყალზე, აფხაზეთში, სეპარატისტული ხელისუფლება ცდილობს წაშალოს ქართველთა ოდინდელი ბინადრობის კვალი.

Мераб Начкебия

Административно-территориальное разделение Абхазии и топонимические проблемы

Резюме

В настоящей статье, на основе документальных источников, проводится мысль о том, что в Абхазии, до позднего средневековья, доминировали картвельские племена (в основном, мингрельское население) и исходя из этого, - грузинские географические названия. Впервые, несколько географических названий в окрестностях Пицунды, оформленных нормами абхазского языка, упоминаются в первой четверти XVI века.

В работе административно - территориальное разделение и изменение исторической топонимики проанализированы именно с этого времени. В статье изучены предпосылки и причины нового административно - территориального послевоенного (1992-93 г.г.) периода де-факто правительством Абхазии. Выясняется, что на грузинской земле сепаратистское правительство пытается стереть следы древнейшего пребывания грузин на этой земле.

ВОПРОСИТЕЛЬНЫЕ КОНСТРУКЦИИ С ДВУМЯ ИЛЛОКУТИВНЫМИ ЦЕЛЯМИ

Вопросительность как понятийная категория, несомненно, относится к языковым универсалиям. По определению Т. В. Булыгиной, «понятийными категориями в языкознании принято называть смысловые компоненты общего характера, свойственные не отдельным словам и системам их форм, а обширным классам слов, и выражаемые в естественном языке разнообразными средствами. В отличие от скрытых категорий и грамматических категорий, понятийные категории рассматриваются безотносительно к тому или иному конкретному способу выражения (прямого или косвенному, явному или неявному, лексическому, морфологическому или синтаксическому)» (Булыгина 1981:87).

Универсальность вопросительности как понятийной категории подтверждается тем, что она свойственна большинству языков мира, причем понятийные категории различных типов и сфер обнаруживают многообразные пересечения и взаимосвязи, как в синтагматике, так и в парадигматике.

Относясь к уровню мыслительного содержания, понятийные категории вырабатывают в каждом конкретном языке определенные языковые средства выражения. В концепции А. В. Бондарко они подразделяются на универсальный фундаментальный базис и систему понятийных категорий конкретного языка, что же касается уровня языкового выражения, то он обусловлен системой конкретного языка (Бондарко 1984:24).

Наше исследование, выполненное в русле структурного подхода к понятийной категории вопросительности в русском дискурсе, продемонстрировало интересную закономерность. Несмотря на разнообразие типов вопросительности в прямых речевых актах, когда вопросительная форма соотносится с вопросительными иллокутивными целями, широкое распространение в русском дискурсе приобрело именно использование вопросительных конструкций в косвенных речевых актах с целью выражения невопросительных иллокутивных целей. Подобная тактика речевого поведения ориентируется на конкретные условия прагматической ситуации, обычно объясняется желанием адресанта не ставить своего собеседника в неловкое положение прямо выраженной просьбой, запретом и пр. Способы подобного оформления высказываний шлифовались на протяжении длительного периода развития языка, не удивительно, что в русском речевом этикете так много просьб, выраженных в вопросительной форме, не говоря уже о контактоустанавливающих репликах.

Особый интерес представляют собой вопросительные высказывания с комбинированными иллокутивными целями, диапазон их дискурсивных реализаций в русском языке весьма широк. Вопросительные по форме высказывания, используемые в соответствующей коммуникативной ситуации для выражения двух иллокутивных целей, мы назвали контаминированными конструкциями (по определению авторов «Словаря иностранных слов», одним из значений слова контаминация является - возникновение нового слова или выражения в результате смешения частей двух слов или выражений) (Словарь иностранных слов 1988: 255), так как гибридизация

происходит лишь на уровне содержания, на уровне иллокутивных целей. А контрвопросы, в которых процесс гибридизации затрагивает и форму, и содержание, мы назвали собственно гибридными конструкциями.

Граница между контаминированными и косвенными речевыми актами не всегда четко прослеживается, но в большинстве случаев действенным дифференцирующим признаком является наличие двух равноправных иллокутивных целей в гибридных речевых актах, тогда как в косвенных речевых актах наличествует лишь одна иллокутивная цель (в медитативных вопросах, в вопросах-запретах, в так называемых риторических вопросах и др.). Даже когда помимо основной невопросительной иллокутивной цели в косвенном речевом акте присутствует другая иллокутивная цель, она не столь явно выражена, как первая, носит дополнительный характер. И что самое главное, не соответствует своей интенции. Так например, в просьбах-вопросах типа мы имеем имплицитную просьбу, выраженную в вопросительной конструкции: *Вы не можете присмотреть за моим багажом?*

Вопросительная форма не приводит к сочетанию двух иллокутивных целей, как это наблюдается в контаминированных высказываниях. Форма вопроса смягчает форму просьбы, она приобретает более мягкий характер, позволяет адресату отказать от ее выполнения, заранее предоставляя ему для этого возможность. В гибридных формах происходит не просто сочетание, а тесное переплетение двух иллокутивных целей, что диктуется своеобразными условиями типовой ситуации, необходимостью максимально усилить апеллятивно-воздействующую функцию контаминированного высказывания. Не удивительно, что вопросы-призывы часто употребляются в рекламном деле, особенно в политической рекламе.

Сильным оказывается воздействующая сила контаминированных высказываний рекламного характера: *Кто не пробовал наш двойной чизбургер? Вы знаете, кто защитит ваши зубы?*

Помимо вопросов-призывов очень распространены вопросы-предостережения, например, плакат-памятка в альпинистском лагере: *Вы проверили свое снаряжение?*

Очень необычной разновидностью вопросительных конструкций являются фразы, направленные на сознательную дискредитацию одного из присутствующих, например: *Ты все еще продолжаешь избивать своего престарелого отца?*

В подобных конструкциях наблюдается синкретизм провоцирующего вопроса и утверждения, что становится возможным благодаря частновопросительному характеру реплики: актуализатором информации в этом предложении является слово *продолжаешь*. Именно это пытается выяснить говорящий, все остальное подразумевается, что так оно и есть. Не удивительно, что подобное утверждение-вопрос не нуждается в ответной реплике

Собственно гибридным конструкциям соответствуют два высказывания, две реплики: одна ответная, другая вопросительная. Например: - *Приезжай к нам в субботу.*

- *С удовольствием! А по какому случаю собираемся?*

- *Решили отметить конец сессии.*

Вместо второй реплики, которая состоит из двух фраз - ответа и следующего вопроса - возможно употребление одной гибридной фразы, одного контрвопроса, выполняющего в дискурсе ту же функцию:

- *Приезжай к нам в субботу.*

- *А зачем?*

Сфера применения контрвопросов весьма обширна. Прежде всего они используются при нежелании коммуниканта отвечать на вопрос, то есть для сокрытия информации. Например, учитель на экзамене не хочет отвечать на поставленный учеником вопрос:

- Иван Павлович, «корзина» через «а» пишется или через «о»?
- Петров, экзамен ты сдаешь или я?

Для уяснения специфики контрвопроса всегда нужно четко представлять себе ситуацию общения. Иногда нежелание отвечать на вопрос вызвано соображениями дипломатии:

- Мне подходит это платье?
- А то голубое ты еще не мерила?

В некоторых случаях контрвопрос необходим для получения дополнительных сведений, без которых невозможно ответить на предыдущий вопрос. Например, деловое общение:

- Как быстро вы сможете принять решение?
- А в какие сроки вы бы хотели уложиться?

Высока частотность подобных конструкций в разговорной речи:

- Вася, ты придешь к нам сегодня вечером?
- А зачем?

или

- Когда встретимся?
- А когда мы должны быть у Ивановых?

Встречные вопросы часто используются в ситуациях, когда коммуникант не обладает информацией, необходимой для ответа на поставленный вопрос и хочет отвлечь своего собеседника от этого факта. В подобных случаях контрвопрос выполняет роль отвлекающего маневра, маскирует отсутствие информации. Например:

- Кто играет в полузащите у бразильцев?
- А список нападающих вы уточнили?

Эта разновидность контрвопросов обладает высокой частотностью в дискурсе, не случайно говорят, что лучшая защита - это нападение:

- Почему ты не привез мне книги?
- А почему ты не прислал машину?

Часто встречаются в живом дискурсе предложения фразеологизированной структуры. Фразеологизм Что такое? означает вопрос как непосредственную реакцию на что-либо:

Что ты делаешь? - А что такое?

При введении частицы же этот фразеологизм выражает оценку сообщаемого как несущественного.

Но контрвопросы могут содержать информацию, являющуюся ответом на предыдущую вопросительную реплику, причем вполне самостоятельную. Совмещение в контрвопросе ответа и последующего вопроса обычно не требует дальнейшей ответной реплики собеседника.

Анализ эмпирического материала, представленного в данной статье, позволяет утверждать, что гибридные конструкции представляют собой совершенно особые образования и делятся в свою очередь на контаминированные, имеющие две

ილოკუტიвные цели (вопрос+побуждение; вопрос+предостережение), и собственно гибриды, так называемые контрвопросы, в которых сочетаются ответ и следующая вопросительная реплика. Прагматический диапазон их употребления также весьма широк, в первом случае это особая сложность ситуации, требующая мобилизации как минимум двух иллокутивных целей для усиления воздействия на адресата; во втором случае это целый ряд вариантов: уход от нежелательной темы, сокрытие или отсутствие информации. Не случайно контрвопросы весьма распространены в дипломатической речи.

Литература:

1. Бондарко А.В. Функциональная грамматика. Ленинград, 1984.
2. Булыгина Т. В. О границах и содержании прагматики. Известия Академии наук СССР. ЛИЯ. 1981.
3. Словарь иностранных слов. Москва, 1988.

Asmat Ardzenadze

Question Construction by two Illocution Aims

Summary

The article analyses indirect speaking acts. They contain not only one, but two illocution aims. In addition, to use such constructions in discourse causes the problem of hierarchical aims. To conjoint two illocution aims in one expression is predicted by peculiarity and necessity of typical situation to increase appellative- influence function of expressions. This is not surprising at all. Similar phrases are often used in the business of advertisement.

ასმათ არძენაძე

კითხვითი კონსტრუქციები ორი ილოკუციური მიზნით

რეზიუმე

ნაშრომში გაანალიზებულია ისეთი ირიბი სამეტყველო აქტები, რომლებშიც ვლინდება არა ერთი, არამედ ორი ილოკუციური მიზანი, ამასთან დისკურსში ასეთი კონსტრუქციების გამოყენებისას დგება მიზნების იერარქიის პრობლემა. ორი ილოკუციური მიზნის შერწყმა ერთ გამონათქვამში ჩვეულებრივ ნაკარნახევია ტიპური სიტუაციების თავისებურებებით, აუცილებლობით მაქსიმალურად გაიზარდოს გამონათქვამის აპელაციურ-ზემოქმედებითი ფუნქცია. ეს არც არის გასაკვირი. მსგავსი ფრაზები ხშირად სარეკლამო საქმეში გამოიყენება.

Ольга Петриашвили

(Грузия)

«ПЕТЕРБУРГСКИЕ ПОВЕСТИ» Н. В. ГОГОЛЯ
(К 200-летию со дня рождения Н.В.Гоголя)

Вслед за А.С.Пушкиным, который, как известно, был основоположником критического реализма в русской и мировой литературе («натуральной школы», по выражению В.Г.Белинского), Н.В.Гоголь стал его самой яркой фигурой («Мертвые души», «Ревизор», «Шинель»). «Все мы вышли из гоголевской «Шинели», – писал Достоевский, продолживший гоголевскую традицию в русской литературе вместе с И.С.Тургеневым, Н.А.Некрасовым, М.Е.Салтыковым-Щедриным, Л.Н.Толстым и А.П.Чеховым. (О реализме повести Н.В.Гоголя «Шинель» см. 1,2). В предлагаемой статье, отдавая дань уважения Н.В.Гоголю в год его 200-летнего юбилея, мы рассмотрим три рассказа из цикла гоголевских петербургских повестей: «Невский проспект», «Портрет» и «Записки сумасшедшего».

В «Невском проспекте» предстает образ Петербурга, воплощенный в главной петербургской улице, где в течение одного дня можно увидеть представителей всех сословий столицы Российской империи. «Нет ничего лучше Невского проспекта, по крайней мере в Петербурге; для него он составляет все. Чем не блесит эта улица – красавица нашей столицы! Я знаю, что ни один из бледных и чиновных ее жителей не променяет на все блага Невского проспекта. Не только кто имеет двадцать пять лет от роду, прекрасные усы и удивительно сшитый сюртук, но даже тот, у кого на подбородке выскакивают белые волосы и голова гладка, как серебряное блюдо, и тот в восторге от Невского проспекта. А дамы! О, дамам еще больше приятен Невский проспект. Да и кому же он не приятен? Едва только взойдешь на Невский проспект, как уже пахнет одним гуляньем» (3, т.3, с.7). Уже в этом эпическом и одновременно лирическом зачине «Невского проспекта» звучит ирония о «бледных жителях» Петербурга, о том, как «пахнет гуляньем». Далее Н.В. Гоголь как бы сам подсказывает, намекает на «фантаσμαгоричность» всего того, что совершается на Невском проспекте: «Какая быстрая совершается на нем фантаσμαгория в течение одного дня! Сколько вытерпит он перемен в течение одних суток» (там же, с.8). За внешним лоском и блестящей мишурой раскрывается аморальность и пустота петербургского общества, где внешний порядок сочетается с фальшью.

И в самом деле, Н.В. Гоголь в «Невском проспекте» на примере двух рассказанных историй, случившихся с приятелями – художником Пискаревым и поручиком Пироговым, показывает, какие невероятные события могут приключиться с человеком на Невском проспекте. Художник Пискарев последовал за незнакомой красавицей, которую он принимает за знатную даму («один плащ на ней стоит рублей восемьдесят!») и «за один небесный взгляд который он готов был отдать свою жизнь». Но это прекрасное создание оказывается порочной женщиной и

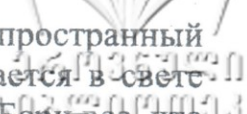

приводит бедного влюбленного художника в публичный дом. «Боже, куда он зашел!» (там же, с.10).

Впрочем, такое в жизни бывает. Но фантазмагория начинается с того момента, когда художнику дома, далеко за полночь, в состоянии дремоты являются видения: за художником присылают богатую карету и везут в великосветское общество, где блистает его красавица... «Так это был сон! Боже, какой сон! И зачем было просыпаться?» (там же, с.23). Противоречия между недостижимым идеалом и грубой реальностью уводят беднягу в мир сновидений, в мир воображаемой жизни, где прекрасная незнакомка предстает в чистом и непорочном облике. В сюжетном построении автор использует прием сновидения как способ оправдopodobления. Вначале художнику снится незнакомая красавица, но когда он уже не может вызвать во сне обожаемый образ, то прибегает к опиумному (искусственному) сну. В конце концов сновидения сделались частью существования Пискарева, затем сутью, и с этого времени вся его жизнь приняла странный оборот: он, можно сказать, спал наяву и бодрствовал во сне. После одного такого опиумного опьянения он решает пойти в тот публичный дом и вырвать оттуда невольную жертву разврата: «Если она изъявит чистое раскаяние и переменит жизнь свою, я женюсь на ней... Я возвращу миру прекраснейшее его украшение» (там же, с.26). Но из этой великодушной затеи ничего не вышло: красавица не пожелала ни раскаяться, ни переменить свою жизнь, и тогда несчастный Пискарев бросился вон. Бедный влюбленный художник не выдержал крушения своей мечты, потеряв рассудок, он покончил жизнь самоубийством. «Так погиб, жертва безумной страсти, бедный Пискарев...» (там же, с.28). Прекрасные иллюзии и грубая действительность, противоречие идеала и реальной жизни вступают в трагический конфликт.

В повести «Невский проспект» развивается и вторая сюжетная линия — линия поручика Пирогова. Если художник Пискарев мечтает о прекрасной женщине, то у поручика на уме вполне практическая цель — выгодная женитьба. Пока же он проводит время в легких интрижках. Любовное приключение Пирогова на том же Невском проспекте потерпело фиаско, муж мещанки-немки, за которой поручик решил поухаживать, высек неудачливого ухажера и выгнал. Но прогулка по Невскому проспекту успокоила Пирогова и примирила с крушением «мечты», поручик с удовольствием завершил вечер в приятном обществе, а случившееся происшествие совершенно изгладилось из его памяти. Финал повести пронизан тонкой иронией Н.В.Гоголя, которая переходит в сарказм: «О, не верьте этому Невскому проспекту!.. Все дышит обманом. Он лжет во всякое время, этот Невский проспект... но более всего тогда, когда сам демон зажигает лампы для того только, чтобы показать все это в ненастоящем виде» (там же, с.39).

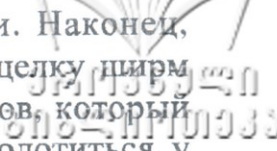
Повесть «Портрет» Н.В. Гоголь создавал восемь лет (1834-1842 гг.). В этом произведении писатель обращается к теме искусства, заостряя внимание на власти денег в жизни творческой личности. Среди других петербургских повестей это самое сложное в композиционном построении произведение. В сюжете нарушена хронология событий, наблюдается инверсия времени: во второй части от первого лица рассказано о том, что по времени предшествовало событиям первой части, а также заключен намек на продолжение истории с дьявольской картиной. Следует отметить, что Гоголь значительно переработал первоначальную редакцию повести. В первом варианте повесть была насыщена совершенно невероятными событиями и происшествиями. Старик-ростовщик действительно является Черткову, но не во сне, а

наяву, как положено представителям иррациональных сил. Он ведет пространный разговор с художником, убеждая заняться прибыльным делом. «Все делается в свете для своей пользы. Бери же скорее кисть и рисуй портреты со всего города! Бери все, что ни закажут; не влюбляйся в свою работу, не сиди над нею дни и ночи: время летит скоро, и жизнь не останавливается. Чем более смастеришь ты в день своих картин, тем больше в кармане будет у тебя денег и славы» (4, с.183). В окончательный вариант повести эпизод искушения молодого художника деньгами и славой Гоголь не включил, чтобы показать нравственную деградацию личности. Отказался писатель и от драматизированных эпизодов второй части повести (внезапная и загадочная смерть матери художника Б., гибель его маленького брата), которые своими необъяснимыми событиями в духе «готических романов» ничего не добавляли к художественному замыслу произведения, уводя внимание читателя в сторону от основной темы. Что касается финала повести, то она также первоначально была выдержана в мистическом духе: «Черты странного изображения почти нечувствительно начали исчезать, как исчезает дыхание с чистой стали. Что-то мутное осталось на полотне. И когда подошли к нему ближе, то увидели какой-то незначащий пейзаж, так что посетители, уже уходя, долго недоумевали, действительно ли они видели таинственный портрет, или это была мечта и представилась мгновенно глазам, утружденным долгим рассматриванием старинных картин» (4, с.216).

Тема власти денег и ростовщичества в мировой литературе представлена именами Шейлока (У.Шекспир), Гобсека (О. де Бальзак), скупого рыцаря (А.С.Пушкин). У Гоголя коломенский ростовщик «азиатского» типа – «дьявол, совершенный дьявол»: «В одном уже образе было столько необыкновенного, что всякого заставило бы невольно приписать ему сверхъестественное существование» (3, с.105). И действительно, деньги, которые он давал охотно, не приносили счастья. Все, кто получал от ростовщика ссуду, заканчивали жизнь трагически. Однажды ростовщик является к художнику. «Нарисуй с меня портрет, – просит он. – Я, может быть, скоро умру, детей у меня нет; но я не хочу умереть совершенно, я хочу жить. Можешь ли ты нарисовать такой портрет, чтобы был совершенно как живой?» (там же, с.107.). Вместе с целым каскадом ужасных человеческих драм и трагедий, убийств и самоубийств, всеобщей тревожности, зависти, предательством друзей, гибелью талантов душа ростовщика как бы переселилась в портрет. Ростовщик выходит из портрета, тревожа людей, внушая бесовские побуждения, совращая с пути истины, сея вокруг несчастья и страдания. В конце повести портрет, выставленный на вернисаже, украден и снова пойдет по свету, чтобы творить зло каждому, кому он достанется.

Повесть «Портрет» – реалистическое произведение с характерным для гоголевской манеры письма обилием деталей и подробностей, тщательным выписыванием человеческих образов. Даже последствия деяний «нечистой силы» подаются с максимальным правдоподобием или как случайное, нелепое совпадение. К примеру, первое «оживление» портрета происходит в полусне, в котором находится молодой человек, и вполне может быть приписано дремотному состоянию, когда всякое может причудиться. Художник Чартков «лег в постель покоее, стал думать о бедности и жалкой судьбе художника, о тернистом пути, предстоящем ему на этом свете; а между тем глаза его невольно глядели сквозь щелку ширм на закутанный простынею портрет... Но наконец уже в самом деле... он видит, видит ясно: простыни уже нет... портрет открыт весь и глядит мимо всего, что ни есть вокруг, прямо в него, глядит просто к нему вовнутрь... У него захолонуло сердце.

И видит: старик пошевелился и вдруг уперся в рамку обеими руками. Наконец, приподнялся на руках и, высунув обе ноги, выпрыгнул из рам... сквозь щелку ширм видны были уже одни только пустые рамы. По комнате раздался стук шагов, который наконец становился ближе и ближе к ширмам. Сердце стало сильнее колотиться у бедного художника. С занявшимся от страха дыханием он ожидал, что вот-вот глянет к нему за ширмы старик. И вот он глянул, точно, за ширмы, с тем же бронзовым лицом и поводя большими глазами. Чартков силился вскрикнуть – и почувствовал, что у него нет голоса, силился пошевелинуться, сделать какое-нибудь движение – не движутся члены... Полный отчаяния, стиснул он всею силою в руке свой сверток (с золотыми монетами – О.П.), употребил все усилие сделать движение, вскрикнул – и проснулся». Сюжет развивается дальше, и еще дважды точно так же просыпался с воплем отчаяния бедный художник: «С воплем отчаяния отскочил он – и проснулся». «Господи боже мой, что это!» – вскрикнул он, крестясь отчаянно, и проснулся.

И это был также сон! Он вскочил с постели, полоумный, обеспамятевший, и уже не мог изъяснить, что это с ним делается: давление ли кошмара или домового, бред ли горячки или живое виденье» (там же, с.73-75).

Перед нами характерная для литературного гротеска ситуация- фантасмагория, когда действие происходит во сне, и Гоголь трижды (используется магическое число три) дает сцену просыпания, усиливая психологизм и драматизм происходящего. Примерно так же обстоит дело и в эпизоде с червонцами, найденными полицейским в рамке картины: «Послышался треск. Квартальный пожал, видно, слишком крепко раму портрета, благодаря топорному устройству полицейских рук своих; боковые досточки выломались вовнутрь, одна упала на пол, и вместе с нею упал, тяжело звякнув, сверток в синей бумаге. Чарткову бросилась в глаза надпись: «1000 червонных» (там же, с.78). Внешне все вполне реально: в каких только местах ни находили золотые клады, тайники с деньгами и драгоценностями, и рама с портретом не выглядит исключением, чем и воспользовался Н.В. Гоголь для гарантированного правдоподобия. В результате перед нами вовсе не чертовщина, необъяснимые сверхъестественные явления, а выворачивание изнанки человеческого общества, обличение людских пороков и страстей, которые Н.В. Гоголь наблюдал в окружавшем его обществе.

Наконец, с той же целью Н.В. Гоголь в «Записках сумасшедшего» прибегает к приему упомощательства, что также является одним из приемов литературного гротеска, однако писатель так искусно пользуется избранным им приемом «оправдopodobления неправдоподобного», достигнутое впечатление столь велико, сумасшествие описано с такой медицинской точностью, что реализм полностью возоблада над гротеском. В.Г.Белинский так писал по поводу «Записок сумасшедшего»: «Возьмите «Записки сумасшедшего», этот уродливый гротеск, эту странную прихотливую грезу художника, эту добродушную насмешку над жизнью и человеком, жалкою жизнью и жалким человеком, эту карикатуру, в которой такая бездна поэзии, такая бездна философии... вы еще смеетесь над простаком, но уже ваш смех растворен горечью; это смех над сумасшедшим, которого бред и смешит, и возбуждает сострадание» (5, т.1, с. 297). Н.В. Гоголь в этом произведении показал себя поистине виртуозом изображения клинических проявлений сумасшествия, если учесть, как трудно порою воплотить в зримые формы «арабески мысли», возникающие в больной голове сумасшедшего, и в этом еще одно проявление гоголевского реализма.

Как писал П.Николаев, «Здесь – вообще реалистическая основа гротеска Гоголя, как ярчайшего элемента его поэтики» (6, с. 7).

Литература:

1. Петриашвили О.М. Очерк истории русского литературного гротеска. Тбилиси, 2000.
2. Петриашвили О.М. Гротеск в русской литературе XX века. Тбилиси, 2005.
3. Гоголь Н.В. Собрание сочинений в семи томах. Москва, 1977.
4. Сочинения Н.В.Гоголя. Издание пятнадцатое. Т. 7, С.- Петербург, 1900.
5. Белинский В.Г. Полное собрание сочинений в 13-ти томах. Москва, 1953-1956.
6. Николаев П. Художественные открытия Гоголя. В кн.: Н.В.Гоголь. Избранные сочинения в двух томах. М., 1984.

Olga Petriashvili

*“Peterburg Stories” by N.V.Gogol
(Towards the 200th Anniversary of N.V.Gogol)*

Summary

After A.S.Pushkin N.V.Gogol carried on the tradition of the critical realism in Russian literature. This is clearly shown in his works: “Dead Heads”, “Inspector”. “The Greatcoat” and series of “The Peterburg Stories”. In the paper some elements of the literary grotesque are discussed through the series of “Peterburg Stories” by N.V.Gogol, namely “The Nevski Avenue”, “The Portrait” and “The Notes of an Insane”.

ოლგა პეტრიაშვილი

*ნიკოლაი გოგოლის “პეტერბურგის მოთხრობები”
(ნიკოლაი გოგოლის დაბადებიდან 200 წლისთავისათვის)*

რეზიუმე

ა. ს. პუშკინის შემდეგ ნიკოლაი გოგოლმა გააგრძელა კრიტიკული რეალიზმის ტრადიცია რუსულ ლიტერატურაში, რაც ნათლად ჩანს მის ნაწარმოებებში: “მკვდარი სულები”, “რევიზორი”, “პეტერბურგის მოთხრობები”. სტატიაში ეს თეზისი დასაბუთებულია სამი მოთხრობის მაგალითზე: “ნევის პროსპექტი”, “პორტრეტი”, “ჰკუაშემლილის ჩანაწერები”.

ФАНТАСМАГОРИИ В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ 20-30-Х ГОДОВ XX ВЕКА

Русские писатели и поэты начала XX века, преодолевая идеологические преграды своей эпохи, противопоставляли ей иной, достойный человека мир или хотя бы идею такого мира. Именно такое противопоставление имеет в виду Евг. Замятин в своем «Рассказе о самом главном», где автор в финале не только направляет на обезумевшую землю падающую звезду, но и выражает надежду, что когда-нибудь человечество, очистившееся в космическом катаклизме от своей социальной скверны, породит новых, «цветоподобных» людей будущего.

Литература, создававшаяся в условиях осуществленной утопии, страдая, ужасаясь и смеясь над абсурдизмом нового жизнеустройства, является зеркалом действительности, об ужасах которой предупреждал ещё Ф.М. Достоевский в своих антиутопических рассуждениях и пророчествах (1). Так Раскольников в эпилоге «Преступления и наказания» видит четвертый сон (скрытая полемика с четвертым сном Веры Павловны из романа Чернышевского «Что делать»), в котором эгоистичные, властолюбивые, зараженные «трихинами» индивидуализма люди, присвоившие себе «равное право» убивать, грабить, жечь, ведут мир к катастрофе. Об этом же можно прочитать в романе «Бесы». «Бесы, - пишет современный исследователь, - как бы фиксирует моменты, когда социальная утопия с прихотливыми фантазиями и чисто романтическими ситуациями обретает статус «учебника жизни» и становится своеобразным указующим перстом «деятелей движения» (2, 40). Достоевский утверждает, что идея счастья и насилие несовместимы, что насилие над человеческой природой может привести лишь к трагическим последствиям.

Необходимость художественно запечатлеть необычность, невероятность, нередко даже фантастичность происходящего, не укладывавшегося в рамки привычного здравого смысла, «остановить мгновение» - увы, не столько прекрасное, сколько безобразное, - с помощью каких-то особых сюжетных коллизий, образов, стилевых средств выделяет в русской прозе 20-30-х годов обширную группу авторов, создававших произведения, которые можно условно назвать «российскими фантасмагориями», имея в виду не какое-либо жанровое обозначение, а специфику художественного мировосприятия. В «Конармии» Бабеля есть характерный эпизод убийства старика еврея: «Прямо перед моим окном несколько казаков расстреливали за шпионаж старого еврея с серебристой бородой. Старик взвизгивал и вырывался. Тогда Кудря из пулеметной команды взял его голову и спрятал у себя под мышкой. Еврей затих и расставил ноги. Кудря правой рукой вытащил кинжал и осторожно зарезал старика, не забрызгавшись». Еврея убивают под аккомпанемент «восторженных» речей об интернационализме и убивают не без своеобразного человеколюбия, разрешая родственникам забрать труп. Примерно так же убивают в рассказе Вс.Иванова «Дите» грудного киргизёнка, чтобы теперь мать его все молоко отдавала на прокорм русскому младенцу.

После публикации чудом уцелевших конармейских дневников Бабеля, становится очевидным, что автор не героизировал своих персонажей и не преувеличивал их жизненную практику, он просто писал о них правду, которая с трудом укладывалась в уме. Жизнь человека в послереволюционные годы фантастически упала в цене, убийство перестало быть трагедией, души ожесточились и очерствели.

Гражданская война была чревата длительной духовной порчей, плоды которой постсоветское пространство пожинает до сих пор. В 20-е и даже еще в 30-е годы литература фиксировала эту порчу во множестве деталей, эпизодов, жанровых поворотов.

Как может, казалось бы, в притче М.Слонимского «Антихристово причастие» один персонаж поверить другому, пригласившему его в гости, что хозяин действительно будет угощать собравшихся за трапезой человечины? Но он верит, да так, что убедить его в розыгрыше невозможно, и автор вовсе не ставит перед собой цель изобразить клинический случай, напротив, он наделяет героя-рассказчика какой-то фанатичной внутренней правотой, исходящей из ощущения, что людоедство, в ситуации повседневного богохульства и безнравственности, не противопоказано.

Жестокость, насилие и безразличие, как подтверждает современная история всего постсоветского пространства, обнаружила способность укореняться в человеческой природе и генетически передаваться от поколения к поколению, входя во все поры общественного устройства. Поэтому рассказ Зощенко «История болезни», прикрываясь маской бесхитростной юмористики, на самом деле более страшен, чем смешен, - ведь это история болезни общества. В нем речь идет о привычке превращать человека в мертвое тело и даже как бы заранее видеть его в этой многообещающей перспективе... В некой больнице обстановка на каждом шагу напоминает персонажу рассказа, что он уже почти мертв, начиная от плаката на стене «Выдача трупов от 3-х до 4-х» или сцены в «обмывочной», где героя норовят поместить в одну ванну с умирающей старухой, и кончая репликами медперсонала: «Наверно, - говорит, - вы не выздоровеете, что во всё нос суете», «Нет, - говорит, - я больше люблю, когда к нам больные поступают в бессознательном состоянии».

Зощенко стилевой игрой, комизмом ситуаций и какой-то их абсурдностью (семья, живущая, за отсутствием площади, в ванной комнате и испытывающая «одно только неудобство - по вечерам коммунальные жильцы лезут в ванную мыться») эстетически как бы нейтрализует глубокую внутреннюю безысходность и печаль своих рассказов.

Фантасмагории Зощенко сопоставимы с мировосприятием Д.Хармса, одного из самых одаренных участников группы «Обэриутов». Один из мотивов, отчетливо различимых у Хармса 1920-30-х годов, сформулирован в названии фрагмента - «История дерущихся». «Алексей Алексеевич подмял под себя Андрея Карловича и, набив ему морду, отпустил его. Андрей Карлович, бледный от бешенства, кинулся на Алексея Алексеевича, не ожидая такого быстрого нападения, повалился на пол, а Андрей Карлович сел на него верхом...». Таких «случаев» (так сам автор обозначает жанр этих историй) у Хармса описано множество, и сама плотность их в прозе не случайна. Это - авторское подсознание Хармса, рождающее чудовищ, подсознание, где гнездится постоянный страх перед жестокостью, поразившей общество. Жестокость толпы для Хармса страшнее жестокости индивида: «Толпа волнуется и, за неимением другой жертвы, хватает человека среднего роста и отрывает ему голову. Оторванная

голова катится по мостовой и застревает в люке для водостока. Толпа, удовлетворив свои страсти, - расходится».

Еще одна сквозная тема Хармса - исчезновение человека, арест. В этюде «Рыцарь» (1934-1936) Хармс сатирически изобразил старого «либерала», которого, несмотря на его выкрики во славу революции, в новое время опять увозят в «крытой машине».

Репрессии против обэриутов начались с 1937 года - первым был Н.Олейников, потом Н. Заболоцкий, а в 1941 году пришли за Хармсом. Незадолго он написал рассказ «Старуха» - одно из самых мрачных и многослойных произведений художника. Борьба героя-литератора с мертвой старухой, то исчезающей, то возникающей вновь с почти физиологической достоверностью, - это борьба автора с реальным страхом перед наступающей развязкой, метафора глубокой депрессии в условиях глобальной творческой несвободы.

В повести А. Платонова «Котлован», написанной в 1930 году, рабочие роют яму для закладки фундамента «общепролетарского дома», в котором потом должно счастливо жить новое поколение. Котлован уже выдавил все жизненные соки из рабочих: «Все спящие были худы, как умершие, тесное место меж кожей и костями у каждого было занято жилами, и по толщине жил было видно, как много крови они должны пропускать во время напряжения труда». Ужасные своей абсурдностью картины советской жизни противопоставляются идеологии и целям, провозглашенным коммунистами, и при этом человек превращается из разумного существа в придаток пропагандистской машины. Другая важная проблема этого произведения ближе к реальной жизни тех лет. Платонов отмечает, что в угоду индустриализации страны были принесены в жертву тысячи крестьян. Рабочие натываются на крестьянские гробы. Сами крестьяне объясняют, что они заранее готовят эти гробы, так как предчувствуют скорую гибель. Платонов показывает фантастическую картину строительства новой жизни на мертвых телах крестьян и их детей. Людей арестовывают и отправляют на перевоспитание даже за то, что они «впали в сомнение» или «плакали во время обобществления».

Особое место в повести занимает образ девочки. Философия Платонова здесь проста: критерием социальной гармонии общества является судьба ребенка. А судьба Насти страшна. Девочка не знает имени матери, но зато знает, что есть Ленин. Мир этого ребенка изуродован, ведь для того, чтобы спасти дочку, мать внушает ей необходимость скрывать свое непролетарское происхождение. Символично, что ребенок игрушки хранит в гробу. В конце повести девочка погибает, а вместе с ней погибает и луч надежды для Вощева и других рабочих. В своеобразном противостоянии котлована и Насти побеждает котлован, и в основание будущего дома ложится ее мертвое тело.

В конце 1931 года вышел роман «Бамбочада» Константина Вагинова. Тема искусства - искусственного существования - творимой реальности продолжается в романе как тема игры в расширенном смысле. Идея здесь аналогична идее «Козлиной песни»: сохранение культуры. Только в данном случае - культуры материальной, также восходящей к античности и Возрождению: греко-латинские прозвища, культ красивой еды с хорошим вином, музицированием и занимательными беседами, и все это на слегка намеченном диссонирующем фоне рубежа 20-х - 30-х годов. Вагиновские чудачки не нужны новой действительности. Они общаются с себе подобными в «башне культуры» («Козлиная песнь»), пишут романы, продиктованные ощущением «пародийности мира по отношению к какой-то норме» - ученые, художники, поэты и просто талантливые

бездельники без определенных занятий. А умирая, уносят с собой все, чем жили - Данте и Петрарку, богатства Эрмитажа, Лувра и Дрездена, искусство эллинизма и старинную музыку, древних христианских философов и Вл.Соловьева, русскую классику и символизм.

Вместе с ними уходит в небытие наследство, накопленное человечеством неизвестно для кого и зачем. Наследство, от которого явно отказываются «съезды делегатов электроучреждений», посетители библиотеки «Кооперативный отдых», и, возможно, даже сам Кремль - эта «реальная, движущая политическая и моральная сила для рабочих и угнетенных национальностей», которая приковывает взоры не только Европы, но и Азии, и Австралии, и Америки.

Торопуло, один из героев «Бомбочады», - идеолог образа жизни, построенного не столько на материальной обеспеченности, сколько на проникновении в сущность, «душу» предметов с их преходящей прелестью, - страстный кулинар, коллекционер меню и конфетных бумажек. Кредо его молодого друга, главного героя романа с легкомысленной фамилией Фелинфлеин - столь же широко понимаемая игра. Вся жизнь для него - «игорный дом» или «фантастический бытовой театр», его дух находится на эстетической, по С.Кьеркегору, стадии, в основе которой лежит всепроникающая ирония. Гурманство, коллекционирование мелочей, смакование старинной и новой музыки, редких книг и гравюр - все это попытки удержать, увековечить материальную прелесть жизни. Ирония, игра, эстетство - оборваны, как легкие паутинки. В санатории, куда попадает Евгений в финале романа, зимняя оттепель, тает снег, березы выпускают почки, которым суждено замерзнуть. Герой рассматривает надписи, покрывающие полуколонны беседки, «прелестные нежные надписи», запечатлевшие чью-то любовь, чью-то жизнь. Скорее всего, это подлинные надписи, списанные Вагиновым в одном из санаториев, где он часто бывал в последние годы. Эти надписи - плод безотчетного стремления смертного человека увековечить себя, и с сочувствием, не лишенным мягкой иронии, Вагинов увековечивает их в книге. Автор с удовольствием занимает место в ряду своих уходящих, истаивающих, словно дым, персонажей и с тонким сарказмом говорит о своем легкомыслии, о привычке восхищаться тем, чем «восхищаться не полагается».

Проза Вагинова - один из ярчайших образцов сугубо эстетического, но от этого еще более яростного, сопротивления надвигающейся бездуховности и цинизму. Блудный сын эпохи, Вагинов перебирал ее смешные, уродливые, милые мелочи с ностальгией, не понятной современникам, но такой близкой потомкам, которым уже не вернуться на покинутую дедами метафизическую родину. Он, не захотевший писать эпоху такую, какой она хотела казаться, увидел в ней вечное, неподвластное воле тех, кто претендовал на роль ее творцов и хозяев. Культура стояла за его плечами, на его стороне.

Русские фантазмагии 20-30-х годов, запечатлевшие наступление новой эры в кровавом зареве революции и гражданской войны, по глубинной сути своей, представляют литературу нравственного сопротивления, изображаемой жестокости, антигуманизму, деградации человеческой личности, которая в ходе социально-исторических потрясений и катаклизмов понесла огромные духовные потери.

Литература:

1. Достоевский Ф.М. Дневник писателя//Возвращение человека. - М., 1989.
2. Сараскина Л.И. „Бесы“ - роман-предупреждение. - М., 1990.

Phantasmagorias in Russian Literature of the 1920-30s

Summary

Russian writers and poets of the beginning of the 20th century overcame ideological obstacles of their era, comparing it with another world, which would be more appropriate for human beings, or at least with an idea of such a world.

The literature, which was created in conditions of implemented utopia, suffered and feared and, at the same time, laughed at the absurdity of the new way of organizing life, was the mirror of the reality of the beginning of the 20th century.

In their deep essence, Russian phantasmagorias of the 1920-30s, which embodied the start of a new era in the bloody glow of the revolution and civil war, represented a literature of moral resistance to depicted cruelty, anti-humanism, and the degradation of human personality, which suffered immense spiritual damage during the social and historic upheavals and cataclysms.

ლილიანა ჯანაშია

ფანტასმაგორიები XX საუკუნის 20-იანი და 30-იანი წლების რუსულ ლიტერატურაში

რეზიუმე

XX საუკუნის დასაწყისის რუსი მწერლები და პოეტები თავიანთი ეპოქის იდეოლოგიურ ბარიერებს ძლევდნენ და მას სხვა, ადამიანისათვის უფრო ღირსეულ სამყაროს ან თუნდაც ასეთი სამყაროს იდეას უპირისპირებდნენ.

ლიტერატურა, რომელიც განხორციელებული უტოპიის პირობებში იქმნებოდა, განჯვასა და შიშში არსებობდა და ამასთან, ცხოვრების ახლებური მოწყობის აბსურდულობას დასცინოდა, საუკუნის დასაწყისში არსებული სინამდვილის სარკეა.

20-იანი და 30-იანი წლების რუსული ფანტასმაგორიები, რომლებშიც რევოლუციისა და სამოქალაქო ომის სისხლიან დაფიონზე დაწყებული ახალი ეპოქა აღიბეჭდა, თავიანთი სიდრმისეული არსით ზნეობრივი ლიტერატურაა, რომელიც ასახულ სისასტიკეს, ანტიჰუმანიზმსა და ადამიანის პიროვნების დეგრადაციას ეწინააღმდეგება. იმ პიროვნებისა, რომელმაც სოციალურ-ისტორიული ძვრებისა და კატაკლიზმების დროს დიდი სულიერი დანაკარგები განიცადა.

ვაჟა ეგრისელის ტიტანური ხუთტომეულის სახელწოდების –
„პოლხური ფსალმუნების“ შესახებ

ვაჟა ეგრისელი იმთავითვე განუდგა მეოცე საუკუნის ქართულ მწერლობაში ხელისუფლებისაგან დაკანონებული სოციალისტური რეალიზმის სტერეოტიპებს, დოგმებს, შაბლონებს, სატანისტურ იდეოლოგიას.

ეს შეეხება როგორც მის მსოფლმხედველობრივ სამყაროს, ისე მხატვრულ პალიტრას.

მისი პოეზიის ანი და პოე არის ქრისტიანული სამება.

პოეტი უგალობს უზენაესს, მის მარადიულ სიბრძნეს, მარადიულ სიყვარულს, უზენაეს სამართლიანობას, „ღმერთ - მამულს“. მისი პოეზიის მისიაა რწმენის, სიკეთის სამსახური, ხალხისთვის ტაძრისკენ სავალი გზის ჩვენება, ეროვნულ-მოქალაქეობრივ იდეალებთან ერთად. მას სურს ებრაელი ხალხის წინამძღოლ მოსესავით ურწმუნოების უკაცრიელი უდაბნოდან გამოიყვანოს ხალხი, მოსესავით ხელთ იპყრას ჯადოსნური კვერთხი, რათა ბიბლიური წინაპარივით კლდიდან გა-მონადენი წყაროთი – რწმენით დარწმუნდეს ხალხი და ღმერთის აღთქმულ ქვეყანა-ში მიიყვანოს. ამ ურთულეს გზაზე იგი ერკინება აპოკალიფსურ მხეცებს, ამარ-ცხებს მათ და „გალობათა ციხე-კოშკს“ აშენებს.

უფლის ძალისხმევით აწყნარებს ზღვას – ცოდვილ სავანეს და როგორც ბრძენი ზეციური მენავეთმოდღვარი მიემართება უმაღლესი მთისკენ.

ვაჟა ეგრისელი წარმატებულ მოდას - „სონეტს, ტერცინას, ტრიოლეტს“ კი არ მიმართავს, არამედ თავისი რელიგიური პოეზიისათვის შესაფერისი „მთიებივით ტროპარს“, „ლოცვისფერ კონდაკს“.

წმინდა მამა გვირჩევენ : „...იკითხე ტროპარები და მათი კეთილხმოვნებით ნუ ტკბები, ეცადე კარგად ჩასწვდე აზრს.

...იშრომე, ილოცე, რათა მოიპოვო თვალნი, კეთილად მხედველნი.

ვერაჟინ სძლევს ხორცის ვნებებს სულიერ სათნოებათა გარეშე. როგორც მზე არ ჩანს ნისლში, ისევე არ ჩანს სულიერი სათნოება, ვიდრე ვნებათა შფოთი არ დაცხრება.

ვევდრე ღმერთს, რათა მოგანიჭოს მხურვალება და სურვილი სულისა წმი-დისა... ამას დაჟუდების, მოღვაწეობის, წმიდა წიგნების კითხვის გარეშე ვერ მიი-ღებ და ნურც ეძიებ, რამეთუ თუ არასწორად ეძიებ, სულიერი საქმენი მალე ხორ-ციელად გაქცევება“ (ისაკ ასური, გონების დაცვისა და ჭეშმარიტი შინაგანი ხედვი-სათვის“ (1, 246-247).

ვაჟა ეგრისელი როგორც რელიგიური პოეტი, უპირატესობას საგალობლებს, ლოცვა-ვედრებას ანიჭებს.

აპოკალიფსში „ახალი საგალობლის“ შესწავლა მხოლოდ ქრისტესათვის სისხლის გამღებთა ხვედრია: „ვიხილე: აჰა, კრავი დგას სიონის მთაზე და მასთან ასორმოდგაათი ათასი, რომელთაც შუბლზე აწერიათ მისი სახელი და მისი მამის სახელი.

გავიგონე ხმა ზეციდან, როგორც მრავალი წელის ხმა და როგორც ძლიერი ქუხილის ხმა, რომელიც გავიგონე, ჰგავდა მექნარეთა ხმას, ქნარზე რომ უკრავენ.

ისინი გალობდნენ ახალ საგალობელს ტახტის წინაშე და ოთხი ცხოველი-სა და უხუცესთა წინაშე და არავის შეეძლო ამ საგალობლის შესწავლა, გარდა

მიწისგან გამოსყიდული ასორმოცდაოთხი ათასისა“ (იოანეს გამოცხადება, 14, 1, 2, 3) (2, 507-508).

ქრისტეს მხედრის, ახალი საგალობლის ოსტატის პრეტენზიით ვაჟა ეგრისელი.

ქართული სასულიერო პოეზია, რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“, დავით გუ-
რამიშვილის „დავითიანი“, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წე-
რეთლის, ვაჟა ფშაველას, გალაკტიონის, ტერენტი გრანელის, ანა კალანდაძის შე-
მოქმედება სავსეა გალობის, ლოცვა-ვედრების ინტონაციებით.

ვაჟა ეგრისელი დიდ წინაპართა თანავარსკვლავედში მოიაზრებს თავის
თავს, შემოქმედებითად, მოწიწებით ეკიდება მათ ტრადიციებს, მაგრამ იგი მზერას
უფრო შორეული წარსულისკენ მიმართავს და მისი იდეალია ბიბლიური წინას-
წარმეტყველის დავითის ფსალმუნები. ამისთვის ევედრება ღმერთს: „ეითარცა და-
რეჯანის ძე, მეცა ვარ ქრისტეს ნათელი და ღმერთო, ისიც მაღირსე რომ ავაშე-
ნო ქართული ბაღი დავითის ბაღისებრ (3, 506).

პოეტი ზეცის შეწევნით მართლაც აშენებს სიყვარულით, იდუმალებით გა-
მორჩეულ ქართული ფსალმუნების ბაღს: „აჰა, ეს წიგნი – ჩემი ფსალმუნი, ფურ-
ცლებს კი არა, ცით აკინძულ ჩემს გულს გადაშლი. სიყვარულით და იდუმალი
ფიქრით მოცული და მეც მუხლმოყრით შენზე ვლოცულობ, მზით განათებული
პოეზიის წმინდა ტაძარში“ (ფსალმუნი) (3, 17).

ვაჟა ეგრისელის საგალობლებს „კოლხური ფსალმუნები“ ჰქვია და არ არის
შემთხვევითი მის გამორჩეულობაზე საუბარი: „სხვაა კოლხური ფსალმუნი. სულ
სხვა პანგი აქვს იადონს. ძნელ გზას ვერ გავიიოლებ და სათქმელს ვეღარ მივან-
დობ: „სონეტს, ტერცინას, ტრიოლეტს“ (სონეტს, ტერცინას, ტრიოლეტს) (4, 857).

ასევე პოეტის გიგანტური „იქმენ ნათელი“ სახელდებულია „ოქროს საწმი-
სად“: „იქმენ ნათელი არის ჩემი ოქროს საწმისი, მეც მზის შვილი ვარ აიეტივით“.

პარალელურად, „ფსალმუნად“ მოიხსენიება „იქმენ ნათელი“.

ამ მოსაზრებას პოეტი პრეისტორიის და ისტორიის მეცნიერული არგუმენ-
ტებით ამაგრებს. კოლხეთი მისთვის არის „ელდორადო და არკადია“, კოლხეთი
კაცობრიობის კულტურული აკვანია, სამყაროს დასასრული და დასაწყისი, საქარ-
თველოს ისტორიის თავფურცელი.

ამის დასტურად ჯერჯერობით მხოლოდ მსოფლიოში გახმაურებული „ოქ-
როს საწმისის“ ლეგენდა ჩაითვლება.

პოეტი ბიბლიურ ქალღვევლებთან, შუმერებთან ეძებს ქართული კულტურის
ძირებს, ფესვებს...

რწმენა იმისა, რომ დავიწყების უფსკრულში ჩაძირული სიბრძნე, ტრადიცია
უკვალოდ არ ქრება, პოეტის ფანტაზიას ფრთებს ასხამს და ახალ დროში კოლხე-
თის დიდი სულიერების, აზროვნების ახლებურ გამოვლინებად სახავს თავის წიგ-
ნებს - „იქმენ ნათელი“ და „კოლხური ფსალმუნების“ ხუთტომეულს. ამ მოსაზრე-
ბას ამაგრებს ქართული მესიანისტური იდეა, რომ ქრისტეს კვართი მცხეთაშია,
რომ საქართველო მარიამ ღვთისმშობლის ქვეყანაა, რომ ქართველი ბაგრატიონები
ბიბლიური დავით წინასწარმეტყველის შთამომავლები არიან.

მოკლედ, აქ სინამდვილე და ლეგენდა ერთმანეთშია გადახლართული და
საბედნიეროდ ყოველივე დაფარული, „ეზოთერული“ ვაჟა ეგრისელის პოეზიაში
„ამოწყაროებულია“ სიხარულად, სიბრძნედ.

ვისაც ამ კოლხეთიდან მოსული „ქრისტეს მხედარის“ შემოქმედებისათვის
თვალი გაუდევნებია, პოეტის ამ გასაოცარ სითამამეს და გაბედულებას არ იუც-
ხოებს. მის სამართლიან პრეტენზიებს საძირკველად უდევს უდიდესი ნიჭი, გამორ-
ჩეული ინტელექტი, მსოფლიოში ცნობილი ყველა რელიგიური, ფილოსოფიური, მი-

თოლოგიური, კლასიკური ლიტერატურის სიბრძნის წყაროების შემოქმედებითი გა-
თავისება და, შეიძლება ამთავითვე ითქვას, ამ წყაროებთან, მასალებთან, ტექსტურ-
დი ძალებით გაბაეკრება, უფრო ხშირ შემთხვევაში, სხვათა მონაპოვრება...
ტება...

ამ საკითხს საფუძვლიანი კვლევა-ძიება სჭირდება, რაც, სამწუხაროდ, არც
დაწყებულია და ამჯერად ჩვენი აზრი შეიძლება მხოლოდ უარგუმენტო განაცხადის
დონეზე დარჩეს, მაგრამ თავს იმით ვინუგეშებთ, რომ პირველი ცდა ასეთ უზარმა-
ზარ პრობლემებთან შეჭიდებისა, ხშირად დიდი შედეგებით ვერ სრულდება, მაგ-
რამ სტიმულს მაინც მისცემს ჩვენს შემდეგ დაწყებულ კვლევებს, რათა ფაქტებზე
დამყარებით დასაბუთდეს ან ასევე არგუმენტირებულად იქნეს, უარყოფილი აქ გა-
მოთქმული შთაბეჭდილება.

ვაჟა ეგრისელი კი დაბეჯითებით ამტკიცებს, რომ დავით წინასწარმეტყვე-
ლის ფსალმუნებით აოცებს სამყაროს მისი საგალობლების ტომეულები: „შენიც
ისე ხმიანებს, ვით დავითის ფსალმუნი, სამყაროს რამ აოცებს, ხმა არის სამშობ-
ლოსი. და ვითარცა ქაოსი შენც შეიღი ხარ ქრონოსის (ქაოსი – მარადისობის
შეიღი, ქრონოსი – დროში გამნასახიერებელი) (შენც შეიღი ხარ ქრონოსის) (4,
63).

კოლხური სულის, მისი ისტორიის და პრეისტორიის სულით ხორცამდე შემ-
გრძნობი პოეტი არა მარტო წარსულის ღირსშესანიშნავი თარიღების მჭერეტელია,
არამედ პოეზიაში გარდასახული კოლხური სულის ამობრწყინებას ხედავს თავის
ფსალმუნში, ისტორიული ძნელებდობების შედეგად დაბინდული წარსულის ახალი
ძალით აელვარებას, რაც გაუნელებელ ტკივილებს აყუჩებს: „ბრძოლებით განვლო
ქარიშხლიანი – ათასწლეულთა გზები უვალი და მის შარახე, უცაბედად როცა
შეშინდა, მაშინ ჩემს კოლხეთს ისტორია გადაუმაღეს, მაგრამ „ამოდის“ ის -
„კოლხური ფსალმუნებიდან (ამოდის, ნათდება) (4, 196).

კოლხეთის დიდი შემოქმედებითი პოტენციის გამოვლინება, დადუმებული
წარსულის ტაბუს ახსნაა „იქმენ ნათელი“, „კოლხური ფსალმუნები“, ტაძრად აღ-
მართული ახალი საგალობლების ტომეულები, რომელსაც, ჯერჯერობით, არ ჰქვია
დამსახურებული სახელი – პოეზიის სვეტიცხოველი: „თუთარჩელათი და ფსალმუ-
ნებით“ - კოლხეთის დუმილს ტაბუ ახსენი – ჩურჩულებს ხორგა... კივის დარჩელი:
სვეტიცხოველი აღარ ახსენო, თორემ მარჯვენას არ შეგარჩენენ!!! („სვეტიცხოველი
აღარ ახსენო“) (4, 377).

პოეტი შემთხვევით არ იტყვის სხვა კონტექსტში, რომ დრომ არსაკიძის მოკ-
ვეთილი მარჯვენა მას ჩამოჰკიდა.

უეჭველია, ვაჟა ეგრისელის პოეზია ახალი საგალობლების დიდი, ცადად-
მართული ტაძარია, ბიბლიური იაკობივით ღმერთთან მორკინალი, ღმერთებთან მო-
დავე პოეტის მარადიული ტაძარი.

წმინდა ბასილის „ფსალმუნთა განმარტებანი“ (საუბარი პირველ ფსალმუნ-
ზე) გვაუწყებს: „...ფსალმუნთა წიგნი წინასწარმეტყველებს მომავალზე და შეგვახ-
სენებს ისტორიასაც, იძლევა ცხოვრების კანონებს და რჩევას საქმეთა კეთებისას...
საერთო საგანძურია კეთილ მოძღვრებათა.

„სულიწმინდამ... მოძღვრებას მელოდიის სიტკბოება შეუერთდა, რათა იმას-
თან ერთად, რაც სმენას ნაზად ეალერსება და ატკბობს, შეუმჩნევლად მიგველო
სიტყვათაგან სარგებელნიც... ასე იქცევიან ბრძენი ექიმები, რომელნიც მწარე წა-
მაღს იმათ, ვისაც მისი დაღევა ეზარებათ, თაფლდასმული თასით აძლევენ... თუკი
ვინმე, რისხვისაგან გამხეცებული სმენას ფსალმუნით დაატკბობს, მსწრაფლ მოა-
ხერხებს სულის მოთვინიერებას მელოდიით:

...სათნოებათაგან უდიდესი – სიყვარული ფსალმუნთა გალობის შედეგად იბადება. ფსალმუნი თავშესაფარია დემონთაგან და ანგელოზთა მოხმობისათვის.

ფსალმუნი ხმაა ეკლესიისა... იგი განაბრწინებს დღესასწაულებს და ღმრთისთვის სასურველ სევდას ბადებს, რადგან ცრემლებს თვით ქვის გულიდანაც კი გამოსწოვს. ფსალმუნი საქმეა ანგელოზთა, ზეციური მმართველობა, კეთილსურნელება სულისა, ბრძნული ჩანაფიქრი მასწავლებლისა, რომელმაც მოიფიქრა, რომ სასარგებლო სიმღერით გვესწავლა.

...აქ არის სრულყოფილი ღმრთისმეტყველება, წინასწარმეტყველება ქრისტეს ხორციელად მოსვლის თაობაზე, ძრწოლა სამსჯავროს წინაშე, სასოება აღდგომის, შიში სასჯელისა, აღთქმა დიდებისა, გახსნა საიდუმლოთა“ (5, 44-45).

წმიდა ბასილი დიდი ყურადღებას მიაქცევს დავით წინასწარმეტყველის მუსიკალურ საკრავს – ფსალტირს, რომელსაც „მადლი ზემოდან, სულიწმიდისგან მიეცა, რადგანაც იგი ერთადერთი მუსიკალური საკრავია, რომელიც ხმებს ზემო ნაწილიდან გამოსცემს, განსხვავებით კითარისა და ლირასგან.

„წინასწარმეტყველის სიტყვამ თვით ინსტრუმენტის აგებულებითაც კი ღრმად და ბრძნულად გვასწავლა რომ მშვენიერსა და ჰარმონიულ სულებს ადვილად შეუძლიათ ასვლა სიმაღლეზე“ (5, 46).

ჩვენ ამჯერად არ ვაპირებთ დავით წინასწარმეტყველის ფსალმუნების იმ განმარტებებზე შევჩერდეთ, რასაც წმიდა ბასილ დიდი გვთავაზობს და ისინი შევადაროთ ვაჟა ეგრისელის ფსალმუნებს, მხოლოდ იმის ხაზგასმა გვსურს, რომ ბიბლიური დავითის დარად, რომელმაც თავისი საგალობლები იგავებით შეაზავა, იგავები ორგანულია „კოლხური ფსალმუნების“ ავტორისათვის, მაგრამ ეს საკითხი დაკვირვებას, ღრმა ძიებას მოითხოვს, რაც მომავლის საქმეა.

წმიდა ნილოსი სინელი მოგვიწოდებს: „ფსალმუნთგალობას ნუ დაცხრების ბაგენი შენნი: რამეთუ ღვთის სახელის ხმოება განასხამს დემონთ.

გასწვრთვენი გონება მცნებათა სწავლებით: რამეთუ მით წარიხოცება გონებიდან მზაკვრული ფიქრები“ (6, 106).

ამჯერად ჩვენი მიზანი როდია კოლხი „ქრისტეს მხედრისა“ და დიდი ბიბლიური წინასწარმეტყველის შემოქმედებითი შეხვედრების ძიება, ჩვენ მხოლოდ იმის აღნიშვნა გვსურს, რომ ქართველი პოეტი უფლებამოსილი იყო, შეექმნა ეროვნული სულის შესაფერი რელიგიური საგალობლები, როგორც მშობელი ხალხის დამოძღვრების საშუალება და მაგალითად ესახებოდა ქართველთა შორეული წინაპარი: „ისე, ვითარც მუშლი მუხას, ფიქრთა ურდო / დამესია, არ მაქვს ძალა მათთან დავის. გადავაგლე მთებსაც ჰუნე და მოვუხმე ორ დიდ დავითს: ერთს, ვით მეფეს და მესიას და მეორეს მეფსალმუნეს“ („ორ დიდ დავითს“) (4, 270).

ვაჟა ეგრისელი ხშირად საუბრობს ლექსთა წყაღდიდობაზე, წარდგნაზე, მეორედ მოსვლაზე, რომელსაც მხოლოდ რჩეულნი გადაურჩებიან ნოესავით. გადარჩენილთა შორის ესახება თავისი „კოლხური ფსალმუნები“: „...და შენი წიგნი მოგვას კიდობანს, წარდგნას და მეორედ მოსვლას გადარჩენილს“...

წარდგნის წვიმაში აყურადებს უფლის ხმას, უწყებას, ზეთისხილის შტოს, - სიმღერას, რომელიც მტრედივით (სულიწმინდის სიმბოლოა) მიფრინავს და მოაქვს რტო-სიმღერა: „პოეტთა მეორე მოსვლაა – წვიმს ხმები... და შენი დისკანტი მიფრინავს მტრედივით და მოაქვს რტოსავით – სიმღერა – ნისკარტი“ („პოეტთა მეორე მოსვლა“) (4, 141).

ლექსში სიმღერა გაიგივებულია წარდგნის დროს ნოესთვის მტრედის მიერ მოტანილ რტოსთან, რაც განსაცდელის დასრულების, მშვიდობის, ახალი ერის დაწყების მაცნე იყო ანუ ქართველი პოეტის სიმღერა არის დასაწყისი პოეზიის

ახალი ეპოქის, საღვთო მშვიდობის მაუწყებელი ახალი, ღვთიკურთხეული პოეზი-
ისა.

უძველესი კოლხეთის მეფე „ცის-კაცი“ ან-მარე ბაბილონის გზად (ცის-კაცი) ლობდა უფლის ხილვას, ხოლო მისი კოშკის ქვაზე ამოტვიფრულ კოლხურ ფსალ-
მუნებს მთვარე კითხულობდა – ასე პრესიტორიაში ეძებს პოეტი თავისი სიტყვის
ძირებს: „უფალთან აჰყავს ბაბილონის გოდოლს ან-მარე და სიახლოვის ბუგავს
აღმური. „ცისკაცია“ და მიტომ დიდგულობს... და... დამდამობით მთვარე კითხუ-
ლობს მის კოშკის ქვაზე ამოტვიფრულ „კოლხურ ფსალმუნებს“ (ბაბილონის გო-
დოლი) (7, 937).

„კოლხური ფსალმუნების“ ბედი არასახარბიელოა მიწისქვეშეთში. მისი აე-
ტორი, მზის წყვდიადშია (ანტონიმი!), ანუ მზიან ღამეში (ღმერთის სიმბოლოა),
მარტო, როგორც რჩეული: ვარსკვლავთა და ელვათა (საღმთო სახელების) თან-
ხლებით, ჯვარცმული ქრისტე კი რწმენის ციდან უმზერს: „მზის წყვდიადში მარ-
ტოდ მავალს – ვარსკვლავები მიმაცილებს: „ფსალმუნებით“ და „მაცრულით“. გზას
კი ელვა მიგვირისტებს. მოძმისაგან – ჯვარს გაკრული რწმენის ციდან – მიმზერს
ქრისტე“ (მოწყენილი მიმზერს ქრისტე) (4, 69).

ე. ი. რაც მიწიერთათვის უცხოა, (ჯერჯერობით) ღვთისგან კურთხეულია...
ჯვარცმულის, მარტოსულის ხვედრი კი ბოლოს ამაღლებაა...

ქართველი პოეტის მიერ ფსალმუნების საგალობლად ქცეული ცეცხლის
კოლხური სახელი – გიბილი – შუმერების საზიაროდ წარმოჩნდება ლექსში „გიმი-
ლი“: „ნაპერწკალი, რადგანაც მზის ერია, თაყვანს ვცემდი – ცეცხლის მისტერიას,
რომელსაც მე ფსალმუნებში ვუმღერე. პყავდათ ცეცხლის ერთი ღმერთი – გიბი-
ლი, კოლხებსა და შუმერებს“ (4, 215).

„კოლხური ფსალმუნების“ მარადიულობის რწმენას თვით იდუმალი ღმერთი
(გაზაფხულის მზე) მიანიშნებს პოეტს: „გაზაფხულის მზე სტყორცნის ისრებს, რო-
გორც ამური, ჩემი ოდის აბარწას. და ჩემს „კოლხურ ფსალმუნებს“ აწ უამი ვერ
გაბაწრავს, ვით ღერწამს სასაღამურეს“ (გაზაფხულის მზე სტყორცნის) (4, 125).

ათასწლეულები, მოები, მწვერვალები, ზღვები, ვარსკვლავები, ელვა, ღმერ-
თი, ადამიანი გააუკვდავა პოეტმა „კოლხურ ფსალმუნებში“: „ცეცხლთან ომებში
მკვდარ ათასწლეულებს, მოებსა და მწვერვალებს, ზღვებსა და ვარსკვლავებს და
ელვას ზეცაში შიშით რომ ცახცახებს“ - „კოლხური ფსალმუნით“ - მე სული ჩა-
ვუდგი და ჩემს წიგნებში დავასახლე (მოებს და მწვერვალებს) (4, 483).

ცასავით, ვარსკვლავებივით, ანგელოზებივით სისპეტაკე დაანათლა პოეტმა
თავის კოლხურ ფსალმუნებს: „თვალებში ცას რომ უბრწყინავს ვარსკვლავები –
ანგელოზების ცრემლებია, შენი ფსალმუნებივით სპეტაკი“ (ღვთის შესაწირავ ბატ-
კანივით) (4, 722).

„კოლხური ფსალმუნების“ ზნეობის მიმართება უმრავლესობის ზნეობასთან
სრულ კონტრასტშია, ამიტომ მის ქმედით ძალაში დაეჭვებული პოეტი (რადგან
მცირედნი არიან რჩეულნი წოდებულთა შორის) ერთგან ირონიულად შენიშნავს:
„რა ვქნა, კოლხური ფსალმუნებით, დღე-ღამის ბრუნვას ვერ ვცვლი, რადგან სო-
ფელი არის მოკლე, „აილე ოქრო და ვერცხლი“, შორეულ წარსულიდან მომძახის
თემისტოკლე“ (კოლხური ფსალმუნები) (4, 642).

ზეცის მაღლია, ღმერთის განმანათლებელი ცეცხლია აბრწყინებული -
„კოლხური ფსალმუნების“ გვერდებზე და მისი სტრიქონების ნაკვეთხლები გათო-
შილი სულის გათბობას გვპირდება: „ვითარც პრომეთემ, ეს მცირე ცეცხლი ზემ-
თაგონების ღმერთს მოვტაცე მაღლა ზეციდან, და ავაბრწყინე ამ წიგნის ველი.
ადექ, გახსენი, თუკი შეგცივდა და სტრიქონების ნაკვეთხლებზე გაითბე ხელი“
(ფსალმუნი) (7, 15).

ვაჟა ეგრისელის აზრით, ყოველი ეპოქის ნააზრევს მოელის დიდი განკითხვა, განსჯა ღმერთის სამსჯავროს წინაშე. მისი „კოლხური ფსალმუნები“ მართლაც ღმერთის, ორ წარღვნას გადარჩენილია, მაგრამ პოეტი შვიდი ათასწლეულის მერეც ველი ღმერთის ღვთის რისხვას, სწორედ ამ უშორესი დროისათვის აგებს „კოლხური ფსალმუნების“ მითიურ კიდობანს, ანუ მარადისობას გასცქერის მისი მზერა, ხოლო პოეტური შედეგების გამძლეობა გათვლილი აქვს ყველაზე დიდი კატაკლიზმების, გამოცდებისა და განსაცდელისათვის, ანუ უდროო დროისათვის: „ერთს კი არა, ორ წარღვნას, ბედად გადარჩენილი, შვიდი ათასწლეულის მერეც ველი ღვთის რისხვას, მერეს და წყაღდიდობას და... ვით ნოე, მეც ვაგებ: „კოლხური ფსალმუნების“ დიდ მითიურ კიდობანს“ (ნოეს კიდობანი) (7, 931).

ლიტერატურა:

1. სიტყვა მართლისა სარწმუნოებისა, წიგნი 3, თბ., 1991.
2. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები, სტოკჰოლმი, 1992.
3. ვაჟა ეგრისელი, კოლხური ფსალმუნები ხუთ ტომად, ტ. I, თბ., 2001.
4. ვაჟა ეგრისელი, კოლხური ფსალმუნები, ტ. 2, თბ., 2006.
5. წმ. ბასილი დიდი, თხზულებანი. ფსალმუნთა განმარტებანი. პომილიები ექვსი დღისთვის, თბ., 2002.
6. სიტყვა მართლისა სარწმუნოებისა, წიგნი IV, თბ., 1992.
7. ვაჟა ეგრისელი, კოლხური ფსალმუნები, ტ. 3, თბ., 2007.

Luara Sordia

About the Title “Colchian Psalms” of the Titanic Five Volume Book by Vazha Egriseli

Resume

from the beginning Vazha egriseli stood apart from the legalised dogmas and stereotypes, Satanic ideology of the Soviet Union writing.

The alpha and omega of his poetry is the christian saint Trinity.

The author of “Colchian Psalms” never joined the trend, he rejected sonnet-tercino-triolet and favoured the intonations of Cristian hymns, prayers, suitable for his religious poetry.

According to John’s “Revelation”, studying of the new hymns is the fate only of those people who are devoted to religion and can assign blood for the sake of Christ.

Vazha Egriseli’s ideal is the psalms of Prophed David. The works of the Georgian poet is the continuation of traditions of the Colchian Golden Fleece, the Holy Grail genes. Vazha Egriseli created the eternal temple of poetry, which survuved from the judgment of opochs, the two floods, but his truths are targeted at feasible floods after seven milleniums or eternity.

“Colchian Psalms” is a new word by the aspects of History, ohilosophy, Aesthetics, Psychology, or Generally by spiritua aspects not only in Georgian poetry but on a world scale

Резюме

Важа Эгрисели всегда стоял далеко от социалистического реализма XX-го века, от тех стереотипов и догм, узаконенных в советских писательских кругах.

Идеал поэта – псалмы Давида. В творчестве грузинского поэта продолжают-ся великие генетические традиции колхского золотого руна. Важа Эгрисели создал вечное в поэзии, которое будет интересным для читателей и много веков спустя.

«Колхские псалмы» - новое слово в истории, философии, эстетике, психологии, а также в целом не только грузинской, но и мировой поэзии.

ქალის სტერეოტიპული ხატი

ყველა ერს გააჩნია საკუთარი შეხედულებები გარემოს, ხალხსა და მათი კულტურების შესახებ. საზოგადოებაში ჩნდება გარკვეული სტერეოტიპები როგორც საკუთარ თავზე და საკუთარ კულტურულ გარემოში არსებულ ტრადიციებსა და ქცევებზე, ასევე უცხო ენასა და კულტურაში არსებულ თავისებურებებზე.

ტერმინი "სტერეოტიპი" (ბერძ. stereos - მტკიცე, topos-ანაბეჭდი) მეცნიერული კვლევის საგნად ამერიკელმა სოციოლოგმა - ლიპმანმა აქცია. წიგნში "საზოგადოებრივი აზრი", რომელიც 1922 წ. გამოიცა, მეცნიერი შეეცადა სტერეოტიპის ადგილი და როლი დაედგინა საზოგადოებრივი აზრის სისტემაში.

ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში მიმდინარეობს სტერეოტიპის განსაზღვრების პოლიტიკა, არსებობს უამრავი მცდელობა ეროვნული სტერეოტიპების ფორმირებისა და საზოგადოებაში მათი გავრცელების გზების გამოვლენისა, აგრეთვე მათი ეროვნებებს შორის ურთიერთობებზე ზეგავლენის საკითხი განიხილება. დღემდე მეცნიერებს ვერ დაუდგენიათ სიტყვა *სტერეოტიპის* გამოყენების მართებულიობა.

სტერეოტიპი არის კონცეპტუალური სამყაროს სურათის რაღაც ფრაგმენტი, მდგრადი კუთვნილებების ნაცნობადური წარმოდგენა რაღაც საგანზე ან სიტუაციაზე. იგი არის კულტურულ-დეტერმინირებული წარმოდგენა საგანზე, მოვლენასა თუ სიტუაციაზე. სტერეოტიპი არის ის რაც სოფლის, გლეხური კულტურის წარმომადგენელს მთვარის შუქით განათებულ ღამეზე ათქმევინებს: *ისეთი ნათელი ღამეა, რომ კერვაც კი შეიძლება*, მაშინ როდესაც ქალაქის მაცხოვრებელი იგივე სიტუაციაში იტყვის: *ისეთი ნათელი ღამეა, რომ კითხვაც კი შეიძლება*.

სტერეოტიპი კულტურული მოვლენაა, იგი არსებობს ნებისმიერ საზოგადოებაში ამ საზოგადოების მიერ დაგროვებული გამოცდილების სახით, რომელიც გადაეცემა თაობებს, რასაკვირველია პერიოდისა და საზოგადოების განვითარების დონის შესაბამისი გარკვეული ცვლილებებით. სტერეოტიპის არსებობა კულტურის გარეშე წარმოდგენილია, რამდენადაც თვით ტერმინი კულტურა შეიძლება განვიხილოთ როგორც სტერეოტიპების გარკვეული ერთიანობა, რომელიც განსაზღვრავს და ამაყდროულად ზღუდავს ადამიანის მოქმედებას მისთვის უცნობ ან მიუღებელ სიტუაციაში.

იმდენად, რამდენადაც სტერეოტიპი კულტურული მოვლენაა და იგი ყველა საზოგადოებაში არსებობს, შეიძლება ითქვას რომ ჩვენ ვცხოვრობთ სტერეოტიპთა სამყაროში. ისინი არსებობენ ყველგან და ჩვენი ცხოვრების ყველა სფეროს ეხებიან. საინტერესოა გენდერული სტერეოტიპების განხილვა და მათი სხვადასხვა კულტურებში მიგრირებისას წარმოშობილი განსხვავებანი. სქესთან დაკავშირებული კვლევების უმეტესობა ქალებზე განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებენ, რომელთა შედგენადაც დადგინდა, რომ ქალები მიჩნეულია პასიურ, კაცებს დაქვემდებარებულ არსებებად, რომლებიც მუდმივად ემოციებით არიან შეპყრობილნი. ქალები ასევე წარმოდგენილნი არიან კაცებთან შედარებით ნაკლებ განათლებულ და სუსტ პიროვნებად. როლი, რომელსაც ქალი კისრულობს უკავშირდება ოჯახს, თანაც წარმოდგენილია ქალი-

სათვის ოჯახური და სამსახურებრივი საქმიანობების წარმატებულად შეთავსება, თუმცა ქალისა თუ მამაკაცის შესახებ შექმნილი სტერეოტიპების განხილვამდე და სხვადასხვა კოლექტივებში არსებული განსხვავებებისა თუ მსგავსების პოვნამდე, უცნობია საერთოდ ქალისა და მამაკაცის საზოგადოებრივი როლისა და ადგილის განსაზღვრა. დღეისათვის მეცნიერები თვლიან რომ არსებული წარმოდგენები „ქალთა მეფობის“ შესახებ სხვა არაფერია, თუ არა ანაქრონიზმი. თუმცა ბევრი მეცნიერის აზრით, ძველ დროში მატრიარქატის არსებობას მოწმობს სხვადასხვა მითოლოგიური თქმულებანი. უპირველესად ყოვლისა საუბარია ქალღმერთებზე მაგალითად *ისიდა* ან *ქალთა ტრიადა*, რომელიც ბევრ წყაროებში მოიხსენიება.

ოჯახისა და საზოგადოების კეთილდღეობა ქალზეა დამოკიდებული, იმდენად რამდენადაც ბავშვის გაჩენის დღიდან ქალის როგორც დედის ფუნქცია ამოუწურავია. იგი ქვეცნობიერად ცდილობს ბავშვის მომავალი უზრუნველყოს. ქალი ფიქრობს ოჯახის მომავალზე და მამაკაცს სტიმულს აძლევს ოჯახის ნათელი მომავალი შექმნაში.

მაშინაც კი, როცა მამაკაცი სამეცნიერო საქმიანობას ეწევა, მისი სამეცნიერო ფანტაზიის წყარო ქალია. დედობრივ ინსტინქტებთან ერთად ქალს მიწიერი პრობლემებიც აღელვებს, მისი დარდია იყოს სახლი, პური, არ იყოს ომი და მის შვილებს ბედნიერი დღეები გაუგრძელდეს.

დღეს ხშირად კაცები ხუმრობენ რომ ქალი კაცის ნეკნისგან შეიქმნა, იმ ერთადერთი ძვლისაგან რომელიც ტვინის უჯრედებს არ შეიცავს და ამიტომ ქალი უტვინოაო. ამაში ბევრი მახვილგონიერებას ხედავს, თუმცა მახვილგონიერება მოგვეხსენება რომ ჭკვიანი პიროვნების პრიორიტეტული უნარია, ჭკვიანს კი მმართველს იცოდეს ისიც რომ ბერძნული სიტყვა *ცელა*, რომლიც ბიბლიაში *ნეკნად* არის ნათარგმნი, ნიშნავს არა მარტო ძვალს არამედ *ნაწილს*, *ხედავს*. ამ შემთხვევაში იგულისხმება ემოციონალურ-მგრძნობელობითი ზღვარი, რომელიც მართლაც მხოლოდ ქალს ახასიათებს. მოცემული მაგალითის საშუალებით შესაძლებელია დამტკიცდეს კაცის არა მახვილგონიერება არამედ ამის საპირისპირო. იგივეს მოწმობს თუნდაც ის ფაქტი, რომ ქალის შექმნა დაკავშირებულია იმასთან, რომ პირველი ადამიანის არსებობა დაუსრულებელი ქმნილება იყო, უპარმონიულობა იყო: *არც თუ ისე კარგია მარტო იყოს კაცი*.

და მართლაც ყოველდღიური ცხოვრება და უამრავი ცოცხალი მაგალითები კიდევ ერთხელ მოწმობენ ამ ორი არსების სხვადასხვანაირობას, რაშიც შემდეგი მაგალითებით დავრწმუნდებით.

ტელევიზორის პულტის *მეპატრონე* კაცები რეკლამის დროს ერთი არხიდან მეორე არხზე *ჭენებით* ნერვებს იმშვიდებენ რასაც ბოლოში ჩვეულებრივ საჭირო არხის დაკარგვაც კი მოყვება, მაშინ როცა საოცარი გამძლეობის მქონე ქალები არასოდეს არ რთავენ სხვა არხზე, ან იქნებ ეს სიზარმაცეცაა...

სტრესის მოხსნის მიზნით კაცები ან არაყს მიმართავენ ან მეზობლის ხარჯზე *განიტვირთებიან*, ქალები ან შოკოლადს მიირთმევენ ან კიდევ მაღაზიებს დაივლიან ხოლმე.

ქალები კაცებს აკრიტიკებენ იმის გამო, რომ ისინი უგულო, უყურადღებო არსებები არიან, მათ არ იციან მოსმენა, სიტბოს გამოხატვა, არასაკმარისად უყვართ მეორე ნახევრები.

კაცები კი აკრიტიკებენ ქალების იმის გამო, რომ ისინი ცუდად ატარებენ მანქანას, ვერ უგებენ საგზაო რუკას რომელსაც თავდაყირა უყურებენ ხოლმე, სულ ტირილებს და ვერ ასხვავებენ დედააზრს უბრალო ნააზრვესგან.

კაცები ვერასოდეს პოულობენ საკუთარ ტანსაცმელს, თუმცა კომპიუტერული დისკები ყოველთვის ანბანის მიხედვით უწყვიათ.

ქალი ყოველთვის იპოვის მანქნის დაკარგულ გასაღებს მაგრამ იშვიათად მიაღწევს მის მფლობელს.

კაცები თავს ყველაზე ცნობიერი სქესის წარმომადგენლებად მიიჩნევენ, ქალებმა კი არც იციან რომ მათ უკეთ ვერაფერს განსჯის.

კაცები აღფრთოვანდებიან იმით, რომ მათი მეორე ნახევრები სტუმრებით სავსე ოთახში ორი წუთით შესვლის შემდეგ სახლში თითოეულ იქ მყოფთაგანს დეტალურად აღწერს.

ქალებს კი არ ჯერათ რომ კაცი იმდენად დაუკვირვებელია რამდენადაც ამას იბრალებს.

კაცი ოცდება იმით, რომ ქალი ვერასოდეს ამჩნევს მანქანის საავარიო ნათურას, მაგრამ წამიერად შეამჩნევს ბინძურ ნასკებს რომელიც ოთახის ბნელ კუთხეში აგდია მისგან 50 მეტრის მანძილზე.

ქალები კი ოცდებიან იმაზე, რომ კაცი რომელიც წარმოუდგენლად ვიწრო გასასვლელში უპრობლემოდ გაატარებენ მანქანას, საათობით ეძებენ კაცის გამოსახულებიან კარებს (ტუალეტს) ფართო პოლში.

კაცების შეფასებით ქალის სისუსტეზე მიაჩნიავენ მის მიერ დახმარების თხოვნა მანქანით ქუჩების აბნევის დროს.

კაცებს ამ შემთხვევაში ურჩევნიათ საათობით ერთი და იგივე ადგილზე სიარული და ბუზღუნი იმაზე რომ *ეს ბენზინგასამართი სადგური უკვე მერამდენედ შეხვდა!*

მოცემულ კვლევაში მიზნად დავისახეთ წარმოგვეჩინა ქალის ხატი სხვადასხვა, კერძოდ ქართულ, რუსულ და ინგლისურ კულტურებში, გამოგვევლინა ქალის ადგილი თითოეულ ამ კულტურათაგანში და დაგვეჩინა არსებული მსგავსება-განსხვავებანი მათ შორის. მიღებული შედეგების საფუძველზე კი შეპირისპირებით ასპექტში შეგვეფასებინა ქალის ადგილი და როლი განსახილველ კულტურებში. სხვადასხვა ლიტერატურულ ნაწარმოებებსა და ხალხურ ენობრივ ფონდში შემონახულ გამოთქმებზე დაყრდნობით მოვახდინეთ ერთგვარი კლასიფიკაცია, თემატური ტიპოლოგია, რომელზე დაყრდნობითაც განვიხილავთ ქალს სხვადასხვა რაკუსში, კერძოდ კი ქალი როგორც - დედა, მეუღლე, საყვარელი, და სხვა.

ჩვენ მიერ განხილული ნაწარმოებები დაახლოებით ერთსა და იმავე პერიოდს მიეკუთვნება. ეს პერიოდია XIX-XX საუკუნეები. თუმცა ქალის სტერეოტიპული ხატის შექმნა მხოლოდ ამ პერიოდის განხილვით წარმოუდგენელი შეიქმნა, რამდენადაც ყველა საუკუნეს ჰყავს თავისი პერსონაჟი, თავისი იდეალი, რომელიც საუკუნეთა ბრუნვის წიაღში კიდევ უფრო იხვეწება და დროის მოთხოვნათა შესაბამისი ხდება.

კვლევის ობიექტებად აღებულ იქნა ის ნაწარმოები, რომლებიც მარტივი, ყველა-სათის კარგად ნაცნობი და ეროვნული სულისკვეთების ყველაზე მკვეთრად გამომხატველია. ქართველი ქალის სტერეოტიპული ხატის შექმნაში ილია ჭავჭავაძის ოთარაანთ ქვრივი, მგზავრის წერილები, ნიკო ღორთქიფანიძის თავსაფრიანი დედაკაცი და კიდევ არა ერთი დიდი ქართველი მწერლის თუ პოეტის ქმნილება დაგვეჩინა. მაგრამ აქვე უნდა დავამატოთ, რომ ქართველი ქალის სტერეოტიპული ხატის შექმნა მხოლოდ ამ ნაწარმოებებზე დაყრდნობით შეუძლებელია, რადგანაც თვით ოთარაანთ ქვრივის არსი მისმა “წინაპრებმა”, თინათინმა და ნესტან-დარეჯანმა განსაზღვრეს, მათი სახე კი შუშანიკმა, ისევე როგორც თანამედროვე ქართველი მანდილოსნის არსი ოთარაანთ

ქერივისა და თავსაფრიანი დედაკაცის ხასიათში იღებს სათავეს. იგივე შეიძლება ვთქვათ ინგლისურ და რუსულ სინამდვილეზე.

ჩვენი კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ ქართულ სინამდვილეში ქალის მნიშვნელობა მის დედობაში ყველაზე მკვეთრად ვლინდება. იგია ერთგული და მზრუნველი დედა, რასაც ილია, ნიკო ლორთქიფანიძე და ვაჟა ერთხმად უსვამენ ხაზს:

- *ოჯახს არ უმტყუნებს, კერიას არ მიატოვებს. "როგორ უმტყუნო შეიღებს?!"*
- *შვილის მოვლას ხომ ზედ შეაღია თავისი ყმაწვილ-ქალობა. ოც-და-ოთხის წლისა ძლივ იქნებოდა, როცა დაქვრივდა და ერთის წლის შვილი დარჩა.*
- *როგორც დღეს, ისე მომავალში დედაკაცი უმთავრესად უნდა ემსახურებოდეს ოჯახს და შვილების აღზდას. თუ ამას ღირსეულად შეასრულებს დიდს, ძალიან დიდს საქმეს გააკეთებს, დიდს ამაგს დასდებს თავის ქვეყანას.*
- *და ამას ყველაფერს ქართული ანდაზა გაუსვამს ხაზს:*
- *დედაკაცი შვილების გაზრდით ფასდებაო.*

ინგლისურ სინამდვილეში ჩვენ მიერ განხილული მასალის საფუძველზე მსგავსი სიმკვეთრით წამოყენებული მოთხოვნა არ გვხვდება, თუმცა დიდი მოემის ნაწარმოებში მთვარე და ექვსპენსინი, მისის სტრიკლენდი გვევლინება მიმტყეველ ცოლად და ერთგულ დედად, რომელიც ყველაფერს აკეთებს რათა შვილები ღირსეულად აღზარდოს და ცხოვრების გზაზე დააყენოს.

საინტერესოა რუსი დედის მაგალითი, რომელსაც ლევ ტოლსტოის ანა კარენინაში ვხვდებით, სადაც ავტორს მოყვანილი აქვს დედობრივი სიყვარულის გაორება ერთსა და იმავე პერსონაჟის, ანა კარენინას ცხოვრებაში: *Но при виде этого ребенка (дочери) ей еще яснее было, что то чувство, которое она испытывала к нему, было даже не любовь в сравнении с тем, что она чувствовала к Сереже. Все в этой девочке было мило, но все это почему-то не забирало за сердце. На первого ребенка, хотя и от нелюбимого человека, были положены все силы любви, не получавшие удовлетворения; девочка была рождена в самых тяжелых условиях, и на нее не было положено и сотой доли тех забот, которые были положены на первого. Кроме того, в девочке все было еще ожидания, а Сережа был уже почти человек, и любимый человек; в нем уже боролись мысли, чувства; он понимал, он любил, он судил ее, думала она, вспоминая его слова и взгляды. И она навсегда не только физически, но духовно была разьединена с ним, и поправить этого нельзя было.*

ქალის, როგორც საყვარლის როლი ქართულ სინამდვილეში შემდეგი სიტყვებით განისაზღვრება: *თქვენი ქალები (ქართველები) კაცს დაინახვენ და იმალებიან. თუმცა რუს ქალებთან მიმართებით შემდეგს ვკითხულობთ: იზღერის ბაღი?... ფერიებით სავსე სამოთხე არის ის! ის ბაღი სავსეა ეუქუნა-თვალებიან ქალებითა. გინდა ერთს ცაავლე ხელი გინდა მეორეს.*

ტოლსტოი კი ისევ შედარებას გვაძლევს ორი ქალის, საყვარლისა და მეუღლის: *Есть две женщины - одна настаивает только на своих правах, и права эти твоя любовь, а другая жертвует тебе всем и ничего не требует в замен.*

ქალის მუშაობასთან დაკავშირებით დიდ სხვაობას ვხვდებით ქართულ და ინგლისურ კულტურებში. ოთარაანთ ქერივში ვკითხულობთ: *როცა უსაქმურ დედაკაცს დაინახავდა ძირიანად ამოიდებდა: "რაო, მუქთამჭამელო? შენს ქმარს თავის თავის გამოკვება კი ეადვილება, რომ შენც მუქთად გკვებოსო. რას დაგიკრებია გულზედ ეგ დასამიწი ხელი!"*

“მოვარე და ექვსპენსიანში” კი შემდეგნაირი ფორმულირება გვხვდება: *სტრიკლენდი ძალიან თაკილობდა, რომ საკუთარი შრომით უხდებოდა თავისი სტრიკლენდი*

რუსული მაგალითიც ინგლისურს ემთხვევა იმაში, რომ აქ ქალი არ მუშაობდა მისი ძირითადი მოვალეობა მაღალ საზოგადოებაში ტრიალი და სტუმართ-მასპინძლობის მაღალ დონეზე გაწევა იყო.

ქალი, როგორც სუსტი არსება განსაკუთრებული ხაზგასმით ინგლისურ სინამდვილეში შეგვხვდა: *ქალი, თუ უყვარხარ მანამ არ მოისვენებს, სანამ შენს სულს არ დაეუფლება. იგი სუსტია და ამიტომ დაუცხრომლად ესწრაფვის სრულ ბატონობას; ბუნება ცდილობდა ქალის სახით შემოქმედების მწვერვალის შექმნას, მაგრამ შეცდა, თიხა ძალიან რბილი ამოირჩია; მაშინ ჯერ კიდევ არ ვიცოდით, რომ ქალებს ერთი გამოუსწორებელი ნაკლი ჰქონდათ: ოღონდ კი მსმენელი ეშოვათ და ყველას დიდი სიამოვნებით გაანდობდნენ პირად საიდუმლოს.*

რუსული მაგალითებით ვრწმუნდებით რომ ქალი უფრო ძლიერია ვიდრე სუსტი, რაზეც ნ. ნეკრასოვი ამბობს:

Есть женщины в русских селениях

С спокойною важностью лиц

С красивою силой в движеньях

С походкой, со взглядом цариц, -

В изре ее конный не словит,

В беде — не сробеет, — спасет:

Коня на скаку остановит,

В горящую избу войдет!

დაახლოებით იგივე შეიძლება ითქვას ქართველ ქალებზე: *რა თქმა უნდა ოთარაანთ ქერივი ცრემლს არავის დაანახებდა.*

ქალისა და სიყვარულის ურთიერთმიმართების განხილვისას აშკარა სხვაობას ვხვდებით ქართულ და რუსულ შემთხვევებში, იქ სადაც თინათინისათვის ჯერ მოვალეობა და მერე სიყვარულია, ანა კარენინასთვის სიყვარული პირველ ადგილზეა და მერე სხვა დანარჩენი. საინტერესოდ აქვს წარმოჩენილი ქალისა და სიყვარულის ურთიერთმიმართება მოემს:

- *რა ჭკუათხელი ხალხია ეს ქალები! ყველგან სიყვარული ეღანდებათ, ყველგან!*
- *ქალებს სიყვარულის მეტი არაფერი შეუძლიათ და ამიტომ უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებენ ამ გრძნობას. ისინი ცდილობენ დაგვარწმუნონ, რომ ცხოვრებაში სიყვარულია უპირველესი და უმთავრესი.*
- *ქალის სისულელე ასევე საინტერესოდ არის წარმოდგენილი მოვარე და ექვსპენსიან-ში:*
- *ქალს მოკლე ჭკუა აქვს და მხოლოდ იმას აფასებს, რასაც ხელით ეხება და თვალით ხედავს. აბსტრაქტული მისთვის გაუგებარია და ამიტომაც არის რომ ძალიან ეჭვარება. იგი ცხოვრებისეულ წერილობანებსაა გადაგებული და ყოველგვარი იდეალი საკუთარ მტრად მიაჩნია.*

და ბოლოს ქალური სიტყვაძუნწობა ქართულ და ინგლისურ სინამდვილეში ძალიან ახლოს დგას ერთმანეთთან. ქართულ წყაროებში ვკითხულობთ: *დედაკაცს თუ გმირობა სურს, დაე, ნახევარ საათს გაჩუმდეს; ბევრი ქალი - ბევრი სიტყვაო, - გვეუბნება ინგლისური გამონათქვამი, რასაც შექსპირი თავისებურად დაასრულებს: ევრასოდეს იპოვი ქალს, რომელიც პასუხის გარეშე დაგტოვებს. განა უნო ქალი გინახავს?*

კვლევაში საშუალება მოგვცა შეგვექმნა ე.წ. ქალის სტერეოტიპული ხატი, რომელიც ქვემოთ მოცემული ცხრილის სახით შეიძლება წარმოვადგინოთ:

ქალის სტერეოტიპული ხატი

ქართულ კულტურაში	რუსულ კულტურაში	ინგლისურ კულტურაში
ერთგული მზრუნველი დედა სამშობლოს ერთგული დაუზარელი სულიერად ძლიერი ენაგრძელი მებრძოლი სულისკვეთების	ქმრის მოღალატე მიმტევებელი თავისუფალი ყოფაცხვეის ფაქტიურად უმუშევარი სათუთი არსება მებრძოლი სულისკვეთების სიყვარულის მსხვერპლი	ერთგული მიმტევებელი შვილების უღალატო მუშაობის მოსირცხვე მომთხოვნი სულიერად სუსტი სიყვარულის მაძიებელი მოკლე ჭკუისა ენაგრძელი

კვლევაში მოყვანილი მაგალითებისა და ცხრილის მეშვეობით აშკარა ხდება ის ძირითადი მსგავსებები თუ განსხვავებანი, რომლებიც ამ სამი ქართული, ინგლისური და რუსული კულტურების წარმომადგენელ ქალებს შორის არსებობს.

დასკვნის სახით კი კიდევ ერთხელ უნდა ვთქვათ, ჩვენი კვლევის მიზანი იყო სხვადასხვა კულტურებში ქალის როლისა და ადგილის გამოკვეთა, რასაც მივადწიეთ კიდევ, მაგრამ აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ეს მხოლოდ და მხოლოდ ქალების სტერეოტიპული ხატია და არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება იმის მტკიცება, რომ ყველა ის თვისებები თუ მახასიათებლები რომლებმაც თავი იჩინა ამ ნაშრომში აუცილებლად ამ ერების სრულ და სავსე დახასიათებას იძლევა. როგორც უკვე ვთქვით, საუკუნეები თავიანთ მოთხოვნებს აყენებენ და თითოეულ მათგანს ჰყავს თავისი იდეალი, ისე როგორ იაკობ ცურტაველის სამოღვაწეო პერიოდის იდეალი ქართველი ქალი შუშანიკი იყო და დარჩება, ილია ჭავჭავაძის – ოთარაანთ ქვრივი, ნიკო ლორთქიფანიძისა კი თავსაფრიანი დედაკაცი.

ლიტერატურა:

1. ნიკო ლორთქიფანიძე, თავსაფრიანი დედაკაცი. ქართველი მწერლები - თბილისი, 2000. წიგნი 9.
2. ილია ჭავჭავაძე, მგზავრის წერილები, ოთარაანთ ქვრივი. თბილისი, 1985.
3. სომერსეტ მოემი, მთვარე და ექვსპენსიანი. თბილისი, 1989.
4. Лев Толстой. Анна Каренина. М., 1987.
5. Николай Некрасов. Мороз, Красный нос. Собрание сочинений в десяти томах. М., 1984.

Ketevan Svanidze, Maia Bolkvadze

Stereotypical Image of Woman

Summary

The article is devoted to revealing the stereotype image of women in different Georgian, English and Russian cultures. Basing on the number of works of literature, XIX-XX centuries, the author exposed women's status – as – mother, wife, mistress in each of these cultures and caught the likeness and difference between them.

Кетеван Сванидзе, Майя Болквадзе

Стереотипный образ женщины

Резюме

Статья посвящена анализу стереотипного образа женщины в разных (грузинской, русской и английской) культурах конца XIX-начала XX вв. С опорой на анализируемый материал в работе выявлены место и роль женщины в каждой из указанных культур, выявлены и проанализированы также сходства и различия между женскими образами в названных культурах. Анализ данных литературных произведений и языкового фонда, а также их классификация и рассмотрение в разных ракурсах позволили «создать» т.н. женский стереотипный образ определенной эпохи.

К ВОПРОСУ ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ПСИХОЛОГИЗМА В ТВОРЧЕСТВЕ МАРСЕЛЯ ПРУСТА

Марсель Пруст известен в истории французской литературы как родоначальник современной психологической прозы. Его произведения интересны именно тем, что он представляет картину психологической жизни человека, которая вырисовывается в одном из гениальных литературных опытов XX века – в романе Пруста «В поисках утраченного времени».

Цикл романов «В поисках утраченного времени», наверное, можно назвать главным произведением французского писателя. Цикл состоит из семи романов. Все семь книг объединены образом рассказчика Марселя, пробуждающегося среди ночи и предающегося воспоминаниям о прожитой жизни: о детстве, о своих родителях и знакомых, о любимых и светских друзьях, о путешествиях и светской жизни.

«По направлению к Свану» (1913) – первый роман цикла. Образ героя - Свана - дробится на множество составляющих. Так, Сван, умный и утонченный посетитель аристократических салонов, каким он предстает на первых страницах романа в детском восприятии Марселя, и Сван - любовник Одетты, а затем увиденный уже глазами повзрослевшего Марселя, Сван, - благополучный семьянин, заискивающий перед ничтожными гостями своей супруги, и, наконец, Сван – неизлечимо больной, умирающий человек, - все это как бы разные люди. Такое построение образа отражало мысль Пруста о субъективности наших представлений о личности другого, о принципиальной непостижимости его сущности. Человек осмысливает не объективный мир, но лишь свое субъективное представление о нем. Такой подход к внутреннему миру романа отражает одну из основных особенностей психологизма самого произведения.

Следует отметить, что произведение Пруста с трудом поддается жанровой классификации: хотя оно прочно связано с романической традицией, это не совсем роман, не мемуары, несмотря на углубленную автобиографичность. Метод, использованный для его создания, не только реалистический, хотя реализм и составляет здесь ядро. Он вобрал в себя свойства и принципы самых различных течений: таких приближенных во времени, как символизм и импрессионизм, и таких отдаленных, как романтизм и классицизм. Интрига в «Поисках» практически отсутствует: вместо нее функцию цементирующего вещества этой огромной конструкции, которую автор любил сравнивать с готическим собором, выполняют ощущения, приводящие в действие механизм произвольной памяти и связующие прошлое с настоящим. Благодаря идентичным ощущениям, сплавляющим воедино различные моменты жизни рассказчика, и еще чаще благодаря искусству психологического анализа прошлое избегает забвения и обретает спасение от смерти в искусстве.

Важной особенностью психологизма произведения является как раз то, что в нем закладывалась основа нового типа романа – романа «потока сознания». Архитектура «романа-потока», воссоздающего воспоминания главного героя Марселя о детстве в Комбре, о родителях, о знакомых и светских приятелях, свидетельствует о том, что Пруст запечатлевает течение жизни и мысли. Для автора «длительность» психической

деятельности человека – это способ воскрешения прошлого, когда реконструируемые сознанием прошедшие события зачастую приобретают большее значение, чем ежеминутное настоящее; несомненно, воздействуя на него. Пруст открывает, что сочетание ощущения (вкусового, тактильного, сенсорного), которое хранит подсознание на чувственном уровне, и воспоминания, дают объемность времени.

Жизнь в Комбре для Марселя начинается с звучащих имен: господин Сван, Германты, Одетта, Альбертина, дочь Свана Жильберта и так далее. Затем имена начинают совмещаться с персонами, которые теряют свое обаяние при более близком знакомстве. Первичные периоды очарования людьми и словами сменяются затем у героя разочарованием, потому что детальное знание, возникающее при приближении к человеку, лишает воспринимающего иллюзий. Столь же последовательно, вслед за Стендалем и Флобером, писатель отстаивает представление об относительности чувств. Автор говорит, что человек влюбляется не в определенное лицо и не в момент встречи, а в свое представление о нем, которое уже существует в его сознании. Для влюбленного важнее и существеннее не сама любовь к женщине, а ее предвкушение и ожидание, потому что любовь живет в душе до реального свидания, что неизбежно приводит к искажению личностного восприятия.

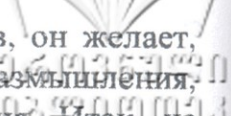
Пруст последовательно доказывает, что бессознательное воскрешение прошлого происходит не от интеллектуального импульса, оно не зависит от желания или нежелания человека в отдельный момент бытия. Именно поэтому воспоминания героя выстраиваются перед читателем не в хронологическом или логическом порядке, а достаточно хаотично. Мимолетные образы прошедшего визуализируются через ощущение, которое может неожиданно повториться в настоящем и которое разматывает цепь воспоминаний.

Авторская направленность на воспроизведение впечатления приводит к тонкой детализировке, импрессионистичности письма. В то же время прустовские образы сохраняют логическую основу, писатель не стремится полностью имитировать подсознание. В первую очередь, автор визуализирует для читателя не развитие характера, а разные состояния одного и того же человека в различные моменты течения жизни. Закладывая основы нового типа романного повествования – романа «потoka сознания», Пруст во многом продолжает традицию аналитического психологического романа Стендаля и Флобера.

«В поисках утраченного времени» – это, возможно, величайший роман двадцатого века; это размышления о природе времени, памяти, смысле человеческого существования. Вся картина, развернутая в «В поисках утраченного времени», связана с развитием Марселя, дана через его восприятие. И это восприятие непрерывно изменяется с течением лет. «Постепенно, – пишет Пруст, – действительность заставляла мою мечту сдавать одну позицию за другой». И действительность романа становится все серее и будничнее. Происходит своеобразный процесс «деромантизации мира». История жизни Пруста, рассказанная в романе, превращается в историю разочарования.

Таким образом, весьма характерно, что название романа «В поисках утраченного времени» приобретает двусмысленный оттенок. Это одновременно и потерянное время, ибо Пруст-пессимист считает бесплодно потерянной всю свою прожитую жизнь и утраченное уже время, которое Пруст-апологет пытается еще раз искусственно воскресить в воспоминаниях.

Психологизм Пруста основан как раз на воспоминаниях, размышлениях о природе времени и памяти. Однако при этом писатель не желает, прибегая к помощи памяти как

поставщика материала, реконструировать былую реальность, но, напротив, он желает, используя все воображимые средства — наблюдения над настоящим, размышления, психологические выкладки, — смочь воссоздать собственно воспоминания. Итак, не вещи, которые вспоминаются, но воспоминания о вещах — главная тема Пруста. Впервые память из поставщика материала, с помощью которого описывается другая вещь, сама становится вещью, которая описывается. Поэтому автор обычно не добавляет к вспоминаемому того, чего ему не хватает, он оставляет воспоминание таким, как оно есть, объективно неполным, — и тогда и возникают в призрачном отдалении изувеченные временем несчастные калекки.

Как отмечает Х. Ортега-и-Гассет в своей работе «Время, расстояние и форма в искусстве Пруста», «У Пруста есть поразительные страницы, на них говорится о трех деревьях, что растут на склоне, — за ними, помнится, было что-то очень важное, да забылось что, выветрилось из памяти. Автор напрасно силится вспомнить и воссоединить уцелевший обрывок пейзажа с тем, что уже не существует: только трем деревьям удалось пережить крушение памяти».

В своем произведении Пруст сам предстает исследователем утраченного времени как такового. Он наотрез отказывается навязывать прошлому схему настоящего, практикуя строгое невмешательство, решительно уклоняясь от какого-либо конструирования. Вот что пишет по этому поводу Х. Ортега-и-Гассет: «Из ночной глубины души отделяется, воспаряя, воспоминание, и это похоже на то, как в ночи над горизонтом загорается созвездие. Пруст удерживает желание восстановить воспоминание и ограничивается описанием того, что сохранилось в памяти. Вместо того, чтобы реставрировать утраченное время, он довольствуется созерцанием его обломков. Поэтому можно сказать, что жанр *mémoires* у Пруста обретает достоинство чистого метода».

Психологизм Пруста находит разнообразные формы выражения: роман абсолютно невозможно представить без многословия и растянутых описаний. Однако это тот случай, когда растянутость и многословие перестают быть недостатками, превращаясь в два могучих источника вдохновения, в авторских муз. Конечно, может создаться впечатление, что Пруст слишком увлекается деталями: десятки страниц он посвящает какой-нибудь встрече у моря с группой девушек, причем ничего внешне примечательного в этой встрече нет, какой-нибудь прогулке; ему ничего не стоит столь же расточительно описать колокольню Сент-Илер, вечер у моря, вокзал, сад, скалы, лепестки липового настоя. Прусту не обойтись без растянутости и многословия уже по тому простому соображению, что он ближе обычного подходит к предметам. Ведь Пруст был тем, кто установил между нами и вещами новое расстояние.

Острота и сила впечатлительности у Пруста необычайны. Он сам говорит о своих нервах, что они «не только не задерживают на пути к сознанию, а напротив легко допускают к нему во всей отчетливости постоянные мучительные, изнурительные жалобы самонаименьших элементов нашего «я». Несомненно, такая острота граничит с явной болезненностью и, действительно, находит свое объяснение в том, что Марсель Пруст страдал жесточайшими припадками нервной астмы, так что последние десять лет своей жизни почти не выходил из комнаты, обитой пробкой. У писателя с меньшей одаренностью такая впечатлительность могла бы легко выродиться в скрупулезную и ненужную мелочность, он не сумел бы овладеть материалом. Пруста спасает эта гениальная одаренность и культурность; благодаря своему чудесному дару он господствует над материалом, побеждает его, писатель не растворяется в нем, а

растворяет его в себе; поэтому—то, что у другого явилось бы источником непоправимых недостатков, ошибок и погрешностей, у Пруста становится большим и безусловным художественным достижением.

Пруста часто называют «мастером припоминания», «психологом памяти». И действительно, в анализе припоминания Пруст не знает себе равных. В прошлом хранятся наиболее непосредственные картины мира, особенно в нашем детстве и в юности. Восстанавливая в своей памяти это прошлое, мы возвращаем себе в позднейшем возрасте редкие и восхитительные дары жизни — самые могучие, самые яркие впечатления. И надо удивляться тому упорству, мастерству, с каким Марсель Пруст извлекает из темной кладовой прошлого то, что, казалось бы, давным-давно и безвозвратно там погребено для нас. По этой причине писатель ценит такие моменты, как пробуждение ото сна, первые встречи и знакомства с людьми, когда контролирующая сила рассудка не успевает еще наложить своего отпечатка на непосредственные восприятия.

Марсель Пруст — глубокий психолог. Некоторые современные литературные критики сравнивают его с Достоевским. Пруст сам говорит о радости извлекать из себя и выводить на свет что-то скрытое в сумраке души, свойственной ему. Произведения Пруста едва ли можно назвать романами, скорее — это психологические мемуары, но с планом, внимательно обдуманном и последовательно проведенным. Аналитический дар писателя изумителен. Ему удастся вскрывать самые сложные, запутанные, еле уловимые движения человеческого духа. Психология припоминания, одиноких ожиданий ребенка ночью матери, анализ ревности, влюбленности, многообразия «я», вдохновения, привязанности, дружбы и т.д., отличаются у Пруста истинным проникновением и наглядной убедительностью. В частности в вещах Пруста читатель найдет драгоценный материал, относящийся к психологии творческого художественного процесса.

Как уже было упомянуто, психологизм Пруста во многом напоминает психологизм Достоевского. «Человеческое существо, — утверждает Пруст, — никогда не бывает похоже на прямую дорогу, но изумляет нас своими неожиданными и в то же время неизбежными для него изворотами, которых другие не замечают и по которым нам трудно бывает пробиваться». В этом утверждении — исходный пункт психологизма Марселя Пруста. Также, как и Достоевский, он полагает, что душевные состояния человека и его поведение неожиданны, противоречивы, причудливы, сложны; в них много таинственного, скрытого и бессознательного. Человеческие характеры — глухие проселочные дороги, непроходимая чаща, сплошь и рядом сумрачная и темная. В человеческом существе заключена не одна, а много личностей, и они ведут между собой неустанную борьбу. Возраст, новая обстановка, новая социальная среда в корне разрушают наше прежнее брренное «я», и оно формируется совсем по-новому. Нет ничего окончательного, застывшего, человеческая психика зыбка, подвергнута всяким превращениям. Но в отличие от Достоевского Пруст не терзает читателя. Сквозь сложнейшую психологическую ткань и здесь у него просвечивает нечто относительно устойчивое. Извилистые тропы в конце концов приводят у Пруста всегда к широкой, торной дороге. В его психологизме нет ничего преувеличенного, ничего противоестественного, Восстанавливая хотя и с огромным трудом мир первоначальных ощущений и впечатлений, писатель как бы преодолевает психологические надрывы, дисгармоничность, растерзанность и разрозненность душевных человеческих состояний. Одним словом, смысл и основная цель психоанализа Пруста находится в неразрывном

соответствии с этим его стремлением. Психологизм его произведений обусловлен его основным художественным методом.

С равным мастерством Марсель Пруст изображает и человеческие типы, характеры и социальную среду, которая его окружала. Блестяще очерчена Прустом тетя Леония, Франсуаза, Евлалия, Сван, кружок Вердюренов, Одетта, мадам де-Вильпаризи, Блох-отец, Блох-сын, Сен-Лу, Альбертина, мосье де-Шарлю. Творчество Пруста и в этой области вполне самостоятельно и своеобразно. Он не повторяет никого из прежних мастеров. Созданные им типы и образы людей вполне индивидуальны, новы и зарисованы Прустом тщательно, выпукло и тонко. Это тем более удивительно, что изображаемые писателем люди взяты в самом обыкновенном, сером быту. Пруст не ставит их в необычайные, острые, исключительные положения. Он — не экспериментатор, а наблюдатель. Его герои ничего не совершают, они прогуливаются, беседуют, отдыхают на курорте, находятся в обычном домашнем, семейном кругу, очень тесном и замкнутом. Пруст создает свои типы, пользуясь житейскими бытовыми мелочами. Он с явной неприязнью и с тонкой насмешкой относится к буржуазному укладу и к буржуазной интеллигенции. Достаточно вспомнить, с какой иронией изображен кружок Вердюренов, семья Блоха или буржуа на курорте. Пруста отталкивает от них плоскость и пошлость вкусов и суждений, тупая ограниченность, самодовольство и самоуверенность, грубость и чванливость, отсутствие настоящей культурности наряду с нагловатой претенциозностью, бестактность и бесцеремонность, безвкусица, неистребимая склонность к сплетням и ехидству, зависть и заскорузлое себялюбие. Все эти черты и свойства добрых, уравновешенных французских буржуа последних десятилетий Пруст показывает, нисколько их не скрывая и не подкрашивая. С этой точки зрения его произведения — превосходный документ эпохи, и нет преувеличения в том, что его имя ставят рядом с Бальзаком, Толстым и Золя.

Психологический литературный метод Пруста, безусловно, выделяется и запоминается. Весьма интересен и его подход в трактовке любовных чувств и переживаний героев. Как писал в своей работе Х. Ортега-и-Гассет: «Книга о любви Свана — пример психологического пуантилизма. У Пруста любовь Свана ничем не напоминает любовь. И чего только в ней нет: огненных вспышек чувственности, темно-лилового тона ревности, бурого — скуки, серого — угасания жизненных сил. Единственное, чего нет, — это любви. Она возникает, как возникает на гобелене фигура, когда вдруг переплетутся несколько нитей, и не важно, что ни одна не имеет очертаний этой фигуры. Без Пруста осталась бы невоплощенной та литература, которую надлежит читать так, как рассматривают картины Манэ, — прищурив глаза».

Говоря о новом психологическом методе писателя, стоит отметить, что Пруст приносит в литературу то, что можно назвать воздушной средой. Пейзаж и люди, внешний и внутренний мир — все пребывает в состоянии мерцающей неустойчивости. Мир у Пруста устроен так, чтобы его вдыхали, ибо все в нем воздушно. В его книгах никто ничего не делает, там ничего не происходит, нам является только череда состояний. Да и как может быть иначе — ведь для того, чтобы что-то делать, надо быть чем-то определенным. Действия животного осуществляются целенаправленно, его поведение можно изобразить в виде прямой линии, ломающейся тогда, когда она наталкивается на какое-то препятствие, и неизменно возрождающейся, свидетельствуя о наличии борющегося с препятствием субъекта. Эта ломаная линия, воплощающая в данном случае действия животного — человека или зверя, полна скрытого динамизма. Но прустовские персонажи живут, если можно так сказать, растительной жизнью. Ведь для

растений жить – это пребывать и бездействовать. Погруженное в воздушную среду растение неспособно противостоять ей, его существование не приемлет никакой борьбы. Так же и персонажи Пруста: как растения они инертно покоряются своим атмосферным предназначениям. Биография каждого героя покоряется воле неких духовных тропических вихрей, поочередно взрывающихся над ними и обостряющих чувствительность. Все зависит от того, откуда рождается живительный порыв.

Одним словом, произведения Пруста таят в себе целые россыпи художественных сокровищ. Его эстетический мир прекрасен, глубок и благороден, его психоанализ приводит к подлинным и редким открытиям из жизни человеческого духа, характеристики изображаемых им людей метки и новы; он культурный и умный писатель, он много знает; его метафора всегда неожиданна и отличается выразительностью: словом, он крайне поучителен и содержателен. Делая обобщающий акцент на особенностях психологизма в романе Пруста «По направлению к Свану», хочется подчеркнуть следующее. Изысканный и причудливый мир прустовской прозы воссоздает бесконечно увлекательное и удивительно разнообразное движение человека в глубины своей внутренней вселенной.

Литература:

1. Воронский А. Марсель Пруст: к вопросу о психологии художественного творчества. М., 1974.
2. Ортега-и-Гассет Х. Время, расстояние и форма в искусстве Пруста. Перев. В.Г. Резник. - М., 1991.
3. Пруст М. По направлению к Свану. М., 1973.
4. Ревель Ж.-Ф. О Прусте. М., 1995.
5. Berton Jean-Claude, Histoire de la littérature et des idées, en France au XXe siècle. Collection PROFIL LITTÉRATURE, Série HISTOIRE LITTÉRATURE. Hachette, Paris. 1995.
6. Prat M.-H., Aviérinos M., Brunet M.-H., Jurado M., Labouret D., Naugrette F., Auger C. Littérature - textes, histoire, méthode. Tome 2: XIXe et XXe siècles. Larousse-Bordas, Paris, 1997.
7. Littérature/Critique littéraire sur le site: du site: www.weblettres.net.

Marina Sioridze, Nunu Bakuridze

To the Question on Features of Psychologism in Marcel Proust's Works

Summary

Marcel Proust's works conceal in themselves the whole scatterings of art treasures. Its aesthetic world is fine, deep and noble, its psychoanalysis leads to original and rare opening from a life of human spirit, the characteristic of people of a label represented by it and are new; he the cultural and clever writer, it knows much; its metaphor is always unexpected and differs expressiveness: a word, it is extremely instructive and substantial.

მარინა სიორიძე, ნუნუ ბაკურიძე

*ფსიქოლოგიზმის თავისებურებების საკითხისათვის
მარსელ პრუსტის შემოქმედებაში*

რეზიუმე

მარსელ პრუსტის ნაწარმოებებში მიმოფანტულია მხატვრული საგანძურის ნიმუშები. მისი ესთეტიკური სამყარო მშვენიერი, ღრმა და კეთილშობილია, მის ფსიქოანალიზს მივყავართ ორიგინალურ და იშვიათ აღმოჩენებამდე გონიერი ადამიანის ცხოვრებიდან, მის მიერ გამოსახული ადამიანების დახასიათებები ზუსტი და ახალი; ის კულტურული და ნიჭიერი მწერალია, მან ბევრი იცის; მისი მეტაფორა ყოველთვის მოულოდნელია და გამოირჩევა ექსპრესიულობით: ერთი სიტყვით, ის ყურადსაღები და მნიშვნელოვანია.

აქლემების ძარბანს აღვწვავთ მზავრი
(ირაკლი ლომოურის "შემთხვევის" მიხედვით)

ჭაბუა ამირეჯიბის "დათა თუთაშხიაში" არის კონტრაპუნქტის პრინციპით ჩართული მოსე ზამთარაძის ეპიზოდი, რომელიც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს ნაწარმოების პოსტმოდერნისტულ ფორმას და ამასთანავე მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებს მწერლის ესთეტიკური მოდელის გააზრებაში. აბელი, რომელიც არქიფოდ გარდასახულა და თავი საირმეს ტყეში მცხოვრები ადამიანების მესიად წარმოუდგენია, მინი-დიქტატურის, ტოტალიტარული რეჟიმის შემქმნელია. მის მიერ ჩამოყალიბებული მინი-სახელმწიფო საბჭოთა სინამდვილის გროტესკი, პაროდიაა. აქ აკრძალულია ემოცია, განწყობა, პოზიციის ქონა, ფიქრიც კი, ზოგადად ადამიანობა. ამას ტაბუ აქვს დადებული. ეს ყველაფერი ამავე ადამიანებზე ან ადამიანადყოფილებზე ფიქრით არის გამართლებული. არქიფო სეთურის ავტოკრატიას, როგორც ყველა ავტოკრატიას დედამიწის ზურგზე, საკუთარი იდეოლოგი ჰყავს – კაკოია თაბაგარი, რომელიც დილის ხუთი საათიდან ღოცვით აღვიძებს ხალხს და მამა-მარჩენლის ბრმად მორჩილებასა და სიყვარულს უნერგავს.

"ხალხს თუ უთხარი, ადამიანი ხარო, რას გეტყვის თუ იცი? ადამიანი თუ ვარ, მაშინ მეც შემიძლია, შენი მაგივრობა გავწიო და გამოდი მაქედანო. გამოხვალ. დაჯდება შენს ადგილას და გაუბედურდება, ცხენი და სახედარი ხარ-თქვა, უნდა ელაპარაკო. ადვილად იჯერებენ ამას. თვითონაც იციან, ასე რომაა, იჯერებენ და წესიერად და ბედნიერად არიან. ასეა, მაგრამ პირდაპირ არ უნდა ელაპარაკო. შეპარვით უნდა უთხრა, ქარაგმით". ამ იდეოლოგიით მართავდნენ სახელმწიფოს, თავი თავლის უფროსად, ცხენების მმართველად წარმოედგინათ. უბრალო აბელები (რაც მოფუსფუსეს, შეწუხებულს, არარაობას, მოჩვენებას ნიშნავს) მხსნელებად, გადამრჩენლებად გვევლინებოდნენ. ხალხი კი მხოლოდ ბრბო იყო, აზროვნებასა და ინდივიდუალობას მოკლებული, უსახური. ამიტომ იყო ადამიანად ყოფნა გაუსაძლისი, შეუძლებელი. ასეთ ქარაგმაში და საყოველთაო სიცრუეში ცხოვრობდა მთელი საბჭოეთი, ყველამ ყველაფერი იცოდა, მაგრამ ყველა დუმდა.

სწორედ ამგვარი რეალობის წინააღმდეგ არის მიმართული ირაკლი ლომოურის პატარა მოთხრობა "შემთხვევა", რომლის ეპიგრაფადაც თავად მწერლის სიტყვები გამოდგებოდა: "შემიძლია ვთქვა, რომ ლიტერატურა ჩემთვის (და, ცხადია, არა მხოლოდ ჩემთვის) ერთგვარი თამაშია. და თამაში, თავისთავად, რაღა თქმა უნდა, მისტიფიკაციის ელემენტსაც შეიცავს". მოთხრობა გასული საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისშივე გამოქვეყნდა, როდესაც ქვეყანა ჯერ კიდევ უძრაობის ჭაობში იყო ჩაძირული, ეროვნული მოძრაობა მხოლოდ იატაკქვეშეთსა და ღრმა გულაგებში არსებობდა, ერის საუკეთესო შვილები ოცნებაში თუ წარმოიდგენდნენ საქართველოს დამოუკიდებელ მომავალს.

ნაწარმოებს, ერთი შეხედვით, შეუფერებელი დოკუმენტურ-ქრონიკული ფორმა აქვს, მასში უამრავი ინფორმაცია და სტატისტიკაა ჩადებული, მაგრამ მწერალი ამას გააზრებულად, მკითხველის დასაინტრიგებლად აკეთებს. ავტორის მიზანია ნაწარმოებში აღწერილი ფანტასტიკური ამბის ფონზე საკუთარი პროტესტი გამოხატოს. სიუჟეტი მარტივი და დაუჯერებელია: მეტრო "პოლიტექნიკურის" გვირაბს, მორიგი მატარებლის ჩამოვლამდე, აქლემებზე ამხედრებული ბედუინები ჩაუქროლებენ. ამ უცნაურ ქარაგანს ცხრამეტი, ერთი ადამიანის მტკიცებით, კი ოცი მგზავრი შეესწრო. ("მეტროს სადგურ "პოლიტექნიკური ინსტიტუტის" ბაქანზე ვი-

დექი, მატარებელი იგვიანებდა, და უცებ წარმოვიდგინე, რომ გვირაბიდან გამოდის აქლემების ქარავანი. ისე ცხადად წარმოვიდგინე, თითქმის დავინახე... მერე დავიწყე ფიქრი, რა მოხდებოდა, მართლა რომ ჩამოველო, ვინა რას იზამდა, როგორ მიიქცეოდა..." ირაკლი ლომოური).

მწერალი თითოეული მოწმის ბიოგრაფიულ ცნობას გვაწვდის, მოგვიანებით მკითხველისათვის გასაგები ხდება, რომ ყოველი მათგანი ცოდვილი იყო, ამ ამბის შემდეგ მოინანია დანაშაული და გამოსწორდა. უცოდველი ადამიანი არ არსებობს, მაგრამ მოთხრობის პერსონაჟებს ისეთი ცოდვები აღმოაჩნდათ, აშკარად რომ ბღალავდა საბჭოთა მოქალაქის სახელს: "ასე მაგალითად, ჯ.მ. ქობულაშვილმა გულახდილად აღიარა სამრეწველო საქონლის დატაცების მრავალრიცხოვანი შემთხვევები, გ.გ. გიგაური გამოტყდა ფულის გამოძალვის მცდელობაში, ა.ტ. ლაბაძეს ჰყოლია ოთხი ცოლი რესპუბლიკის სხვადასხვა რაიონებში და ა.შ." მისტიფიკაცია ზღვარს აღწევს, როდესაც გაუთხოვარი და თავისივე მტკიცებით, სულაც ქალიშვილი, 37 წლის, ზოოვეტერინარული ინსტიტუტის ლაბორანტი, ზინაიდა ტერენტის ასული ჯანიაშვილი მეტროს ბაქანზე მშობიარობს (ბავშვს, რატომღაც მუსულმანური სახელი, მაჰმუდი დაარქვეს, ალბათ, ბედუინების სახსოვრად). საბჭოთა სინამდვილეში, სადაც არც ქურდობა იყო, არც მექრთამეობა, არც მრავალცოლიანობა, არც ფსიქო-სომატური ტკბობის მოთხოვნილება, ცხრამეტი მგზავრიდან არც ერთი არ აღმოჩნდა წითელი იმპერიის ღირსების მატარებელი.

ყველაზე მთავარი, ალბათ, ის მეოცე, უკვალოდ გამქრალი მგზავრია, რომელიც, მხოლოდ ერთი თვითმხილველის მტკიცებით, აქლემების ქარავანს გაჰყოლია. ეს მგზავრი თავად ავტორი უნდა იყოს – "მაღალი, გამხდარი, გაბურძნეული შავი თმებით, გაუპარსავი, ჯინსებიან-ტყავისქურთუკიანი, 20-22 წლის". ამ მოთხრობის დაწერისას ირაკლი ლომოური სწორედ 22 წლის იყო. ახალგაზრდა მწერლისათვის იმდენად აუტანელი გახდა მის გარშემო გამეფებული სიყალბე, რომ მოთხრობის მეოცე პერსონაჟი, ავტორის ორეული, აქლემების არარსებულ ქარავანს მიჰყვება წარმოსახვით, ვირტუალურ სამყაროში. როგორც აღვნიშნეთ, ამ ჩვენებას მხოლოდ ერთი სტუდენტი გოგონა იძლეოდა, რომელიც, ჩანს, ბოლომდე არ იყო ჩაფლული სიყალბისა და უძრავობის მორევში და "თვალი სულიერი" ჯერაც არ ჰქონდა დახშული, თუმცა დანარჩენი, თვრამეტის ჩვენებები, მეოცე მგზავრის არსებობასა და ქარავანს ადევნებას უარყოფდა.

კარგი ტექსტი აუცილებლად გულისხმობს კარგ მკითხველსაც, ეს ის მინიმალური მოთხოვნაა, რომელიც აუცილებლად სჭირდება ლიტერატურას. "შეიძლება ითქვას, რომ მწერალი მკითხველი გახლავთ, ანუ მკითხველი განსაზღვრავს მწერლობის დონეს, მკითხველის მოთხოვნილება, მკითხველის გემოვნება, მკითხველის ერუდიცია განსაზღვრავს, ან თუ შეიძლება ასეც რო ითქვას, რის ღირსიცაა ხალხი, მწერლობაც ისეთი გააჩნია, შეიძლება ითქვას" (ოთარ ჩხეიძე). ნაწარმოების უცნაური ლიტერატურული ცხოვრება ერგო. ის პროსპერ მერიმეს პირველ ლიტერატურულ ტყუილზე არა ნაკლებ ხმაურიანი აღმოჩნდა. (მერიმემ გამოსცა ესპანური დრამების კრებული, რომელსაც „კლარა გაზულის თეატრი“ უწოდა. ამ დრამების ავტორად ყველასათვის უცნობი ესპანელი ქალი გამოაცხადა, წიგნს გაზულის ბიოგრაფია და ფოტოსურათიც კი დაურთო. მასზე ესპანელი ქალის ტანსაცმელში მორთული მერიმე იყო გამოსახული. ამას მოჰყვა არა ნაკლებ ხმაურიანი, სლავური სიმღერებიც, რომლის პროზაული ვერსიის ავტორიც თავად მწერალი იყო). მოთხრობის გამოქვეყნებისთანავე, იმავე 80-იანების დასაწყისში, თბილისში ხმები დაიბნა, მეტროს სადგურში, აქლემების ქარავნის გამოჩენის შესახებ. ქალაქში ათასგვარ ტყუილ-მართალს, მოთხრობის დამახინჯებულ ვერსიებს ყვებოდნენ. "ჩემმა მოთხრობამ "შემთხვევა", ქალაქში მითქმა-მოთქმა გამოიწვია, მოთხრობა ჩემს იმდროინდელ განწყობას გამოხატავდა, – აბსურდული რეალობა, საიდანაც გამირს

გაქცევა სურს და კიდევაც გარბის, აქლემების ქარავანს მიჰყვება, – მაგრამ სრულიადაც არ მიფიქრია, რომ ვინმე ამას სინამდვილედ და მართლა მომხდარი შემთხვევად მიიღებდა. თუმცა, თუ დაეფიქრებოდა, გასაკვირი არაფერია, საბჭოთა მოქალაქე ყველაფერს იჯერებდა, რასაც უწერდნენ... (ირაკლი ლომოური). "მოთხრობის ირგვლივ ატეხილი ხმაური გასცდა საქართველოს ფარგლებს. რუსი ემიგრანტი მწერალი სერგეი დოვლატოვი ესმაურება ამ მოთხრობას მოწონებით. აღნიშნავს, ესაა ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო მოთხრობა, რაც ბოლო დროს წავიკითხეო" (როსტომ ჩხეიძე).

მოთხრობის ზედაპირულობას შეჩვეულმა საბჭოთა მკითხველმა, რომელმაც დაკარგა ეროვნული ტექსტების და სირთულეების აღქმის უნარი და იმპერიის კლიშეებს შეეჩვია, ნაწარმოებში აღწერილი ამბავი, მხატვრული გამონაგონი, რეალობად აღიქვა. "კაცი, რომელსაც ლიტერატურა ძლიერ უყვარდა" დეფიციტური გახდა. მხატვრული სიტყვა აღარ ასრულებდა აზროვნების ლინგვისტური ეკვივალენტის (იოსიფ ბროდსკი) ფუნქციას. ადამიანებმა დაივიწყეს სიტყვისადმი პირველყოფილი დამოკიდებულება, ამიტომაც დაკარგეს ლიტერატურის აღქმის უნარიც. ამ ფაქტმა კიდევ ერთხელ დაადასტურა, რომ ირაკლი ლომოურის მოთხრობაში აღწერილი ყოფა, მისი აბსურდულობა, არ იყო უტრირებული, მხოლოდ მწერლის მისტიფიკაციის ნაყოფი. ისეთი შეგრძნება რჩებოდა, რომ მკითხველი თავად მოთხრობის გვერდებიდან გადმოვიდა.

ახალგაზრდა მწერლის მოთხრობა მყისიერად შეაფასა თანამედროვეობის ერთ-ერთმა დიდმა მწერალმა გურამ დოჩანაშვილმა: "პირველი, რაც ამ მოთხრობის წაკითხვისას დამეუფლა, იყო აღტაცებასთან შეზავებული გაკვირვება, რადგან, მართლაც, ძნელი წარმოსადგენია, ოცდამეორე წლის კაცი ასეთ ძნელ თემებს შეეჭიდოს და, რაც მთავარია, წარმატებით დაძლიოს... ესაა მოთხრობა, დაწერილი უადრესად ძნელ თემაზე, და აქ საოცარი ოსტატობით ენაცვლება ერთმანეთს ყოველად რეალური და დიდად ფანტასტიკური ამბები. ნამდვილად გასაკვირველი ზომიერების გრნობითა და საჭირო ოსტატობითაა დაწერილი მთელი ნაწარმოები." თითქოს ახალგაზრდობა პოეზიას უხდებოდა, პროზას კი დადინჯება, გამოცდილება, ცხოვრების ცოდნა სჭირდებოდა. ამ სტერეოტიპის მსხვრევაა ირაკლი ლომოურის არა მხოლოდ ეს მოთხრობა, არამედ მთელი შემოქმედება.

ლიტერატურული მისტიფიკაცია, თამაშის ელემენტი ირაკლი ლომოურის მხატვრული სტილის განუყოფელი ნაწილი გახდა. 2003 წელს გაზეთ "ჩენი მწერლობის" № 13(143)-ში დაიბეჭდა მწერლის რეცენზია "ეროტომანის ჩანაწერების" გამო, რომელშიც იგი თითქოს გედევან გედაევანიშვილის რომანს მიმოიხილავდა. აღმოჩნდა, რომ "ეროტომანის ჩანაწერები" თავად ირაკლი ლომოურის ჯერ გამოუქვეყნებელი რომანის სათაური იყო. მწერლის შემოქმედებისათვის მისტიფიკაციასთან ერთად ჭარბად არის დამახასიათებელი თითოეული დეტალის, პასაჟის ზუსტი გათვლა, პერსონაჟის ფსიქოლოგიის ოსტატური გახსნა. მისი მოთხრობებისათვის არ არის ორგანული, ზოგადად ჩვენი დროის ლიტერატურისათვის დამახასიათებელი, სირთულე, რაც მკითხველის ერთგვარი დაკვეთაც არის. ირაკლი ლომოურს მარტივი მხატვრული ფაქტურით, სადა თხრობით შეუძლია ჩვენი ეპოქის სირთულეს პრობლემებზე საუბარი. მისი ლიტერატურული დებიუტი "შემთხვევა" XX საუკუნის 80-იანი წლების საქართველოს ანარეკლია, მოგვიანებით, XXI საუკუნეში, გამოსული მოთხრობების კრებული "ექსლიბრისი" (გამომცემლობა "მერანი") უკვე მიღენიუმის სულიერ ტკივილებს და განცდებს გადმოგვცემს.

თამაზ ბიბილური წერს: "სტილი თვით მწერალიაო, ამბობენ, მაგრამ ალბათ მხოლოდ მაშინ, როცა მწერალი მართლა იმას წერს, რასაც ფიქრობს. იქნებ სტილის თავისებურებას სწორედ მწერლის გულახდილობა ქმნის? თუ ის მართალია (და არ შეიძლება მართალი არ იყოს), რომ ყოველი ადამიანი განუმეორებელია, მა-

შინ მწერლის სრული გულახდილობა უნდა ქმნიდეს სტილის გულახდილობასაც, ანუ თავისებურებას სტილისა. მაგრამ არიან კი ქვეყნად გულახდილი მწერლები, გაპატიებს კი გარემო, საზოგადოება, ტრადიცია ამგვარ გულახდილობას? ჩემი დაბრკოლება აღიმართა ერთბაშად "საკუთარი სტილის" ძიების გზაზე." თანამედროვე ქართულ მწერლობაში ირაკლი ლომოურიც არის ერთ-ერთი იმათგანი, ვისაც სრული გულახდილობა და სიწრფელე შეუძლია, ვინც გარემოს, საზოგადოების დაწერილ და დაუწერელ კანონებს არად დაგიდევთ, რომ საკუთარი, თავის-თავადი სტილით ისევ ამ გარემოსა და საზოგადოების შესახებ წეროს.

ლიტერატურა:

1. ირაკლი ლომოური, ექსლიბრისი, თბ., 2003.
2. ოთარ ჩხეიძე, ეპიკური სტილის დასაცავად, "ჩვენი მწერლობა", 6-12 ივნისი, 2003.
3. ნინო თარიშვილი, პროსპერ მერიმე, წიგნიდან: "პროსპერ მერიმე, შარლ მეცხრის მეფობის ქრონიკა, ნოველები", მსოფლიო ლიტერატურის ბიბლიოთეკა, თბ., 1978.
4. "ლიტერატურა – ერთგავრი თამაში" (ექსპრეს-ინტერვიუ ირაკლი ლომოურთან), ჩვენი მწერლობა 25 აპრილი-1 მაისი, 2003.

Marine Turava

"Passenger Following after Camels" (About "The Event" of Irakli Lomouri)

Summary

The aim of the author is to present personal protest using fantastic background of text.

The fable is too simple and unbeliavable: The beduins go through the underground tube "Politecnikuri" till coming the next train.

Nineteen, or twenty passengers had seen the strange caravan.

For the twentieth passenger (may be, the author himself) the false existence is so tragic, that he is ready to leave for virtual world following the irreal caravan.

Марина Турава

Путник, следующий за караваном верблюдов (По произведению Ираклия Ломоури «Случай»)

Резюме

Цель автора - выразить протест на фоне описанных в произведении событий. В тоннеле метро «Политехническая» до появления следующего поезда, промелькнули бедуины, сидящие на верблюдах. Это наблюдало девятнадцать, а по утверждению одного, двадцать человек. Для двадцатого же пассажира, которым был сам писатель, настолько фальшивой была окружающая его действительность, что сам он готов был в своем воображении уехать вместе с караваном в виртуальный мир.

მიხაი ზიჩი და ქართული კულტურა

ქართველი და უნგრელი ხალხის კულტურულ-ლიტერატურულ ურთიერთობას ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ძველი ქართულ-უნგრული ისტორიულ-ლიტერატურული მასალის შესწავლა ცხადყოფს, რომ ამ ორი ერის საუკეთესო წარმომადგენლები უკვე ადრეულ ხანაში იცნობდნენ ერთმანეთს.

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში შესწავლილია მეტად საგულისხმო ცნობები აღორძინების ეპოქაში ქართველთა და უნგრელთა პოლიტიკური, დიპლომატიური თუ მეცნიერული ურთიერთობებისა. ყურადსაღებია უნგრელ ჰუმანისტთა მიერ შემუშავებული ე.წ. „სკვითური თეორია“, რომლის თანახმად უნგრელთა წინაპრების ერთ-ერთ პირველ საცხოვრისად და სანათესაოდ სახელდებულია საქართველო და ქართველები (ლ. ტარდი, უნგრეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, თბ., 1968). ამ შეხედულების ერთგვარი გამოძახილი უნდა ყოფილიყო უნგრელთა დაინტერესება საქართველოში... პირველი მოგზაურებიც გამოჩნდნენ: გერგეი, ორლაი, დენი და სხვანი.

XVII-XVIII საუკუნეთა მიჯნაზე, ქართული კულტურის მოღვაწეთა წინაშე, მთელი სიცხადით დადგა საკითხი ქართული სტამბის დაარსების აუცილებლობის შესახებ. როგორც ცნობილია, ქართული ეროვნული სტამბა ჯერ მოსკოვში დაარსდა, შემდეგ – თბილისში. მოსკოვის სტამბის ამუშავება უკავშირდება არჩილ ბაგრატიონის სახელს (1647-1713); თბილისის სტამბა კი ვახტანგ VI-მ მოაწყო (1675-1737). არჩილმა და ვახტანგმა თავიანთი საშვილიშვილო წამოწყება განახორციელეს უნგრელი სპეციალისტების – მიკლოშ კიშისა და მიხაი იშტვანოვიჩის დახმარებით. არჩილ მეფე, მოსკოვში პირველი ჩასვლისას, 1686 წელს ქართული საბეჭდო შრიფტის დამზადებას სთხოვს და შეუკვეთავს კიდევაც, უნგრელ მესტამბეს მიკლოშ კიშს. მიხაი იშტვანოვიჩის (იგივე მიხაილ უნგრო ვლახელი), ცნობილი მესტამბის სახელი მკვიდრად არის შესული ქართული კულტურული ცხოვრების ისტორიაში. ის იყო ანთიმოზ ივერიელის გამორჩეული მოწაფე. მან უდიდესი როლი შეასრულა თბილისში, ვახტანგ VI-ის მიერ, ქართული სტამბის ორგანიზაციისა და დაარსების საქმეში. მ. იშტვანოვიჩის ხელმძღვანელობით მაღალ დონეზე შესრულდა პირველი ქართული გამოცემები. „ვახტანგ VI-ც არა ერთხელ გვახსენებს, – „...მოვიყვანე მესტამბე ვლახეთით და გავაკეთე სტამბაო“, ხოლო თავად მიხაელ სტეფანეს ძე ასე მიმართავდა ქართველებს: ღვთის მოყვარენო და ყოველად შევნიერნო მკვიდრნო საქართველოსანო! ყოველივე საქმენი, რაოდენნი იხილვებიან – ასონი, ორდანიონი და ყოველნი სახმარნი სტამბისა, დაწყებით სრულყოფამდე, მოქმედი და წინამძღოლი მე ვარ, უნდო მონა თქვენი (ქრ: შარაშიძე, პირველი სტამბა საქართველოში, თბ., 1955).

აღორძინებისა და გარდამავალი ხანის ქართველი მწერლები, ლევან ბაქარის ძე, დავით და იოანე ბატონიშვილები უნგრულ კულტურას, ისტორიასა და ეთნოგრაფიას კარგად იცნობენ. საგულისხმოა დავით ბატონიშვილის სიტყვები: „ვენგერნი არიან მამაცნი, გამბედავნი, ბრძოლასა შინა მიდრეკილნი, კარგ ჰასაკოვანნი და თავმოყვარენი“ (ტ. რუხაძე, ქართულ-უნგრული ურთიერთობის სათავეებთან, გაზ., „ლიტერატურული საქართველო“, 1967, №37). ასევე, ერეკლე II-ის კარზე 1779-83 წლებში მოღვაწეობდა უნგრეთიდან ჩამოსული ექიმი, მეცნიერი იაკობ რეინგსი. საქართველოში მუდამ თანაგრძნობით ეკიდებოდნენ უნგრელი ხალხის თავისუფ-

ლებისაკენ ღტოლვას. მათი სახალხო გმირები ჩვენშიც მისაბამნი გამხდარან: ლა-
იოშ კოშუტი, შანდორ პეტეფი და სხვანი (ბ. დადიანი-მასხარაშვილის აქროსწიგნი
ფურცლებიდან, „ცისკარი“, 1976, №8).

გრაფი ევგენი ზიჩი მე-19 საუკუნის 90-იან წლებში ორჯერ ჩამოდის კავკასია-
ში (1895-1898 წლებში). ეს იყო სამეცნიერო ხასიათის ექსპედიციები. მასში მონაწი-
ლეობას იღებდნენ არქეოლოგი ბელა პოშტა და ეთნოგრაფი იანოშ იანკო. ევგენი
ზიჩის საქართველოში ჩამოსვლას, თავის დროზე გამოეხმაურა როგორც ქართუ-
ლი, ასევე უნგრული პრესა. გრაფს ჩვენს სამშობლოში იზიდავდა წარმტაცი ლე-
გენდა, რომლის თანახმად ზიჩები ციციშვილების შთამომავლები არიან. 1895 წელს
„ივერია“ (№182) იტყობინება: „გრაფი ზიჩი თ.-თ. ციციშვილებში... გრაფს გაუგონია,
რომ ქართლში ცხოვრობენ თავადნი ციციშვილები და ეს გვარი თავის გვართან
შეუდარებია, მოუსურვებია მათი ნახვა და გაცნობა... გრაფი თითქმის გამონათესა-
ვებია: თქვენ უსათუოდ უნგრელები უნდა იყოთო, ან მე ქართველი უყოფილვარ
ოდესმეო. უსათუოდ უნდა მეწვიოთ ჩემს სამშობლოში და ვეცდები, მაგიერი პატი-
ვისცემა იქ გადაგიხადოთ“. საინტერესოა, რომ პეტერბურგში გამომავალი ჟურნა-
ლი „НОВЬ“-ც იმეორებს ამ შეხედულებას და მკითხველს აუწყებს, რომ ციციშვი-
ლები ზიჩების წინაპრები არიან (1897, №12).

საგანგებო წვეულება, რომელიც დაით დიმიტრის ძე ციციშვილს გაუმართავს
უნგრეთიდან წვეული სტუმრისათვის, უხვი და გამორჩეული ყოფილა. არც სტუ-
მარს შეურცხვენია თავი, ოჯახისათვის საჩუქრად მიუღწევია დეკორატიული
თევზი (ჭედურობა). მკვლევარ გ. შარაძის დასტურით, ჭედური ხელოვნების ეს ნი-
მუში დღესაც დავით ციციშვილის შთამომავალთა ძვირფასი რელიქვიაა. მოგზაუ-
რობის დროს ე. ზიჩიმ ქართულ სიძველეთა მდიდარ კოლექციას მოუყარა თავი,
რომელიც ბუდაპეშტშია დაცული (გ. შარაძე, ქართული სიძველენი ბუდაპეშტში,
გაზ., „ლიტერატურული საქართველო“, 1970, 8.VIII).

მართალია, წინამდებარე ნაშრომში მიხაი ზიჩის ღვაწლზე გვექნება საუბარი,
მისი განუსაზღვრელი წვლილის შესახებ „ვეფხისტყაოსნის“ ილუსტრაცია-დასურა-
თების საქმეში, მაგრამ გვერდს ვერ ავუვლიდით ქართულ-უნგრული ურთიერთობის
ღამაზი ისტორიების თუნდაც მცირედ მიმოხილვას, რადგან სწორედ ასეთი სახის
დაინტერესება ჩვენი ქვეყნის ისტორიით, წარსულით, კულტურით და ა.შ. იმპულ-
სის მიმცემი გახდა მიხაი ზიჩისათვის, როგორც შემოქმედისათვის.

მიხაი ალექსანდრეს ძე ზიჩი დაიბადა 1827 წლის 15 ოქტომბერს უნგრეთში,
სოფელ ზალაში, არისტოკრატთა ოჯახში. იქვე, მეზობლად, მდებარეობს სოფელი
ზიჩი, ამ საგვარეულოს საძვალთ და კოპწია ეკლესიით. მათი გვარიც აქედან მომ-
დინარეობს – ზიჩი, რაც ქართულად ზიჩელს ნიშნავს. სოფელ ზალაში დიდი
მხატვრის სახლ-მუზეუმი გახლავებული, რომელსაც საგულისხმო მემორიალური
დაფა ამშვენებს, წარწერით: „აქედან დაიწყო თავისი სახელოვანი ცხოვრების გზა
მიხაი ზიჩიმ“, შომოდის ოლქის მცხოვრებლებისაგან. უნებურად გვახსენდება მიხა-
ის ძმის, ანტალ ზიჩის წერილი, რომელიც 1875 წლით თარიღდება. ბარათი წინას-
წარმეტყველური სიტყვებითაა სავსე, „...დადგება დრო და შენი ხალხი შენ მუზე-
უმს გაგიხსნის“... (წერილები გამოქვეყნებულია წიგნში: გ. შარაძე, „არქეოლოგიუ-
რი ძიებანი“, თბ., 1973 წ.)

ზიჩების მამა ადრე გარდაცვლილა. ობოლ ძმებს დედა ზრდიდა. გიმნაზიის
წლებს მომავალი მხატვარი სიამოვნებით იხსენებს... უმაღლესი, იურიდიული გა-
ნათლება დედაქალაქში მიიღო... 1842 წლიდან იგი იწყებს მეცადინეობას ფერწერა-
ში. მისი მასწავლებელი იტალიელი მხატვარი იაკოპ მარასტონი იყო, რომელმაც
პეშტში გახსნა პირველი სამხატვრო სასწავლებელი. დედას თავისი წოდებისათვის
შეუფერებლად მიაჩნდა უმცროსი ვაჟის მხატვრობით გატაცება. ზიჩიმ უარი თქვა

თავის გატაცებაზე და 1943 წლიდან ვენაში გადავიდა იურისპრუდენციაში ცოდნის გასაღრმავებლად. ნიჭი და გატაცება აქაც თავისას გაიტანს. მიხაი ზიჩი დაუწყა შიორდება ვენის სამხატვრო აკადემიის პროფესორს, გამოჩენილ მხატვარს ფერდინანდ-გეორგ ვალდმიულერს. მომავალი მხატვარი მასთან დაუფლებია ხატვის ტექნიკას, პორტრეტისტიკას და ცნობილი მხატვრის საუკეთესო მოწაფე გამხდარა. 1844-46 წლებში ზიჩიმ ვენაში, სამხატვრო აკადემიის დიდ დარბაზში გამოფინა თავისი პირველი ნამუშევრები და პოპულარობაც მოიხვეჭა.

ვენაში სწავლის დროს მიხაი გატაცებულია ფრანგული რომანტიზმით, აღელვებს ზოგადსაგაცობრიო პრობლემები, ძლიერი ადამიანური ვნებები, გულწრფელი პატრიოტული მისწრაფებანი. მისი სურათები საზოგადოებას მოსწონდა და გამოფენებიდან იყიდებოდა. ცოტაოდენი ფული გაუჩნდა თუ არა, იტალიაში გაემგზავრა.

გამგზავრების წინ, მიხაი ზიჩიმ მონაწილეობა მიიღო ვენის სამხატვრო აკადემიის მიერ გამოცხადებულ კონკურსში და გამოფინა სურათი „მაშველი ნავი“. საერთო აზრით, მას ჯილდოც უნდა მიეღო, მაგრამ ვინაიდან კონკურსში მონაწილეობას იღებდა ზოგიერთი პროფესორიც, „მიუდგომლობის“ მიზეზით, ჯილდო საერთოდ არ გაუციათ. ამ უსამართლობის გამო, ვალდმიულერმა საჯაროდ თქვა უარი პროფესორის თანამდებობაზე.

ფერდინანდ-გეორგ ვალდმიულერის რჩევით, დაქინებული მოთხოვნით, მ. ზიჩი რუსეთში მიემგზავრება. ამიერიდან მისი ცხოვრების გზა რადიკალურად იცვლება. ეს იყო 1847 წელი; დედოფალი ელენე პავლეს ასული სთხოვს პროფესორს, ქალიშვილის მასწავლებლად ჩამობრძანდეს რუსეთში. ვალდმიულერი, დედოფლის წინაშე რეკომენდაციას უწევს მის საუკეთესო მოწაფეს მ. ზიჩის. ეს ის დრო იყო, როცა ჯერ კიდევ არ ჩამცხრალიყო ხალხში „პეტრე-პავლეს ციხის“ მიწაყრილზე 1826 წელს აღმართული ბოძები დეკაბრისტების გვამებით. პუშკინის, ლერმონტოვის მკვლელობის ამბები, სალტიკოვ-შჩედრინის, დოსტოვესკის გადასახლებაანი და კატორღაში გაგზავნა... მხატვრის ბიოგრაფიები მიუთითებენ, რომ რომანტიკულად განწყობილი ზიჩი უტოპიური სოციალიზმის იდეების გავლენას განიცდიდაო. ნიკოლოზ I სასტიკ, რეპრესიულ პოლიტიკას ატარებდა მთელს რუსეთში. საიდუმლო ორგანიზაციებს, კომიტეტებს, ევალებოდათ რევოლუციურად განწყობილ ადამიანთა მხილება და დასჯა. მ. ზიჩი ასეთ ყოფას ვერ შეურიგდა. იგი დარწმუნდა, რომ მეფის კარზე მისი ცხოვრება სრულიად არ შეესაბამებოდა იმ იდეალებსა და სულისკვეთებას, რომლითაც სუნთქავდა, არსებობდა მხატვარი. მ. ზიჩიმ სწორედ პეტერბურგში ყოფნისას გაიგო, რომ მის ქვეყანაში მიმდინარე სახალხო-გამათავისუფლებელი ბრძოლა ავსტრიელი შაბსბურგების წინააღმდეგ, რუსეთის იმპერატორის აქტიური ჩარევით სისხლში ჩაახრჩვეს. 1849 წელს, პროტესტის ნიშნად, მხატვარი ტოვებს სამეფო კარს, სასახლის ბრწყინვალე ცხოვრებას უთვისტომოდ დარჩენას ამჯობინებს. საბედნიეროდ, შემონახულია მდიდარი ეპისტოლური მემკვიდრეობა, საიდანაც ნათლად ჩანს, პატრიოტი ახალგაზრდა კაცის სულიერი მდგომარეობა. ზიჩიმ, უცხო ქალაქში თავის გამარტოებით, სულიერი სიმშვიდე იპოვა.

უთვისტომოდ დარჩენილი მხატვარი, ცნობილ პეტერბურგელ პოტოგრაფ ვენინგერთან, რეტუშორად იწყებს მუშაობას. ეს იყო აუტანელი შრომა მთელი რვა წლის განმავლობაში. მიუხედავად გაუსაძლისი პირობებისა, მ. ზიჩი ეწაფება რუსულ მწერლობასა და ხელოვნებას, უმეგობრდება მოწინავე რუს მხატვრებს: ვ. ტიმი, მ. მიკეშინი, პ. სოკოლოვი, ა. პოპოვი და სხვანი მისი სულიერი თანამგზავრები ხდებიან.

ახალგაზრდა ზიჩის შემოქმედებაში განსაკუთრებულია მ. ლერმონტოვის პოეზიის გავლენა, რამაც იმთავითვე განაპირობა მისი შეუწელებელი ინტერესი კავკა-

სიისადმი. კავკასიის თემატიკით იყო ნასაზრდოები მისი მეგობარი მხატვრები, გაგარინის, ვ. ტიმისა და სხვათა ტილოები.

მ. ზიჩის კავკასიაში გამგზავრების ნებართვას არ მისცემენ. კაცი, რომელსაც ეს მხარე თვალთაყვარელად არ უნახავს, გასაოცარი ფანტაზიის წყალობით ქმნის შედეგებს. „კავკასიის სცენები“ (12 ნახატი) ორიგინალური, ახალი სიტყვა იყო მხატვრობაში. ამ ტილოების შესრულებასა და რომანტიკულ პათოსს ასაზრდოებდა კავკასიური ხასიათების, სიფიცხის, ვაჟკაცური სულისკეთების ახალგაზრდული გზებით გადმოცემა. „კავკასიური სცენები“ ცალკე ალბომად 1853 წელს გამოვიდა. მას ვრცელი ნარკვევი უძღვნა ვ. ვერეშნაგინმა.

1850 წელს მ. ზიჩი ქორწინდება უბრალო წრიდან გამოსულ რუს ქალბატონზე. ალექსანდრა ერშოვამ მას ოთხი შვილი აჩუქა. მხატვარმა კათოლიკური სარწმუნოება არ შეიცვალა, ამიტომ რუსულმა მართლმადიდებლურმა ეკლესიამ მისი ქორწინება და შვილები კანონიერად არ ცნო. სულის სიდრემდე აფორიაქებული ზიჩი იძულებული გახდა ცოლ-შვილი უნგრეთში ჩაეყვანა და იქ დაეტოვებინა, სადაც კათოლიკურმა ეკლესიამ მათი ქორწინება შეიწყნარა.

1856-57 წლებში მ. ზიჩიმ მონაწილეობა მიიღო რუსეთის მხატვართა პირველი გაერთიანების „პარასკევობის“ დაფუძნებაში. აივაზოვსკი, სვერჩოვი, ძმები შარლემანები და სხვები დახმარების ხელს უწვდიდნენ გაჭირვებულ მხატვრებს, საზოგადო მოღვაწეებს. ჯგუფის არსებობის მიზანიც ეს იყო. მართალია, ნელ-ნელა, მაგრამ თანდათან ხდებოდა მიხაი ზიჩის ტალანტის აღიარება. 1858 წლის აპრილის თვეში, რუსეთის სამხატვრო აკადემიამ მას აკადემიკოსის წოდება მიანიჭა, ხოლო იმპერატორმა ალექსანდრე მეორემ საიმპერატორო კარის მხატვრის თანამდებობა უბოძა საგულისხმოა, რომ ზიჩიმ შეცვალა მოხუცი ადოლფ შარლემანი. ახალგაზრდა მხატვრის მოხდენილობა, ნიჭთან ერთად, დახვეწილი არისტოკრატიული მანერები შეუმჩნეველი არ დარჩენია სამეფო კარზე მყოფ ქალთა საზოგადოებას. მალე ზიჩი პეტერბურგის სალონების სასურველი სტუმარი გახდა. აღტაცებაში მოჰყავდა ყველა მისი სწრაფი ხატვის განუმეორებელი ფლობით, ტექნიკით. ზიჩისთვის არ არსებობდა დამაბრკოლებელი სიძნელე აზრისა და გრძნობის გადმოცემის დროს.

1869 წელს პეტერბურგში მოეწყო ზიჩის პირველი პერსონალური გამოფენა, რომელსაც ფართო გამოხმაურება მოჰყვა პრესაში. მხატვარი ნაყოფიერად მუშაობდა მსოფლიო ლიტერატურის შედეგრთა ილუსტრაციებზე და შექმნილი ჰქონდა ტილოები ბაისონის „დონ ჟუანის“, პუშკინის „ბაღჩისარაის შადრევანის“, ლერმონტოვის „დემონის“, გოგოლის „ტარას ბულბას“, გოეთეს, შილერის და სხვათა ქმნილებათა მიხედვით.

კ. ბრიულოვი რუსულ პრესაში მ. ზიჩის შემოქმედებას მაღალ შეფასებას აძლევდა: „ხატვა უნდა იცოდეს იმაზე ადრე, სანამ მხატვარი გახდებოდეს... ფანქარმა უნდა ისრიალოს ქაღალდზე ყოველგვარი ძალდატანების გარეშე. მხატვარს გრძნობა აძლევს აზრს, ნახატი კი მას შობს. პირველი მეორის გარეშე მუნჯი და უნაყოფოა... ზიჩი განუმეორებელია...“ (ბ. გორდეზიანი, ზიჩი საქართველოში, თბ., 1960).

1871 წელს მ. ზიჩიმ იმოგზაურა ევროპაში, მონაწილეობა მიიღო გამოფენებში უნგრეთში, გერმანიაში, ბელგიაში, საფრანგეთში, შოტლანდიაში და ისევ რუსეთში დაბრუნდა. აქ მას ახალი განსაცდელი ელოდებოდა. მ. ზიჩის მოწესრიგებული, დალაგებული ცხოვრებისა და შემოქმედების გზა, მკვეთრად იცვლება. იმპერატორის ბრძანებით, მხატვარი თანამდებობიდან დაითხოვეს. ნამდვილი მიზეზი მისი ჩამოშორებისა, სახლის ინტრიგების გარდა, ალბათ ისიც იყო, რომ ზიჩის მრავალმხრივი ურთიერთობა ჰქონდა რუსული ინტელიგენციის გამორჩეულ, პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანებთან.

შეურაცხოვრილი მხატვარი პეტერბურგიდან სამშობლოში მიემგზავრება, შემდეგ შოტლანდიას სტუმრობს და ბოლოს პარიზში მკვიდრდება. აქ იგი აქტიურ შემოქმედებით ცხოვრებას იწყებს, გაიცნობს და დაუახლოვდება ცნობილ მწერლებს, მხატვრებს, ქმნის უთვალავ ილუსტრაციებსა და მხატვრულ ტილოებს. ამ პერიოდში შექმნილ ქმნილებათაგან გამოირჩევა უნგრეთის მთავრობის დაკვეთით შესრულებული ტილო: „ავსტრიის დედოფალი გვირგვინით ამკობს დეაიკის კუბოს“ და შანდორ პეტეფის პოეზიაზე დაყრდნობით შექმნილი ილუსტრაციები. ორივე შემოქმედი, გმირი, არა მარტო ზიჩისათვის, არამედ მთელი უნგრეთისათვის იყო სინონიმი პატიოსნებისა, ადამიანობისა და სამშობლოს უსაზღვრო სიყვარულისა.

1878 წელს მ. ზიჩიმ მონაწილეობა მიიღო ვენაში გახსნილ საერთაშორისო სამხატვრო გამოფენაში. სურათის შექმნა თავად ზიჩიმ გადაწყვიტა. მას სურდა შეექმნა ისეთი ტილო, სადაც ნაჩვენები იქნებოდა როგორც მისი მხატვრული ნიჭის ძალა, ასევე ის საშინელი ბოროტება, რომელიც იმპერიალისტური და, საზოგადოდ, ომებს მოაქვს კაცობრიობისათვის. ასეთი სურათი მართლაც შეიქმნა: სურათი წარმოადგენს გაშლილ ველს, სადაც მიმდინარეობს სასტიკი ომი, რომელსაც ველური ცეკვით დირიჟორობს ბოროტი სული (დემონი). ირგვლივ ნგრევა და სიკვდილია. დემონი ზეიმობს, ნადგურდება ცხოვრება, სიცოცხლე, მომავალი... სურათმა ძლიერი ზეგავლენა მოახდინა უნგრეთის მმართველ წრეებზე, სამღვდელთაზე. მისი საკითხი პარლამენტმაც კი განიხილა. რეაქციამ არ აპატია ზიჩის ასეთი თავისუფალი სულისკვეთება, პროგრესული აზრებისადმი თანაგრძნობა... პრესა პირდაპირ ნადირობდა მასზე... შეწუხებული, დაავადებული და დათრგუნული მხატვარი ისევ რუსეთში ბრუნდება...

1879 წელს ცნობილმა რუსმა გამომცემელმა ი. გლაზუნოვმა მ. ლერმონტოვის „დემონის“ მდიდრულად გამოცემა გადაწყვიტა (სხვათა შორის, ლერმონტოვის თხოვნებთანაა გამოცემის უფლება ი. გლაზუნოვის ფირმას ეკუთვნოდა). ასსოვდა რა მ. ზიჩის ადრინდელი ილუსტრაციები მ. ლერმონტოვის ნაწარმოებებისა, გამომცემელმა გადაწყვიტა ეს მნიშვნელოვანი საქმე მისთვის მიენდო. დასახული ამოცანის სერიოზულობამ მხატვარს კავკასიაში წამოსვლა უკარნახა...

1881 წლის ივლისში პეტერბურგიდან გამომგზავრებული მ. ზიჩი, შემოდგომაზე უკვე კავკასიაშია: პიატიგორსკსა და კისლოვოდსკში ჩაიხატავს ლერმონტოვის სულ აღგილებს, ქმნის „დემონის“ ილუსტრაციათა სერიას, „ჩვენი დროის გმირისა“ და „თავადის ქალი მერის“ რამდენიმე ეპიზოდს. ი. გლაზუნოვი წინასწარ შეთანხმებას, გარიგებას ჩაშლის და უარს ამბობს მ. ზიჩის ილუსტრაციების შესყიდვასა და გამოქვეყნებაზე. ეს იყო საშინელი მორალური ტრავმა მხატვრისათვის. ცნობილია, რომ მოგვიანებით, მან უსასყიდლოდ უსახსოვრა ეს ნამუშევრები პეტერბურგში ახალგაზრდა მ. ლერმონტოვის მუზეუმს.

მართალია, მ. ზიჩის კავკასიაში ჩამოსვლამ როგორც მორალურად, ისე მატერიალურად იმედები გაუცრუა, მაგრამ სწორედ ამ დროს მიეცა შესაძლებლობა, ჩამოსულიყო საქართველოში. მხატვრის აქ პროგრესულად მოაზროვნე საზოგადოება, ბრწყინვალე ახალგაზრდა თაობა დახვდა ილია ჭავჭავაძის თავკაცობით. მას საქართველოში ყველაფერი მოსწონდა. აოცებდა ერის შვილთა ერთსულოვანი მისწრაფება თავისუფლებისა და უკეთესი მომავლისათვის ბრძოლისაკენ. ქართველთა შემართება მშობელ ქვეყანას, თავისუფლებისმოყვარე უნგრელ ერს აგონებდა. ის იყო 54 წლის კაცი, როდესაც ჩვენს სამშობლოს ეწვია, განვლილი ჰქონდა რთული, წინააღმდეგობებითა და წარმატებებით აღსავსე შემოქმედებითი გზა... მკვლევართა აზრით, მ. ზიჩი საქართველოში 1881 წელს ჩამოვიდა იმ სამხედრო დღესასწაულში მონაწილეობის მისაღებად, რომელსაც იმპერია თბილისში მართავდა.

1881 წლის შემოდგომა იდგა. „ვეფხისტყაოსნის“ ახალი ბეჭდური გამოცემის ორგანიზატორები მომქანცველ, შრომატევად სამუშაოებს ამთავრებენ. სწორედ ამ დროს ეწვია თბილისს მ. ზიჩი: „ამ უამად ჩვენ ქალაქში იმყოფება...“ გამორჩეული პირი – მხატვარი ზიჩი. ის ჩვენში მოსულა იმ განზრახვით, რომ შეისწავლეს ჩვენი (ქართველების) ტიპები და დახატოს რუსის პოეტის ლერმონტოვის „დემონის“ სურათებისათვის; დახატოს აგრეთვე ზოგიერთი სურათები ბუნებისა, რომელნიც ამ პოემაში არიან მოხსენიებულნი და აწერილნი“... („დროება“, №220). მხატვრის საქართველოში ჩამოსვლის მიზანი აშკარაა, სამხედრო ადღუმში მონაწილეობის მიღება აღბათ, საბაბი იყო, ოფიცოზისათვის თვალის ასახვევად. ქართველ მოწინავე მოღვაწეთა გაცნობისა და დამეგობრების შემდეგ, მათივე რჩევით, შთაგონებით, მ. ზიჩი ხელს ჰკიდებს „ვეფხისტყაოსნის“ ილუსტრაციათა შექმნის საქმეს. ქართველმა ერმა მას მიანდო სწორუპოვარი პოემის დასურათხატებაც.

„დროების“ ამავე ნომერში, ახალ ამბების სვეტზე, სრულიად დამოუკიდებლად, ცალკე ცნობად არის აღნიშნული... „დღევანდელს ქართულ წარმოდგენაზე, სხვათა შორის, გამართული იქნება ერთი ცოცხალი სურათი „ვეფხისტყაოსნიდამ“ – ის სურათი, როდესაც ასმათი კოშკში მიიყვანს ტარიელს ნესტან-დარეჯანთან“. უნდა აღვნიშნოთ, რომ წარმოდგენების ბოლოს ცოცხალი სურათების ჩვენება ღირებრატურული ნაწარმოებების, იმ დროის თბილისში ტრადიცია და ჩვეულებრივი მოვლენა იყო... „ეს არ იყო ახალი საქმე. ამდაგვარი სურათებით, რომელსაც ერქვა „აპოთეოზი“, ხშირად მთავრდებოდა ესა თუ ის თეატრალური დადგმა (ბ. გორდეზიანი, ზიჩი საქართველოში, თბ., 1960).

„დროების“ 1882 წლის 19 იანვრის ნომერი იტყობინება (№12) „...ბატონ ზიჩის სურვილი გამოეცხადებინა – თუ კარგ ლეკურს მაჩვენებენ, რომელიც თავისი მხატვრობისათვის ეჭირვება, ცოცხალ სურათებს დაუდგამ ქართულ თეატრის დასსაო“,

„ვეფხისტყაოსნის“ ათი ცოცხალი სურათი თბილისში, საზაფხულო თეატრის სცენაზე მ. ზიჩის პირველად თებერვლის თვეში დაუდგამს. მას ამ საქმეში, თანადგომას უწევდა ბარბარე გიორგის ასული ბარათაშვილი. სურათებმა საზოგადოებაზე წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა. ილია წინამძღვრიშვილი აღფრთოვანებას ვერ მაღავდა და „...ზიჩიმ დიდი ღვაწლი დასდო თავის შრომით საქართველოს. იმან განახორციელა და სული ჩაუდგა იმ გმირებს, რომელნიც უკვდავმა შოთა რუსთველმა მშვენიერის ლექსით გამოხატა თავისი უკვდავს პოემაში... ამ შემთხვევაში მიიღეს მონაწილეობა ჩვენმა ქართველმა ქალებმა... გამორჩეულებმა თავისი სილამაზით, ნაზობით და სახის-მეტყველებით... წარმოგვიდგინეს ის ძველი ქართველი ქალები, რომელნიც სცხოვრობდნენ XII ს-ში რუსთველის დროს. ამ სურათებს არა შეედრებოდა რა. ეტყობოდა, რომ აქ მოქმედი პირი პოეტი-მეცნიერი კაცი იყო. თუმცა ამ პოეტმა-მხატვარმა ზიჩიმ ქართული არ იცის, მაგრამ საქართველოს მდიდარმა ბუნებამ შთააგონა, გააგებინა იმას დიდებულ რუსთველის აზრი და მით წარმოუდგინა იმ გრძნობას გმირი „ვეფხისტყაოსნისა“. ზიჩიმ გააცოცხლა ჩვენი მკვდარი ქართველნი... ურიგო არ იქნება, რომ ეს ამისთანა შრომა ბ-ნი ზიჩისა, ჩვენ, ქართველებმა, გარდა თანაგრძნობის გამოცხადებისა, დავაგვირგვინოთ რაიმე ნივთის მირთმევით... რომ სახსოვრად ჰქონდეს რუსთველის შვილებისგან“ („დროება“, 1882, 9.II, №27).

სურათების დადგმით მიღებულ პირველ შთაბეჭდილებას მიხაი ზიჩი ძმას, ანტალის გაუზიარებს. წერილი ვრცელია და საინტერესო: „გარდასული ასაკის მიუხედავად, მაინც თვალში საცემი სილამაზის მქონე თავადის ქალმა ბარათოვამ მთხოვა, ქველმოქმედების მიზნით, დამეღვა ცოცხალი სურათები უძველესი თხზულებიდან „ვეფხისტყაოსანი“. წარმოდგენაში მონაწილეობდა მთელი არისტოკრა-

ტია... რვა საათზე დავიწყეთ წარმოდგენა, წარმატებით ჩაიარა. ძალიან რთული ამოცანის წინაშე აღმოვჩნდი. უკანასკნელ სურათში 105 კაცი მონაწილეობდა, ნარჩენებში კი 30-40 პირზე მეტი. ყოველივე ეს პატარა, ჩაგრული ერის დემონსტრაციას წარმოადგენდა... მათ აღფრთოვანებას საზღვარი არ ჰქონდა. ცალკეულ სურათებს შორის იმდენჯერ გამომიძახეს სცენაზე, თვითონაც აღარ მახსოვს... ისინი ალბათ, ხელში ამიყვანდნენ და ისე წამიყვანდნენ სახლში... ქურდებივით გავიპარეთ... მარისტან ერთად...“ (იგულისხმება მარი ეტლინგერი, ცნობილი მხატვარი ქალი, მიხაი ზიჩის მოწაფე, დ. ერისთავის მომავალი მეუღლე. ის პირველად, ზიჩისთან ერთად ჩამოსულა საქართველოში, – მ.ჯ.). თუკი ვინმე ქართველებს სამსახურს გაუწევს, ისინი ყოველთვის მზად არიან გადაუხადონ მას ეს სამსახური... თანაც ამას აკეთებენ უნაზესი მეგობრული გრძნობით... (მ. ზიჩი, წერილი ძმისადმი, რუსთველი მსოფლიო ლიტერატურაში, ტ. II, თბ., 1978). მართლაც, „უნგრეთში, მიხაი ზიჩის სახლ-მუზეუმში დაცულია ორი ქართული ვერცხლის სასმისი – კულა და ჭინჭილა, ერთს თარიღიც აქვს – 1779 წ. იქვეა ერთი ქართული ხალიჩა“ (გ. შარაძე, სამეცნიერო ექსპედიცია უნგრეთში, წიგნში „არქეოლოგიური ძიებანი“, თბ., 1973 წ.).

ხარჯის ამოსადებად ცოცხალი სურათები სამჯერ წარმოუდგენიათ თბილისის სცენაზე. ამ მოვლენით საქართველოში გამოწვეულ პატრიოტულ, საზეიმო განწყობილებას შეიცავს მიხაი ზიჩის ერთი წერილიდან ამონარიდი: „ეს იქნება პატარა ქართული დემონსტრაცია, კატკოვისა და მისი თანამზრახველებისათვის“. საცნაურია, რომ ზიჩის სურათების დადგმა მაღამოდ დასდებია შავრაზმელი კატკოვის ქმედებებით გამწარებულ ქართველ ხალხს.

თბილისში წარმოდგენილ ცოცხალ სურათებში თამარ დედოფალი წარმოადგინა მ. იოსელიანის ქალმა, შოთა რუსთველი – დ.ზ. სარაჯიშვილმა... „ისეთი ლაზათიანი იყვნენ, რომ კაცის გული ნატრობდა ფარდის ჩამოშვების დაგვიანებას“... („დროება“, 1882, №39). დანარჩენ როლებში გამოდიოდნენ: თინათინი – ს. ჩოლოყაშვილი, მეფე როსტევენი – რაფიელ ერისთავი, მეფე ფარსადანი – ვ. თარხნიშვილი, ტარიელი – ბარათაშვილი, ნესტან-დარეჯანი – ნ. ოგლობჯიო (ორბელიანის ასული), ავთანდილი – აფხაზი (გ. შარვაშიძე), დავარი – ა. მესხიშვილი, ფატმანი – ნ. ორბელიანისა და ა.შ.

ზიჩისეული სურათების ამბავს პეტერბურგამდეც ჩაუღწევია, ჩვენ გვითხრეს, თბილისში ვითომც მოსულიყოს ტელეგრამა დიდის მთავრის მიხეილ ნიკოლოზის ძისა, რომ გადაიღონ ყველა ცოცხალი სურათი... და გაუგზავნონ დიდ მთავარს პეტერბურგში („დროება“, 1882, №36).

მ. ზიჩი ძმას აცნობებდა, „ქუთაისშიც მელოდებიან „ვეფხისტყაოსნის“ ცოცხალი სურათების დასადგმელად, იქაც ხომ მშვენიერი ხალხია, განსაკუთრებით ლაზაზები არიან იქ მცხოვრები ქალები...“ (გ. შარაძე, მიხაი ზიჩი და ქართული კულტურა, თბ., 1978 წ.). ცოცხალი სურათების წარმოდგენა ქუთაისში 1882 წლის მაისში გაიმართა. რაიონის პირზე, საზოგადო საკრებულოს ეზოში, საგანგებოდ დადგმულ ფიცრულში ერთმანეთს ცვლიდნენ ულამაზესი ქალები და კაცები. ამ საქმეს უწინამძღოლა და თავადაც მონაწილეობდა ნინო წერეთელი, გენერალი ბიძინა ჩოლოყაშვილის მეუღლე. მ. ზიჩის გვერდში ედგნენ და ყოველნაირად ხელს უწყობდნენ: მარიამ მაჩაბელი, მარიამ დადიანი, თათარხან დადეშქელიანი, აკაკი წერეთელი, მამია გურიელი, გიორგი შარვაშიძე, კირილე ლორთქიფანიძე და სხვები.

წარმოდგენა ქუთაისში ორჯერ გამართულა. მასში მონაწილეობდნენ სილამაზით და მოხდენილობით ცნობილი მანდილოსნები და ვაჟკაცები, ქართული ინტელიგენციის საუკეთესო წარმომადგენლები. პოემის მირთმევის ცნობილ სცენაში თამარი მეფეს ასახიერებდა ნინო წერეთელი-ჩოლოყაშვილისა (რომლის სიმშვენიე-

რეს პოეტმა გიორგი შარვაშიძემ ლექსი უძღვნა — ო. ჭურდულია, მიხაი ზიჩი და ქართული კულტურა, „საბჭოთა აფხაზეთი“, 1966, 11 მაისი), შოთა რუსთაველს პოეტი მამია გურიელი, ხოლო პოემის გმირებიდან: ტარიელს — გიორგი შარვაშიძე და თათარხან დადეშქელიანი, ნესტან-დარეჯანს — დესპინე ფაღავა (ერთ წარმოდგენაში ამ როლს ხუთი შემსრულებელი პყლია), თინათინს — ნინო წერეთელი (ის დარეჯანსაც განასახიერებდა), როსტევეს — რუსეთ-თურქეთის ომის მონაწილე, გურიის ლაშქრის უფროსი ქაიხოსრო ქაჯაია, ჯაბა გურიელი, ანტონ წულუკიძე და სხვანი... „ვეფხისტყაოსნის“ პერსონაჟთა შესრულებაზე, პოემის ზიჩისეულ ილუსტრაციათა პროტოტიპებზე პირდაპირ ცნობებს იძლევა დოკუმენტი, დაცული ქართველიშვილისეული გამოცემის იმ ცალში, რომელიც ცნობილ საზოგადო მოღვაწეს ივ. ელიაშვილს ეკუთვნოდა და ამჟამად ინახება კ. კეკელიძის სახელობის ქართულ ხელნაწერთა ინსტიტუტში, აკადემიკოს ალ. ბარამიძის პირად არქივში.

აღნიშნული დოკუმენტი ავსებს ცნობებს ზიჩისეულ ილუსტრაციებში „ვეფხისტყაოსნის“ გმირთა პროტოტიპებზე, „და რაც ყველაზე ფასეულია, უკვე ნათელი ეფინება იმ საკითხს, თუ რატომ არის, ვთქვათ, ტარიელი ან ნესტან-დარეჯანი ზიჩის სხვადასხვა ილუსტრაციაში გარეგნული შესახედობით განსხვავებული. ირკვევა, რომ ტარიელის პროტოტიპად მხატვარი იყენებდა იაკინთე ყიფიანს, თათარხან დადეშქელიანს და სიმონ მიქელაძეს; ნესტანისად კი — ქეთო წერეთელს, დესპინე ფაღავასა და ვერა ერისთავს და ა.შ. (გ. შარაძე, მიხაი ზიჩი და ქართული კულტურა, თბ., 1978).

იმდროინდელი პრესა გიორგი შარვაშიძის მიერ განსახიერებული ტარიელის შესახებ წერდა: „თ.გ. შარვაშიძე ტარიელის სურათად იმისთანა იყო, რომ მგონია თვით საფლავიდან ამდგარი შოთაც არ დაიწუნებდა მისს იერს და სახისმეტყველებას“ („დროება“, 1882, №115). მწერალი შალვა დადიანი ასე იგონებს ამ წარმოდგენებს: „გიორგი შარვაშიძე, რომელიც მხატვარმა გამოიყენა ტარიელის სახისათვის, გამოირჩეოდა თავისი ვაჟკაცური იერით, სილამაზით და ჭკვიანური სახით. ზიჩი მას თვლიდა საუკეთესო ქართულ ტიპად“. (ო. ჭურდულიას დასახელებული სტატია).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მ. ზიჩის ჩამოსვლა საქართველოში დაემთხვა იმ დროს, როცა ქართველ მოღვაწეთა ჯგუფი ამზადებდა „ვეფხისტყაოსნის“ ახალ გამოცემას. ქართველთა თხოვნით მხატვარი შეუდგა მზადებას პოემის დასასურათებლად. მან გულდასმით გაიცნო ჩვენი ქვეყანა, ხალხი, ადამ-წესები, ყოფა-ცხოვრება, დადგა ცოცხალი სურათები „ვეფხისტყაოსნიდან“ და საქართველოში შეკრებილი მასალა, ჩანახატები და სხვა, პეტერბურგში წაიღო.

რუსეთში ჩასული მ. ზიჩი ახლო ურთიერთობას ამარებს ნიკო ნიკოლაძესთან, ახალგაზრდა ქართველ მხატვრებთან დავით გურამიშვილთან, გიგო გაბაშვილთან და სხვებთან. ცნობილია ასეთი ფაქტი, რომ პეტერბურგის მანქაში ცხენით მოჯირითე დავით გურამიშვილის მიხედვით, მხატვარი „ვეფხისტყაოსნის“ ილუსტრაციების პირველ ჩანახატებს ქმნიდა.

პეტერბურგშივე დაასრულა მ. ზიჩიმ შესანიშნავი ილუსტრაციები პოემისა და უსასყიდლოდ გამოუგზავნა ქართველ ხალხს. უნგრელი მხატვრის ნამუშევრებით დამშვენდა „ვეფხისტყაოსნის“ 1888 წლის გამოცემა. ქართველი მეცნიერები, საზოგადო მოღვაწეები ერთხმად აღნიშნავენ მ. ზიჩის განსაკუთრებული წვლილის შესახებ ჩვენი კულტურის ისტორიაში: „ვეფხისტყაოსნის“ იმ დროისათვის საუცხოო, უნგრელი მხატვრის ზიჩის მიერ დასურათებული გამოცემის მსგავსი ჯერჯერობით არაფერი მოგვეპოვება“ — ივ. ჯავახიშვილი; „რუსთაველის გმირები ქართველი ხალხის ცნობიერებაში შევიდნენ და დამკვიდრნენ ზიჩის შესანიშნავი ილუსტრაციებით“ — გ. ახვლედიანი; „ზიჩი რუსთაველის დორეა“, — აკ. გაწერელია...

მიხაი ზიჩი არა მხოლოდ „ვეფხისტყაოსნის“ ქართული გამოცემა დაასრულა, არამედ ერთგვარი მუშაობაც ჩაატარა რუსთველის პოემის უნგრულად თარგმნისა და პოპულარიზაციის მიზნით. ცნობილია, რომ ბელა ვიკარმა (მეცნიერი, მთარგმნელი 1859-1945) „ვეფხისტყაოსანი“ მ. ზიჩის შთაგონებით თარგმნა. ეს იყო პოემის სრულად გადათარგმნის ერთ-ერთი წარმატებული ცდა.

მიხაი ზიჩის დეაწლი ქართული კულტურის ისტორიაში ფასდაუდებელია. მისი უკეთილშობილესი დამოკიდებულება დიდ ქართველ საზოგადო მოღვაწეებთან ჩვენი და უნგრელი ხალხის ისტორიული თანამეგობრობის გაუხუნარი ფურცლებია.

ლიტერატურა:

1. ბ. დადიანი – მასხარაშვილისა, წარსულის ფურცლებიდან, „ცისკარი“, 1976, №8.
2. ბ. გორდეზიანი, ზიჩი საქართველოში, თბ., 1966.
3. ტ. რუხაძე, ქართულ-უნგრული ურთიერთობის სათავეებთან, გაზ., „ლიტერატურული საქართველო“, 1967, №37.
4. ლ. ტარდი, უნგრეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, თბ., 1968.
5. ქრ. შარაშიძე, პირველი სტამბა საქართველოში, თბ., 1955.
6. გ. შარაძე, მიხაი ზიჩი და ქართული კულტურა, თბ., 1978.
7. გ. შარაძე, სამეცნიერო ექსპედიცია უნგრეთში, „არქეოლოგიური ძიებანი“, თბ., 1973.
8. გ. შარაძე, ქართული სიძველენი ბუდაპეშტში, „ლიტერატურული საქართველო“, თბ., 1970, 8.VIII.
9. ო. ჭურღულია, მიხაი ზიჩი და ქართული კულტურა, გაზ., „საბჭოთა აფხაზეთი“, 1966, 11.05.
10. რუსთველი მსოფლიო ლიტერატურაში, ტ. II. თბ., 1978.
11. „ივერია“, 1895, №182.
12. „დროება“, 1881, №220, 1882, № 12, 27, 36, 39, 115.

Marine Jaiani

Mikhai Zichi and Georgian Culture

Summary

The article presents very important and interesting (for cultural interrelations) issue „Mikhai Zichi and Georgian culture“.

It is presented the way of life of the great Hungarian painter, who arrived to the Russian Empire in the land half of the light century. The was interested in the works of the great Russian romanticist Mikhail Lermontov and fainted about 12 works using Lermontov's poetry visions.

Then the painter arrived to Georgia. He was interested in Georgian culture, staged so called „living passages“ from the masterpiece of Georgian literature „The Knight in the Panter's Skin“, selected personages for the scenes.

Works of Zichi were used in the publication of the Rustaveli poem of 1888 (D. Qartvelishvili publishing).

Georgian – Hungarian cultural interrelations have longstanding traditions (Georgian Kings Vakhtang VI and Archil began it).

Just the Zichi portraits and wonderful paintings were the source for inspiration of Hungarian translator of the poem B. Vicar.

The article presents these issues with conclusions.

Марине Джагани

Михай Зичи и грузинская культура

Резюме

В статье рассмотрен важный и интересный в свете межкультурных взаимоотношений вопрос «Михай Зичи и грузинская культура».

Представлен жизненный путь великого венгерского художника, который приехал в Российскую империю во второй половине XIX века. Зичи заинтересовался творчеством великого русского романтика Михаила Лермонтова и написал около 12 картин на его поэтические сюжеты.

Художник приехал также в Грузию. Он заинтересовался грузинской культурой, поставил т.н. «живые картины» на сюжет шедевра грузинской литературы «Витязь в тигровой шкуре», избрал героев для живых картин.

Полотна Зичи были использованы в публикации поэмы Руставели 1888 года издания (издание Р. Картвелишвили).

Грузино-венгерские культурные взаимоотношения имеют долгую традицию (У истоков этих взаимоотношений стояли еще грузинские цари Вахтанг VI и Арчил).

Именно полотна Зичи вдохновили переводчика великой поэмы на венгерский язык Б. Викар.

В статье представлены эти вопросы и сделаны соответствующие выводы.

აფხაზი მწერალი და ქართული სახელმწიფოებრიობა

ქართველი და აფხაზ ერებს ეთოპლივი ცხოვრების მრავალსაუკუნოვანი ისტორია გააჩნიათ. ამას ერთიანი გეოგრაფიული არეალი (კავკასია) და სახელმწიფოებრივი სივრცე განაპირობებდა, რომელშიც საუკუნეთა განმავლობაში უცხოვრიათ ქართველებსა და აფხაზებს და საერთო ჰქონიათ ჭირი თუ ლხინი, დამარცხების ტკივილი თუ გამარჯვების სიხარული.

კავკასიაში მცხოვრები ეს ორი უძველესი ერი საუკუნეთა მანძილზე ერთიან სახელმწიფოში ახერხებდა მშვიდობიან, მეგობრულ თანაცხოვრებას, ქართულ და უცხოურ წყაროებში “აფხაზეთად” არაისვიათად იწოდებოდა ერთიანი ქართული სახელმწიფო და, შესაბამისად, ქართველი მეფეები – აფხაზ მეფეებად. “აფხაზი” ნიშნავდა ზოგადად ქართველს. ეთნოტერმინის ასეთი განზოგადება თავისებური გამოხატულება იყო იმ წამყვანი როლისა, რომელიც აფხაზთა სამეფომ შესასრულა ერთიანი ქართული სახელმწიფოს მშენებლობაში” (ჯამბულ ანჩაბაძე, “ძმობის ფურცლები” (ქართულ-აფხაზური ურთიერთობის ისტორიიდან), გაზეთი “ილორი”, №71, თებერვალი, 2009, გვ. 3).

დღევანდელ რთულ ვითარებაში, როდესაც ქართველთა და აფხაზთა მრავალსაუკუნოვან თანაცხოვრებასა და მეგობრობას ბზარი გაუჩნდა და მათი თანაცხოვრებაც ერთიან სახელმწიფოებრივ სივრცეში (იმედია, დროებით) დღესდღეობით გადაუჭრელ პრობლემად რჩება, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია აფხაზ მწერალთა და მოღვაწეთა ნააზრევის წინ წამოწევა ისეთ საკითხებზე, როგორიცაა ქართველთა და აფხაზთა ერთიან სახელმწიფოში ცხოვრება და განვითარება.

აფხაზთა და ქართველთა მეგობრობა, ზიარი სულიერი ფასეულობები, ამ ორი ერის მწერლობაში ღრმად და საუკეთესოდაა ასახული. “ეს ხალხები საუკუნეების მანძილზე საერთო ისტორიული ცხოვრებით ცხოვრობდნენ, რამაც განაპირობა მათი სულიერი სამყაროს თავისებურება. აფხაზური კულტურა ვითარდებოდა ქართულ კულტურასთან მჭიდრო კავშირში. ქართული და აფხაზური კულტურის ურთიერთდამოკიდებულება თავს იჩენდა ეთნიკურ, საყოფაცხოვრებო, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სხვა სფეროებში” (პროფ. ო. ჭურდულია, აბესალომ გადილიას წიგნიდან “მეგობრობის საგალობელი”, გამომცემლობა “უნივერსალი”, თბილისი, 2008, გვ. 3).

არიან ადამიანები, რომლებიც თავიანთი ცხოვრებითა და მოღვაწეობით არა მხოლოდ საკუთარი, არამედ სხვა ერის ცხოვრებაშიც მნიშვნელოვან კვალს ტოვებენ. მათ რიცხვს მიეკუთვნება აფხაზეთის უკანასკნელი მთავრის – მიხეილ შარვაშიძის უფროსი ვაჟი, პოეტი, დრამატურგი, პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე გიორგი შარვაშიძე. იგი სამრთლიანად შეიძლება მივიჩნიოთ როგორც აფხაზი, ისე ქართველი ხალხის ღვიძლ შვილად, რადგან მისი ცხოვრება, შემოქმედება და რვაწლი თანაბრად ემსახურება ამ ორი ერის კეთილდღეობას, განვითარებასა და წინსვლას. ეს ორი ერი გახლდათ გიორგი შარვაშიძის როგორც გენეტიკური, ისე სულიერი მშობელი, რომელთა უანგარო, თავდადებულ სამსახურს მიუძღვნა თავისი ცხოვრება და ერთი მეორისაგან (აფხაზი ქართველისაგან) განცალკევებული არასოდეს წარმოედგინა, ვინაიდან ამ ორი ერის ერთიანობა მიაჩნდა მას როგორც აფხაზი, ისე ქართველი ერის სიძლიერისა და ბედნიერი მომავლის შექმნის საფუძველთა საფუძვლად. აფხაზეთი და საქართველო მისთვის ერთნაირად ზვირფასი

იყო და ამ ორ გეოგრაფიულ ტერმინს ის ერთიან, ძლიერ სახელმწიფოში მიაზრებდა. ამ სახელმწიფოს საქართველო ("ივერია") ერქვა, აფხაზეთი კი მის განუყოფელ ნაწილად მიაჩნდა. "როგორც ნამდვილ აფხაზს შეეფერებოდა, გიორგი შარვაშიძეს ერტნაირი სიძლიერით უყვარდა ის დედაც, რომელმაც შობა და ის დედაც, რომელმაც თავისი რძით გამოკვება. მას მათთვის არ უღალატნია, მათი სიღარიბისა და დამცირების დროს და ცხოვრების გზის დასასრულამდე შეინარჩუნა რწმენა, რომ ორივეს ბედნიერი მომავალი ელოდა", - წერს გიორგი შარვაშიძეზე გერონტი ქიქოძე (გ. ქიქოძე, წერილები, ესსეები, ნარკვევები, თბილისი, "მერანი", 1985, გვ. 227).

გიორგი შარვაშიძე XIX საუკუნის მეორე ნახევრისა და XX საუკუნის დასაწყისის საქართველოს ისტორიისა და კულტურის გამორჩეულ ფიგურადაა მიჩნეული, რომლის ცხოვრება, შემოქმედება და მსოფლმხედველობა ქართველთა და აფხაზთა დაახლოების, ძმობისა და სიყვარულის გაღრმავებისკენაა მიმართული. მის ცნობიერებაში სამშობლოს ცნება სრულიად საქართველოს, მისი სიტყვებით რომ ვთქვათ, "მთელ ივერიას" მოიცავდა და მხოლოდ აფხაზეთით არ იყო ლოკალიზებული. იგი ქართველებსა და აფხაზებს ერთი დიდი სახელმწიფოებრივი ოჯახის შეილებად მიიჩნევდა, ამ ერთიან ქავეყანას "ივერიას" უწოდებდა, ერთიანი ივერიის შვილების - ქართველი და აფხაზი ხალხის - ბედნიერებისათვის კი ერთნაირად იღვწოდა და ამ ორი ერის განვითარების გზა ერთმანეთისაგან არასოდეს გაუყვია. მას ყოველთვის კარგად ესმოდა, რომ საშიშროება, რაც ქართველ ერს ემუქრებოდა, აფხაზთათვისაც რეალური იყო და ამ ორ ერს ერთად უნდა დაეცვა თავი. ქართველსა და აფხაზს ერთად უნდა ებრძოლათ და შენარჩუნებინათ ერთიანი სამშობლო - საქართველო, ვინაიდან მტერი ყოველთვის ერთი ჰყავდათ, მტერი საქართველოსი - აფხაზეთის, ხოლო მტერი აფხაზეთისა - საქართველოს მტრად მიაჩნდა. აფხაზი ხალხის განვითარებას, წინსვლასა და მომავალს კი გიორგი შარვაშიძე ყოველთვის ქართველი ხალხის გვერდით ხედავდა. მისი ქართული სამყაროსადმი ერთიანი ქართული სახელმწიფოებრიობისადმი მიდგომის პოლიტიკამ უდიდესი გავლენა იქონია მის თანამედროვეთა ცნობიერებაზე და დიდი როლი ითამაშა მისი ეპოქის ქართულ-აფხაზურ ურთიერთობებში.

ერთიანი ქართული სახელმწიფოებრიობისადმი გიორგი შარვაშიძის ხედვა კარგადაა ასახული მის ისტორიულ თემაზე შექმნილ დრამატულ ნაწარმოებში "გიორგი მესამე". როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გიორგი შარვაშიძე ერთიან საქართველოს, თავის სამშობლოს, "ივერიას" უწოდებდა, რაც ძალიან კარგად აჩვენებს ავტორის პოლიტიკურ ორიენტაციას და მის დამოკიდებულებას საქართველოსადმი. საქართველოს ისტორიული წარსულის ასახვისას (სტატია "სოციალიზმი საქართველოში", გაზ. "საქართველო", №137, 1917 წ.) გ. შარვაშიძე მიუთითებდა, რომ ამ ქვეყანას ჰქონდა ძლიერი სახელმწიფოებრიობა, მეზობელი ძლიერი სახელმწიფოები ანგარიშს უწევდნენ საქართველოს და ცნობდნენ მის ავტორიტეტს, როდესაც ქვეყანა ერთიანი და ცენტრალიზებული იყო. ეს პრინციპი უდევს საფუძვლად დრამას "გიორგი მესამე", რომელიც ისტორიულად ცნობილ ეპიზოდს - სამეფო ტახტის ხელში ჩასაგდებად გამიზნულ დემნა ბატონისვილის აჯანყებას ეყრდნობა. უნდა არინიშნოს, რომ ნაწარმოებში ისტორიული სიმართლითაა გადმოცემული სამეფო კარზე იმხანად არსებული დაპირისპირებები, თუმცა მოვლენათა ქრონოლოგიური თანმიმდევრობა რამდენადმე გადაადგილებულია (შეთქმულების დროისათვის თამარი ჯერ კიდევ არ იყო მეფედ ნაკურთხი, გიორგი შარვაშიძის დრამაში გიორგი მეფე დემნას დანაშაულს პატიობს და ათავისუფლებს, ისტორიული სინამდვილე კი სხვაა - გიორგი მესამის ბრძანებით დემნა ბატონიშვილს თვალები დათხარეს, დაასაჭურისეს და ციხეში ჩააგდეს, სადაც მალე დაიღუპა კიდევ) და

ისტორიული პერსონაჟებიც უფრო მწერლის სუბიექტური ხედვით შექმნილი სახე-
ბია, რომლებიც მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან თავიანთი ისტორიული პროტოტიპებისაგან.

მიუხედავად იმისა, რომ დრამაში რეალურ ისტორიულ მოვლენათა ქრონო-
ლოგიური თანმიმდევრობა შეცვლილია, ადგილი აქვს სხვა ფაქტობრივ უზუსტო-
ბას. დრამის მოქმედი პერსონაჟები მკვეთრად განსხვავდებიან ისტორიულ პროტო-
ტიპთაგან. ნაწარმოების უდავო ღირსებაა ის, რომ აქ სახელმწიფოებრივი მთლიანობის იდეაა გატარებული.

ნაწარმოები თამარის მეფედ კურთხევის ცერემონიალით იწყება, რაც “ვეფ-
ხისტყაოსანში” თინათინის გამეფების სცენას გვაგონებს. გიორგი მესამე, როსტე-
ვანის მსგავსად, დიდებულებს თავის გადაწყვეტილებას აცნობს – იგი დაბერდა
და ტახტს თავის ასულს, თამარს უთმობს, თვითონ კი შეცდომებისა თუ ცოდვების
გამოსყიდვას ღოცვა-მარხვით აპირებს, თუმცა მეფობის დროს მიღწეულ გარკვე-
ულ წარმატებებსაც არ ივიწყებს და ამბობს: “ერი მწყალობდა და მპოვებდა ღირ-
სად ქებისა”-ო. გიორგი მესამეს სურს, რომ ახალ მეფეს ყველამ ერთგულების ფი-
ცი მისცეს და ასეც ხდება, თუმცა ნაწარმოების დასაწყისშივე ჩანს, რომ ყველა,
ვინც მოწიწებით დადო ფიცი თამარის წინაშე, ტახტის ერთგული არ არის. ავტო-
რი ხატავს დიდებულთა საინტერესო გაღერვას, რომელიც ორ ბანაკადაა გაყოფი-
ლი – გიორგი მესამის მომხრეებად და მის მოწინააღმდეგე დიდებულებად, დემნა
ბატონიშვილის გამხრდელის, ამირსპასალარ იოანე ორბელიანის ხელმძღვანელო-
ბით. სასახლის კარზე გამართული ინტრიგების ქსელი პერსონაჟების ბუნებას კარ-
გად წარმოაჩენს. მოვლენათა ცენტრში მეფე გიორგი მესამე დგას, თუმცა უნდა
აღინიშნოს, რომ იგი ნაკლებად გავს ისტორიულ გიორგი მესამეს, რომელიც ბრძე-
ნი, წინდახედული და ძლიერი პიროვნება იყო. გიორგი მესამე პატივმოყვარე, ეკო-
ნომიკურად და სოციალურად დაწინაურებულ და ძალაუფლებისათვის მებრძოლ
დიდგვაროვანებს უფლებებს უკვეცდა. ისტორიულად ცნობილია, რომ დიდი ფეო-
დალები ეძებნენ საბაბს სამეფო ხელისუფლების წინააღმდეგ ასამხედრებლად. სა-
ბაბი, მართლაც, გამოინახა – დიდებულებმა მეფის წინააღმდეგ ბრძოლის დროშად
დემეტრე (დემნა) დავითის ძე აქციეს და მას ამოფარებულებმა დაიწყეს ბრძოლა.
ისტორიული წყაროები სხვადასხვაგვარად აშუქებენ იმ საკითხს, თუ რატომ გა-
კეთდა არჩევანი დემნა უფლისწულზე. “ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი”
გიორგი მესამის დამსახურებას მიაწერს იმ გარემოებას, რომ იგი, უფროსი შვილი-
საგან განსხვავებით, გამორჩეული პყავდა მეფეს. “დიმიტრისა... ორ ძე ებადესა, რო-
მელთა დავით და გიორგი (ეწოდებოდა სახელად). მარჩვეელი ძისა უმცროსისა
მღარწველი მკიცხველი იქმნა, ვითარ ისაკი იაკობისადმი. და ვედრებისა შემასმე-
ნელმან ღმერთმან დავითის დღეთა შემცირებითა სრულყო პირველ მამისა. და მა-
მამან ძითურთ ძე ტკბილი, შემგუარი მამისა აღამაღლა თავისა თანა და ძისა სწო-
რად მოსაყდრედ გამოაჩინა.”

სომეხი ისტორიკოსი სტეფანოზ ორბელიანი სხვანაირად გადმოგვცემს ამ
ამბავს. მისი თქმით, დავით მეხუთემ სიკვდილის წინ მცირეწლოვანი შვილის დე-
მეტრეს პატრონად დანიშნა გიორგი მესამე და მის სრულსაკოვნებამდე სამეფოს
მართვის საქმეც მას მიახლო, შემდეგ კი გიორგის დემეტრესათვის უნდა დაეთმო
ტახტი. “ორბელთა ისტორიის” ქართული ვერსიაც იგივეს გვაუწყებს...” (როინ მეტ-
რეველი, მეფე თამარი, გამომც. “განათლება”, თბილისი, 1991. გვ. 71-72).

ნაწარმოებში გულისტკივილია გამოთქმული იმის გამო, რომ შეთქმულებე-
ბით, გამცემლებით, ორგულობის ფაქტებით სავსეა საქართველოს ისტორია, რაც
დამანგრეველ გავლენას ახდენდა სახელმწიფოებრიობაზე. ქვეყნის ამ სატკივარს
მეფის სიტყვები გადმოსცემს:

“აჰა, გაცემა, ორგულობა, ეგ სენნი ძველნი,
ეს შინაურნი გველ-მატლები, ქართველთ მჭამელნი!..
ვით ვერა გრძნობენ სულელ-შმაგნი, ბოროტი სულნი,
რად დაივიწყეს აგრე მალე დრონი წასულნი,
რომ ჩვენს სამეფოს, შემოვა რა განხეთქილება,
მას დაიმონებს და შემუსრავს სხვისი კირთება!
რომ სამშობლოს მუდამ იყვნენ დამამხობელი
დას-დასობითა ბატონები, როგორც ორბელი”.

(გიორგი შარვაშიძე, ღირიკა, ეპოსი, დრამა,
გამომც. “საქართველო”, თბილისი, 1985, გვ.
133).

ქართული და სომხური ისტორიული წყაროების შეჯერებისა და გაანალიზების შედეგად ისტორიკოსები ასკენიან, რომ დემნა უფლისწულის გამეფების საკითხი სრულიადაც არ ყოფილა აჯანყების მიზეზი. ეს მომენტი ფაქტობრივად იყო საბაბი, რომელსაც ეყარებოდა მსხვილ ფეოდალთა სურვილ-ზრახვანი და მოქმედება. თვით დემნა აჯანყების ძალზე პასიური მონაწილე ჩანს. აი, რას აცხადებს ლაშა-გიორგის დროინდელი მემკვიდრე: “ოდეს ორბელნი უკუაგდეს გიორგი მეფესა, იგი (დემეტრე) თანაუკუიტანეს და ღორეს შედგეს (ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 366). ისტორიკოსი დავით ქობაირელი: “ორბელებმა – ივანე სპასალარმა, მისმა ძმამ ლიპარიტმა, მათმა შვილებმა და ნათესავებმა გადაიბირეს იმავე მეფის ძმისწული, მოიყვანეს აგარაკის სიმაგრეში და გაამეფეს.”

თვით გიორგი მესამეც ასეთ შეფასებას აძლევს დემნას განდგომას ერთ თავის სიგელში: “ოდეს ბირებითა და გაზრახვითა ეშმაკისათა შეითქუეს ვიეთნიმე მეფობისა ჩუენისა დიდებულნი და აზნაურნი ორგულობისა ჩუენისათვის და ძმისწული ჩუენი გაგუიყვნეს”. ამასთანავე თუ გავიხსენებთ იმას, რომ დემნა ერთ-ერთი პირველი მიუვიდა საქართველოს მეფეს და პატიება სთხოვა, ნათელი ხდება, რომ დემნა უფლისწულს აჯანყების გამოწვევაში მნიშვნელობანი როლი არ შეუსრულებია.

აჯანყების ძირითადი მიზეზი იყო ეკონომიკურად დაწინაურებული და გაძლიერებული ფეოდალების ბრძოლა პოლიტიკური უფლებების გაზრდა-გაფართოებისათვის. ამ საკითხის მოგვარება კი პირდაპირ ეწინააღმდეგებოდა სამეფო ხელისუფლების ინტერესებს, რადგან მიმართული იყო ცენტრალიზებული, ფეოდალური სახელმწიფოს მმართველი ორგანოების უფლებათა დამცრობისაკენ, რათქმა უნდა, საკუთარი უფლებების გაზრდის ხარჯზე (როინ მეტრეველი, მეფე თამარი, გამომც. “განათლება”, თბილისი, 1991. გვ. 79-80).

ნაწარმოებშიც დემნა ბატონიშვილი კეთილშობილ და ზნეობრივ პიროვნებადაა წარმოდგენილი, რომლის ამაღლებული ბუნება მკვეთრად უპირისპირდება შეთქმულთა სხვა სახეებს. გ. შარვაშიძე დემნა ბატონიშვილს გონიერ და პუმანურ პიროვნებად წარმოგვიდგენს, რომელიც უარყოფს კაცთა კვლას და ამბობს, ადამიანს ღმერთმა იმიტომ უბოძა გონება, რომ მიყვასის გასანადგურებლად ხელი არ აღმართოსო. ასეთი პიროვნება საკუთარი ინტერესებისათვის მებრძოლ ავანტიურისტად არ წარმოგვიდგება:

“ეჰ! მამამძუჟე, მაგაზე ჩვენ ვერ შევთანხმდებით,
ომს მირჩენია დავრჩე მარად გონების შევებით,
რადგან კაცია ცხოველთა შორის გონებიანი
და თუ მახვილით აღჭურვილი ადამიანი,
ცდილობს რომ მოსპოს სხვისი სიცოცხლე, მისი მსგავსისა
და მოსტაცოს ეს უმჯობესი ნიჭი ზეცისა,

მკედარია მასში კაცობრივი გონიერება
და შტება მხოლოდ სულდგმულისა მას მძვინვარება”

(გიორგი შარვაშიძე, ლირიკა, ეპოსი, დრამა, გამომც. “საქართველო”, თბილისი, 1985, გვ. 144).

მანდატურთუხუცესი ყუბარსან ჯავახიანი დემნა ბატონიშვილისაგან მკვეთრად განსხვავებული პერსონაჟია, რომელიც საკუთარი ინტერესებისათვის არავის და არაფერს არ ერიდება – ავრცელებს ჭორს, ხლართავს ინტრიგებს, სწამებს ცილს და იმდენადაა გამჯდარი მის არსებაში ბოროტების თესვა, რომ სხვაგვარად ელარც წარმოუდგენია, თუმცა მისმა ნამოქმედარმა ისე ჩაითრია, როგორც “საფლობა”.

პიესაში თამარის გამეფების ცერემონიაზე საქართველოს სხვადასხვა კუთხის ერისთავებს ვხედავთ. აქვეა აფხაზეთის მთავარი თადეოზ შარვაშიძე, რომელიც საქართველოს სამეფო კარზე მოღვაწეობს და იგი საქართველოს მეფის ერთგული ქვეშევრდომია. ეს კარგად ჩანს მის ნათქვამში:

“ხელმწიფო, დიდო ბატონო! შენ იცი კარგად,
მშვილდ-ისარიტა მომართულით ჩვენი ქვეყანა (აფხაზეთი – ფ. ჩ.)
პგმირავს შენს მტერსა; მამაცურად შეაკედებიან,
ხოლო რაი სჯობს სამეფოსთვის, რას მიხვდებიან!
ოღონდ ნებასა, სიტყვას შენსა ემონებიან!”

(გიორგი შარვაშიძე, ლირიკა, ეპოსი, დრამა, გამომც. “საქართველო”, თბილისი, 1985, გვ. 131).

აფხაზეთის მთავარი საქართველოს სხვა კუთხეთა წარმომადგენლებთან ერთად მზადაა იბრძოლოს ქვეყნის ინტერესებისათვის, ვინაიდან მას აფხაზეთი საქართველოს განუყოფელ ნაწილად მიაჩნია. როგორც ავთანდილ ნიკოლეიშვილი წერს: “დღეს ჩვენთვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ის ფაქტი, რომ საქართველოს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მთლიანობის იდეასა და ამ მთლიანობის შემადგენელ ღვიძლ ნაწილად აფხაზეთის მიჩნევას აფხაზეთის მთავრის მემკვიდრე, აფხაზი ეროვნების კაცი ქადაგებს” (ავთ. ნიკოლეიშვილი, “გიორგი შარვაშიძე – საქართველოს ერთიანობისათვის მებრძოლი აფხაზი მწერალი”, “ცისკარი”, №6-7, 2000, გვ. 120).

როგორც ვხედავთ, გიორგი შარვაშიძის შემოქმედება, კერძოდ, მისი დრამატურგიული ნაწარარმოები “გიორგი მესამე” ავტორის თვალსაზრისს წარმოაჩენს ქართული სახელმწიფოებრიობის შესახებ და მისი ეს პატრიოტული განაცხადი მნიშვნელოვანია ქართულ კულტურასა და ისტორიაში. ამ ნაწარარმობით გიორგი შარვაშიძემ კიდევ ერთხელ განაცხადა ის, რაც არაერთხელ უთქვამს – აფხაზეთი და საქართველო განუყოფელია და მათ ბედნიერი მომავალისათვის ერთად უნდა იბრძოლონ.

ლიტერატურა:

1. მეტრეველი როინ, მეფე თამარი, გამომცემლობა “განათლება”, თბილისი, 1991
2. ნიკოლეიშვილი ავთანდილ, გიორგი შარვაშიძე – საქართველოს ერთიანობისათვის მებრძოლი აფხაზი მწერალი”, “ცისკარი”, №6-7, 2000
3. ქიქოძე გერონტი, წერილები, ესსეები, ნარკვევები, თბილისი, “მერანი”, 1985
4. შარვაშიძე გიორგი, თხზულებანი ორ ტომად, ტომი I, პოეზია, დრამატურგია, პუბლიცისტიკა, ქუთაისი, 2006
5. შარვაშიძე გიორგი, თხზულებანი ორ ტომად, ტომი II, წერილები და ესსეები გიორგი შარვაშიძეზე, ქუთაისი, 2006

6. შარვაშიძე გიორგი, ლირიკა, ეპოსი, დრამა, აკად. სიმონ ჯანაშიას რედაქციითა და ნარკვევით, მეორე გამოცემა, თბილისი, 1985
7. ჭურღულია ოთარ, ქართულ-აფხაზური ლიტერატურულ-კულტურული ურთიერთობები, თბილისი, 1983

Piqria Chkhartishvili

Abkhazian Writer and the Georgian Statehood

Summary

The paper covers the opinions on the Georgian Statehood of the well-known Abkhazian poet, dramatist, essayist and public figure of XIX century George Sharvashidze on the base of his play "George III".

George Sharvashidze was the son of the last ruler of Abkhazia. His biography is closely connected to the political history of Abkhazia, which was itself the indivisible part of Georgia.

Пикрия Чхартишвили

Абхазский писатель и грузинская государственность

Резюме

В статье на основе анализа пьесы Георгия Шарвашидзе «Георгий III» освещаются взгляды на грузинскую государственность этого известного абхазского поэта, драматурга, публициста и общественного деятеля XIX столетия.

Георгий Шарвашидзе был сыном последнего абхазского правителя Михаила Шарвашидзе. Его биография тесно связана с политической историей Абхазии, которая в свою очередь, была неотъемлемой частью Грузии.

Светлана Тер-Минасова

(Россия)

ГЛОБАЛЬНЫЙ АНГЛИЙСКИЙ: ЧЕМ ЭТО УГРОЖАЕТ АНГЛОЯЗЫЧНЫМ НАРОДАМ?

Как известно, роль английского языка как главного средства международного общения, его статус глобального, или всемирного языка и связанная с этим статусом опасность вытеснения английским языком и американской культурой языков и культур других народов – все эти вопросы уже давно находятся в центре внимания как научного, так и общественного, и являются предметом широкого обсуждения.

Гораздо менее распространены и многими воспринимаются с недоумением и недоверием вопросы о том, какие негативные последствия могут ожидать в этой ситуации сам английский язык и какие неприятности подстерегают англоязычные народы.

Их преимущества очевидны.

Их родной язык стал средством международного общения. Им не нужно, в отличие от сотен миллионов говорящих на других языках, тратить время, здоровье и деньги на изучение английского, на переводчиков и преподавателей. Не нужно страдать от неспособности общаться с иностранными коллегами и друзьями, от комплекса неполноценности, от сознания собственной беспомощности и т.п.

Их родной язык, его экспорт приносит им огромные доходы. Я не знаю точных цифр, но уверена, что миллионы носителей английского языка зарабатывают очень приличные деньги во всех уголках мира, причем часто, не имея специального образования, просто как счастливики, которые могут говорить на своем родном языке, получив этот дар с рождения, бесплатно, естественно и без усилий.

Издание учебной литературы в Англии – родине и колыбели английского языка, сделало преподавание английского языка глобальным бизнесом с оборотом в много миллиардов фунтов стерлингов (Phillipson R).

Знание английского языка престижно во всем мире, с ним связано продвижение по служебной лестнице, оно помогает сделать карьеру в самых разных сферах человеческой деятельности. Носители английского языка – любого уровня – имеют это преимущество.

Все это очевидно, это та польза, которую англоязычные народы извлекают из ситуации с английским языком как средством международного общения.

А есть ли вред, и если да, то какой?

Вот что мне удалось увидеть в качестве ответа на этот вопрос за долгие годы изучения английского языка, обучения ему студентов Московского университета и общения с коллегами из разных стран мира – общения и прямого, непосредственного, и косвенного – через чтение книг.

1. Во-первых, то, что все знают и о чем с грустью говорят представители англоязычных наций: нежелание изучать другие языки.

Действительно, изучение иностранных языков в англоязычном мире не слишком популярно по понятным причинам: “весь мир учит наш язык, все мало-мальски образованные люди знают или учат английский, нам незачем беспокоиться”. В известном смысле **английский язык мешает бизнесу англоязычных наций**: их компании и предприятия за рубежом много теряют **из-за того**, что их представители не знают (и не изучают) местных языков и культур. Учат – в несравнимых с остальным миром масштабах – язык ближайших соседей: англичане – французский, американцы – испанский, австралийцы – китайский или японский. По данным 2001 года, 90% британцев перестают изучать иностранные языки в возрасте 16 лет (Phillipson R.).

Это, конечно, минус, поскольку знание других языков, а через них – культур, духовно обогащает человека, расширяет горизонты, дает новый взгляд на мир. Кроме того, совершенно прав был великий Гете, когда говорил, что учить иностранные языки надо еще и для того, чтобы лучше овладеть своим родным языком. Р. Филлипсон приводит пример из опыта студенческих обменов в рамках программ Европейского Союза. Британские студенты, приехавшие по обмену в университет в Данию часто уступали в знании письменного английского датским студентам, для которых этот язык был иностранным (Phillipson R.).

И печально знаменитая нелюбовь британцев к иностранным языкам и всему иностранному связана с этим моментом тоже. **Нельзя остаться равнодушным к народу, язык которого изучаешь**. Поэтому весь мир, изучающий английский язык, испытывает особые чувства к людям, владеющим этим даром, поэтому так велик интерес к англоязычным странам, так много восхищения и англomanии – просто за радость узнавания выученных слов, за близкое знакомство с культурой – через учебники английского языка. Когда я впервые попала в Англию по стипендии Британского Совета, мне было 35 лет, я уже 12 лет преподавала английский язык в МГУ и защитила кандидатскую диссертацию по вопросам синтаксиса и лексикологии английского языка. В первое же воскресенье нас повезли на экскурсию в Стрэтфорд. Я от волнения почти ослепла (от слез восторга) и оглохла (от эмоций): еще бы, тексты “A Visit to Stratford” из учебников Хорнби и Эккерсли я знала наизусть – сначала как студентка английского отделения филологического факультета МГУ, потом – как преподаватель там же. Шекспир был (и есть) мой любимый писатель, мы ставили его пьесы в студенческом английском театре, которым я руководила счастливейшие 30 лет своей университетской жизни.

Я ехала в Стрэтфорд впервые в жизни, но я могла работать там экскурсоводом.

Извините, это, конечно, лирическое отступление, но оно уместно, потому что иллюстрирует простую мысль: весь мир любит англоязычные страны и народы за то, что изучает их язык и культуру и знает их! К ним отношение, как к друзьям, почти родственникам. А они избалованы этим вниманием миллионов иностранцев (bloody foreigners) и часто ведут себя высокомерно, хотя не приложили особых усилий – просто случайно родились в английский язык.

И еще одно лирическое отступление – по ассоциации с последним предложением, которое я мысленно перевела с английского.

Принцесса Анна во время своего визита в МГУ произвела очень хорошее впечатление открытостью, прямолинейностью (в хорошем смысле), отсутствием жеманства и рисовки. Она начала свою встречу со студентами и преподавателями со слов о том, что она волнуется в этой академической компании, потому что она сама в жизни ничего выдающегося не сделала, просто случайно родилась в королевской семье.

По-английски это было так: *I just happened to have been born into the Royal Family.* И

“академическая компания” очень ее за это зауважала. Хорошая принцесса Анна!

А по поводу “избалованности всеобщим вниманием” – это, к сожалению, становится характерной чертой англичан.

Особенно грустно это наблюдать у преподавателей – носителей английского языка, в отличие от принцессы, не только сознающих, но и демонстрирующих свое превосходство перед учениками, которые старательно изучают чужой язык и с наивным восхищением ловят каждое слово этих “полубогов”, с такой легкостью владеющих своим родным языком. Р. Филлипсон приводит яркий пример в уже цитированной работе. Американский политолог Дуглас Ламмис (Douglas Lummis) поехавший на работу в Японию в 1961, был поражен уверенностью американцев – преподавателей языка – в своем культурном превосходстве. “In an article entitled ‘English conversation as ideology’, he wrote that the world of English conversation is racist... The expression ‘native speaker’ is in effect a code word for ‘white’... their real role is not language teacher but living example of the American Way of Life” (в статье под названием “Беседа на английском как идеология» он писал, что мир разговоров на английском языке это расистский мир... Выражение «носитель языка» это зашифрованное слово «белый»... их подлинная миссия не преподавать английский, а быть живым образцом Американского образа жизни»).

Вот совсем свежий пример избалованности вниманием на высоком дипломатическом уровне. Мы, на факультете иностранных языков и регионоведения МГУ, сделали уникальный мультимедийный курс “Англия и англичане”, в который входит книга с таким названием, 7 фильмов на DVD, снятые в Англии (“Что едят и пьют англичане”, “Английские сады и парки”, “Традиции английского чаепития”, “Англия и Россия”, “Мир Итона”, “Быть англичанином”, “Английский национальный характер”) и 7 учебных пособий к фильмам. Потратили очень много сил, знаний, талантов, времени и денег, но очень счастливы и довольны, потому что уверены: изучение языка через культуру и культуры через язык – дело важное, нужное и новое. Отправили по комплекту в подарок в Московское представительство Британского Совета и в Посольство Великобритании в РФ. И не получили никакого ответа. А как же знаменитая британская дипломатия? Вежливость, этикет, манеры? Используя английскую же идиому, where are their p’s and q’s? (Не буду переводить!)

Вернемся, однако, к вопросу о том, чем грозит статус английского языка как глобального средства общения самим англоязычным народам.

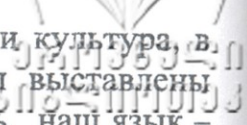
1. “Во-первых” было нежелание изучать иностранные языки.

2. Во-вторых, по мнению Д. Кристала, в этой ситуации возникает лингвистическая элита, состоящая из носителей языка, которая может использовать английский язык в корыстных целях и для манипуляций в разных сферах (Crystal D.).

3. В-третьих. Очень важное. Став языком международного общения, английский язык как бы перешел во всеобщее пользование, стал всеобщим, международным, глобальным достоянием.

С этим связаны два последствия.

3.1. Первое. Поскольку основная идея этой работы заключается в том, что язык – это не только барьер, разделяющий народы, но и щит, защищающий национальную идентичность и самобытность, англоязычные народы, отдав (пожертвовав?) свой родной язык в чужие “международные” руки, потеряли свой щит и им грозит утрата этой самой национальной идентичности.

У меня сложилось впечатление, что сейчас и английский язык, и культура, в нем заложенная, и, следовательно, национальная идентичность как бы выставлены напоказ в некоей глобальной витрине с рекламной надписью: “пользуйтесь, наш язык – ваше лучшее средство общения”. И все пользуются, и число желающих растет каждый день.

Это впечатление оформилось после одного эпизода из моей научной жизни. Я была в Италии на лингвистической конференции по проблемам преподавания английского языка в университетах. После докладов многие участники конференции пошли поужинать в ближайшее кафе. Там были и местные жители, и делегации из разных стран. Наша российская компания с удовольствием обсуждала на родном языке и доклады конференции, и Италию, и итальянцев. Чувствовали мы себя хорошо, потому что русский язык был нашей защитой, и мы говорили на самые разные темы легко и свободно. Нашими соседями были 2 молодых человека, которые говорили по-английски на довольно интимные темы. Невольно мы стали прислушиваться, и я увидела, что итальянцы, французы, финны, сидевшие за соседними столиками, делают то же самое. Все маленькое кафе их понимало и с интересом слушало их частную беседу. Они были как бы выставлены напоказ, их язык не защищал их, не был им щитом, потому что все его знали.

Как известно, язык выполняет 2 основные функции по отношению к “обслуживаемой” и сформированной им этнической группе: служит, во-первых, средством общения и, во-вторых, средством идентификации. Из-за своей глобальности английский язык сильно ослаблен в плане выполнения функции идентификации. Он, конечно, язык общения, или коммуникации англоязычных народов, но как язык идентификации, как щит он уже очень тонок и к тому же прозрачен, это хрупкий стеклянный щит: весь мир наблюдает, изучает, критикует, заимствует все то, что отражает зеркало английского языка и хранит его сокровищница, то есть жизнь, быт, культуру в самом широком смысле слова англоязычных народов. Немного напоминает кошмарные телепередачи “За стеклом”. Такова оборотная сторона медали “За глобальность языка”, та дорогая цена, которую платят носители великого и могучего английского языка за то, что именно он стал средством международного общения.

3.2. И второе. Поскольку английский язык отдан в пользование и во власть всему миру, все народы, особенно многочисленные, подделывают его под свою культуру, свой менталитет и под свой язык, то есть создают свой вариант английского языка. Иными словами, наряду с американским, австралийским, канадским вариантами “первичного” британского английского, существуют, развиваются и множатся варианты “иных стран”: индийский английский, китайский, японский, русский и т.п.

Когда одним языком пользуются миллионы разноязычных людей, это не может не сказаться на уровне и качестве этого языка. А поскольку количество иностранных пользователей во много раз превышает число носителей языка и растет оно гораздо быстрее, то будущее натурального английского внушает определенные опасения. Я слышала историю от иностранных коллег о том, как у носителя языка не приняли статью в международный сборник и попросили ее переписать, потому что его английский был “не такой, как у всех”. Мне эта история кажется маловероятной, но сам факт ее появления на свет – даже как анекдота, мифа, шутки – представляется показательным.

Термин «World Englishes» стал сейчас очень популярным, и научный журнал под таким названием издается издательством Blackwell Publishing в Оксфорде, Великобритания, и Бостоне, США. Ноябрьский номер 2005 года был посвящен Russian Englishes (русским английским). Множественное число настораживает: неужели и в России есть разные варианты русского английского?

World Englishes возникают легко и быстро. «Видимо, две основные причины – широчайшая распространенность английского в мире и некоторые особенности строя – приводят к тому, что региональные варианты возникают иногда с поразительной легкостью даже среди немногочисленных English users». (Муковский Олег).

На основании этой способности английского языка строятся предположения о том, что в будущем английский язык может постичь судьба латыни, которая умерла, породив целую семью романских языков (французский, испанский, итальянский и другие) на основе своих вариантов. Правда, в отличие от О. Муковского, ярко и информативно описавшего и процесс “фрагментации английского”, и возможные результаты, я не считаю судьбу латыни трагической. Столько языков жителей Земли умерли и умирают, ничего не родив, часто не оставив даже следа в виде письменности...

На эту же тему рассуждает экс-президент TESOL Д. Нунан (David Nunan).

“In becoming the medium for global communication, English has detached itself from its historical roots. In the course of doing so, it has also become increasingly diversified to the point where it is possible to question the term *English*. *World Englishes* has been used for quite a few years now, and it is conceivable that the plural form *Englishes* will soon replace the singular *English*...

In fact, with globalization and the rapid expansion of information technologies has come an explosion in the demand for English worldwide. This has led to greater diversification in the contexts and situations in which it is learned and used as well as in the nature of the language itself. It has also provided many more opportunities for learners to use the language for authentic communication. English no longer belongs to Britain or to the United States. It is an increasingly diverse and diversified resource for global communication” (Nunan D.).

(Став средством глобальной коммуникации, английский язык оторвался от своих исторических корней. При этом он стал таким разнообразным, что сам термин “Английский язык” можно поставить под сомнение. Термин “всемирные английские” (world Englishes) получил в последние несколько лет широкое распространение, и можно предположить, что множественное число “английские языки” скоро вытеснит единственное число “английский язык”...

С глобализацией и быстрым развитием информационных технологий во всем мире резко возрос спрос на английский язык. Это привело к еще большей диверсификации как в тех контекстах и ситуациях, в которых он изучается и используется, так и в структуре самого языка. Это также обеспечило гораздо больше возможностей для изучающих язык использовать его с целью реального, подлинного общения. Английский язык уже не принадлежит ни Великобритании, ни США. Он становится все более разнообразным и вариантным ресурсом глобальной коммуникации).

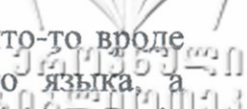
Местные «английские языки» пополняют запас английских слов: английский язык насчитывает сейчас около 1000000 слов, в том числе и благодаря «гибридам» типа *Spanglish* (испанский английский), *Chinglish* (китайский английский).

Варианты, не столь полноценные, но также имеющие вполне устойчивые черты, складываются в тех странах (Россия, Китай) с многочисленным населением (имеется в виду, главным образом, количество изучающих язык), которые долго были в изоляции от англоязычного мира, жили в условиях совершенно иного режима, требовавшего своей особой лексики и стилистики и – очень важный момент! – изучали английский по учебникам, написанным местными авторами. Соответственно, сложился свой специфический вариант английского языка, отразивший иную культуру (зеркало же!) посредством иных лексико-фразеологических средств, не говоря уже о фонетике (особенно – интонации). В главе V приводились примеры английских советизмов в комментариях Роберта Даглиша (*indestructible unity* – *нерушимое единство*).

Когда в начале 90х годов XX века окончательно поднялся железный занавес и открылись «окна в Европу» и двери во весь мир, то есть когда кончилась изоляция России, первой и главной проблемой с изучением английского языка стали учебные материалы. Все наши учебники английского языка, написанные в СССР, в одночасье (*overnight*) вышли из употребления – они устарели морально и идеологически: старая жизнь кончилась, новая еще не началась. Впрочем, эта ситуация длилась недолго: в открытые окна и двери хлынул поток «настоящей», аутентичной учебной литературы, созданной в странах изучаемого языка. Гигантская индустрия ELT (English Language Teaching) Великобритании получила огромный новый рынок. Прекрасно изданные, яркие, с цветными иллюстрациями, «рассортированные» по уровням учебники завораживали своей английскостью. Первой трудностью оказалась разница в терминологии: за годы изоляции у нас сложилась своя система грамматических терминов, более наукообразная и сложная, чем терминосистема университетского английского: наше родное, любимое *Indefinite Tense* называлось у них *Simple*. Это несколько огорчало: во-первых, надо было отвыкать и переучиваться, во-вторых, *Indefinite* как более специфический и поэтому более наукообразный термин, импонировал нашему менталитету и национальному характеру: изучение иностранного языка – очень сложное и серьезное дело, мы готовы преодолевать трудности, знание специфических терминов возвышает нас и в глазах окружающих, и в собственных глазах. Короче, *Simple Tense* звучало слишком *simple*. И что это за *Tag Questions* вместо *Disjunctive Questions*? Впрочем, эти настроения быстро прошли, их вытеснило всеобщее ликование по поводу новой, свободной возможности изучения «настоящего английского языка» прямо из первоисточника, с его исторической родины. И это замечательное чувство «мы теперь, как все» грело душу. Сейчас ситуация меняется, снова пишутся и издаются – в жесткой конкурентной борьбе – «местные» учебники, имеющие, по крайней мере, одно преимущество перед учебниками англоязычного мира: мы знаем, что именно нашим студентам особенно трудно. Мы знаем и нашу культуру вообще, и культуру изучения иностранных языков в России, имеющую в этой области богатый опыт нескольких столетий интенсивнейшего использования иностранного языка как средства общения образованных слоев общества (вплоть до отхода на задний план родного языка, как это было в XIX веке, веке русской франкофонии). Но дело не в этом.

4. В-четвертых, дело в том, что столь массовое распространение английского языка как глобального привело к созданию некоей особой разновидности университетского «английского как иностранного», некоего усредненного, упрощенного для «бедных иностранцев», стандартного, унифицированного, «дистиллированного» языка. Автор «Базового английского» (*Basic English*) Чарльз Огден (C.K. Ogden) писал в

1930г., что вопрос глобального общения (он назвал его «debabelization» – что-то вроде «девавилонизации») должен быть решен не с помощью искусственного языка, а посредством упрощенной формы английского (a simplified form of English). «Basic English» (Базовый английский, лексический словарь которого был сокращен Огденом до 850 слов, был задуман как вспомогательный международный язык (an auxiliary international language)). (Concise Encyclopedia of Educational Linguistics)

В научной литературе «учебный» вариант английского языка, этот стиль учебников, получил название прагмалингвистического. Этот стиль занимает особое положение, так как в нем не доминирует ни функция сообщения, ни функция воздействия в их чистом виде. Его основное предназначение – служить основой для создания безупречных в языковом отношении учебных пособий, дать изучающим язык образцы лексики, грамматики, фонетики и т.п. Соответственно, его основная характерная черта – строгая нормативность на всех уровнях: от фонетики (в английском языке RP – Received Pronunciation) до лексики (никаких слэнгов, диалектизмов, жаргонизмов). (См. об этом подробно: Магидова И.М.).

Хочу напомнить, что здесь обсуждается не вопрос качества учебных материалов для иностранцев, это отдельная проблема, сейчас широко и противоречиво исследуемая. Я как раз считаю, что с точки зрения иностранцев все правильно: Кесарю – кесарево, иностранцам – иностранцево, мы должны знать свое – иностранное – место при пользовании чужим языком. Для отклонений от норм, игры, коверкания и творчества у нас есть свой родной язык. Это – как поведение дома и в гостях. Речь же здесь идет о проблемах натурального английского языка, возникающих в связи со столь широким распространением его прагмалингвистического, все более искусственного варианта. Это и есть, – «в-четвертых». Разрыв между английским как иностранным и подлинным английским, используемым как единственное средство общения в англоязычных странах, растет и углубляется.

5. В-пятых, этот «подлинный, настоящий английский» вообще не существует, как таковой. Есть несколько вариантов «подлинных» английских, служащих единственным средством общения для своих народов, из которых два основных (основных как материал для изучения английского как иностранного): британский и американский. И разрыв между ними тоже непрерывно увеличивается. Британский вариант престижнее (история, великая литература, ярко выраженный национальный характер, традиции), американский – практичнее и выгоднее для карьеры. Старшие поколения в «иных странах», как правило – за британский вариант, молодежь – за американский. Молодежи среди изучающих гораздо больше, поэтому американский вариант как язык очень активной супердержавы сейчас более распространен, чем британский.

Оба варианта, впрочем, столкнулись с большими проблемами.

Америка – страна иммигрантов, и «американский» язык представлен большой коллекцией вариантов, начиная от самых примитивных. Это проблема № 1.

Поскольку именно в Америке родилась идея борьбы за права человека, не удивительно, что именно там встал вопрос о признании права человека на язык (recognition of linguistic rights as human rights). Это проблема № 2, напрямую связанная с проблемой № 1.

Сложность этого вопроса хорошо иллюстрирует инцидент, описанный Т. Лобачевым в академической коллективной монографии «Решение национально-языковых вопросов в современном мире».

Суть этого инцидента в том, что некая мексиканская эмигрантка Марта Сандовал подала в суд на власти штата Алабама за то, что ее лишили водительских прав «из-за плохого знания английского языка». В этом штате есть закон о монополии английского языка во всем, что не касается частной жизни говорящих. Истица же «апеллирует к основополагающему закону – акту 1964 года о гражданских правах, запрещающих всякую дискриминацию, основанную на национальном признаке. Поскольку таковая дискриминация в законе 1964 года запрещена во всех учреждениях, получающих в той или иной форме государственные деньги (отношения в частном секторе регулируются по-другому), то Департамент автотранспортных средств (так называются американские аналоги нашего ГИБДД) Алабамы должен этому закону подчиниться, ибо он под эту категорию подпадает.

Правозащитные организации с большим вниманием следят, чем же закончится дело, создающее очень важный прецедент: речь идет о том, что если прецедент действительно состоится, то можно будет по всякому правозащитному поводу подавать на власти штатов в Верховный суд, не дожидаясь, пока федеральные органы (как происходит сейчас на основании практики, сложившейся на основе закона 1964 года) обратят внимание на те или иные факты сегрегации или притеснения. Процесс в результате может принять неконтролируемый и обвальный характер. Тем паче, что количество неанглосаксов и людей, для которых английский язык, англосаксонские ценности и американская система вообще, сложившаяся на основе как раз таких ценностей, не представляет никакой ценности, неуклонно растет (в силу нынешних демографических тенденций в США). Более того, вся эта система для них чужеродна» (Лобачев Т.) (подчеркнуто мной – С.Т.)

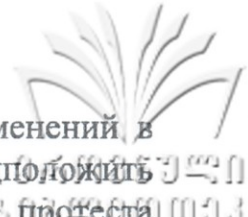
У Британского варианта – свои проблемы, связанные прямо или косвенно с глобальным статусом английского языка.

Современный британский английский проявляет тенденцию к размыванию, расшатыванию языковых норм, отходу от *RP, queen's English (Received Pronunciation, Королевский английский)*. Это выражается в том, что в литературном, стандартном английском, в языке СМИ употребляются жаргонизмы, слэнг, диалектизмы, сниженная лексика, вульгарные выражения, то есть то, что профессор факультета иностранных языков и регионоведения МГУ В.С. Елистратов, вслед за известным советским филологом Б.А. Лариным, называет «варваризацией», сопровождающей конец всякой стабильной эпохи. По мнению В.С. Елистратова «историческая эволюция любого литературного языка может быть представлена как ряд последовательных «снижений», варваризаций...»

За прошлый век Россия претерпела «конец стабильной эпохи» дважды. Сначала в 1917 году во время Октябрьской революции. В те годы «язык улицы», язык действительно народных (в данном контексте – необразованных) и действительно масс, грубый, вульгарный, нарушающий нормы русского литературного языка, превратился в идеологический знак: он служил подтверждением правильной, «революционной» классовой принадлежности, а правильный русский язык, великий, могучий и прекрасный, выдавал «гнилую интеллигенцию» и «проклятую буржуазию».

Второй раз процесс «варваризации» мы наблюдаем сейчас, начиная с конца 80-ых годов XX века, когда кончилась еще одна стабильная эпоха – эпоха Советского Союза.

В наши дни поток жаргонизмов, брани, нецензурных, грязных и грубых слов, заполонивший страницы газет, журналов и художественных (!) произведений, объяснить

несколько труднее. Нет сомнений, что это отражение социокультурных изменений в российском обществе. По-видимому, в качестве объяснения можно предположить ложно понятую свободу вообще и свободу слова, в частности. Как бы вид протеста против запретов тоталитаризма. С одной стороны. С другой стороны, это может быть влияние «новых русских» или подыгрывание им. Этот новый класс нашего общества, который составили люди, не слишком образованные, но баснословно разбогатевшие на шальных деньгах, не слишком многочисленен, но чрезвычайно активен и влиятелен. От их прошлого (да и настоящего) и мода на приклатненый, иногда воровской жаргон.

Столь длинное «лирическое отступление» о варваризации русского языка в разделе о последствиях глобализации для английского языка вообще и для британского его варианта, как исконного, изначального, первичного и потому олицетворяющего Норму для всех «Englishes», можно объяснить и оправдать именно тем, что только что было сказано: во-первых, у нас больше опыта наблюдения и изучения этого языкового явления и, во-вторых, странным образом, эти процессы или, может быть, их осознание и отражение в СМИ и научной литературе совпало по времени. В начале 90х годов XX века газета «Таймс» комментирует сообщение о готовящейся публикации словаря BBC English следующим образом.

«The BBC is to publish the first comprehensive guide to “BBC English” in its history in an attempt to rid programmes of Americanisms, clichés, jargon, inaccuracies and bad taste...» (The Times, 5 July, 1993). (БиБиСи собирается опубликовать первый полный справочник по «BBC English» за свою историю. Это попытка избавить программы от американизмов, клише, жаргона, неточностей и дурного вкуса).

Однако, несмотря на издание словарей и обеспокоенность общественности, процесс расшатывания и, соответственно, изменения норм остановить не удастся (см. по этому вопросу Главу I). Известный британский лингвист Рон Картер в своей лекции на тему: “The Changing English Language 2000-2010” на факультете иностранных языков и регионоведения МГУ имени М.В. Ломоносова 16 октября 2007 года сказал: «То, что сейчас говорится на британском телевидении, 20 лет назад вызвало бы немедленное увольнение всей редакции, 10 лет назад – поток возмущенных откликов зрителей, а сейчас не вызывает никакой реакции». (По вопросу распространения мировых языков Р. Картер привел следующие цифры: Родной язык. Китайский (мандарин) – 1,2 млрд., английский – 508 млн., хинди – 487 млн., испанский – 417 млн., русский – 277 млн., бенгальский – 211 млн.).

Сильный удар в этом же направлении нанесло использование английского языка как глобального для электронной коммуникации. Вот что пишут об этом уже цитированные выше послы Франции и Германии в Великобритании:

«You should protect yourselves, from Electronic English. Electronic communication is a good thing. But it is equally important to maintain the quality of spoken and written English». (The Spectator, 17 February 2001, op. cit.). (Вы должны защищать себя от электронного английского. Электронная коммуникация – вещь хорошая. Но не менее важно сохранить качество устного и письменного английского языка).

Да, это важно, но невозможно.

6. По-видимому, одной из причин «варваризации» современного британского английского – по моему мнению, главная – это все растущая глобализация английского языка. Этот процесс расшатывания норм можно рассматривать как попытку уйти от нормативного языка, отданного для общения «глобальной деревне», в субстандартный, «сниженный» вариант, недоступный и ненужный «этим иностранцам». Он может стать

новым щитом, языком идентификации. Вопрос как раз и заключается в том, что он будет идентифицировать? Что это будет за нация?! Британцы, разговаривающие (и пишущие!) жаргонизмами, вульгаризмами и т.п.?! Получается, что они отдают изысканные, элегантные костюмы, модели которых творили великие портные (Шекспир, Свифт, Вордсворт, Байрон, Остин, Диккенс, Теккереи, Шоу и многие, многие другие), и надевают лохмотья.

Итак, у британского английского свои проблемы в связи со статусом глобального. Эта проблема особенно ярко видна на примере британского литературного языка, образцового для всех появившихся впоследствии и родившихся из его недр вариантов, но реально она касается всех существующих английских языков всех англоговорящих народов и поэтому эта тенденция – в-шестых.

7. Наконец, в-седьмых, английский язык как глобальный приобретает определенную негативную окраску, и это может вызывать негативное же отношение к пользующимся английским языком в качестве средства общения – в первую очередь к англоязычным – народам.

Негативная окраска английского языка обусловлена целым рядом причин.

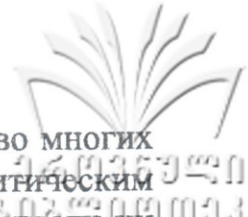
Господствующее положение всегда вызывает недовольство. Английский язык имеет отпечаток престижности, элитарности, перспективности, обещания материального преуспевания. Это раздражает другие народы, как те, которые утратили свой высокий международный статус (французский, много лет бывший эксклюзивным языком дипломатии и почты, русский, царивший на огромном советском и околосоветском пространстве, немецкий как язык науки), так и те, которые никогда его не имели. У каждого есть свой язык, язык родины, язык матери (mother tongue), любимый и родной.

И чем выше поднимается статус английского языка, чем более глобальным он становится, чем больше мыслей и разговоров о смерти и убийстве языков, тем сильнее антипатия к английскому, потенциальному убийце.

По словам кенийского писателя Нгуги английский язык расцвел «на кладбище языков других народов». Его с удовольствием цитирует Р. Филлипсон, один из наиболее ярых борцов с глобализмом своего родного языка, не без оснований считающий английский язык орудием в руках глобальных финансистов и политиков, которым нужен общий язык – их язык – для захвата глобальной власти. Приведя метафору писателя из Кении, Филлипсон иллюстрирует ее: «Most of the languages of the indigenous inhabitants of North America and Australia will never enjoy the revival that Welsh, Scots Gaelic and other languages are currently enjoying. They have gone for good» (Phillipson R.). (Большинство языков коренного населения Северной Америки и Австралии никогда не вернутся к жизни, в отличие от оживающих сейчас валлийского и гельского языка шотландцев. Они исчезли навсегда).

Растущее негативное отношение к английскому языку вызвано также и изменением в отрицательном направлении оценки народами многих стран мира международной политики США. Подобно тому, как в ЮАР язык африкаанс потерял свои господствующие позиции, получив ярлык «языка агрессоров», так и английскому языку может угрожать такой же ярлык с соответствующими последствиями. В нашей стране после II мировой войны резко упал интерес (и, соответственно, количество изучающих) к немецкому языку: одна из главных причин – ассоциации с насилием и агрессией.

Негативные чувства к языку могут быть – несправедливо, но закономерно – перенесены на носителей языка. Мы в нашей стране, как говорится, это проходили в

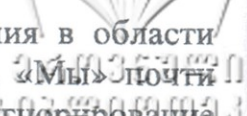
обоих направлениях: от языка к народу и от народа к языку. Действительно, во многих наших республиках и странах «социалистического лагеря» недовольство политическим режимом приняло форму отторжения и неприятия русского языка. И его не спасли ни Пушкин, ни Толстой, ни Чехов, ни Шолохов, ни Есенин. И, наоборот, навязывание русского языка как обязательного иностранного вызывало общую антипатию к народу и стране – а сейчас, в условиях интенсивной международной коммуникации, сколько поляков, венгров и чехов сожалели о том, что не выучили русский язык. Я храню книгу по современной русской литературе изданную в Американском университете и подписанную мне автором: «от поляка, обрусевшего в Америке». И помню грузина, с которым мы вместе летели из Америки, признавшегося мне в изменении отношения к русскому языку (который он прекрасно знал, но разлюбил по политическим мотивам): он жил у родственников в США месяц, английский язык не знал, отрезан был от мира, а потом ему стали приносить газеты на русском языке, и он был счастлив. И со мной радостно говорил по-русски.

Итак, подведем итоги обсуждению вопроса об английском языке как глобальном.

В этом вопросе имеются противоречия диалектического характера, то есть такие, которые, по Гегелю, своей борьбой оказываются движущими сила и прогресса общественной жизни и человеческой деятельности.

1. Противоречие между техническим прогрессом, объединяющим людей, создающим все новые возможности и способы глобальной коммуникации, и человеческим фактором, представленным языками и культурами, разъединяющими народы соответствующими барьерами.
2. Противоречие между глобальным языком и национальными языками и культурами. Идея объединения людей для сотрудничества в жизненно важных для человечества вопросах: экологии, охраны окружающей среды, борьбы с мировым терроризмом, наркотиками, преступным миром, болезнями, голодом; экономических и торговых совместных предприятий всех уровней – от мелкого бизнеса до гигантских международных концернов и многое другое, эта идея требует единого языка общения для ее наиболее успешной и быстрой реализации. Однако глобальность одного языка (в наши дни – английского) угрожает если не полным уничтожением других языков и культур, то их ослаблением, угасанием, необратимыми изменениями под давлением доминирующего языка и заложенной в нем культуры.
3. Противоречие между понятиями равенства и разнообразия (индивидуальности). Люди рождаются равными, они хотят иметь равные права и возможности самореализации. Борьба за равные права человека – стержень многих современных (в первую очередь, западных) идеологий. Но люди также рождаются разными, и они хотят сохранить свою индивидуальность. Однако равенство и разнообразие – это противоречащие друг другу и даже взаимоисключающие понятия. Это относится и к отдельным людям, и к народам, и к их языкам.

Советский Союз можно рассматривать как огромный (по масштабу и протяженности) исторический эксперимент – попытку достичь всеобщего равенства. Эта попытка удалась до определенной степени в некоторых аспектах: сократился разрыв между богатыми и бедными, были предоставлены равные права в образовании и

здравоохранении (и то, и другое бесплатно). Однако все эти достижения в области равенства привели к явному дефициту разнообразия, индивидуальности. «Мы» почти совершенно вытеснило «я», воцарились обезличивание, уравниловка, игнорирование индивидуальности: нужд, желаний, проблем отдельного человека.

Торжествовала идея винтиков в машине, отдельных прутиков в общенациональной метле (которую нельзя сломать, в отличие от прутика, ломавшегося легко...), наконец, щепок, которые летят, когда рубят лес. Наоборот, повышенное внимание к разнообразию, к уникальному, неповторимому индивидууму ведет к открытому и тотальному неравенству.

Вот такое обидное и неразрешимое противоречие. Одна надежда на Гегеля.

4. Сравнительно недавно (а в историческом плане только что) в нашу жизнь явилось, вторглось, ворвалось нечто очень новое и очень противоречивое: ИНТЕРНЕТ. Явление Интернета народу решило многие проблемы человечества и поставило новые, еще более сложные.

С одной стороны, Интернет сделал возможным глобальное распространение компьютерных технологий и мгновенную передачу любой информации в любую точку земли. Мечты о глобальной деревне, о всемирном космополитическом обществе с пришествием Интернета неожиданно быстро приблизились к реальности.

Интернет своей всемирной сетью (www-world wide web) мгновенно создал непрерывно растущую интернациональную интернетную семью, где особенности национальной культуры, менталитета, идеологии смешиваются, размываются и могут вообще исчезнуть.

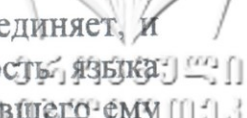
В Интернете Интернациональное довлеет над национальным.

Характерные черты Интернета – интерактивность, открытость, подлинная демократичность, выражающаяся в том, что каждый отдельный человек (индивидуум) может свободно выразить свое мнение, отношение к происходящему, обменяться идеями, найти сторонников, перестать чувствовать себя одиноким. Все это очень важно для современного общества! Интернет даже как будто бы сумел соединить равенство и разнообразие, стремление к индивидуальности. В отличие от средств массовой информации, обрушивающих лавины своей информации на эти массы, Интернет приглашает всех желающих активно участвовать в коммуникации, обмениваться мнениями и идеями, искать и находить единомышленников во всем мире.

Иными словами, индивидуум представляющий собой **объект** для СМИ, является одновременно и **субъектом** и **объектом** в виртуальном обществе Интернета.

Интернет сыграл огромную роль в укреплении английского языка в качестве глобального, вся терминология информатики, того, что называется «*computer science*» – английская, и во всемирной сети лидирующая роль принадлежит, несомненно, английскому языку как средству международного общения. Вместе с языком в интернете царят и заложенные в нем культурные ценности, взгляды на жизнь, на роль человека в обществе, на само общество. И – в этом и кроется суть противоречия – интернетная свобода и доступность оборачивается серьезной угрозой навязывания всему миру идеологии и культуры, экономических и политических взглядов Запада, а еще конкретнее через глобальный язык – Соединенных Штатов Америки.

В этом противоречие Интернета: величайшее открытие человеческого гения, давшее человеку новые необыкновенные возможности более полноценной жизни – и интеллектуальный колониализм, культурный империализм...

Итак, язык играет важнейшую роль в жизни человечества: он и объединяет, и разъединяет, и создает противоречия, и разрешает их. Эту противоречивость языка замечательно отразил Эзоп, когда для своего хозяина философа Ксанфа, велел ему купить «самого лучшего, самого прекрасного на свете», принес ему свиных языков и объяснил Ксанфу: «А есть ли что на свете лучше и прекраснее, чем язык? Разве не языком держится вся философия и вся ученость? Без языка ничего нельзя сделать – ни дать, ни взять, ни купить; порядок в государстве, законы, постановления – все это существует лишь благодаря языку. Всей нашей жизни основа – язык, нет ничего лучше на свете». Когда же Ксанф отправил Эзопа на рынок, чтобы тот купил «самого дрянного, самого негодного на свете», Эзоп снова принес язык, объяснив хозяину: «Что же на свете хуже языка? Язык нам несет раздоры, заговоры, обманы, побоища, зависть, распри, войну; разве может быть что-то еще хуже, еще презреннее, чем язык».

Противоречивость же, даже парадокс ситуации с самим языком заключается в том, что язык, с одной стороны, важнейшая составляющая жизни человека, главный двигатель и науки, и культуры, и политики, и практически всех сфер человеческой деятельности, а, с другой стороны, эта роль и значение языка плохо осознаются, не замечаются, принимаются за данное. Язык – как дыхание: человек непрерывно дышит, но не замечает этого и не думает об этом, а вспоминает и с ужасом осознает, только когда возникают трудности с дыханием, когда начинает задыхаться.

5. Миссия служителей иностранных языков – преподавателей и переводчиков – тоже противоречива, поскольку противоречив сам язык и его роль в жизни человека. Профессионалы в области английского языка озабочены этим противоречием все больше и больше.

Традиционный взгляд на преподавателей иностранных языков и переводчиков: это люди, сближающие народы, позволяющие им найти общий язык (в прямом и переносном смысле), миссионеры и миротворцы, бесстрашно и самоотверженно идущие в джунгли чужого языка и культуры, чтобы проложить в них дороги мира и дружбы. Все это правда, и всю жизнь я жила с чувством гордости за свою профессию, за свой выбор, за своих коллег.

Но вот пришли проблемы глобализации, и язык, которому я служу вместе с миллионами моих товарищей по работе, оказался в самом центре и внимания, и борьбы за него, и борьбы против него. И для всех миллионов преподавателей английского языка неожиданно встал очень важный вопрос: кто мы? На чьей мы стороне? Кому мы служим? У всех у нас есть родной, любимый, свой язык и культура. И вдруг оказывается, что язык, который мы изучаем и преподаем, которому мы посвятили свои таланты и жизни, угрожает нашему родному языку и нашей родной культуре. И ведь преподавая английский язык, мы сознаем, что мы одновременно продвигаем идеологию, взгляды, образ жизни, систему ценностей англоязычного мира, не всегда к нам дружественного (далеко-о-о не всегда), часто чуждого, всегда чужого, иногда враждебного.

Кто же мы – мужественные и самоотверженные борцы за мир и дружбу между народами или пятая колонна в своей стране, проводники чужих идей и ценностей?

На конференции IATEFL в Брайтоне в 2001 году Питер Меджеш, известный венгерский англист, провел опрос участников конференции и познакомил нас с результатами такого же опроса в Венгрии и других странах: иностранным учителям английского языка было предложено ответить на вопрос: «Английский язык стал глобальным языком нашей эпохи. Мы как профессиональные преподаватели

английского языка должны радоваться или принести извинения за ту роль, которую мы играем в распространении английского языка часто за счет других иностранных языков.

Ответы могут быть сгруппированы следующим образом

1. Мы должны радоваться.

К этому общему ответу добавлялись комментарии:

«Мы приносим людям пользу, помогаем им функционировать в современном мире».

«Мы должны гордиться, что можем играть эту роль».

«Радуйтесь, у нас будет больше работы».

«Не будем лицемерить и кривить душой: надо радоваться, что благодаря этой социальной потребности мы будем какое-то время востребованы».

«Мы можем внести свой вклад в обеспечение и облегчение взаимопонимания между людьми и в повышение эффективности коммуникации между представителями разных культур».

2. Мы должны принести извинения.

«Мы должны извиниться. Печально, что английский язык – это сорняк, который может погубить другие языки в «Саду Языков».

«У меня есть мои собственные угрызения совести, но мы просто шли в этом направлении, мы его не создавали».

«Мы должны развить более критическое отношение к английскому языку и передать его нашим ученикам».

«Можно ли приносить извинения за то, что мы не можем контролировать?».

«Я с огромным облегчением наблюдаю за подъемом китайского языка. Надеюсь, что старейшая на земле культура спасет нас от дальнейшей экспансии Imperium Americanum».

«Как мы знаем, многие мировые конфликты начались из-за языковых недоразумений».

3. И то, и другое. Ни то, ни другое.

«Радуйтесь, если мы «продвигаем» плюралистический взгляд на варианты английского языка (Englishes), извиняйтесь за языковой империализм.

«Если учащиеся приходят в класс для того, чтобы улучшить знание английского языка, учитель должен им помочь».

«Давайте возьмем все лучшее из английского языка, чтобы обогатить свой родной язык и культуру».

«Нужно изучать местные языки в тех странах, где мы работаем».

«Я надеюсь, что будущее за полиглотами».

В Китае учитель английского языка сказал англичанину из Британского Совета: учите нас Вашему языку, но не Вашей культуре. Мы хотим сохранить свою». Заявление трогательно патристическое, но несколько наивное: язык и культуры неразделимы («Союз нерушимый...»).

Так же наивно и заявление Роберта Филлипсона на конференции в Брайтоне: «English is never culturally neutral» («английский язык никогда не нейтрален культурно»). Никакой естественный человеческий язык не может быть культурно нейтральным, только искусственные языки – просто потому, что за ними нет никакой культуры.

Как и можно было бы предположить, мнения разошлись. Где же правильное решение? На чьей стороне преподаватели и переводчики в непрерывной войне языков и культур?

Прежде чем ответить на эти вопросы, подведем итоги обсуждению проблемы глобального языка. Что мы знаем точно? Что можно сказать студентам как твердые мнения учителя?

1. Английский язык – это главный язык международного общения. Он получил этот статус по вполне определенным социально-историческим причинам. Он ни в чем не виноват. Он не купил это положение, не достал по знакомству. Так сложилась его история. Его нельзя «снять с должности», повысить или понизить в статусе. Это определяет ход истории человечества.

2. Будущее английского языка как глобального неизвестно. Можно (и нужно) делать предположения, но предсказать его судьбу невозможно.

Он может распасться на варианты, которые станут отдельными языками (как русский, белорусский, украинский). На это нужно время.

Он может быть вытеснен другим языком.

Например, китайским... Это может произойти гораздо быстрее.

Могут получить статус глобальных, наравне с английским, другие языки.

3. Конечно, преподавание языка означает продвижение заложенной в нем культуры народа – носителя этого языка. Ничего плохого в знакомстве с другой культурой нет. Это только полезно, это расширяет горизонты, обогащает родную культуру, тем более что за английским языком стоит великая культура. Плохо, если это насильно навязывается или приводит к раблепному подражанию. Но это крайности.

4. Хорошо, что народы осознали угрозу этих крайностей. Это полезно и учителям, и учащимся. Сам факт, что вопросы «вины и ответственности» встали между людьми, – тоже факт отрядный: все заинтересованные стороны будут осторожнее, тактичнее, корректнее. Реальной угрозы вытеснения других языков нет. Но осознавать опасность и быть начеку – полезно.

5. Замечательный и неожиданный парадокс: перспектива глобализации и вторжения глобального языка заставила все народы встрепетаться, очнуться, осознать свою национальную самобытность, глубже оценить свою культуру и свой язык и начать о них заботиться.

6. Еще один важный и неожиданный результат глобальных процессов – это осознание необходимости изучать иностранные языки. В неоднократно цитированной замечательной статье, написанной Даниэлем Бернаром и Хансом-Фридрихом фон Плётцем (Daniel Bernard, Hans-Friedrich Von Ploetz) послами Франции и Германии в Великобритании, говорится: «Learning one or more foreign languages is the true way of becoming “global” (изучение одного или более иностранных языков – это и есть настоящий способ стать «глобальными»)). (The Spectator).

Вот оно, прекрасное будущее английского языка: стать стимулом для изучения новых иностранных языков.

На этой мажорной ноте и остановимся.

Литература:

1. Phillipson R. Voice in Global English... Applied linguistics. 20/2 OUP 1999, p. 269.
2. Phillipson R. English and the World's languages. Humanizing Language Teaching. Pilgrims Ltd., 2001.
3. Crystal D. English as a Global Language... p. 12,17.
4. Муковский Олег. Фрагментация английского. Studio. № 1, 2000. «Марина». СПб.

-
5. Nunan D. Yes, but Is It English? TESOL Matters, December-January, 1999.
 6. Concise Encyclopedia of Educational Linguistics, ed. by Spolsky B, Oxford, 1999, p. 782.
 7. Магидова И.М. Теория и практика прагмалингвистического регистра английской речи. Докторская диссертация. М., 1989.
 8. Лобачев Т. Мексиканка судится с английским языком. Решение национально-языковых вопросов в современном мире. СПб, «Златоуст», 2003, стр. 315-316.
 9. Phillipson R. English and the World's Languages. Humanizing Language Teaching Online. Pilgrims Ltd, December 2001, p. 2.
 10. The Spectator, 17 February, 2001.

Svetlana Ter-Minasova

Global English: How does it Threaten to English Spoken People?

Summary

As is known the role of English Language as the main means of international intercourse, its status of global or universal language and connected with its status the danger of exclusion by the English language and American culture of languages and culture of other nation – all these questions have already been the focus of attention from both scientific and public point of view, and they are the subject of wide discussion.

სვეტლანა ტერ-მინასოვა

გლობალური ინგლისური: რითი ემუქრება იგი ინგლისურენოვან მოსახლეობას?

რეზიუმე

როგორც ცნობილია, ინგლისურ ენას მთავარი ფუნქცია ეკისრება როგორც საერთაშორისო ურთიერთობის საშუალებას. ის თანდათან იძენს საერთაშორისო, გლობალური ენის სტატუსს. ამას თან ახლავს საფრთხე ინგლისურმა ენამ და ამერიკულმა კულტურამ შეზღუდოს, განდევნოს მსოფლიოს პატარა ენები და კულტურები. დიდი ხანია კაცობრიობისათვის ეს მნიშვნელოვანი პრობლემაა.

თუმცა, როგორც სტატიიდან ირკვევა, გლობალური ინგლისური საფრთხეს შეუქმნის თავად ინგლისურენოვან მოსახლეობასაც. საკითხი მოულოდნელად არის დასმული, მაგრამ საფუძვლიანად და საინტერესოდ.

აბრეშის ციკლი და ძალადობა ოჯახში

თანამედროვე პროცესებს საზოგადოებრივი ცხოვრების ცვალებადობა, ქართული საზოგადოების დემოკრატიზაციას თან ახლავს ღრმა სოციალური დაპირისპირება რომელთა შორისაც დიდი ადგილი უკავია გენდერულ კონფლიქტებსა და ძალადობას ოჯახში. ქალების აქტიურობისას როგორც ოჯახში, ასევე მის გარეთ უფრო მეტად ვლინდება გენდერული კონფლიქტები. დემოკრატიული სამყარო (მაგ. აშშ, ავსტრალია, შვეიცარია) სახელმწიფოებრივ დონეზე არეგულირებენ და წყვეტენ „ქალთა“ საკითხთან დაკავშირებულ პრობლემებს, რომლის რეალიზებაც ხდება ცხოვრებაში (ეკონომიკა, ოჯახი, პოლიტიკა). ეს არის პროგრამები, რომელიც მუშაობს ქალთა დისკრიმინაციის წინააღმდეგ. საქართველო პატრიარქალური ქვეყანაა და პოზიცია „ოჯახის“ პრობლემები ოჯახშივე უნდა მოგვარდეს მცდარი წარმოდგენაა, მაშინ როდესაც საერთაშორისო თანაარსებობის ქვეყნები ახორციელებენ პოზიციას ოჯახი – სახელმწიფოებრივი საქმეა. ოჯახური პრობლემების ფოკუსში პირველ რიგში იგულისხმება ქალთა საკითხი. მართალია საქართველოშიც შეიმჩნევა ძირეული ცვლილებები, ქალთა საკითხის დამოკიდებულებისადმი, მაგრამ პროცესი მიმდინარეობს ნელა დღევანდელი მოთხოვნებიდან გამომდინარე, ჩამორჩენით. დემოგრაფიული და ეკონომიური გარდაქმნები მთელ მსოფლიოში სწრაფი ტემპით მიმდინარეობს და მუდმივად იწვევს სიტუაციის შეცვლას შრომის ბაზარზე, რაც თავისთავად გავლენას ახდენს ოჯახურ ურთიერთობებზე.

ძალადობა – არის სერიოზული დარღვევა ან სულაც სისხლის სამართლის დანაშაული, რომელიც მოითხოვს შესაბამის სასჯელს. ძალადობრივი ქმედებები შეიძლება იყოს, როგორც ფიზიკური, ასევე ფსიქოლოგიური. თავდასხმა ჩვეულებრივ გულისხმობს სხეულის დაზიანებებს ან რეალურ თავდასხმას ფიზიკური ზიანის მიყენებით. მუქარა – გაგებულება, როგორც სიცოცხლისათვის საშიშროება. აგრესია, დაშინება და გინება ძალადობის სპეციალური სახეებია. დაშინება და გინება განისაზღვრება, როგორც შეურაცხყოფელი საქციელი, რომელიც გამოიხატება იმაში, რომ შურისმაძიებელი და ბოროტგანმხრახველი ერთი ადამიანი ცდილობს დაამციროს მეორე ადამიანი. ზემოაღნიშნულის განმარტება დაგვჭირდა იმიტომ, რომ, სამწუხაროდ, ყველა ამ ფორმას ჯერ-ჯერობით კიდევ ადგილი აქვს ქართულ სინამდვილეში, ხშირია ოჯახები, სადაც ქალები ხდებიან სწორედ ზემოთაღნიშნულის მსხვერპლი.

პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ოჯახური ძალადობა – ეს არის განმეორებადი ციკლი ფიზიკური, ვერბალური და ფსიქოლოგიურ-ეკონომიური ზეწოლისა, მიმართული ქალების მიმართ, რომელიც საბოლოო ჯამში ემსახურება მიზანს, რათა მათში გამოიწვიოს შიშის გრძნობა. ძალადობა ოჯახში ვითარდება შემდეგი ციკლით: პირველი ციკლი იზრდება, ფსიქოლოგიური დაძაბულობა, რომელიც თავის თავში მოიცავს ემოციურ ტენდეციებს, და შემდეგ იგი გადადის ფიზიკურ ძალადობაში. მეორე ციკლი – მოიცავს ძალადობის გამოვლინებას სხვადასხვა ფორმებში, მესამე ციკლი მოიცავს შერიგების პროცესს. მოძალადე-დამნაშავე აღიარებს თავის შეცდომებს ითხოვს პატიებას, თავს იმართლებს იმით, რომ „თავი ვერ შეიკავა“ იმიზეზებს დადლილობას, ძლიერ ემოციურ დატვირთვებს და ა.შ. ცოლს სჯერა მისი და პატიობს საქციელს. მაგრამ რამდენიმე ხნის შემდეგ ოჯახში ისევ იწყება დაძაბულობა და ციკლი მეორდება. დროის განვითარებიდან შერიგების

მომენტი ხელმეორედ უფრო და უფრო ხანგრძლივ პერიოდს ატარებს და შემდგომ საერთოდ ქრება, ხოლო ძალადობა იზრდება. სამწუხაროდ ყველა ქალაქში არსებული ღობის შინაგან ძალებს, რათა დახმარებისათვის მიმართოს პოლიციას და დაეხმარებინათ სიროს ძალადობის ფაქტები. (ცემა, გინება, მუქარა) მეორე მხრივ, თვითონ პოლიცია ფიქრობს, რომ ოჯახური პრობლემები ოჯახშივე უნდა მოგვარდეს. აქედან გამომდინარე ქალისათვის, რომელიც ძალადობის მსხვერპლია არის ჩაკეტილი წრე, ბევრი ქალი ვერ აცნობიერებს ბოლომდე თავის მდგომარეობას. მიზეზი გაუცნობიერებისა, არის ის რომ ჩვენ პატარობიდანვე გვასწავლიდნენ, რომ ქალი უნდა ემსახუროს კაცს, და მიიღოს მამაკაცი ისეთი, როგორიც ის არის. მაგ. ბევრ ოჯახში, ნორმად ითვლება ის, რომ ეკონომიურად ქალი დამოკიდებულია მამაკაცზე, რაც იწვევს ქალში მორალურ-ფსიქოლოგიურ ზეწოლას. პატრიარქალური შეხედულებები ოჯახზე, გულისხმობს ქალის მხრიდან ბევრი რამის დათმობას, კერძოდ, მიუხედავად მისი გონებრივი მონაცემებისა და შესაძლებლობებისა, მან უარი უნდა თქვას თავის კარიერაზე მეუღლის სასარგებლოდ. ქალებს ასწავლიან, რომ იყვნენ მომთმენნი და მორჩილნი. მამაკაცი განიხილება, როგორც ოჯახის მარჩენალი და ოჯახის მცველი. მამაკაცის როლის ასეთ ცალმხრივ აღქმას მივყავართ ფაქტიურად მამაკაცის იზოლაციამდე ბავშვების აღზრდის საქმეში და მამობის ინსტიტუტის დეგრადაციამდე.

საზოგადოებაში ძალადობის ძირითადი ნიშნებია:

1) სტრუქტურული, რომელიც გულისხმობს ნორმებს, კანონებს, სტერეოტიპებს: ფსიქოლოგიურ, სექსუალური, ეკონომიურ, ფიზიკურსა და ვერბალურს.

2) ძალადობა ხორციელდება ძირითად საზოგადოებრივ ინსტიტუტებზე ოჯახი, სახელმწიფო.

3) პატრიარქალურ საზოგადოებაში არსებული მამაკაცის კულტი, რომელიც თავის თავში მოიცავს ძალადობას, რაც გამოწვეულია მისი პრივილეგიებულობით ხასიათით: ტრადიციით, კულტურით.

ოჯახი, როგორც სოციალური ინსტიტუტი საზოგადოების განვითარების ისტორიაში მუდამ განიცდიდა ცვლილებებს. შუა საუკუნეებში საშინაო მეურნეობა იყო ცენტრი წარმოებითი ურთიერთობებისა და ოჯახური მეურნეობა კი წამყვანი. მიუხედავად იმისა, რომ ბავშვების აღზრდა ქალებზე იყო დამოკიდებული, ისინი მაინც თამაშობდნენ დიდ როლს ოჯახური მეურნეობის ეკონომიკაში.

ინდუსტრიულ ეპოქაში მამაკაცებიც და ქალებიც იძულებული გახდნენ, დაეტოვებინათ საკუთარი ოჯახი და ეძებნათ ახალი სამუშაო.

იზრდება დაქირავებულ მომუშავე ქალთა რაოდენობა, რასაც შეუძლია წარმოქმნას წინააღმდეგობები ოჯახურ და შრომით მოვალეობებს შორის. ბევრ შემთხვევაში სამუშაოზე გასვლისას ქალებს ტრადიციულად მთლიანად ან მნიშვნელოვან მოვალეობებზე რჩებათ ბავშვისა და ოჯახის სხვა წევრების მოვლა-პატრონობა. ისინი აგრძელებენ ოჯახთან დაკავშირებულ მთელ რუტინულ საქმიანობას და ზოგჯერ, ყველაფერ ამასთან ერთად, მონაწილეობენ ოჯახურ ბიზნესშიც. ამრიგად, ისინი იძულებული ხდებიან ოჯახურ მოვალეობებთან ერთად თავის თავზე დამატებით აიღონ შრომითი მოვალეობებიც. პასუხისმგებლობის ორმაგი ტვირთი განსაკუთრებით საგრძნობია იმ ქვეყნებში, სადაც ქალთა პრეროგატივად ითვლება ოჯახური მოვალეობები. ამავე დროს, დამატებითი შემოსავლის მიღების აუცილებლობა ქალს აიძულებს ეძებოს დაქირავებითი სამუშაო.

ხშირია შემთხვევები, როცა ქალები ასრულებენ ოჯახის უფროსის როლს, სამუშაო ძალის მიგრაციისა და სხვა ეკონომიური თუ სოციალური ფაქტორების გამო, ისინი ერთპიროვნულად არიან პასუხისმგებელნი ოჯახური მეურნეობის წარმართვასა და შემოსავლის მიღებაში.

ახალგაზრდა ოჯახების მიგრაცია ქალაქებში საარსებო საშუალებების მოძიების მიზნით. საოველად იწვევს მათ განცალკევებას, ოჯახის სხვა წევრებისაგან. თუ ადრე, დიდ ტრადიციულ ოჯახებში, ბავშვებზე ზრუნვა ეკისრებოდა უფროს თაობას ან პენსიაზე გასულ ქალებს, ამჟამად მცირერიცხოვან ოჯახებში (რომლებიც შედგება მშობლებისა და შვილებისაგან), ასეთი მიდგომა იშვიათია.

ცხადია, რომ ასეთ პირობებში მამებმა უნდა შეასრულონ მოვალეობების მნიშვნელოვნად უფრო ფართო წრე, რათა უზრუნველყონ ოჯახის კეთილდღეობა და მისი წევრების ჯანმრთელობა.

ოჯახური და შრომითი მოვალეობების შეთავსება, შეიძლება წარმოადგენდეს პრობლემას ორივე სქესის პირთათვის. ამასთან დაკავშირებით, საქმიანობის ასეთი სხვადასხვაგვარი სახეობების შექმნა ხდება ქალთა ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მოთხოვნილება. ხშირად საქმე გვაქვს ხოლმე სექსუალურ მედიებლობასთან, რომლის მსხვერპლიც ქალები ხდებიან. ეს განპირობებულია საზოგადოებრივი ურთიერთობების თავისებურებებით. ხშირად სექსუალური მედიებლობის ობიექტები ხდებიან ახალგაზრდა, განქორწინებული ქალები, ქვრივი ქალები, რასობრივ უმცირესობათა წარმომადგენლები და შეზღუდული ფიზიკური შესაძლებლობის მქონე ქალები. განსაკუთრებით დაუცველნი არიან დაბალი სოციალური სტატუსის მქონე ქალები, რომლებიც ასრულებენ დაბალანაზღაურებად სამუშაოს. ბევრი ქალი, განსაკუთრებით კონტრაქტებით მომუშავეთა ან დაბალი კვალიფიკაციის სამუშაოების შემსრულებელთა შორის, რომელთა მდგომარეობა არამდგრადია, არ აცხადებს, სექსუალური ძალადობის შემთხვევების შესახებ და არ ითხოვს მხარდაჭერას სამსახურის დაკარგვის შიშით.

სექსუალურმა მაძიებლობამ, საბოლოო ჯამში, შეიძლება გამოიწვიოს მსხვერპლის მუშაობის შემცირებული შეფასება, ცუდი პერსონალური რეკომენდაციები, უფრო დაბალი კვალიფიკაციის სამუშაოზე გადაყვანა, გადაყენება, დათხოვნა ან სამსახურეობრივი გადანაცვლება. ყველაფერი ეს ქმნის შიშის ატმოსფეროს, სამუშაო გარემოს აქცევს არაპროდუქტიულად და იწვევს სტრესებთან დაკავშირებულ დაავადებებს. საზოგადოების გარკვეული ნაწილში, რომელიც უზრუნველყოფილია ეკონომიურად და წარმოადგენს ძლიერ ოჯახს მისაღებად ითვლება მამაკაცი, როგორც „მარჩენალი“, ხოლო ქალის ადგილი სახლშია, ბევრი ქალი ასე გახდა დიასახლისი, ხოლო მისი შრომა არაანაზღაურებადი, მეუღლისა და ბავშვების გადღებული მომვლელი.

თანამედროვე ოჯახი შეიცვალა. ეს არის ქალისა და მამაკაცის წყვილი, რომელიც თანასწორუფლებიანობაზეა დაფუძნებული თანამედროვე ოჯახი შედგება სამი, უკეთეს შემთხვევაში ოთხი წევრისაგან, რადგან შობადობა ძალიან დაბალია.

მოხდა აგრეთვე ცვლილებები ქალისა და მამაკაცის ურთიერთდამოკიდებულებაში, რომელიც საქორწინო კონტრაქტით არის გათვალისწინებული, რომელიც ორივე მხარეს აკისრებს ურთიერთვალდებულებებს. ადამიანები განსხვავდებიან თაყიანთი შეხედულებებით სიყვარულზე, გრძნობებით, სხვადასხვა ადამიანებს სხვადასხვა დამოკიდებულება და გაგება აქვთ, რაც ხშირად გამოიხატება სიტყვებით. ვერ გაუგეს ერთმანეთს? სიყვარული გაქრა და ა.შ. რომელიც ოჯახის დანგრევით და გაყრით მთავრდება. თანამედროვე ტენდენციად შეიძლება აგრეთვე ჩაითვალოს ის რომ იზრდება მარტოხელა ადამიანების რიცხვი, რომლებმაც თავის დროზე არ შექმნეს ოჯახი ან გაიყარნენ და ასევე მარტოდ დარჩნენ, ერთი ნაწილი არ ქმნის ოჯახს იმიტომ, რომ ფსიქოლოგიურად და ფიზიკურად არ არის მზად. მეორე ნაწილი გაურბის ოჯახურ პასუხისმგებლობას.

მთავარი ტენდენცია, რომელიც არის სათავე ამ პროცესების - დისკრიმინაციის და ორიენტაციების ცვლილებები, რომელსაც წარსულში მომხრეობდა ოჯახი ემყარებოდა.

ფიზიკური ძალადობა ისტორიულად არსებული ფაქტია, რომელიც ითვალისწინებს ქალის დისკრიმინაციას. ბოლო დროს გაიზარდა რისკი დანაშაულებებისა, რომლის მსხვერპლიც ქალია. ძირითადი ქმედება დანაშაულისა არის ძალადობა, რომელიც ეჭვიანობის ნიადაგზეა დაფუძნებული. ხშირად ისმის ტელევიზიით თუ პრესაში ბოროტმოქმედება ჩადენილია ეჭვიანობის ნიადაგზე. კვლევები გვიჩვენებენ, რომ როცა სახელმწიფო პოლიტიკა ძალადობის წინააღმდეგ ხორციელდება, აქტიურად იკლებს კრიმინალური ქმედებებისა რიცხვი.

მაგ. აშშ-ში მოქმედებს კანონი, „Protecting Order“, რომელიც იცავს ოჯახის წევრებს, ოჯახური ტირანისაგან. ამ კანონის თანახმად ოჯახის სიმყუდროვის დამრღვევს ეკრძალება კონტაქტი, ოჯახის წევრებთან მიახლოებაც კი. ასეთი ოჯახებისათვის მუშაობს ფსიქოლოგიური ცენტრი და ექიმები უწევენ სათანადო დახმარებას, ხოლო იურისტები კონსულტაციებს. ეფიქრობთ, რომ ასეთი კანონ-პროექტის არსებობა საქართველოშიც არ იქნებოდა ურიგო.

სტატიაში ყველა ოჯახური ძალადობის მომენტი არაა განხილული ბოლომდე, ეს არის მტკივნეული და ძნელად აღსაქმელი რომელიც გვინდა თუ არ გვინდა, პირდაპირ თუ ირიბად, მაინც არსებობს ქართულ ოჯახებში. სასურველი იქნებოდა გაგვეთვალისწინებინა და დაგვეჩვენა ის სიახლეები, როგორიც არის საქორწინო კონტრაქტი და ქალთა დაცვის სხვადასხვა მექანიზმი.

ლიტერატურა:

1. ნანა ბერეკაშვილი რა არის ძალადობა („გენდერული პრობლემატიკა საქართველოში“) ქალთა განათლებისა და ინფორმაციის საერთაშორისო ცენტრი თბ. 2002.
2. ფ. ენგელსი ოჯახი, კერძო საკუთრება და სახელმწიფო წარმოშობა თბ., 1980.
3. Закирова В. М. Развод и домашнее насилие как факторы деформации семейных отношений. «Полемика» выпуск 14. М., 2008.
4. Полемика С.В. Права женщин в системе прав человека международный и национальный аспект М., 2000.
5. Саралиева З.Х. Социология гендерных отношений М., 2004.
6. Тартаковская И. Социология пола и семьи. Самара, 2005.
7. Bem S.L (1983) Gender Schema Theory // sings vol. 8 №4.
8. Lorber J. (1994) Paradoxes of Gender. Yale University Press.

Nestan Lomaia

The cycle of Aggression and Violence in a Family

Summary

In the article there are discussed family violence as physical, verbal, psychological and economic cycles in the focus of family problems, that is directed towards the women and finally it serves as the aim in order to settle the feeling of fear among them. We speak about the signs of violence in the society. Family as a social institute has always been gone under the

changes. The task: physical violence is a historically existing fact which provides women's discrimination.

Нестан Ломая

Цикл агрессии и насилия в семье

Резюме

В статье «Цикл агрессии и насилия в семье» семейное насилие рассматривается в фокусе физических, вербальных и психолого-экономических циклов. Речь идёт о насилии в семье, в обществе, которое предполагает появление страха у женщин. Физическое насилие - исторически существующий факт, который означает дискриминацию женщины.

Этот социальный институт претерпел изменения в истории развития общества.

ლადო ქანია

(საქართველო)

„ერთი ვაცხადზე მართო ჰაზაშაშ“

*„საერთო მტერი რუსობაა, ესაა შავი ნისლივით,
რომ ედება კავკასიონის ქაღსა.
მის კალთა-ტოტებს და თუ თავისუფალი არსებობა გეწადიან,
კორიანტლად უნდა გადავიქცეთ ნისლის გასაფანტავად“!*

შამილი

რუსეთის იმპერიის კოლონიალურმა პოლიტიკამ, მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში მძიმე ლოდი დაადო კავკასიელი ხალხების თავისუფლებას. ცივილიზაციისა და კაცთმოყვარეობის საბურველით შემოსილი რომანოვების ტირანია ქართული სახელმწიფოებრიობის გაუქმების შემდეგ მიზნად ისახავდა ცივილიზაციურად ჩამორჩენილი, მაგრამ დიდი სულიერი კულტურის მატარებელი მთიელი კავკასიელი ხალხების დამორჩილებასა და მათ ფიზიკურ განადგურებას. ამასთან ერთად მეფის რუსეთი მთელი არსებით იყო დაინტერესებული კავკასიაში თავისი კულტურულ-პოლიტიკური ჰეგემონიის დასამყარებლად კავკასიელი ხალხები ერთმანეთისადმი დაეპირისპირებინა და მათი ძმობა-ერთობის ძირძველი კონცეფცია იმთავითვე მიწასთან გაესწორებინა. ამ პოლიტიკური ამოცანის განსახორციელებლად და „ნახევრად ველური“ ჩრდილო კავკასიელების მორჩილებაში მოყვანის მიზნით საქართველოს პოლიტიკური პლაცდარმის ფუნქცია დაეკისრა.

თავიდან კავკასიაში არსებობდა შემოსული მტრის წინააღმდეგ ერთიანი ბრძოლის იდეა. 1804 და 1812 წლების აჯანყების მასშტაბურობის და მისი არნახულად გახანგრძლივების ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი მასში მთიელი კავკასიელების აქტიური მონაწილეობა იყო სწორედ. მაგრამ მოგვიანებით რუსეთის წინააღმდეგ მიმართული კავკასიის ერთიანი ბრძოლის ფრონტი მოიშალა იმ უმთავრესი მიზეზების გამო, რომ ქვეყანაში შემორჩენილმა არაჯანსაღმა ძალებმა კავკასიის განთავისუფლება საქართველოს განთავისუფლების წინაპირობად არ მიიჩნიეს. სახელმწიფოებრივი მასშტაბით აზროვნების უქონლობა არ იძლეოდა ამის საშუალებას, რომ მონობაში გართხმულ ქართველობას თავისი დაფანტული ენერგია სწორი გეზითა და ორიენტაციით წარემართა. სახელმწიფოებრივ დანიშნულებას მოკლებულმა ქართველმა არისტოკრატებმა საღად ვერ შეაფასა არსებული პოლიტიკური სიტუაცია და რომანოვების მიერ მოწყობილ კავკასიის სისხლიან კამპანიაში ერთობ სამარცხვინო როლი ითამაშა, რამაც თავისი ასხვა ჰპოვა ქართულ პოეზიაში.

ქართველ პოეტებთან ყველაზე მკაცრი და შეუბრალებელი მსაჯული ქართველი იანიჩრებისა ტიცვიან ტაბიძე იყო, რომელმაც სირცხვილის ბოძზე გააკრა რუსული ხიშტით დარაზმული ქართველობა იმ გაუგონარი სისასტიკის გამო, რასაც ისინი სჩადიოდნენ კავკასიის ომების დროს. გუნიბის ციხესთან წინაპართა

ცოდვებით დამძიმებული მგოსანი შურისგების გრიგალით მოზღვავებულ თანამოქმედებს არ პატიობს ჩენეთისა და დაღესტნის აულების იავარქმნას: *თანამოქმედები*

“ვხედავ არწივთა საბუდართო დანგრეულ ბუდეს
და მოგონების სირცხვილისაგან თვალი მევსება.
ამ ცის სიმაღლის შეგინება როგორ გაბედეს
ამის ტკივილი, საქართველოვ შენც რომ გედება.”²
“გუნები”

ტ. ტაბიძე გამოთქვამს მწარე სინანულს იმ მოტყუებულ თანამოქმედთა უპატი-
ებელი საქციელის გამო, რომელთა გამოხრულ ძვლებს უცხო მიწაში ჭირისუფ-
ლის ურვა და ცრემლი მისხლადაც რომ არ ეპკურა. პოეტს არ სურს წილი დაი-
ღოს ძეშეცდომილთა ღალატში და მზადაა მათი შემოძარცვული სახელისა და პა-
ტივის აღსადგენად ღოცვად დავარდნილმა მონანიების მადლი გაიღოს:

“და ამ ღამიდან დაწყებული დღე რაც კი გადის
მე ვწერ პოემას, რომ წარხოცოს თქვენი ღალატი!”

ტიციანი უპატიებელ ცოდვად მიითვლის სხვის ომში გამოჩენილ სიმამაცეს
და ქართველთა მიერ დაღ სტანში დანთხეული სისხლით საქართველოს მარცხად
წარმოუდგება:

“აქ ვაჟკაცობად სთვლიდა ქართველი
თუ თავს სიკვდილსა არ მოერიდება,
სისხლმა შეღება აქ მთა და ველი
უჭრიდათ ხმალი მამაც მოურიდებს”.

“დაღესტნის გაზაფხული”

ტიციანი ერთი იმ სახსარდალეწილი მიურადთაგანია ვისაც უშურველად
ძალუძს სამშობლოს დამამხობელთა მიმართ უნაპირო სიძულვილი გადმოანთხიოს.
მისი უმანკო და შეურყენელი სულისთვიუს უცხოა რუსეთის ცოდვილიანი მიწა:

“ვნახე სკვითების ველური მხარე
ვიცი ეს მიწა მე აღარ მარგებს”

“სკვითური ელერგია”

სკვითების ველური სტეპებიდან დაღესტანში შემავალ პოეტს თითქოს სახე-
ზე ნათელი ეფინება. თვალშეუდგამი სიამაყით ეგებება მგზავრობით მოქანცულ
მგოსანს დაღესტნის მრისხანე მთები. ტიციანი სულიერ ამაღლებას განიცდის:

“არა ვარ უცხო ამ მიდამოში
ძუძუთ მერგება მისი კალთები”

“დაღესტნის მთები”

წარსული განცდები ტიციანის ცნობიერებაში ნათელ ხილვებს აახლოებს.
შამილის პარღვგაუმწყდარი სიმამაცით გულმოცემული პოეტი საქართველოსა და
ჩენეთ-დაღესტნის დაუძინებელ მტრებს ერთი უცხადებს მარტო პაზავაც:

“გათელავს, დაჰკრავს მეხი მეხს მწვერვალს,
მთა ტიტველია, არა აქვს საფარი,
თვითონ მეხია და თვითონ ელავს,
როგორც შამილის თეთრი ფაფარი...”

ვარ დაფრენილი ორბისგან გნოლი
და არ იკარებს გული საღავათს
ხევსურის ჯაჭვის ნაგლეჯი რგოლი
ერთი ვაცხადებ მარტო პაზავატს”.

“მეწვერი მეწვერს.”

შამილის ამაყი სული სამოთხეშიაც ვეღარ ისვენებს და ზეციურ სასუფევ-
ლიდან უცისკროვნებს მომავალ თაობებს თავისუფლებისაკენ მიმავალ გზაზე.
"შამილის ბებერი და დამაშვრალ ძელებს,
ვერ მოასვენებს მექა-მედინა
"სამოთხეშიაც" სული ვეღარ ძლებს
მიურიდს სირცხვილის ცრემლი ედინა".

„სამშობლო“

ტ. ტაბიძე სულიერი სიამაყითაა აღსავსე, რადგანაც თვალნათლივ ხედავს
აღ. ბატონიშვილისა და შამილის დაუდგრომელი სულის შფოთვის და დუდილს.
მას სწამს, რომ მადლიერი შთამომავლობა დავიწყების ჩრდილს არ მისცემს თავი-
სი დიდი წინაპრების მიერ გაწეულ ძალისხმევას და მათი იდეებით დარაზმულნი
ბრძოლის ახალ კერებს დაუდებენ სათავეს. პოეტის სული სწორედ ამ ხვალისდე-
ლი გმირის გამოჩენის იმედითაა აღსავსე:

„სულ რაღაც ათი გავიდა წელი
სულ რამდენჯერმე დაბრუნდა მთვარე
რაც დასტიროდა მტკვარს ალექსანდრე
და მთებს შამილის სული მშფოთვარე.
ვიღაცა დადის ხმალამოწვდილი
ვიღაც დაჰყეფავს ცოფით დარიალს.“

„პოემიდან ჩაღატარ.“

ეს ლექსი 1925 წელსაა დაწერილი და მასში 1924 წლის აჯანყებულთა გმინ-
ვაც გაისმის. პოეტს, როგორც ფაქიზი სულის ადამიანს სირცხვილის აღმური
ედება, როცა ახსენდება თუ როგორ „აღეწიეს ბავშვების კალო“ მის საყვარელ
თბილისს. ტიცციანს სურს წილი დაიდოს ამაყი წინაპრების ნაამაგარში:

„დასაკლავ ხბოს ხმით მინდა ვიბღავლო
რომ ეშაპოტზე მეც დამარწიეს.“

ტიციან ტაბიძეს განზრახული ჰქონდა შამილზე რომანის დაწერა. მის არ-
ქივში შემონახულია კიდევ ერთი დოკუმენტი, რომელიც თავის მხრივ ნაწარმოე-
ბის სცენარს წარმოადგენს, სადაც ასახული უნდა ყოფილიყო კავკასიის ხალხე-
ბის წარსული და ურთიერთკავშირი. ტიცციანს სურვილი ჰქონდა კავკასიელი ხალ-
ხების მდიდარი ისტორიული წარსულის მრავალფეროვან მასალაზე დაყრდნობით
სიღრმისეულად გაეშუქებინა მათი კულტურულ-პოლიტიკური ტრადიციები და მოვ-
ლენების ეპიცენტრში შამილის ფიგურა მოექცია. ამის შესახებ საინტერესო ცნო-
ბას გვაწვდის შ. აფხაიძე. „ტიციანის რომანტიკული გატაცების საგანი იყო შამი-
ლი. განზრახული ჰქონდა დაეწერა წიგნი მის შესახებ. პირად საუბარში ტიცციანს
ხშირად გაუტარებია ასეთი აზრი: ქართველები იქნებ შურს იძიებდნენ იმ მუდმივი
თავდასხმების და დარბევათა გამო, რასაც ლეკები მიმართავდნენ ხოლმე ისტორი-
ულ წარსულში, მაგრამ ვერ ითვალისწინებდნენ შეცვლილ ისტორიულ პირობებს
და ცარიზმს ამოუდგნენ გვერდში თავისუფლების მოყვარულ ხალხთან ბრძოლა-
შიო.“³

ტიციანმა ვერ მოასწრო თავისი ჩანაფიქრის ხორცშესხმა. შამილის ფენო-
მენზე რომანის დაწერა განსაკუთრებულ პირობებს მოითხოვდა პოეტისაგან, რაც
მას იმდროისათვის სრულებით არ გააჩნდა. თუმცა მოასწრო ლ. ტოლსტოის „პა-
ჯი მურატის“ თარგმნა, რითაც თავისი უანგარო სიყვარული თავისუფლებისმოყვა-
რე მთიელებისადმი აშკარად გამოხატა.

ცნობილი ქართველი მეცნიერი და მწერალი აკ. გაწერელია უდრმესი პატი-
ვისცემით იყო გამსჭვალული ტ. ტაბიძისადმი, ვინაიდან მისი აზრით სწორედ ტი-
ციანმა გამოხატა ყველაზე თანმიმდევრულად და გააზრებულად მეოცე საუკუნის

ქართულ პოეზიაში შამილის სახე, ასეთი დიდი სიყვარულის სანაცვლოდ ატყვევებული რელიამ ტიციანს ახლად დაბეჭდილი გრ. ორბელიანის წერილების ორი ტომი ძღვნად მიართვა, რასაც მოგვიანებით სიამაყით აღნიშნავდა.

– „1932 წელს ვინახულე ღუნიბი, ხოლო 1936-37 წლებში ტიციან ტაბიძეს საჩუქრად მივართვი ჩემ მიერ დაბეჭდილი გრ. ორბელიანის წერილების ორი ტომი, რომლებიც კავკასიური ომის ერთგვარ მატრიანედ შეიძლება ჩაითვალოს. მათში კარგად აისახა პაზავათის სისხლიანი ეპიზოდები. ტ. ტაბიძე აღტაცებული დარჩა, აქი თვითონაც წერდა: „ერთი ვაცხადებ პაზავატსო.“⁴

ლიტერატურა:

1. აღ. ფრონელი. მთის არწივი შამილი. თბილისი 1919. გვ. 17
2. ტ. ტაბიძე. ასი ლექსი. თბილისი. 2005. გვ. 27
3. შ. აფხაიძე. მახსოვს მარადის. თბილისი 1988. გვ. 135
4. აკ. გაწერელია. ნარკვევი პორტრეტები. ლექსთმცოდნეობა. თბილისი. 1988 გვ. 252

Lado Chania

«I Only Declare Hazavat»

Summary

In the scientific work “I only declare Hazavat” is shown the aggressive policy of Russia in the Caucasus` bloody campaign and Georgian aristocracy`s incorrect orientation. In this work is shown. T. Tabidze`s correct position. The poet based on “the conception of the Caucasian peoples` brotherhood and unity” shows that the bloodshed caused in Daghestan by Georgians is the previous reason of Georgians` defeat.

Лад Чания

«Один объявляю только Газават»

Резюме

В работе описывается имперская политика России в кавказской кампании и ошибочная, по мнению автора, ориентация грузинской аристократии. В статье показана правильная позиция Т. Табидзе, опирающаяся на концепцию единства и братства народов Кавказа.

БЕЙЛАГАН КАК ЦЕНТР РЕЛИГИОЗНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ И СОЦИАЛЬНЫХ ДВИЖЕНИЙ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ VIII ВЕКА

Во второй половине VII века Азербайджан вошел в состав основанного в 630 г. и постепенно усиливавшегося Арабского государства. В результате первых арабских завоеваний Южный Азербайджан, потеряв независимость, стал наместничеством Халифата. Албания-Арран же превратилось в вассальное государство и было вынуждено выплачивать дань. С 705 г. Арран лишился и статуса вассального государства. Северные и южные земли Азербайджана окончательно подчинились арабам. Закрепившись в Азербайджане, арабы заняли стратегически важные города, включая и Бейлаган. Начиная с этого периода, в арабских источниках появляется информация о городе Бейлагане и происходивших там религиозно-политических и социальных движениях.

Прежде всего, представим краткий обзор истории города Бейлаган. Раскопки, проведенные археологами (Е.А.Пахомов и Г.Ахмедов) на месте городского поселения Орендга, где находился средневековый Бейлаган, а также письменные источники на различных языках сообщают, что этот город был основан в конце V - начале VI веков. Выступая в роли столицы Аррана, Бейлаган был значительным тюркским городом, обладавшим важным значением как общественно-экономический, политический и военный центр.

Историк М.И.Азерли на основании материалов арабоязычных источников IX века выявил существенный факт, который касается древних азербайджанских городов. Он пишет, что Абумухаммед Абдульмелик ибн Хишам в труде под названием «Книга корон о химьяритских царях» сообщает очень важные сведения об Азербайджане и его городах. Автор пишет: «Абумухаммед Абдульмелик ибн Хишам посвятил этот труд воспоминаниям и беседам химьяритского ученого по имени Убейд ибн Шарийа аль-Джурхуми с основателем династии Омеййядов халифом Муавией I» (1, 86-88). В книге ибн Хишама внимание М.И.Азерли привлек интересный факт, высказанный в ходе беседы Муавии с Убейдом ибн Шарийой: «Муавия, желая выяснить мнение Убейда ибн Шарийи относительно Азербайджана, обратился к нему вопросом: «Ради Аллаха, что вы думаете, и что вас беспокоит относительно Азербайджана?» На что Убейд ибн Шарийа ответил: «Это земля тюрков, они там объединились, сплотились и преуспели» (1, 87). Упадок городов и крепостей, в том числе и Барды в результате многочисленных нашествий (арабов, хазаров, русов и пр.) привел, как пишет Н.М.Велиханлы, к усилению роли города Бейлаган и превратил его в центр ремесла и торговли на этой древней тюркской земле (2,110).

Город Бейлаган, возникший на Мильской равнине как продолжение Пайтакарана, стал центром религиозно-политических и социальных движений. К такому выводу мы пришли на основании изучения источников и исследовательских трудов в процессе исследования религиозно-политических движений, происходивших в VIII-IX веках. Источники позволяют утверждать, что Бейлаган был одним из центров религиозно-политических, социальных движений и освободительной борьбы против Арабского Халифата, происходивших в VIII-IX веках. Первое сообщение о Бейлагане мы находим у местного автора Моисея Каланкатуглу. В своем труде под названием «История

Албании», в частности в III части этого труда он сообщает пусть краткие, но весьма ценные сведения о Бейлагане, а также об общественном движении, происходившем в этом городе и области в I половине IX века (3, 25).

Другим источником, принадлежащим перу местного автора, является рукопись Масуда ибн Намдара, деятельность которого приходится на конец XI - первые годы XII веков. Об этом источнике сообщает В.Ф.Минорский в своей монографии «История Ширвана и Дербента» (4, 113). Как пишет В.Ф.Минорский, в этом источнике содержится краткая информация о Бейлагане.

Г.Ахмедов, по мнению которого Пайтакаран означает «Пайтахт-е Арран» - «Столица Аррана», пишет, что «в действительности наиболее значительным городом, возникшим в Арране, на Мильской низменности (современный Бейлаганский район) до Бейлагана, был город Пайтакаран (на месте города Тязякянд)» (3, 24). Слово «Бейлаган» встречается в период Арабского Халифата как видоизмененная форма «Пайтакаран». В.Ф.Минорский же полагает, что первая часть этого слова происходит от названия некогда проживавших на территории Азербайджана племен «бел» или местности под названием «Бел» (4, 33).

В арабских источниках сообщения о Бейлагане, как и в целом об Азербайджане и Арране, встречаются в трудах арабских авторов IX века. Арабский Халифат уделял важное внимание сбору информации о завоеванных и соседних с ними странах. Арран как единственная мусульманская страна на Южном Кавказе, конечно же, не мог не привлечь внимания арабских путешественников и географов. Они интересовались богатствами этой страны, развитием городов.

Впервые о Бейлагане упоминает арабский автор середины IX века ибн Хордадбех, автор книги «Книга путей и государств» («Китаб аль-масалик ва-л-мамалик») (5). В статье «Книга путей и государств» ибн Хордадбега русский историк-востоковед П.Г.Булгаков говорит о том, что есть несколько положительных качеств, без которых невозможно было бы исследовать историю Арабского Халифата, так же оно является одним из лучших произведений арабской литературной географии (6, 127-136). Для нас важное значение представляет та часть книги ибн Хордадбега «Книга путей и государств», в которой сообщается о городах Азербайджана, Аррана, в том числе о Бейлагане, а также о расстояниях между ними. Весьма ценно сообщение автора об основании Бейлагана и его расположении. Благодаря своему стратегическому расположению, Бейлаган в VIII-IX веках превратился в один из наиболее значительных городов и выступал как центр религиозно-политических, социальных движений. Данные книги ибн Хордадбега подтверждает это предложение. Потому что религиозно-политические, социальные движения, а также освободительная борьба, направленная против господства Халифата, могли происходить в городе, который в тот период обладал важным значением.

В сочинении арабского историка середины IX века аль-Баладзори «Книга завоевания стран» («Китаб Футухи-Булдан») (7, 70; 8, 164-165) и сочинении аль-Якуби «Тарих» (9, 21; 8, 210-212) содержатся важные сведения о Бейлагане. Аль-Якуби в «Книге о странах», описывая путь из Халифата в Азербайджан, дал общие сведения и о Бейлагане (10).

Среди арабских авторов X века интересные сведения о Бейлагане сообщает Абу Дулаф. «Вторая записка» Абу Дулафа представляет для нас интерес, прежде всего тем, что в ней содержатся сведения об области Баласакан, расположенных здесь городах и селах (11, 111).

В труде ат-Табари (838-923) «История пророков и правителей» («Тарих ар-русул ва-л мулюк») информация о Бейлагане представляет весьма ценное значение с точки зрения изучения восстания во главе с Мусафиром, произошедшего в этом городе в VIII веке, тем более, что в трудах других авторов сообщения по этому поводу весьма скудные (12; 8, 103-148).

В книге Ибн аль-Асама аль-Куфи «Китаб аль-футух» («Книга завоеваний») можно извлечь подробные сведения о городе Бейлаган и произошедших там восстаниях (13, 55-59; 8, 69-81). Из сочинения аль-Куфи становится ясно, что в VIII-IX веках жители Бейлагана оказывали серьезное сопротивление арабам. На наш взгляд, это было следствием широко распространившихся в Кавказской Албании в VIII веке христианских еретических движений, в особенности движения павликиан. В раннем средневековье, когда еще не произошло окончательного отделения городов от деревень, ремесленников от земледельцев, городская хозяйственная жизнь была тесно взаимосвязана с сельской. Большинство городских жителей занималось сельским хозяйством, точнее говоря, пригородным хозяйством. Вследствие этого происходившие в стране крестьянские движения охватывали и городских жителей, которые так же, как и сельчане, страдали от иноземных вторжений и феодальной эксплуатации.

В период раннего средневековья в Азербайджане, как и повсюду, крестьянские восстания происходили под религиозным знаменем. В идеологическом плане они в большинстве своем были направлены против господствовавшей религии или ее определенных догматов. Поэтому не случайно, что участников этих восстаний называли «безбожниками». В раннее средневековье (VII-IX века) на территории Албании и Византийской империи распространилось широкое социальное и религиозное движение, получившее название движения павликиан. Павликиане выступали против Византийской православной церкви (признающей в личности Иисуса только лишь божественное начало). Придерживаясь более демократической идеологии, они верили, что Иисус является воплощением двух начал - и божественного, и человеческого. Можно утверждать, что бейлаганцы, как участники развернувшегося в I половине IX века общественного движения, о котором сообщает Моисей Каланкатуглу в «Истории Албании», тоже были бейлаганцами. Движению павликиан принадлежит немаловажная роль в превращении Бейлагана в центр религиозно-политических движений.

На территории Албании, в том числе и Бейлагана, движение павликиан поначалу было направлено против армянской григорианской церкви, и в нем участвовали правящие круги Албании.

З.М.Буняядов, осуществивший перевод аль-Баладзори, сообщал, что «во время правления халифа Абуль Аббаса (750-754) восстало население Бейлагана и укрепилось в крепости Килаб. Их предводителем был Кабад ибн Асяф аль-Бейлагани» (14, 209-216). Из этого видно, что деятельность павликиан в период правления Абуль Аббаса происходила примерно в годы, когда Бейлаган был охвачен восстанием Мусафира ибн Касира аль-Гассаба (748-752).

Кроме того, З.М.Буняядов отмечает, что «и Якуби сообщает об этом событии: «в крепости Килаб собралось много сброду, их возглавлял Вард ибн Сафван ас-Сами. Под «сбродом» Якуби предполагал тех людей, которых Гевонд называл «сынами греха» (14, 216; 10, 429). «И все сыны греха, пишет Гевонд, - отправившись, присоединились к войску восставших, те, что не знали ни страха божьего, ни боязни перед князьями, ни почтения к старцам, но как иноплеменные и отчуждившиеся, учиняя набеги, захватывали своих братьев и соплеменников и совершали великое ограбление, причиняя

мучениями и побоями страдания своим братьям» (15, 42). Термином «сыны греха» называли именно павликиан. Поэтому можно предположить, что мятежники, укрывшиеся в крепости Килаб, были именно павликианами.

Хоть Албания в конце VII - начале VIII веков еще не была окончательно подчинена арабами, тем не менее, вынуждена была платить дань в крупном размере. Попытки местных феодалов покрыть расходы, связанные с уплатой дани путем повышения налогов, собиравшихся с населения, конечно же, вызвали народное недовольство. Это проявилось в движениях еретического характера, одним из которых было движение павликиан, о котором говорилось выше. Среди широких слоев населения павликианская ересь приняла характер широкого антифеодального движения, центрами распространения которого были албанские области Гирдыман и Баласакан. З.М.Бунятов относительно дальнейшей деятельности павликиан приходит к следующему выводу, что в неизданной части указанной «Истории Агвана» разгромленные в 840/1 годах со стороны Есаи Абу Муса баласаканцы и поднявшие восстание в 830/1 годах балаканцы являются одними и теми же людьми (14, 228). Из этого можно заключить, что участники распространившегося в Бейлагане движения, именуемые разными источниками баласаканцами, баласаканиками и павликианами, являлись представителями одного и того же христианского еретического движения. Одним словом, это движение бейлаганцев. Таким образом, баласаканцы, или балаканцы (байлаканцы) были жителями Байлакана, или Пайтакарана (14, 228).

Одним из религиозно-политических выступлений, произошедших в Бейлагане против господства арабов, было восстание во главе с Мусафиром ибн Касиром аль-Гассабом в 748-752 гг. Аль-Куфи повествует об этом событии в легендарной форме без указания конкретных дат. Произвол арабских правителей, грабительская налоговая политика, суровая религиозная политика вызвали в странах, подчиненных Халифату, в том числе и в Азербайджане, резкое недовольство. В ходе династической войны, начавшейся в Халифате в 40-х годах VIII века, в Азербайджане произошло несколько восстаний, направленных против арабов. Восстание 748-752 гг., начавшись в Бейлагане, распространилось вплоть до Ардебилля. Укрепившись в Бейлагане, мятежники напали на Барду и разгромили войска эмира Асима ибн Йазид. Эмир был убит, а новая армия, высланная халифом, также потерпела поражение. Аль-Куфи пишет, что, придя к власти 11-ый халиф из династии Омейядов Валид ибн Йазид ибн Абдальмелик (743-744), прозванный «Негодник», назначил Мухаммеда ибн Марвана валием Азербайджана и Армении (13, 55). Вслед за этим аль-Куфи пишет: когда власть в Халифате перешла к брату Йазид 13-му халифу из династии Омейядов Ибрахиму ибн Валиду I, Марван ибн Мухаммед, узнав об этом, вместо себя назначил одного из своих соратников Асима ибн Йазид ибн Абдуллаха аль-Хилали наместником в Азербайджане и Армении, сам же вместе со своими приближенными отправился в Сирию (13, 55). Кроме того, аль-Куфи указывает, что после отстранения от власти Ибрахима халифом стал Марвану ибн Мухаммеду ибн Марвану (744-750) (Марван II аль-Химар был последним халифом из династии Омейядов и был убит в месяце зуль-хиджа 132 г. хиджры - 750 г. - Х.Ш.). Вступив со своими людьми в Дамаск, он вызвал к себе Наср ибн Саййара и назначил его управлять Азербайджаном и Арменией (13, 55-56; 8, 69-70).

С приходом к власти в Халифате Марвана ибн Мухаммеда в Азербайджане и Армении начались беспорядки. Как пишет Н.М.Велиханлы, североарабские племена, составлявшие опору Омейядов, враждовали с южноарабскими племенами, на которые опирались и от имени которых выступали Аббасиды. Это противостояние особенно

сильно проявилось в Арране, где североарабские племена были в большинстве (2, 47). В условиях борьбы за власть, разгоревшейся в центральных областях Халифата между двумя династиями, Мусафир ибн Касир (Кусейр) по прозвищу «аль-Гассаб», которого историк аль-Куфи называет бейлаганцем, как и прочие местные феодалы, начал борьбу против арабского владычества (13, 54; 8, 69-72). В середине VIII века в Бейлагане и прилегающих областях развернулось общественное движение под названием хариджитов, которое стала религиозно-политической идеологией, вспыхнувшего в городе восстания. Как пишет аль-Куфи, зачинщиком этих беспорядков стал некто по имени Деххак аль-Харури (13, 55). При этом он не раскрывает причин, вызвавших восстание. Исходя из вышесказанного, можно предположить, что все эти восстания имели главной целью привести к власти Аббасидов. Хариджиты, называвшие себя борцами за «чистоту» ислама, отличавшиеся строгим исполнением важных религиозных предписаний, а в вопросе верховной власти выступали как против суннитов, требовавших избрания халифа только из среды курейшитов, так и против шиитов, придерживавшихся идеи передачи власти потомкам пророка Мухаммеда по наследству, а также учения о наследственном характере имаматства. Хариджиты ратовали за избрание главы государства исключительно мусульманской общиной, не придавая значения родовому происхождению кандидата на этот пост. Это позволяет расценивать идеи хариджитов как более демократические.

Мусафир ибн Касир аль-Гассаб был помощником Исхака ибн Муслима аль-Угайли, которого Марван ибн Мухаммед будучи наместником Азербайджана и Армении назначил правителем Дербента. По всей вероятности, некогда он был мясником, отчего и получил прозвище «аль-Гассаб». На должности помощника эмира аль-Гассаб освоил механизм управления и был в числе тех местных феодалов, которые пытались воспользоваться происходившими в центральных областях Халифата религиозно-политическими распрями для реализации своих целей.

С приходом к власти Аббасидов первый аббасидский халиф Абуль-Аббас (750-754), понимая стратегическую и политическую значимость Азербайджана, назначил Абу Джафара, впоследствии ставшего халифом, валием Азербайджана, Армении и аль-Джазиры. Для подавления восстания Мусафира ибн Касира аль-Гассаба, сумевшего подчинить своей власти значительную часть Азербайджана, новый валий отправил для подавления мятежников Мухаммеда ибн Сула. «Узнав о подходе Мухаммеда ибн Сулла, ибн Касир укрепился в крепости «Гала аль-Килаб» («Жесткая крепость»), что в стране Рума (Византии). Арабы под предводительством Мухаммеда ибн Сула осадили крепость и после длительной борьбы уничтожили Мусафира и многих его соратников. Наконец, последнее убежище повстанцев «Жесткая крепость» пала, остатки повстанцев бежали в Сиджистан» (13, 57). Аль-Куфи пишет: «Мухаммед ибн Сул отправил отрубленные головы Мусафира ибн Касира и его соратников эмиру верующих Абуль Аббасу ас-Саффаху. А сам с войском отправился в Бейлаган и несколько дней находился в этом городе. Затем он направился в город Барду и обосновался здесь надолго, управляя страной» (13, 58).

Бейлаган продолжал быть центром религиозно-политических движений и в конце VIII века. Когда вместо Абу саббаха правителем Аррана был назначен Саид ибн Мухаммед аль-Лахаби, восстания в Бейлагане продолжались. Хотя восстание во главе с Мусафиром ибн Касиром аль-Гассабом и было подавлено, но выступления все же не прекращались. После подавления выступления мятежников во главе с Мусафиром, которых арабские авторы презрительно называют «сулук», «саалик» - разбойниками,

изгоями, беглецами, представители введенного арабами нового управленческого аппарата стали притеснять североарабские племена, которые являлись приверженцами прежней династии. За долгие годы проживания в Азербайджане они почти ассимилировались с местным населением. Такая политика халифа привела к обострению идеологической борьбы, появлению новых форм борьбы за власть. Наиболее значительная из них имела место в Бейлагане в 794 г. во главе с Абу Муслимом, которого арабские авторы называют «шара-шур». Основным поводом восстания в Бейлагане стало выступление жителей соседней Барды, возмущенных налоговым гнетом и убивших арабского амиля Абуссаббаха. Усиление волны недовольства в первые десятилетия правления Аббасидов было проявлением протеста против новой власти.

Житель Бейлагана Абу Муслим, прозванный «Негодником», возглавил восстание, направленное против Харуна ар-Рашида (786-809). Аль-Куфи сообщает, что халиф (Харун ар-Рашид) отправил против него своего полководца по имени Исхака ибн Муслима аль-Угайли во главе 5000-ой конницы из числа иракских воинов (13, 62). Узнав об этом, «Негодник» Абу Муслим выступил навстречу Исхаку ибн Муслиму аль-Угайли. Противники сошлись у города Варсана в ожесточенной битве. Аль-Куфи пишет: «Судьба отвернулась от друга Харуна ар-Рашида Исхака ибн Ибрагима и «негодник» Абу Муслим нанес ему поражение» (13, 62-63; 8, 77-78).

Когда весть о поражении Исхака ибн Ибрагима дошла до халифа Харуна ар-Рашида, он отправил против Абу Муслима полководца по имени аль-Аббас ибн Джарир ибн Халид аль-Гасри. Но Абу Муслим разгромил и его. Тогда халиф направил против Абу Муслима полководца Мадана аль-Хумси, но и тот потерпел поражение от Абу Муслима (13, 62-63). Аль-Куфи пишет: «Абу Муслим, покинув место своего пребывания, прибыл в азербайджанский город Нахчыван, захватил его и собрав харадж, разделил между своими соратниками. Отсюда он направился к городу Дабилу, 4 месяца осаждал его, но взять не смог. Затем он вернулся обратно в Бейлаган» (13, 62). По сообщению Аль-Куфи, отсюда он совершал нашествия в различных направлениях, уничтожил много людей, сжигал и разорял земли. Халиф Харун ар-Рашид направил против Абу Муслима 3 армии численностью 30 тысяч воинов (13, 63). Во главе одного 10-тысячного войска в направлении аль-Джазиры выступил Яхья ар-Хареши, другое 10-тысячное войско возглавил Йазид ибн Мазъяд аш-Шейбани. Эти войска, пишет аль-Куфи, обступили Абу Муслима со всех сторон, однако главарь мятежников скончался, не успев сразиться с ними (13, 63). После смерти Абу Муслима на его место заступил ас-Сакин ибн Муса ибн Хайян аль-Бейлагани. «Чтобы сразиться с Яхьей аль-Хареши, он с войсками выступил из Бейлагана ему навстречу. Они встретились на земле Азербайджана (под Азербайджаном аль-Куфи подразумевает Южный Азербайджан - Ш.Х.). Отряды ас-Сакина ибн Мусы ибн Хайяна аль-Бейлагани были разгромлены, а его сын аль-Халил был пленен» (13, 63).

Аль-Куфи сообщает, что «хотя ас-Сакин ибн Муса ибн Хайян аль-Бейлагани со своими сторонниками и выступили против армии Йазид ибн Мазъяда аш-Шейбани, в конечном счете, они вынуждены были просить у него пощады, Йазид ибн Мазъяд помиловал их. Халиф Харун ар-Рашид отстранил от должности всех представителей власти в Азербайджане и Арране. Затем вызвав Саида ибн Селма ибн Гутейбу, поручил ему управление всей страной» (13, 63). Значит, решающее сражение произошло также на территории Южного Азербайджана.

Внимательное изучение событий, происходивших в Бейлагане в VIII-IX вв. свидетельствует, что жители города проявляли открытое неповиновение арабам. А это

позволяет расценивать Бейлаган как центр религиозно-политических движений в указанный период. Выступления в Бейлагане, являясь частью религиозно-политического движения в VIII веке, не прошли бесследно, они вылились в последующие века в более широкое народно-освободительное движение. Жителям средневековых городов Азербайджана, неоднократно подвергавшихся иноземным вторжениям, приходилось оказывать завоевателям ожесточенное сопротивление. Исследования общественно-политических событий в Бейлагане позволяют утверждать, что в отличие от других средневековых городов Бейлаган был центром восстаний. Это ярко проявилось и в ходе исторических событий VIII-IX веков. Как уже было изложено, в различные периоды в этом городе происходили народные восстания, направленные преимущественно против иноземных захватчиков. Мощь происходивших в Бейлагане восстаний З.М.Буняядов справедливо связывает с развернувшимся в Албании широким движением, направленным против чужой религии, в том числе и движением павликиан.

Литература:

1. Азерли М.И. Арабоязычный источник IX века о Древнем Азербайджане. Доклады Академии Наук Азербайджанской ССР. Т. XXX. Баку, 1974.
2. Велиханлы Н.М. Арабский Халифат и Азербайджан. Баку, 1993.
3. Ахмедов Гара. Древний Бейлаган. Баку, 1997. Смори: Моисей Каланкатуклу. История Агвана. Баку 1993, III книга; Источники по истории Азербайджана. (Под редакцией С.С. Алирова и М.Махмудова). Баку, 1989.
4. Минорский В.Ф. История Ширвана и Дербенда (X-XI веков). М., 1963.
5. Ибн Хордадбех. Книга путей и стран. Перевод с арабского, комментарии, исследование, указатели и карты Н.Велихановой. Источники по истории Азербайджана. Баку, 1986.
6. Булгаков П.Г. «Книга путей и государств» Ибн Хордадбега. ПС, 1958, вып.3 (66).
7. Баладзори. Книга завоевания стран (арабский текст и перевод (в извлечениях) проф. П.К.Жузе). Материалы по истории Азербайджана; вып.3. Баку, 1927.
8. Кайнаглар. Средневековые арабские источники, относящиеся к материалам по истории Азербайджана. Институт Востоковедения им. акад. З.М.Буняядова НАНА. Баку, 2005.
9. Якуби. История (текст и перевод с араб. П.К.Жузе). Баку. 1927.
10. Ал-Йакуби. Китаб ал-Булдан. Издательство М.де Гук. БГА, Лейден, 1897. VII (на арабском языке).
11. Абу Дулаф. Вторая записка Абу Дулафа (изд. текста, перевод, введения и комментарии П.Г.Булгакова и А.Б. Халидова). М., 1960.
12. ат-Табари. Терих эр-русул ва-л-мюлук. Издательство М.де Гук. I-III. Лугдуни Батаворум. 1879-1901 (текст на арабском языке).
13. ал-Куфи Ахмад Ибн Асам. Китаб ал-Футух («Книга завоеваний»). Перевод с арабского, автор комментариев академик З.Буняядов. Баку, 1995.
14. Буняядов З.М. Азербайджан в VII-IX вв. Баку, 1965.
15. Бартикян Р.М. Источники для изучения истории павликианского движения. Ереван, 1961.

*Beylagan as a Centre of Religion-Political and Social
Movements of the Second half of VIII Century*

Summary

In the present article it is noted that Beylagan city being more rebellious different from other cities of Azerbaijan, trembling Khalifate in the middle and end of VIII century led also to hard uprisings which had happened in other regions of Azerbaijan.

In the article it is shown that Beylagan city was a centre of movements which had happened in the VIII century.

We come to this conclusion in the process of investigation of sources and literature on religious-political movements of VIII-IX centuries.

ჰაიათ შამიევა

*ბეიგალანი, როგორც VIII საუკუნის მეორე ნახევრის
რელიგიურ-პოლიტიკური და სოციალური მოძრაობის ცენტრი*

რეზიუმე

VIII საუკუნის მეორე ნახევარში აზერბაიჯანი შევიდა 1630 წელს შექმნილი და მუდმივად განვითარებადი არაბეთის სახელმწიფოს შემადგენლობაში. თავდაპირველად არაბებმა სამხრეთი აზერბაიჯანი დაიპყრეს, რის შედეგადაც ქვეყანამ დაკარგა დამოუკიდებლობა და შევიდა ხალიფატის დაქვემდებარებაში, ალბანეთი-არანი კი გახდა ვასალური სახელმწიფო და იძულებული გახდა ეხადა ბეგარა. 705 წლიდან კი არანმა ვასალის სტატუსიც დაკარგა და აზერბაიჯანის სამხრეთი და ჩრდილოეთი მიწები არაბებს დაექვემდებარა. ამ პერიოდში არაბების მიერ დაპყრობილი ბეიგალი ეროვნული მოძრაობის ერთგვარ ცენტრად იქცა. სწორედ ამ ისტორიულ პროცესებზეა საუბარი სტატიაზე.

სეპარატიზმი თანამედროვე აზრიისა და აზიის სახელმწიფოებში

თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემა- სეპარატიზმი დამახასიათებელია არამარტო ევროპული სახელმწიფოებისა და პოსტსაბჭოურ სივრცისათვის, არამედ ეს პრობლემა სერიოზულ საფრთხეს უქმნის მსოფლიოს დანარჩენი რეგიონების სახელმწიფოებსაც. ბოლო მოვლენებმა ყოფილ იუგოსლავიაში და კერძოდ დასავლეთის სახელმწიფოების მიერ კოსოვოს აღიარებამ საშიში პრეცედენტი შექმნა, რომლის მოსალოდნელი შედეგებიც ახლო მომავალში ევროპის მთელ რიგ სახელმწიფოებს დიდ თავსატეხს გაუჩენს. ეს პრობლემა მთელი სიმწვავეით დგას აფრო-აზიურ მთელი სახელმწიფოებშიც.

ევროპისა და პოსტსაბჭოური სივრცისაგან განსხვავებით აფრო-აზიურ სახელმწიფოებში აღნიშნული პრობლემა მთელი რიგი სპეციფიურობით გამოირჩევა, თუმცა მიზანი ორივე შემთხვევაში ერთია – ამა თუ იმ ეთნიკური ჯგუფის ინტერესებიდან გამომდინარე, დამოუკიდებელი სახელმწიფოს წარმოქმნა. აფრო-აზიურ სახელმწიფოებში სეპარატიზმის პრობლემა ხშირ შემთხვევაში რელიგიურ საბურველშია გახვეული, რაც აღმოსავლეთისათვის აუცილებელ ატრიბუტს წარმოადგანს. აფრო-აზიური სახელმწიფოების მიერ დამოუკიდებლობის მიღების დროს მთელი რიგი საკითხები, როგორიცაა სახელმწიფო საზღვრები, მოსახლეობის რელიგიური მრწამსი, თუ სეზონური ხასიათის მიგრაციული პროცესები მათი მეტროპოლიების მიერ სრულიად შეგნებულად იქნა „დავიწყებული“. ეს ფაქტი ახალგაზრდა სახელმწიფოებს შორის არაერთი სისხლიანი კონფლიქტის მიზეზი გახდა.

აფრო-აზიური სახელმწიფოების საზღვრების საკითხი ყოველთვის აქტუალური იყო და არაერთი დისკუსიის საგანი გამხდარა ჯერ კიდევ სანამ დამოუკიდებლობას მიიღებდნენ. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით არაერთი კონფერენცია მათ შორის სხვადასხვა კონფერენციებსა და შეხვედრების დროს. მაგალითად, 1945 წელს მანჩესტერში ჩატარებულ მეხუთე პან აფრიკულ კონგრესზე საზღვრები, რომელიც არსებობდა ამ სახელმწიფოებს შორის განიხილებოდა როგორც მათი მეტროპოლიების მიერ სპეციალურად გაკლებული, რათა გაეხლიჩათ „დასავლეთ აფრიკის ხალხების ერთიანობა“. იმავე დროს საყოველთაო მხადჭერა გამოუცხადეს ეთიოპიის იმპერატორის ხაილე სელასიას გეგმებს ეთიოპიის საზღვრებში სომალელების და ერიტრეას ტერიტორიის მოქცევის შესახებ, მაშინ როდესაც ეს კოლონიები ჯერ კიდევ იტალიის, საფრანგეთის და დიდი ბრიტანეთის კუთვნილება იყო (1).

დამოუკიდებლობის მიღებასთან დაკავშირებით გამოწვეული ვიფორია იმდენად დიდი იყო, რომ აფრიკის ახალგაზრდა სახელმწიფოთა ლიდერები მათ შორის არსებულ პრობლემებს ლამის მხოლოდ საზღვრების გასწორებაში ხედავდნენ. 1958 წელს აკრაში ჩატარებულ კონფერენციაზე მიღებულ იქნა სპეციალური დამატება, რომლის თანახმად უნდა გაეუქმებინათ, ან კორექტირება გაეკეთებინათ ყველა იმ საზღვრისათვის, რომელიც 1945 წელს მანჩესტერის კონფერენციაზე მონაწილე ქვეყნებს შორის იქნა მიღებული, რადგან მათი არასწორი ინტერპრეტაცია შეიძლება ახალი კონფლიქტის მიზეზი გამხდარიყო (2). მიუხედავად ამ რეკომენდაციებისა საზღვრების საკითხი მაინც ვერ მოგვარდა, რადგან აფრიკის მრავალი პოლიტიკური პარტია, რომელიც შემდეგში მართლაც ახორციელებდა საზღვრების კორექტირებას, ახალ უხერხულობაში ვარდებოდა, რადგან საზღვრების კორექტი-

რება ხშირ შემთხვევაში ნაჩქარევი და არასწორი იყო და შესაბამისად ახალი კონფლიქტის მიზეზი გამხდარა.

აფრიკისაგან განსხვავებით, აზიის ქვეყნებში კოლონიურ პერიოდში კვიდრებულ საზღვრებზე ერთიანი აზრი არ იყო: იყვნენ როგორც მოწინააღმდეგეები ასევე მომხრეები. ზოგიერთ მათგანს არ აკმაყოფილებდა კოლონიური პერიოდის საზღვრები და სურდა ქვეყნის ტერიტორიების გაფართოება. მაგალითად, ორდანიის სამეფოს მმართველი დინასტია მოითხოვდა თავის ტერიტორიის გაფართოებას და „დიდი სირიის“ შექმნას სირიის, ლიბანის და პალესტინის ტერიტორიების შემოერთებით. ეს ამბიციური გეგმა ნაწილობრივ მართლაც იქნა რეალიზირებული, როდესაც XX საუკუნის 40-იან წლებში ორდანიამ კონტროლი დაამყარა პალესტინის ტერიტორიის მნიშვნელოვან ნაწილზე. მაშინ, როდესაც აღნიშნული ტერიტორია გაერომ სპეციალურად პალესტინის სახელმწიფოს შექმნისათვის გამოყო. ასეთივე გეგმები გააჩნდა ერაყის მონარქიულ რეჟიმსაც, რომელიც ლამობდა თავისი ქვეყნის შემადგენლობაში შეეყვანა ორდანიის, სირიის, ლიბანის და პალესტინის ტერიტორიები. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ გეგმას მხარს უჭერდა ერაყის პოლიტიკური ელიტის დიდი ნაწილი, მაგრამ მან არ ჰპოვა მხარდჭერა ამ ქვეყნების მოსახლეობაში და საბოლოოდ სირიამ და ლიბანმა მიიღეს დამოუკიდებლობა იმ საზღვრებში, რომელიც მათ კოლონიურ პერიოდში გააჩნდათ.

საგულისხმოა, რომ ტაილანდის მმართველი დინასტიაც ამ გზით ცდილობდა თავისი ტერიტორიული პრობლემის გადაჭრას. მეორე მსოფლიო ომის დროს იაპონიის თანხმობით მან მოახდინა ბირმის და მალაის საზღვრისპირა რაიონების ოკუპაცია, მაგრამ ომის დამთავრების შემდეგ იძულებული გახდა დაებრუნებინა ის დიდი ბრიტანეთისთვის.

ავღანეთმა 1947 წელს არ მიიღო ბრიტანეთის ინდოეთის სტატუსის შეცვლა იმ ნაწილში, რომელიც ეხებოდა იმ ტერიტორიებს, სადაც პუშტუნთა ტომები ცხოვრობდნენ, 1949 წელს გააუქმა ხელშეკრულება დიდ ბრიტანეთთან, სადაც პუშტუნთა ტერიტორიები ჩართული იყო ბრიტანეთის ინდოეთის შემადგენლობაში, ანუ ფაქტობრივად, უარი განაცხადა ავღანეთ-პაკისტანის საზღვრის ცნობაზე.

აფრიკის სახელმწიფოების უარი, ეცნოთ კოლონიური საზღვრები ერთი მხრივ განპირობებული იყო ამ ხალხების კულტურული, ეთნიკური და სხვა სახის მჭიდრო ისტორიული ურთიერთობებით, ასევე ამ ქვეყნების მმართველი წრეების მცდელობით, დეკოლონიზაციის პირობებში, გაეფართოვებინათ თავიანთი სახელმწიფოების ტერიტორიები. ზოგიერთმა მათგანმა ყოფილ მეტროპოლიასთან მოლაპარაკების საშუალებით მოახერხა კიდევ საზღვრების გაფართოება სხვა ქვეყნების ხარჯზე. ამის კარგი მაგალითია დასავლეთ საჰარა, ერიტრეა, დასავლეთ ირანი, სადაც არ ჩატარებულა რეფერენდუმი მათი ქვეყნის მომავალზე და ისინი სხვადასხვა პოლიტიკური მიზნების გათვალისწინებით ყოფილმა მეპატრონეებმა მათზე პრეტენზიის მქონე ქვეყნებს – მაროკოს, მავრიტანიას და ეთიოპიას დაუთმეს.

აფრიკის ქვეყნებისაგან განსხვავებით, აზიის სახელმწიფოებში ეროვნულ-განმათავისუფლებური მოძრაობა კოლონიური საზღვრების შენარჩუნების მოთხოვნით გამოდიოდა (ინდოეთი, ბირმა, ცეილონი და ა.შ) მიუხედავად ამისა საზღვრების შეცვლა მაინც მოხდა, რაც იქ არსებული რელიგიური დაპირისპირების მიზეზი გახდა. კერძოდ, მუსლიმანური ლიგის მოთხოვნამ, ისლამური სახელმწიფოს შექმნის შესახებ, ბრიტანეთის ყოფილი კოლონია- ინდოეთი ორ ნაწილად დაჰყო - ინდოეთის კავშირად და პაკისტანად.

უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ დეკოლონიზაციის პირობებში, მიუხედავად ზოგიერთი სახელმწიფოს ტერიტორიული ამბიციებისა, უმრავლეს შემთხვევებში ახლადგანთავისუფლებული სახელმწიფოების დიდმა ნაწილმა აღიარა კოლონიუ-

რი საზღვრების არსებობა. ისინი უარს ამბობდნენ კოლონიური საზღვრების გაუ-
რთოებასა და შეცვლაზე, რადგან მალე ყველამ დაინახა თუ რა შედეგმა მოჰყო-
ლოდა კონფლიქტს საზღვრების შეცვლის შესახებ (3), თანაც უნივერსალური საზღ-
ვლები მოდავე მხარეებს შორის დავის გადაწყვეტისა არ არსებობდა. ხოლო გაუ-
აზრებელ მოქმედებას შეეძლო ჩაეთრია ბევრი სახელმწიფო გაუთავებელ სამხედ-
რო კონფლიქტში. მიუხედავად ამისა, აზიისა და აფრიკის ზოგიერთი სახელმწიფო
ვერ აცდა ამ პრობლემას და იქ კონფლიქტები ახლაც მიმდინარეობს.

აფრიკის კონტინენტზე ახლადწარმოქმნილი ქვეყნების საზღვრების ურღვევო-
ბის შესახებ იურიდიული ნორმები პირველად დაფიქსირებულ იქნა 1964 წელს მი-
ღებულ აფრიკის ერთიანობის ორგანიზაციის დოკუმენტებში. მეორედ მსგავსი
დოკუმენტი მიიღეს მიუმხრობელ სახელმწიფოთა მეთაურების მეორე კონფერენცი-
აზე. ასე, რომ აფრიკის და აზიის სახელმწიფოების დიდმა ნაწილმა ვალდებულება
აიღო დაეცვა ის საზღვრები, რომელშიც ისინი არსებობდნენ დამოუკიდებლობის
მიღების მომენტში

მეორე მნიშვნელოვანი პრობლემა, რომელსაც აფრიკისა და აზიის სახელ-
მწიფოები თავიანთი არსებობის პირველივე წლებიდან წააწყდნენ იყო მოსახლე-
ობის ეთნოუმცირესობების მხრიდან თვითგამორკვევის უფლების მინიჭებისა და
საკუთარი სახელმწიფოს შექმნის მოთხოვნა. ასეთი მოთხოვნები ქვეყნის ეთნიკური
და კონფესიალური უმრავლესობის და მათი პოლიტიკური ლიდერების დიდ უკმა-
ყოფილებას იწვევდა. თავიანთი პოლიტიკური და ეკონომიური ინტერესებიდან გა-
მომდინარე, მათ მხარს უჭერდნენ ყოფილი მეტროპოლიებიც, რომელთა წაქეზე-
ბით ახლადწარმოქმნილი ქვეყნების მთავრობები დომინანტი ეთნოსის ზეწოლის
შედეგად ცდილობდნენ აქცენტი გაეკეთებინათ „ნაციონალური ერთობის“ იდეაზე,
რომელიც ფაქტობრივად გულისხმობდა ეთნო უმცირესობის ასიმილაციას და მის
უნიფიკაციას დომინანტ ეთნოსთან ენობრივი, რელიგიური და პოლიტიკური
თვალსაზრისით. ასეთი პოლიტიკა რა თქმა უნდა იწვევდა ეთნოუმცირესობების
პროტესტს, რომელიც შემდგომში გარკვეულ წილად დეზინტეგრაციულ პროცესებ-
ში გადაზრდილა.

აზიისა და აფრიკის პოლიეთნიკურ სახელმწიფოებში მთავარ პოლიტიკურ
და იდეოლოგიურ პოსტულატად აყვანილი არის „ერთიანი ნაციის“ პრინციპი, რომე-
ლიც არ ითვალისწინებს იმაზე მეტი ავტონომიური უფლებების მიცემას, რაც ამ
ქვეყნების კანონმდებლობით არის გათვალისწინებული, ხოლო დამოუკიდებელი სა-
ხელმწიფოს შექმნის მოთხოვნა აღქმული არის, როგორც გამოწვევა ცენტრალური
ხელისუფლებისა და მისი სტრუქტურების წინააღმდეგ. ცხადია, აზიისა და აფრი-
კის ყველა სახელმწიფოში, ევროპისაგან განსხვავებით, სადაც შესაძლებელია
პროსეპარასტისტული პარტიების საქმიანობა კანონმდებლობის ფარგლებში, სეპა-
რატისტული საქმიანობა კანონმდებლობით აიკრძალა. ამის გამო, აზიის და აფრი-
კის ქვეყნებში სეპარატიზმმა შეიარაღებული ბრძოლის ფორმები მიიღო.

სეპარატისტთა მიზნები ამ ქვეყნებში იყო და არის პოლიეთნიკური სახელ-
მწიფოდან გარკვეული ტერიტორიის გამოყოფა, რომელიც ეთნოუმცირესობას უკა-
ვია, სადაც ის უმრავლესობას შეადგენს რელიგიური თუ ენობრივი თვალსაზრი-
სით. თავიანთი მოთხოვნების დასასაბუთებლად ისინი აქტიურად იყენებენ გაეროს
დოკუმენტებს, რომელიც ხალხთა უფლებებს შეეხება. მიუხედავად ამისა, მათი
მცდელობა უმრავლეს შემთხვევაში არეუქმურია, რადგან საერთაშორისო თანამე-
გობრობა, საერთაშორისო ხასიათის ვალდებულებებიდან გამომდინარე, არ სცნობს
ასეთ მოთხოვნებს. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ სეპარატისტული მოძრაობები ყო-
ველთვის დაკავშირებულია მეზობელი სახელმწიფოების გარკვეულ ინტერესებთან,
ან პოლიტიკურ დაძაბულობასთან რეგიონში. მაგალითად ისრაელს დიდი ხნის

განმავლობაში გართულებული ურთიერთობა ჰქონდა მეზობელ არაბულ სახელმწიფოებთან და ეხმარებოდა სეპარატისტულ მოძრაობას სუდანში, ასევე ეხმარებოდა ეთიოპიის იმპერატორის რეჟიმს ადგილობრივი სეპარატისტების წინააღმდეგ. მსგავსი მდგომარეობაა ირანსა და ერაყს შორის ქურთი სეპარატისტების მიმართ საზღვრის ორივე მხარეს, რომლებიც მძევლად იქცნენ მათი პოლიტიკური ამბიციებისა. ასეთივე სიტუაციაა ინდოეთსა და შრი-ლანკას შორის, სადაც ორივე ქვეყანაში მცხოვრები თამილები იბრძვიან შრი-ლანკის ცენტრალური ხელისუფლების წინააღმდეგ და ა.შ.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ სეპარატისტულ მოძრაობებს აზიისა და აფრიკის ქვეყნებში დიდი ხნის ისტორიული საფუძვლები გააჩნია, რაც ზოგადად დაკავშირებულია პოლიეთნიკური ქვეყნების შიდა განვითარების პოლიტიკური თუ ეკონომიური ხასიათის პრობლემებთან, სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფების ბრძოლასთან პოლიტიკური ძალაუფლებისათვის და ა. შ; მაგრამ სეპარატისტულ გამოსვლებს ზოგიერთ შემთხვევებში გამართლება ნამდვილად აქვთ, გამომდინარე იმ ფაქტიდან, რომ მათი პოლიტიკური მოთხოვნები ეყრდნობა დისკრიმინაციულ პოლიტიკას ეროვნული უმცირესობების მიმართ, რადგან აზიისა და აფრიკის უმრავლეს ქვეყნებში პოლიტიკური ბელადები ერთპიროვნულად მართავენ ამ ქვეყნებს და სულაც არ აწუხებთ ევროპული ხასიათის დემოკრატიული ფასეულობები, რაც გასაკვირი არ უნდა იყოს, თუ მხედველობაში მივიღებთ ამ ხალხების ცნობიერებას და მენტალობას. ხშირ შემთხვევაში ამ ქვეყნებში სეპარატისტული ბრძოლა ბარბაროსულ ფორმებსღებულობს, რასაც ცენტრალური ხელისუფლების მხრიდან არაადეკვატური ზომების გამოყენება ახლავს თან.

აზიისა და აფრიკის ქვეყნებში არსებული სეპარატისტული მოძრაობების ასეთი ისტორიის ფონზე, მეტად საშიშ პრეცედენტად შეიძლება ჩაითვალოს კოსოვოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღიარება, რადგან ასეთი ცალმხრივი დამოკიდებულება პრობლემისადმი ხელ ფეხს უხსნის სეპარატისტული ტენდენციების გაძლიერებას არამარტო ევროპასა და პოსტსაბჭოურ სივრცეში, არამედ მთელ მსოფლიოში და განსაკუთრებით სეპარატიზმისათვის მეტად ნოყიერ გარემოში-აზიისა და აფრიკის სახელმწიფოებში.

ლიტერატურა:

1. Touval S. The oundary Politika of Idepedet Afrika. Camridge, 1972. გვ. 22-23.
2. Young C. Self-Determination Revisited: Hans Dekolonisation Closed the Qestion? Univ. of Wiskonsin, Medison. 1989. გვ. 9.
3. მუსულმანური ლიგა შეიქმნა
4. ამის კარგი მაგალითია ბრიტანეთის ყოფილი კოლონიის ინდოეთის გაყოფა ორ ნაწილად, რამაც დიდი მსხვერპლის გამოიწვია 1946-1949 წლებში. ამ სისხლიანმა მოვლენებმა ნათლად დაანახა ახლადწარმოქმნილ სახელმწიფოებს თუ რა შეიძლებოდა მოჰყოლოდა ასეთ დაპირისპირებას.
5. კანადაში, შოტლანდიაში, ბელგიაში, ესპანეთში კორსიკაზე ის პარტიები, რომლებიც მხარს უჭერენ თავიანთი მხარეების დამოუკიდებლობას ამ ქვეყნების პარლამენტში არიან წარმოდგენილი და მთავრობების ფორმირებაშიც კი მონაწილეობენ.

Summary

In the article there are discussed historical basics of separatism in the countries of Asia and Africa. The mentioned problem is mainly caused by some factors. Among them the leading factors are the issues of borders and territories, the problems of ethnical and religious minorities and so on. Separatist actions are often accompanied by terrible bloody attacks. Against this background the recognition of Kosovo's statehood must be considered quite terrible precedent, because the unilateral attitude towards this problem encourages the intensification of separative tendencies not only in Europe and the Post Soviet space but also in the whole world and especially in the profitable environment of the separatism – in the countries of Asia and Africa.

Омар Ардашелия

Сепаратизм в государствах современной Африки и Азии

Резюме

В статье рассмотрены исторические основы государств Азии и Африки. Эта проблема, в основном, обусловлена несколькими факторами. Ведущими являются вопросы границ и территорий, проблемы этнических и религиозных меньшинств и т.д.

Часто сепаратистские движения и выступления сопровождаются кровавыми стычками. На этом фоне опасным прецедентом можно считать признание независимости Косово, так как одностороннее отношение к проблеме усиливает сепаратистские тенденции не только в Европе и в постсоветском пространстве, но и во всем мире и, особенно, на такой благодатной почве для сепаратизма, как государства Азии и Африки.

ТОЛЕРАНТНОСТЬ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Исторически Азербайджан был территорией проживания многих народов, этнических групп. И сегодня одной из отличительных черт Азербайджана является полиэтничность, многонациональность страны. В настоящее время Азербайджан населяет более 80 этносов (1, с.111).

В Азербайджане никогда не было национальной, религиозной и расовой розни между людьми, азербайджанскому менталитету присущи такие качества, как толерантность, религиозная терпимость. Столетиями в условиях мира и спокойствия здесь жили представители разных религиозных течений.

Места поклонения, а также религия каждого народа священны. Как не существует народа без языка, так же и не существует народа без религии. И сегодня является реальностью то, что религия сыграла большую роль в формировании сознательного мышления народов. Исторически все религии дарили людям только чистоту, патриотизм и человеколюбие.

С давних времен по сегодняшний день к религии было особое отношение, как к государственной надстройке. В рамках времени менялись характерные особенности государства, его общественно-политический строй, но отношение к религии народа, к его вероисповеданию не менялось, потому что религия сыграла значительную роль в формировании художественного, эстетического, нравственного, философского, экономического самосознания. Но, к сожалению, после установления советской власти в Азербайджане началась невиданная агрессия против многовековой религии народа, которая с каждым годом приобретала новые формы, с каждым годом усиливалась и ужесточалась. В результате за 70 лет минувшего столетия в области изучения общественной мысли, философии, истории, культуры религия в основном оценивается как безосновательный критерий отсталости, общекультурные и нравственные ценности которого понижались с течением времени. В области культуры, общественного сознания и нравственности осознание роли религии означает осознание самой истории (2, с.9).

Одностороннее отношение к духовно-нравственному наследию в нашей семидесятилетней истории не может не вызвать сожаления. Такое отношение преследовало цели утратить народную память, «манкуртизировать» народ. В советский период не только в Азербайджане, но и во всем бывшем Советском Союзе религия была забытой, заброшенной сферой духовной жизни, а в сознании людей имело место равнодушное отношение к ней.

В 1917 году после Октябрьской революции к религии и религиозным организациям, к церквям, мечетям, синагогам, святыням, местам народного поклонения и т.д. внезапно начали применяться административно-властные насильственные меры (2, с.156).

В итоге в советском государстве развились огромные противоречия в отношении религии. Религия была провозглашена воплощением «мракобесия, отсталости», а религиозные деятели характеризовались как «невежественные консерваторы».

После приобретения Азербайджаном суверенитета отношение молодой республики к религии в корне изменилось. Религиозные убеждения, воззрения, подавленные в советский период, стали свободно развиваться в новом демократическом обществе. С первого дня суверенности на государственном уровне начали проявлять гуманистическое отношение к свободе совести народа.

Сегодня Азербайджан - демократическое государство, в котором создаются все условия для представителей различных религий и религиозных течений. Сегодня в нашей стране между государством и религией существует сотрудничество, в основе которого лежит значимость религии как одной из основных духовных ценностей, использование религии в высоконравственном и духовном формировании людей. Вышеуказанное отношение является причиной понимания, осознания, видения, что такое свобода, реальная гражданская свобода.

В статье «О свободе вероисповедания» (2, 48 статья) Конституции Азербайджанской Республики, принятой 12 ноября 1995 года, была закреплена свобода вероисповедания (4, с.15). Этот закон является и гуманистическим, и демократическим. Эти законы создают условия как для религиозной терпимости, так и для укрепления толерантности.

Неизбежной реальностью сегодня является то, что Азербайджан исторически защищал и берег эту толерантность как зеницу ока. У нас свободно функционируют многие мировые религии: христианство, иудаизм, зороастризм и свободно действуют разные религиозные группы. Толерантность присуща природе азербайджанцев, их менталитету. В каждом регионе Азербайджана вы сможете найти приверженцев Исы (Иисуса), Мусы (Моисея), Ибрагима (Авраама), Сулеймана (Соломона). Азербайджанцы называют своих детей именами святых всех мировых религий.

Одной из прогрессивных мировых демократических ценностей, пропагандируемых на сегодняшний день, является толерантность, религиозная терпимость, характерное качество, веками присущее азербайджанскому народу и являющееся для других народов образцом, примером. Наряду со всем этим следует еще раз отметить, что национальная терпимость, атмосфера толерантности, существующая в нашей стране, соответствуя государственно-религиозной концепции известного государственного деятеля Гейдара Алиева, более укрепилась и превратилась в приоритетное направление государственной политики. Благодаря Гейдару Алиеву «толерантность относится ко многим чертам человеческих качеств и процессов, протекающих в человеческом обществе, так же межгосударственных, межнациональных, межрелигиозных процессов. Это означает взаимную терпимость религий, это также означает терпимость к их обычаям, духовности» (5, с.165).

Реалии каменного века свидетельствуют о том, что толерантность внутри общества не развивается без взаимопонимания государств. И поэтому необходимо объединение всеобщих усилий во имя спасения человечества в нашем беспокойном мире, полном бесконечных противоречий, противостояний.

В суверенной Азербайджанской Республике сотрудничество разных религиозных деятелей может считаться подлинным примером для миллионов людей. На сегодняшний день в нашей стране руководители мусульманской, христианской, в том числе иудейской религиозных общин продолжают многовековые традиции религий единого Создателя, сообща разделяют печали и радости всего человечества.

На мероприятия государственной значимости, в том числе на конференции и собрания, приглашаются руководители разных религиозных общин, они участвуют в

общественно-политической жизни нашей республики. Азербайджан, возможно, является единственным пространством в мире, в котором в мечетях, на мусульманских собраниях участвуют христиане и иудеи, а в их мероприятиях взаимно участвуют мусульмане. Проблемы каждой из сторон решаются вовремя и в надлежащем порядке со стороны государства, никакой обособленности нет. Поэтому с полной ответственностью можно сказать, что ни в какой из стран мира представители трех религиозных конфессий не сотрудничают столь рационально.

В Азербайджане с 1999 года празднуется День Международной Толерантности. В этом мероприятии участвуют руководители религиозных общин, представители Государственного Комитета по работе с Религиозными сообществами, ученые-теологи, представители общественности. Президент страны по поводу Дня Толерантности посылает поздравительное письмо участникам собрания. Собрания проходят всегда в деловой атмосфере, принимаются действенные меры для решения многих проблем.

Каждый год руководитель Азербайджанского государства Гейдар Алиев поздравлял религиозные общины по случаю национально-религиозных праздников, желал успехов в их деятельности. Эта традиция продолжается и сегодня достойным преемником великого общенационального лидера. Президент Азербайджанской Республики господин Ильхам Алиев поздравил азербайджанцев с праздником Рамазан, православную христианскую общину с праздником Пасхи, также с новым годом Рош-ха-Шана иудейскую общину Азербайджана (6, с.31).

В поздравительных письмах отмечается, что христиане и иудеи, проживающие веками в Азербайджане, являются неразрывной частью нашего народа и общества. Как христиане, так и иудеи были всегда рядом с азербайджанским народом, разделяли с ним горе и радость. Представители христианской и иудейской общины во всех отраслях экономической, социально-культурной и общественно-политической жизни как полноправные граждане нашей страны способствуют информированию мировой общественности о событиях в Азербайджане, оказывают достойную помощь развитию международных связей нашей страны.

Все это, прежде всего, подтверждает, что в Азербайджанской Республике государство оказывает попытки в урегулировании религиозной ситуации в стране. Это действительно является и правом, и обязанностью государства. Только основное в этой проблеме - это определение качества урегулирования и его механизма.

Для этого существует множество моделей в мире: Западная, Турецкая, Российская и др. После восстановления Азербайджанского суверенитета нам были предложены эти модели. В урегулировании государственно-религиозных отношений в Азербайджане ни одна из этих моделей не была принята за основу, потому что в нашей стране существует более приемлемая модель: азербайджанская. На сегодняшний день является действительностью то, что с точки зрения обеспечения свободы совести азербайджанский опыт является самым лучшим образцом-моделью (8 ноября 2006 г., с.18). Иными словами, имеет место необходимость в усвоении не результатов чужих моделей, а в усвоении другими странами и народами азербайджанского опыта. В настоящее время Азербайджан является одной из образцовых стран, возможно, он является одной из первых стран. В Азербайджане существует нормальная, никого не беспокоящая обстановка религиозной терпимости, свободы вероисповедания для каждого гражданина в то время как в мире усиливается религиозная обособленность, создание религиозных конфликтов, идущих «сверху».

По этому поводу Патриарх Московский и всея Руси Алексей II сказал: «Мировая власть и констективная деятельность традиционных религиозных общин были созданы на основе взаимного общения, в Азербайджанской Республике редкая модель государственно-религиозных отношений нашла свое отражение. Я утверждаю, что в этой области накопленный Азербайджаном опыт должен изучаться и анализироваться» (8 ноября 2006, с.16).

В Азербайджане гарантом свободы совести и вероисповедания является государство. Это особо было отмечено в письме Президента Азербайджана господина Ильхама Алиева, адресованном конференции «Азербайджан - образец толерантности», проведенной 16 ноября 2007 года в Баку: «В Азербайджане представители различных наций и религий живут одной семьей. Это имеет важное значение для развития нашей страны. Это, с одной стороны, является чувством, исходящим из всех людских сердец, своего рода требованием, с другой стороны - это деятельность религиозных деятелей и, конечно же, государственная политика» (9 июля 2007 г., с.13). Все вышеперечисленное наглядно демонстрирует, что на сегодняшний день толерантность является реальностью повседневной жизни в Азербайджане.

Литература:

1. Гейдар Алиев и политика в области религии в Азербайджане: реальность и перспективы. Материалы международной конференции. Баку, 2007.
2. Шейхулислам А.Пашазаде. Ислам на Кавказе (на азерб. языке). Баку, 1991.
3. Там же.
4. Конституция Азербайджанской Республики. Баку, 1996.
5. Алиев Г.А. Религия - национально-духовное достояние народа (на азерб. языке). Баку, 1999.
6. Государство и религия. Журнал (на азерб. языке), ноябрь, 2006.
7. «Азербайджан». Газета (на азерб. языке), 16 ноября 2007.
8. Государство и религия. Журнал (на азерб. языке), июль, 2007, стр.16
9. Алиев Г.А. Азербайджан на разделе XXI века и третьего тысячелетия (на азерб. языке). Баку, 2001.
10. Алиев Г.А. Наша независимость вечна (на азерб. языке). Баку, 1997.
11. Гулузаде М.Н. Отношения государство-религия в Азербайджане (1920-1991).

Musa Guluzade

Tolerance in Azerbaijan

Summary

Historically Azerbaijan was territory of residence for many people and ethnic groups. And today the situation is the same. And today one of distinctive features of Azerbaijan is politically ethnic and multinational nature of the population of the country. Now Azerbaijan is occupied by more than 80 ethnical groups .

In Azerbaijan never was national, religious and racial break between people. Qualities like tolerance and religious tolerance are inherent in the Azerbaijan mentality. Centuries in the conditions of the world and calmness there lived representatives of various religious trends.

მუსა გულუზადე

ტოლერანტობა აზერბაიჯანში

რეზიუმე

ისტორიული აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე სხვადასხვა ეროვნებისა და ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლები ცხოვრობდნენ. დღესაც აზერბაიჯანის ერთ-ერთი გამორჩეული თავისებურება არის პოლიეთნიკურობა, ქვეყნის მრავალეროვნება. ამჟამად ქვეყანაში 80-ზე მეტი ეთნოსი ცხოვრობს.

აზერბაიჯანში არასოდეს ყოფილა ეროვნული, რელიგიური და რასობრივი შუღლი ადამიანებს შორის. აზერბაიჯანული მენტალიტეტისათვის დამახასიათებელია ტოლერანტობა, რელიგიური შემწყნარებლობა. საუკუნეების მანძილზე აქ სხვადასხვა რელიგიის უამრავი წარმომადგენელი ცხოვრობდა.

Шафаг Ахмедова

(Азербайджан)

К ВОПРОСУ О ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ

Государственная власть - сложное, многоплановое и противоречивое явление. Отчасти поэтому наука не выработала единой точки зрения на его понятие и принципы. Не существует и целостной общепризнанной теории государственной власти, да и власти вообще. Реальные проявления этого феномена продолжают, как справедливо заметил Мишель Фуко, слова которого приводит В.А. Подорога, «оставаться чем-то загадочным, неопознанным, даже демоническим». Истоки научного понимания власти заложены в значениях этого термина, которое воспроизводится в словарях русского языка. Так, в словаре Ожегова власть трактуется как «право, сила и воля над чем-то, свобода действий и распоряжений, начальствование, управление, начальство, начальник или начальники» (1).

Власть появилась с возникновением человеческого общества и будет в той или иной форме всегда сопутствовать его развитию. Еще Аристотель утверждал в своей работе «Политика», что властный механизм необходим для регулирования «общения между людьми», поскольку «верховная власть повсюду связана с порядком государственного управления...»

Власть в рамках выполняемых функций порождает отношения распоряжения и подчинения, направленные, прежде всего на поддержание и воспроизводство сложившегося порядка, зафиксированного в конституции, законах и других нормативных актах, и требует обязательного исполнения без исключений.

В обществе власть осуществляет политическое руководство, в то же время она несет перед ним конституционную и нравственную ответственность, которая наступает при невыполнении обязанностей, злоупотреблении правами.

Власть в обществе бывает различной. Ее можно рассматривать в зависимости от областей, в которых она проявляется. По этому основанию можно выделить такие разновидности власти, как экономическая власть, идейная власть, семейная власть, политическая власть.

Государственная власть является разновидностью социальной власти. Она отличается от иных видов социальной власти наличием двух отличительных черт (которые и определяют ее признаки):

1. Монополия на издание общеобязательных велений;
2. Монополия на применения государственного принуждения.

Признаками государственной власти являются:

- Всеобъемлющий характер (универсальность). Означает, что государственная власть распространяется на всю территорию и на все население государства, на всех лиц, находящихся на этой территории.

- Государственная власть имеет возможность законно применять принуждение.

- Прерогатива государственной власти. Означает, что государственная власть может разрешить, приостановить, запретить, признать ничтожным проявление любой иной власти на своей территории.

- Структурированность государственной власти. Государственная власть проявляется вовне в виде особого аппарата, в котором все органы связаны между собой иерархической соподчиненностью. Это внешняя сторона структурированности. Кроме этого, каждый орган имеет определенную жесткую структуру: состоит из органов и должностных лиц, связанных между собой иерархической соподчиненностью. Это внутренняя структура органов государства означает внутреннюю сторону структурированности государственной власти.

- Государственная власть имеет особые каналы для передачи своих велений, которых нет у иных властей и особые средства воздействия на население, которых нет у иных властей (систему исправительных учреждений, милицию, внутренние войска и т. д.).

- Государственная власть - всегда авторитет. Авторитет определяется различными факторами, чаще всего - это насилие, принуждение, но может быть и подлинный авторитет.

- Государственная власть связана с правом, она обладает монополией на правотворческую деятельность, а право - самый эффективный регулятор общественных отношений.

Структуру государственной власти составляют:

1. Субъект (государство в лице его органов);
2. Объект (подвластные, население государства);

Любое общество нуждается в управлении, согласовании деятельности разных людей и социальных групп ради достижения общих целей. Власть – одна из основных форм управления, которая отличается от других тем, что осуществляется путем подчинения одних людей другими.

Особенностью государственной власти является и то, что её субъект и объект обычно не совпадают, властвующий и подвластные чаще всего отчётливо разделены. В обществе с классовыми антагонизмами властвующим субъектом выступает экономически господствующий класс, подвластными – отдельные лица, социальные, национальные общности, классы. В демократическом обществе возникает тенденция сближения субъекта и объекта власти, ведущая к их частичному совпадению. Диалектика этого совпадения состоит в том, что каждый гражданин является не только подвластным; как член демократического общества он в праве быть индивидуальным первоносителем и источником власти. Он имеет право, да и должен активно участвовать в формировании выборных (представительных) органов власти, выдвигать и выбирать кандидатуры в эти органы, контролировать их деятельность, быть инициатором их роспуска, реформирования. Право и долг гражданина – участвовать в принятии государственных, региональных и других решений через все виды непосредственной демократии. Словом, при демократическом режиме нет и быть не должно только властвующих и только подвластных. Даже высшие органы государства и высшие должностные лица имеют над собой верховную власть народа, являются одновременно объектом и субъектом власти.

Государственная власть реализуется через государственное управление – целенаправленное воздействие государства, его органов на общество в целом, те или

иные его сферы (экономическую, социальную, духовную) на основе познанных объективных законов для выполнения стоящих перед обществом задач и функций.

Государственная власть может быть слабой или сильной, но, лишенная организованной силы, она теряет качество государственной власти, так как становится неспособной провести волю властвующего субъекта в жизнь, обеспечить законность и правопорядок в обществе. Государственную власть не без оснований называют центральной организацией силы. Правда, любая власть нуждается в силе авторитета: чем глубже и полнее власть выражает интересы народа, всех слоев общества, тем больше она опирается на силу авторитета, на добровольное и сознательное подчинение ей. Но пока существует государственная власть, будут у неё и предметно-материальные источники силы – вооруженные организации людей или силовые учреждения (армия, полиция, органы государственной безопасности), а также тюрьмы и другие принудительные вещественные придатки. Организованная сила обеспечивает государственной власти принудительную способность, является её гарантом. Но она должна направляться разумной и гуманной волей властвующего субъекта. Применение всей наличной силы имеет безусловное оправдание при отражении агрессии извне или пресечении преступности.

Таким образом, государственная власть есть концентрированное выражение воли и силы, мощи государства, воплощенное в государственных органах и учреждениях. Она обеспечивает стабильность и порядок в обществе, защищает его граждан от внутренних и внешних посягательств путём использования различных методов, в том числе и государственного принуждения и военной силы.

Субъектом государственной власти, как уже отмечалось, могут быть социальные и национальные общности, классы, народ, от имени которого действуют органы государства. Объектом власти являются индивиды, их объединения, слои и общности, классы, общество.

Суть властеотношений заключается в том, что одна сторона – властвующий – навязывает свою волю, обычно возведенную в закон и юридически обязательную, другой стороне – подвластным, направляет их поведение и действия в русло, определенное правовыми нормами (10).

Перечислим особые свойства государственной власти:

1. Силой, на которой она базируется, является государство: никакая другая власть подобными средствами воздействия не располагает.

2. Государственная власть публична. В широком смысле публичной, т.е. общественной, является всякая власть. Однако в теории государства в эту характеристику традиционно вкладывается иной, специфический смысл, а именно то, что государственная власть осуществляется профессиональным аппаратом, отделенным от общества как объекта власти.

3. Государственная власть суверенна, что означает ее независимость извне и верховенство внутри страны. Верховенство государственной власти, прежде всего, состоит в том, что она выше власти всех других организаций и общностей страны, все они должны подчиняться власти государства.

4. Государственная власть универсальна: она распространяет свою силу на всю территорию и на все население страны.

5. Государственная власть обладает прерогативой (исключительным правом) на издание общеобязательных правил поведения – юридических норм.

Особо остановимся на таком свойстве государственной власти как суверенитет. Суверенитет государственной власти внутри страны выражается:

- в единстве и распространении государственной власти на все население и общественные организации страны;
- в общеобязательности решений органов государства на его территории и в пределах экстерриториальности (например, для граждан и учреждений, находящихся за границей);
- в прерогативе, т.е. возможности отмены и признания ничтожным любого проявления другой общественной власти;
- в исключительных полномочиях государства на самостоятельное издание, санкционирование и применение общеобязательных норм и иных предписаний, выраженных в нормативных актах (законах, указах, постановлениях, приказах и т.д.), решениях судов, органов управления и иных государственных учреждений.

Арсенал методов реализации государственной власти достаточно разнообразен. В современных условиях значительно возросла роль методов морального и особенно материального стимулирования, используя которое государственные органы воздействуют на интересы людей и тем самым подчиняют их своей властной воле.

Принципы разделения властей – это рациональная организация государственной власти в демократическом государстве, при которой осуществляются гибкий взаимоконтроль и взаимодействие высших органов государства как частей единой власти через систему сдержек и противовесов (10).

Власть портит людей, бесконтрольная же власть портит вдвойне. Пожалуй, самый трудный вопрос заключается в том, как обеспечить контроль за деятельностью высших органов государства, ибо над ними невозможно учредить какую-то контролирующую инстанцию, не ущемив их статуса и престижа. В противном случае они автоматически утратят качество высших, превратятся в подконтрольные органы. Ответ на этот вопрос дал принцип разделения властей, над разработкой которого трудились многие философы, но особая заслуга здесь принадлежит Дж. Локку с его произведением «Два трактата о государственном правлении» (1690) и Ш. Монтескье с его произведением «Трактат о разделении властей» (1748) (7).

Суть данного принципа состоит в том, что единая государственная власть организационно и институционально подразделяется на три относительно самостоятельные ветви – законодательную, исполнительную и судебную. В соответствии с этим и создаются высшие органы государства, которые взаимодействуют на началах сдержек и противовесов, осуществляя постоянно действующий контроль друг за другом. Как писал Ш. Монтескье, «чтобы не было возможности злоупотреблять властью, необходим такой порядок вещей, при котором различные власти могли бы взаимно сдерживать друг друга». Это дает им следующие достоинства: а) деятельность государственных органов является специализированной и профильной; в) система разделения властей позволяет обеспечивать стабильную работу государственной власти, так как каждый занимается своим делом.

Ну и в этом случае есть свои отрицательные черты разделения государственной власти: а) здесь проблемы решаются дольше; б) система разделения властей имеет разделение ответственности; в) во многих странах ветви власти находятся в постоянной связи между собой.

Высшие органы государства, действующие на основе указанного принципа, обладают самостоятельностью. Но среди них все же должен быть лидирующий орган, иначе между ними возникает борьба за лидерство, которая может ослабить каждую из ветвей власти и государственную власть в целом. Создатели учения о разделении властей полагали, что лидирующая роль должна принадлежать законодательным (представительным) органам.

Одним из важнейших вопросов является и соотношение законодательной, исполнительной и судебной власти, а также действительно действующая система сдержек и противовесов. Для более полного и точного, современного понимания государственной власти её характеристику, данную в нашей основной работе, следует дополнить указанием на сочетание в ней классового и общечеловеческого начал. Будучи человечески обусловленной властью определённого класса (или народа), она вместе с тем учитывает интересы всех слоёв населения, их стремление не только к согласию, компромиссу; отражает реальную социальную – политическую структуру общества, тенденции его развития.

Как уже отмечалось выше, государственная власть состоит из трёх относительно самостоятельных ветвей, каждая из которых имеет своё юридическое обоснование. Эти ветви – законодательная, исполнительная и судебная – обособились как три основополагающие институционально-правовые формы публично-властной деятельности.

Законодательная ветвь государственной власти в официальной форме устанавливает правовые нормы, общие правила, определяющие меру свободы человека в обществе и государстве. В частности, законодатель устанавливает правила применения политической силы, необходимого и допустимого с точки зрения обеспечения свободы, безопасности, собственности. К числу представительных (законодательных) государственных органов относятся законодательные органы власти. Они формируются путём их избрания населением страны, действуют от его имени и ответственны перед ним. При демократическом государственном строе высшим представительным и законодательным органом на данный момент считается парламент, он и реализует законодательную власть.

Исполнительная власть воплощает в себе принудительную силу государства. Это система органов, обладающих, в частности, полицейскими полномочиями, способных осуществлять организованное принуждение вплоть до насилия. Эти полномочия должны быть правомочиями, т.е. должны быть установлены законом для обеспечения свободы, безопасности, собственности.

Исполнительная власть, олицетворяемая президентом и правительством, должна быть подзаконной. Её главное предназначение – исполнение законов, их реализация. В подчинении исполнительной власти находится большая сила – чиновничий аппарат, «силовые» министерства и ведомства. Всё это составляет объективную основу для возможной узурпации всей полноты государственной власти как раз органами исполнительной власти.

Самой высокой степенью независимости призвана обладать судебная власть (органы правосудия). Особая роль суда обусловлена тем, что он – арбитр в спорах о праве. Судебная власть разрешает споры о праве, устанавливает право (права и обязанности) в конкретных ситуациях, для конкретных субъектов. В частности, судебные решения позволяют или предписывают правовые меры государственного принуждения в отношении конкретных субъектов.

Разделение властей означает, что органы законодательной, исполнительной и судебной власти самостоятельны в пределах своей компетенции и не могут вмешиваться в компетенцию друг друга. В то же время компетенция этих органов такова, что они не могут действовать изолированно, и государственная власть осуществляется в процессе кооперации трёх её самостоятельных ветвей: деятельность законодателя не принесёт желаемого результата без соответствующей деятельности исполнительной и судебной власти, осуществление правосудия невозможно без власти законодательной и судебной и т.д. Кроме того, во взаимоотношениях ветвей власти должны быть сдержки и противовесы, не позволяющие каждой из ветвей власти выходить за пределы её компетенции и, наоборот, позволяющие одним ветвям власти удерживать другие в рамках компетенции.

Принцип разделения властей в той или иной мере проводится в жизнь во всех демократических странах. Его плодотворность определяется многими факторами. Во-первых, реализация этого принципа неизбежно приводит к разделению труда между органами государства, в результате чего обеспечивается повышение эффективности их деятельности, создаются условия для роста профессионализма их работников. Во-вторых, данный принцип позволяет решить сложнейшую проблему – создать непрерывно действующий конституционный взаимоконтроль высших органов государства, чем предупреждаются сосредоточение власти в руках одного из органов и установление диктатуры. Наконец, в-третьих, умелое использование принципа разделения властей взаимоусиливает высшие органы государства и повышает их авторитет в обществе.

Вместе с тем рассматриваемый принцип открывает немалые возможности для негативных последствий. Нередко законодательные и исполнительные органы стремятся переложить друг на друга ответственность за неудачи и ошибки в работе, между ними возникают острые противоречия.

Итак, мы рассмотрели понятие государственной власти, её сущность, структуру, функции и основные её признаки. Анализ всего вышеперечисленного позволяет сделать вывод о том, что политическая или – что одно и то же – государственная власть – это такая разновидность общественной власти, которая или осуществляется непосредственно самим государством, или делегирована, или санкционирована им, то есть проводится от его имени, по его уполномочию и при его поддержке.

Рассматривая вопрос о соотношении терминов «политическая власть», мы пришли к выводу, что политическая власть в собственном смысле этого слова и есть власть государственная, на наш взгляд, проводить некую черту между этими понятиями возможно, но полностью противопоставлять эти термины вряд ли можно.

Обобщая основные, характерные черты государственной власти, мы пришли к выводам, что ей присущи следующие признаки: классовый характер, опора на возможность государственного принуждения, не совпадает непосредственно с её населением, учреждение государственной власти соотносится с разделением населения по территориальному признаку. По сути, признаками государственной власти можно считать и то, что она является высшей, единой и неделимой, не может допустить конкуренции другой власти в отношении тех же лиц в пределах территории государства, она способна сделать свою волю мотивом поведения других лиц.

На основе данного исследования можно сделать вывод, что на сегодняшний день государственная власть и её структура действуют в демократических государствах. Государственная власть является органом осуществления власти в стране, которая

выполняется через систему органов власти. На сегодняшний день существует множество споров на тему государственной власти. Множество учёных, юристов-теоретиков и практиков ведут бесконечные дискуссии на тему государственной власти, но каких-либо новых путей решения проблем не найдено. Данная тема в учебных изданиях разных авторов и учёных излагается по-разному. Из этого можно сделать вывод, что тема государственной власти ещё не полностью изучена.

Литература:

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка. М., 1984.
2. Гегель Г.В. Политические произведения. М., 1978.
3. Корельский В.М. Теория государства и права. М., 2000.
4. Локк Дж. Избранные произведения. В 2т. Т.2. М., 1962.
5. Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права. 1997.
6. Монтескьё Ш. Избранные произведения. М., 1955.
7. Проблемы общей теории права и государства. Учебник для вузов. Под общей редакцией академика РАН, доктора юридических наук, проф. В.С. Нерсисянца. М., 2001.
8. Вебер М. Избранные произведения. М., 1990.
9. Власть силы, сила власти. Сборник научных трудов. Под ред. И.А. Исаева. М., 1994.
10. Л. Спиридонов. Теория государства и права. Учебник для вузов. М., 1998.
11. Пикулькин. Система государственного управления: Учебник для ВУЗов. М., 2000.
12. Теория государства и права в вопросах и ответах: учебно-методическое пособие. М., 1999.
13. А.А. Дегтярев. Политическая власть как регулятивный механизм социального общения. Полис: политические исследования. 1996. № 3.
14. Громыко Ю.Б. Легитимность и власть // *Российское аналитическое обозрение*. 1996, №2.

Shafag Akhmedova

To a Question on the Government Power

Summary

For today the government power and its structure operate in the democratic states. The government power is body of realisation of the power in the country which is carried out through system of authorities. For today there is a set of disputes on a government power theme. The set of scientists, lawyers-theorists and experts conduct infinite discussions on a government theme, but any new ways of the decision of problems is not found. The given theme in educational editions of different authors and scientists is stated differently. From this it is possible to draw a conclusion that the government power theme is not completely studied yet.

შაფაგ ახმედოვა

სახელმწიფოებრივი ხელისუფლების შესახებ

რეზიუმე

სახელმწიფო ხელისუფლება არის რთული, მრავალგანზომილებიანი და წინააღმდეგობრივი ცნება. ნაწილობრივ ამიტომაც მეცნიერებაში არ არის ერთიანი თვალსაზრისი მისი ცნებებისა და პრინციპების შესახებ. არ არსებობს აგრეთვე მთლიანი, საყოველთაოდ მიღებული თეორია სახელმწიფოებრივი ხელისუფლებისა და ზოგადად ხელისუფლების შესახებ. ამ ფენომენის რეალური დახასიათება შეიძლება ვ.ა. პოდოროგას სიტყვებით, იგი “რჩება რაღაც იდუმალ, შეუცნობელ, დემონურ” მოვლენადაც კი.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუცია

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ მიუხედავად თურქეთის ხანგრძლივი ბატონობისა, აჭარის, საქართველოს ამ ძირძველ მიწაზე მცხოვრებმა ქართველმა მოსახლეობამ შეინარჩუნა თავისი მშობლიური ქართული ენა, თავისი ყოფა, კულტურა და ეროვნული თვითშეგნება.

კომუნიტურმა პარტიამ და საბჭოთა მთავრობამ აჭარის მოსახლეობის რელიგიის, ადათისა და სხვა სპეციფიკათა მომიჯნავეებით საჭიროდ ჩათვალეს აჭარის მოსახლეობისათვის ავტონომიის მინიჭება. მიუხედავად აჭარის მოსახლეობის გარკვეული ნაწილისა და განსაკუთრებით აჭარის მეჯლისის დიდი წინააღმდეგობისა, საქართველოს რესპუბლიკამ მაინც მოახერხა 1921 წლის 16 ივლისის დეკრეტით შეექმნა აჭარის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა (1).

აჭარის ავტონომიურ საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკას 1937 წლამდე თავისი კონსტიტუცია არ ჰქონია. მართალია, აჭარის ცენტრალურმა ადმინისტრაციულმა კომიტეტმა (კაკ-მა) 1923 წელს შეიმუშავა კონტიტუციის პროექტი, მაგრამ იგი საბჭოების ყრილობაზე არ განხილულა. ასევე, 1930 წელს იყო მცდელობა კონსტიტუციის პროექტის შემუშავებისა, მაგრამ ეს საქმეც ვერ მივიდა ბოლომდე. ასე რომ, აჭარის ასსრ პირველი კონსტიტუცია მიღებულ იქნა 1937 წელს (2).

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის დღეს მოქმედი კონსტიტუცია მიღებულია აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს მიერ 2008 წლის 20 თებერვალს, რომელიც დამტკიცებულ იქნა საქართველოს პარლამენტის მიერ ორგანული კანონით 2008 წლის 15 ივლისს. კონტიტუცია ამოქმედდა 2008 წლის 4 აგვისტოდან. კონსტიტუცია შედგება პრეამბულის (შესავლის), 6 თავისა და 48 მუხლისაგან. კონსტიტუციის პირველი თავი ეხება ზოგად დებულებებს, მეორე თავი ეთმობა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლეს საბჭოს, მესამე – მთავრობას, მეოთხე – ბიუჯეტს და ფინანსებს, მეხუთე – კონსტიტუციის მიღებისა და გადასინჯვის წესს და მეექვსე – გარდამავალ დებულებებს.

ჩვენი მიზანი არ არის აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონტიტუციის შინაარსობრივად განხილვა. ეს აღემატება საჭურნალო სტატიის ფარგლებს. ჩვენ სურვილი გვაქვს რამდენიმე მოკრძალებული მოსაზრება გამოვთქვათ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ამ კონსტიტუციით განსაზღვრული უფლებბრივი მდგომარეობის შესახებ.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ დღეს მოქმედმა კონსტიტუციამ, რბილად რომ ვთქვათ, გარკვეულწილად შეზღუდა ავტონომიური რესპუბლიკის უფლებბრივი მდგომარეობა. აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას გააჩნია საკმაოდ შეზღუდული სამართლებრივი სტატუსი, რომლის შედარებაც საზღვარგარეთის ნებისმიერ ქვეყანაში არსებულ რომელიმე ტერიტორიული ერთეულის უფლებბრივ მდგომარეობასთან პრაქტიკულად შეუძლებელია. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას, მისი სამართლებბრივი სტატუსიდან გამომდინარე, ვერ განვიხილავთ ვერც ფედერაციის და ვერც დეკონცენტრირებული სახელმწიფო მმართველობის სისტემის სუბიექტად და, ასევე, ვერც თვითმმართველ ერთეულად. რის თქმის უფლებასაც გვაძლევს შემდეგი გარემოებები:

1. თუმცა, აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას გააჩნია თავისი კონსტიტუცია, ამ კონსტიტუციასთან ერთად მოქმედებს 2004 წლის 1 ივლისს მიღებული საქარ-

თველოს კონსტიტუციური კანონი „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსის შესახებ“, რომელიც იერარქიულად უფრო მაღლა დგას, ვიდრე აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუცია. აჭარის ა.რ. კონსტიტუციის მე-4 მუხლის პუნქტში ნათლადაა ნათქვამი, რომ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უფლებამოსილებათა საფუძვლებია საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს კონსტიტუციური კანონი „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსის შესახებ“ და ეს კონსტიტუცია. როგორც ვხედავთ, აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას, როგორც ტერიტორიულ ერთეულს გააჩნია თავისი კონსტიტუცია, მაგრამ ამასთან ერთად, მის ტერიტორიაზე მოქმედებს ცენტრალური ხელისუფლების მიერ მიღებული ნორმატიული აქტი, რომელიც მის კონსტიტუციაზე უფრო მაღალი იურიდიული ძალის მქონეა.

2. ამასთანავე, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის ძირითადი დებულებები მოლიანად და უცვლელადაა გადმოტანილი „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონიდან.

3. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციით ავტონომიური რესპუბლიკის განსაკუთრებულ გამგებლობას მიეკუთვნება კონსტიტუციის მიღება და მასში ცვლილებების შეტანა (3). აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციას დებულობს ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭო, მაგრამ იგი ძალაში შედის „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის დამტკიცების თაობაზე“ საქართველოს ორგანული კანონის ამოქმედებისთანავე (4). ე.ი. აჭარის ა.რ. კონსტიტუციას დებულობს აჭარის ა.რ. უმაღლესი საბჭო, მაგრამ იგი ძალაში რომ შევიდეს, ამოქმედდეს, ამისათვის აუცილებელია დამტკიცებულ იქნეს საქართველოს პარლამენტის მიერ. დავას არ უნდა იწვევდეს ის გარემოება, რომ კონსტიტუციის მიღების უფლება, მაშინ როდესაც მისი ამოქმედება და ძალაში შესვლა სხვაზე ადამოკიდებული, რეალური კი არა, ფიქტიური უფლებაა. მთავარი კანონის მიღების უფლება კი არ არის, არამედ მისი ძალაში შესვლის, მისი ამოქმედების უფლებაა. ამასთანავე, ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმ გარემოებასაც, რომ საქართველოს პარლამენტი აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციას ამტკიცებს ორგანული კანონით.

4. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის მე-2 მუხლის საფუძველზე იგი მოიცავს ტერიტორიას, რომლის ადმინისტრაციული საზღვრების შეცვლა დასაშვებია უმაღლესი საბჭოს სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორი მე-სამედის ინიციატივის საფუძველზე. მაგრამ საკითხს აჭარის ა.რ. უმაღლესი საბჭო საბოლოოდ ვერ წყვეტს, ვინაიდან, ამ საკითხზე გადაწყვეტილებას იღებს საქართველოს პარლამენტი საქართველოს ორგანული კანონით.

5. აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას აქვს თავისი კონსტიტუციით განსაზღვრული დროშა და გერბი. მაგრამ დროშასა და გერბში გათვალისწინებული უნდა იყოს საქართველოს სახელმწიფო დროშისა და გერბის ელემენტები. ამასთანავე, ავტონომიურ რესპუბლიკაში ოფიციალური ღონისძიებების ჩატარებისას სრულდება საქართველოს სახელმწიფო ჰიმნი და საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილ შემთხვევებში საქართველოს სახელმწიფო დროშასა და გერბთან ერთად გამოიფინება აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გერბიც (5).

6. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის მე-3 მუხლში ჩამოთვლილია იმ საკითხთა წრე, რომელიც განეკუთვნება აჭარის ა.რ.-ის განსაკუთრებულ გამგებლობას. როგორც ვხედავთ. ამ მუხლში ჩამოთვლილ საკითხთა გადაწყვეტის უფლება უნდა ჰქონდეს მხოლოდდამხოლოდ აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას, მაგრამ „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსის შესახებ“ საქარ-

თველოს კონსტიტუციური კანონის მე-7 მუხლის მე-2 პუნქტით თუ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა არ აწესრიგებს მის გამგებლობას მიკუთვნებული საკითხს, მისი მოწესრიგება შეუძლია საქართველოს უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოს თავისი კომპეტენციის ფარგლებში, საქართველოს ნორმატიული აქტით.

7. კონსტიტუციით აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭო არის წარმომადგენლობითი ორგანო, რომელიც თავისი კომპეტენციის ფარგლებში ახორციელებს საკანონმდებლო საქმიანობას, აკონტროლებს მთავრობის საქმიანობას და ასრულებს საქართველოსა და აჭარის ა.რ-ის კანონმდებლობით განსაზღვრულ სხვა უფლებამოსილებებს. (6) „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონი და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუცია უფლებას აძლევს საქართველოს პრეზიდენტს გარკვეულწილად ჩაიერიოს აჭარის ა.რ. უმაღლესი საბჭოს საქმიანობაში. ჯერ ერთი, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს არჩევნებს ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი. მეორე, ახალარჩეული უმაღლესი საბჭოს პირველის სხდომის თარიღს ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი. მესამე, საქართველოს პრეზიდენტი უფლებამოსილია დაითხოვოს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭო თუ: 1. მისი მოქმედებით საფრთხე შეექმნა ქვეყნის სუვერენიტეტს; 2. ქვეყნის მთლიანობას; 3. სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოთა კონსტიტუციურ უფლებამოსილებათა განხორციელებას; 4. ან/და იგი ვერ ახორციელებს „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონითა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციით მისთვის მინიჭებულ უფლებამოსილებებს; 5. აგრეთვე, თუ უმაღლესმა საბჭომ ზედიზედ ორჯერ არ დაამტკიცა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარის კანდიდატურა. როგორც ვხედავთ, საქართველოს პრეზიდენტს საკმაოდ ბევრი „საბაბი“ აქვს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს დათხოვნისათვის. ამასთანავე, ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმ გარემოებას, რომ უმაღლესი საბჭოს დათხოვნის შემთხვევაში, მის უფლებამოსილებას ახორციელებს დროებითი საპრეზიდენტო საბჭო, რომელსაც ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი.

8. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის 27-ე მუხლით აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობა არის აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის აღმასრულებელ ორგანო, რომელიც ახორციელებს აღმასრულებელ ხელისუფლებას. მთავრობა შედგება მთავრობის თავმჯდომარისა და მინისტრებისაგან. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი თანამდებობის პირია ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარე, რომელსაც ფაქტიურად თანამდებობაზე ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი. მართალია, კონსტიტუციით მთავრობის თავმჯდომარეს ამტკიცებს ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭო საქართველოს პრეზიდენტის წარდგინებით, მაგრამ ეს დამტკიცება ფორმალური ხასიათისაა, ვინაიდან, როგორც ზემოთ ავღნიშნეთ, თუ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესმა საბჭომ ზედიზედ ორჯერ არ დაამტკიცა მთავრობის თავმჯდომარის კანდიდატურა, საქართველოს პრეზიდენტი უფლებამოსილია დაითხოვოს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭო.

აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას სამინისტროების შექმნის უფლება აქვს მხოლოდ შემდეგ სფეროებში:

- ა) განათლების, კულტურის და სპორტის;
- ბ) სოფლის მეურნეობის;
- გ) ფინანსთა და ეკონომიკის;
- დ) ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის (7).

როგორც ვხედავთ, კონსტიტუციით ზუსტად არის განსაზღვრული თუ რომელ სფეროში შეუძლია სამინისტროების შექმნა აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას. რასაკვირველია, ეს იმას ნიშნავს რომ, ავტონომიურ რესპუბლიკას უნდა ჰქონდეს არ აქვს შექმნას სხვა სახის სამინისტროები. თუმცა, ეს არ იკმარეს და კონსტიტუციური კანონით ავტონომიურ რესპუბლიკას მკაცრად აუკრძალეს შინაგან საქმეთა სამინისტროს, სახელმწიფო უშიშროების სამინისტროს, თავდაცვის სამინისტროს ან გასამხედროებული ორგანოს შექმნა (8). აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე შეიძლება არსებობდეს მხოლოდ საქართველოს შესაბამისი ორგანოებისადმი დაქვემდებარებული შეიარაღებული ქვედანაყოფი, რომლის განლაგების, გადაადგილების და გამოყენების თაობაზე გადაწყვეტილებას იღებს საქართველოს უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო. ამასთანავე, მართალია, უმაღლეს საბჭოს მინისტრის კანდიდატურას დასამტკიცებლად წარუდგენს ავტონომიური რესპუბლიკის თავმჯდომარე, მაგრამ კანდიდატურა აუცილებლად შეთანხმებული უნდა იყოს საქართველოს შესაბამისი სამთავრობო დაწესებულების ხელმძღვანელთან.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობა იღებს დადგენილებებს და განკარგულებებს. საქართველოს პრეზიდენტს უფლება აქვს არა მარტო შეაჩეროს მთავრობისა და მთავრობის თავმჯდომარის აქტის მოქმედება, არამედ, გააუქმოს კიდევ ეს აქტი, თუ ის ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციურ კანონს, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებსა და შეთანხმებებს, საქართველოს კანონებსა და საქართველოს პრეზიდენტის სამართლებრივ აქტებს. როგორც ვხედავთ, აქაც საკმაოდ ბევრი საფუძველი არსებობს იმისათვის, რომ საქართველოს პრეზიდენტმა შეაჩეროს ან გააუქმოს ავტონომიური რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტები.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის შესაბამისად საქართველოს პრეზიდენტი უფლებამოსილია გადააყენოს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობა, თუ ა) მისი მოქმედებით საფრთხე შეექმნა ქვეყნის სუვერენიტეტს; ბ) ტერიტორიულ მთლიანობას; გ) სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოთა კონსტიტუციურ უფლებამოსილებათა განხორციელებას; დ) იგი ვერ ახორციელებს „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონითა ან/და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციით მისთვის მინიჭებულ უფლებამოსილებებს (9). საქართველოს პრეზიდენტის მიერ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის გადაყენებისას, კონსტიტუციური კანონით, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის უფლებამოსილებებს მთავრობის ახალი შემადგენლობის დამტკიცებამდე ახორციელებს საქართველოს პრეზიდენტის მიერ აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში დანიშნული სახელმწიფო რწმუნებული და მისი ადმინისტრაცია.(10)

როგორც ვხედავთ, აჭარას, როგორც ავტონომიურ ერთეულს ძალზე შეზღუდული სამართლებრივი სტატუსი გააჩნია. ცალკე დავის საგანია აჭარას საერთოდ უნდა ქონდეს თუ არა ავტონომია. მაგრამ თუკი მივანიჭეთ ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსი, რასაკვირველია, შესაბამისი უფლებებიც უნდა მივცეთ. ამასთანავე, აუცილებლად ყუარადღებამისაქცევია ერთი მეტად სერიოზული გარემოება. კერძოდ, ჩვენ დღეს აფხაზეთს ვპირდებით მსოფლიოში არსებული ავტონომიის ყველაზე მაღალ ფორმას. მაშინ როდესაც ჩვენს შემადგენლობაში არსებული ავტონომიური ერთეულის უფლებები მინიმუმამდე დაგვყავს. ეს რა თქმა უნდა მაგალითია აფხაზი ერისათვის. ბუნებრივია, ამ შემთხვევაში შეგვახსენებენ ასიმეტრიულ ტერიტორიულ მოწყობის ფორმას, რომლის არსებობის პირობებშიც ერთი და

იგივე დონის ტერიტორიული ერთეულების სტატუსი და უფლებამოსილებები შეიძლება არსებითად განსახვადებოდეს ერთმანეთისაგან. მაგრამ ეს არავითარ შემთხვევაში არ უნდა ნიშნავდეს იმას, რომ ერთ ტერიტორიულ ერთეულს მიეცეთ ტერიტორიული ერთეულისათვის მსოფლიოში არსებული ყველაზე მაღალი უფლებამოსილებები და მეორე ტერიტორიული ერთეულის უფლებამოსილებები ძალიან შეზღუდულ ხაზით ატარებდეს. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უფლებამოსილებათა ამ დონეზე შეზღუდვა ცუდი მაგალითია. ხოლო მაგალითის დიდი ძალა აქვს.

ლიტერატურა:

1. ზ. ჯინჯოლავა. ხელისუფლების წარმომადგენლობითი ორგანოები საქართველოში, გამომც. „მერიდიანი“, თბ. 2008.
2. Мерквиладзе В. Создание и укрепление Советской Государственности в Грузии, из. «Сабчота сакарთველო», Тбилиси, 1962 .
3. იხ. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის მე-3 მუხლის „ა“ ქვეპუნქტი.
4. იხ. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის მე-43 მუხლის პირველი პუნქტი.
5. იხ. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის მე-6 და მე-7 მუხლები.
6. იხ. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის მე-8 მუხლი.
7. იხ. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის მე-35 მუხლის მე-2 პუნქტი.
8. იხ. „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონის მე-20 მუხლის მე-2 პუნქტი.
9. იხ. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის მე-37 მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ და „ბ“ ქვეპუნქტები.
10. იხ. „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონის მე-16 მუხლის მე-4 პუნქტი.

Zaur Jinjolava

Constitution of Adjara Autonomous Republic

Summary

Organizational autonomy of Adjara Autonomous Republic has very limited character by constitution in force of Adjara Autonomous Republic.

In certain cases, president of Georgia by constitution has an authority to dismiss the representative agency – the highest council. In such case its authority is carried out by temporary presidential council appointed by the president.

The president has an authority as well to remove the government of Adjara Autonomous Republic and the state representative performs the function of government appointed by the president. President can stop or eliminate legislative acts adopted by the government and the chairman of the government.

Заур Джинджолава

Конституция Аджарской автономной республики

Резюме

Организационная автономия Аджарской автономной республики носит ограниченный характер. В некоторых случаях, предусмотренной конституцией, президент Грузии имеет право распустить представительный орган – Высший Совет Аджарской автономной республики.

В таком случае, полномочия представительного органа осуществляются временным президентским советом, назначенным самим президентом. Также президент имеет право отстранить правительство Аджарской автономной республики. Тогда функции правительства временно исполняет назначенный президентом государственный поверенный и его администрация. Президент также уполномочен приостановить или устранить законодательные акты, принятые Аджарской автономной республикой и председателем правительства.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ: КОЛЛЕКТИВ И ОБЩЕСТВО

В любом современном обществе существуют самые разные коллективы. Различают естественно сложившиеся коллективы (классы и социальные слои), коллективы формализованные, требующие регистрации в государственных органах (например, политические партии), объединения устойчивые, постоянные (например, предпринимательские союзы и временные преходящие (например, объединения людей) в ходе демонстрации граждан, выступающих под лозунгами оппозиции), многочисленные и имеющие очень небольшой состав, общегосударственные и местные и т.д.

Самый крупный коллектив в стране – это общество. Существует множество самых различных общественных, творческих, спортивных и иных объединений. Среди общественных объединений различают общественные организации (политические партии, которые принято выделять особо среди объединений, социально-экономические организации, например, профсоюзы) и т. д. Особое место занимают религиозные общества, которые не относятся к общественным объединениям.

Отношения государственных органов и коллективов определяются многими обстоятельствами: характером формирования коллектива, природой коллектива, социальным характером, значением в общественной жизни, позицией по отношению к государственной власти и т.д.

Отношения государства с объективно складывающимися в обществе разными социальными коллективами (рабочим классом, крестьянством, интеллигенцией, «средним классом», крупными предпринимателями и т.д.) неодинаковы.

Ко многим общественным объединениям, особенно локальным, не выступающим с политических позиций, государство относится нейтрально, иногда безразлично, хотя и может оказывать им помощь в работе. В данном случае активное государственное управление используется в минимальной степени. Установив в законе общие правила, относящиеся к объединениям в целом или правила, относящиеся к определенным категориям объединений, оно не особенно интересуется их деятельностью, если они не нарушают законы.

Социально-экономические объединения привлекают пристальное внимание государства, но его отношения с предпринимательскими союзами, профсоюзами, крестьянскими союзами не одинаковы. Хотя их правовое положение однотипно (все это общественные объединения), предпринимательские союзы (их не следует смешивать, например, с акционерными обществами) выступают, скорее, как советники государства, его органов, как его партнеры, прежде всего по вопросам экономической политики. Иногда предпринимательские союзы выступают и как группы давления, что обычно имеет место в кризисных ситуациях. Со своей стороны, органы государства принимают ограничительные меры в отношении предпринимательских союзов (как и других объединений), если они выходят за пределы закона и круга деятельности, допустимой для общественных объединений.

Крестьянские союзы редко оказывают значительное давление на государственную власть, в частности, в силу распыленности крестьянских хозяйств, слабой организованности крестьян. Обычно они требуют повышения цен на

сельскохозяйственную продукцию и недопущения в страну более дешевой импортной продукции.

Профсоюзы чаще всего выступают в роли групп давления, требуя принятия законодательства о повышении заработной платы, улучшения условий труда, пенсионного обеспечения и т. д.

В демократических странах используются иные объединяющие меры. Под лозунгами сотрудничества государства, труда, и капитала создаются общегосударственные совещательные советы (экономические и социальные советы и др.), иногда они предусмотрены конституциями (Италия, Франция). В них представлены государственные чиновники, лидеры профсоюзов, сотрудничающих с правительством, предприниматели. Советы – это консультативные органы правительства для обсуждения и выработки рекомендаций по экономическим и социальным вопросам. Они могут играть важную роль в выработке условий «социального контракта» и «социального партнерства» в обществе. Представители государства и предпринимателей обычно занимают в таких органах ведущую роль, а профсоюзы выступают как сторона, добивающаяся уступок. Нередко бывает и так, что представители государства играют роль арбитра, пытаясь умиротворить требования и предпринимателей, и профсоюзов.

Среди общественных объединений важнейшее место занимают политические партии, целью которых, в отличие от других общественных объединений, является борьба за государственную власть (в современных условиях преимущественно мирными средствами, используя выборы). Партии стремятся создать своё правительство, или ввести в него своих представителей, оказывают давление на государственную власть.

Государство устанавливает с ними особые отношения. Во-первых, во многих новых конституциях определяются их статус, роль в обществе. В демократических конституциях предусмотрена многопартийность, государству запрещается искусственно ограничивать число партий. Они могут сменять друг друга у власти путем выборов. В основных законах Германии, Франции, Италии, Португалии, Бразилии говорится, что партии содействуют формированию и выражению политической воли народа.

В тоталитарных государствах конституциями может предусматриваться существование только одной партии. Так было в прошлом во многих африканских странах (Алжире, Заире, Центральноафриканской Республике и др.). Все партии обычно запрещаются в условиях военных режимов.

В демократических странах установлено, что политические партии должны строиться и действовать на принципах демократии. В законах о политических партиях говорится, что их органы должны избираться, должны периодически проводиться съезды и конференции. В отличие от других общественных объединений политические партии могут создаваться только гражданами государства (в ряде стран – рожденными от гражданина данного государства или на данной территории, но не натурализованными), а их членами могут быть лишь граждане государства, причем натурализованные граждане – иногда только через несколько лет после натурализации. Наконец, законодательство предусматривает признание партий неконституционными, если они прибегают к насильственным действиям с целью изменения государственного строя, проповедают расизм, разжигают социальную вражду в обществе.

Государственное регулирование распространяется и на временные коллективы. Такие коллективы могут создаваться стихийно, обычно в экстремальных условиях (например, паника, охватывающая большую толпу людей), и по заранее намеченному

плану (митинги, демонстрации, группы пикетчиков). В первом случае органы охраны правопорядка применяют все законные меры, чтобы предотвратить грозящие бедствия или жертвы. Создание заранее намеченных временных коллективов также подвергается государственному регулированию. Прежде всего существуют конституционные нормы, устанавливающие, с одной стороны, свободу собраний, уличных шествий и демонстраций, с другой – ограничения по использованию этих свобод. Свобода проведения публичных мероприятий означает, что каждый гражданин, достигших 18 лет, может быть инициатором публичного мероприятия, инициаторами могут быть уполномоченные общественных объединений, трудовых коллективов, группы граждан. Государственные органы, общественные объединения, должностные лица, а также граждане не вправе препятствовать публичным мероприятиям, проводимым с соблюдением установленного порядка. Более того полиция обычно охраняет собрания, сопровождает демонстрации, в том числе в целях охраны демонстрантов от нападений.

Ограничения в отношении временных коллективов относятся только к тем из них, которые создаются для проведения публичных мероприятий и открыты для любых участников (частные собрания, вечеринки с определенным кругом приглашенных лиц правом не регулируются). Эти ограничения допускаются международным правом (пактами об экономических, социальных и культурных правах, а также о гражданских и политических правах, выступивших в силу в 1976г.) и точно указанных целях: обеспечение общественного порядка, публичной морали, здоровья населения и т. д. В соответствии с международными актами такие же условия предусмотрены в конституциях государств. Конституции устанавливают, что собрания допускаются «мирные и без оружия», при этом запрещается иметь с собой колющие, режущие предметы и другие орудия, которые могут причинить вред другим лицам. Для проведения собраний на открытом воздухе следует предварительно подать заявление в местную администрацию (мэрия, и др.), указав цель собрания, время, предполагаемое количество участников, фамилии уполномоченных. В некоторых странах действует не уведомительный, а разрешительный порядок проведения таких собраний. Для проведения демонстрации (а демонстрация стесняет движение транспорта и причиняет другие неудобства) необходимо, по существу, получить разрешение. Хотя во многих странах предусмотрен уведомительный порядок, на деле администрация (мэрия и др.) определяет допустимое число участников демонстрации, маршрут движения. При нарушении установленного порядка, отклонения собраний и демонстраций от целей, указанных в заявлениях, при нарушении утвержденного маршрута полиция вправе рассеять ставшие незаконными собрание или демонстрацию.

Для пикетирования (публичное выражение коллективного или индивидуального мнения путем размещения граждан у пикетируемого объекта с плакатами и другими изобразительными средствами, но без шествий и звукоусиления) установлен значительно более свободный порядок. Пикеты возле высших органов государственной власти обычно разрешены, но на определенном удалении.

Общество и государство – разные явления. Это было понято далеко не сразу, но уже в XVIII - начале XIX вв., во многом благодаря работам Руссо и Гегеля, это различие было вполне осознано. Государство – часть общества.

В то же время оно играет особую роль в обществе, отчуждается от него, приобретая собственное бытие и тенденции развития. Марксистско-ленинское направление в государствоведении видит суть проблемы отчуждения в том, что «буржуазное государство» с точки зрения этого подхода представляет собой власть

эксплуататорского меньшинства. Его представители считают, что создание социалистического государства «трудящегося большинства» ликвидирует социальные основы отчуждения, хотя и признают, что полностью отчуждение ликвидировано быть не может: членский состав государственного аппарата (государственные служащие) не совпадает и не может совпадать с населением страны. Поэтому делается вывод, что отчуждение государства от общества может быть ликвидировано только с упразднением самого государства – в условиях безгосударственного коммунистического самоуправления.

Иные направления и школы в государствоведении также признают существование проблемы отчуждения. Но при этом утверждается, что современное демократическое государство в целом выражает общие интересы народа, выкристаллизовавшиеся в результате воздействия различных групп давления на государственную власть, и признается неизбежным существование бюрократического аппарата («разумная бюрократия»), необходимого для ведения дел общества. Считается, что преодолению отчуждения государства от общества способствует развитие партиципации – всемерное привлечение граждан к управлению государством, причем это делается не только «снизу», но и «сверху», со стороны самого государства, его органов, должностных лиц на различных уровнях осуществления государственной власти (Чиркин В.В.)

Одним из сложнейших вопросов государственного управления является проблема отношений так называемого гражданского общества и государства. Концепция гражданского общества и государства. Концепция гражданского общества – философская идея, рожденная в борьбе против абсолютизма, тесно связана с идеями личной свободы, естественного процесса регулирования общества, естественных неотчуждаемых прав человека. Она имеет очень большой демократический потенциал как ориентирующий постулат, но на практике сферу гражданского общества трудно выделить из общества как такового, особенно в современных условиях демократического, социального, правового, светского государства. Управленческая деятельность государства распространяется на самые разные сферы жизни. Государство запрещает некоторые формы конкуренции в экономике, устанавливает стандарты для частных предпринимателей, регулирует политическую деятельность, вмешивается в личную жизнь граждан. Словом, общества, абсолютно свободного от вмешательства государства, не существует и не может существовать: ведь оно возникло именно для вмешательства, для управления. Суть проблемы – возможность и степень вмешательства государственной власти в дела общества.

Под гражданским обществом обычно понимается естественно складывающееся состояние человеческого сообщества данной страны, формирующееся и развивающееся на основе саморегулирования, которое исключает или крайне ограничивает вмешательство государства. В настоящее время считается, что гражданское общество – это: 1) отделенная от государства структура, состоящая из множества ассоциаций, добровольных объединений; 2) сфера реализации общественных интересов, находящихся вне непосредственной деятельности государства; 3) совокупность людей, строящих определенные отношения без вмешательства государства, на основе свободы выбора. Утверждается, что только при существовании гражданского общества возможна демократия, а признаками такого общества являются независимость людей от государства и добровольность их объединения в ассоциации для реализации своих интересов (Шабунин Д.М). Обычно считается, что гражданское общество – это все то,

что находится за пределами государства и государственного вмешательства, многообразные, не опосредованные государством и правом отношения свободных и равноправных людей, живущих в условиях рынка и демократического правового государства (Пугачев В.П.). Американские политологи Х.Линц и А.Степан определяют гражданское общество как «самоорганизованные группы, движения и личности, независимые от государства» (Linz H., Stepan A).

Сам термин «гражданское общество» в том толковании, которое ему придается, не очень удачен. Понятие «гражданин» (в отличие от понятия «человек»), от которого произведен, по крайней мере этимологически термин «гражданское общество», имеет в своей основе элемент государственности. Термин «гражданин указывает на связь лица с государством, а не его отделение от государства. Кроме того, само гражданское общество по-разному трактуется в немецкой, французской, американской литературе» (Berman G).

Поэтому, употребляя это понятие, необходимо точно знать, какой смысл ему придается. В частности, итальянские философы Д.Реале и Д. Антисери констатируют, что английские и французские просветители понимали под этим термином «материальные условия жизни» (Реале Д.).

Создание гражданского общества связывает с определенной степенью развития: в прошлом - с признанием естественных (а затем иных) прав человека, с уважением человеческой личности, со свободой частной собственности и конкуренции, ликвидацией абсолютизма, демократией на основе правового равенства и т. д., а в современных условиях - обычно с появлением «среднего класса». Однако ученые утверждают, что гражданское общество существовало всегда, происходит лишь, смена поколений и ценностных ориентиров (Фирулева Л.Д.). В связи с этим предлагаются различные его классификации от древности до наших дней: идеологизированное, теократизированное, гуманнократия и др., а также типы: конфессиональное, общинное, корпоративное, классовое, свободной ассоциации граждан.

Наконец, ни в прошлом, ни тем более в современных условиях невозможно представить неабстрактно сконструированное, а реально общество, которое после возникновения государства существовало бы без государственного регулирования. Следовательно, речь может идти о степени и формах вмешательства государства, о весомости разных элементов - саморегулирования общества и государственного вмешательства в этом сочетании.

«Гражданское общество» - прогрессивная демократическая концепция, созданная в определенных условиях борьбы против произвола государства. Но это - философская абстракция. Существует реальное общество, которое нуждается в государственном управлении, хотя в какие-то его стороны, элементы, отношения государственное управление не может и не должно вмешиваться.

Литература:

1. Конституция Грузии. Тбилиси, 1995.
2. Пугачёв В.П., Соловьёв В. И. Введение в политологию. М., 1995.
3. Реале Д. И., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. СПб., 1997.
4. Шабунин Д.М. Гражданское общество: история и современность. Чебоксары, 1996.

5. Фирулева Л.Д., Бучкин А.В. Гражданское общество (проблемы типологии) II Социально-политическое развитие России: проблемы, поиски, решения. Ижевск, 1996.
6. Чиркин В.В. Государственное управление. М.: Юрист, 2003.

Avtandil Khazalia

State Ruling: Collective and Society

Summary

The largest collective in the country is the society (Religious societies do not belong to the casual collectives).

State does not affair to different collectives in the same way. The most important are affairs of State and Social-economical collectives.

There are studied the most important issues of peasantry unions, professional unions in the article.

The difference between democratic and totalitarian countries and their ruling systems is represented and analyzed.

The most difficult problem, studied in the article, is the issue of affairs between civil society and state. The difference between the terms: "Human" and "citizen" is shown.

ავთანდილ ხაზალია

სახელმწიფო მმართველობა, კოლექტივი და საზოგადოება

რეზიუმე

ყველაზე დიდი კოლექტივი ქვეყანაში საზოგადოებაა. დღეისათვის არსებობს მრავალი საზოგადოებრივი, შემოქმედებითი, სპორტული და სხვა სახის გაერთიანება. საზოგადოებრივ გაერთიანებათა შორის შეიძლება გამოვყოთ საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, პოლიტიკური პარტიები, სოციალურ-ეკონომიკური ორგანიზაციები (მაგ., პროფკავშირები) და სხვა. განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს რელიგიურ გაერთიანებებს, რომლებიც არ განეკუთვნებიან საზოგადოებრივ გაერთიანებებს.

სტატიაში წარმოდგენილია დემოკრატიულ და ტოტალურ ქვეყნებს შორის განსხვავება და მათი მმართველობის სისტემები. ყველაზე რთული პრობლემა, რომელიც გააანალიზებულია, არის ურთიერთობა საზოგადოებრივ და სახელმწიფო გაერთიანებებს შორის.

**ზრუნვამოკლებულ ბავშვთა ოჯახში აღზრდის სამართლებრივი ფორმების
ზოგიერთი ასპექტი**

გარდამავალი პერიოდი საქართველოში მეტად რთული აღმოჩნდა როგორც ეკონომიკური, ისე სოციალური თვალსაზრისით. მდგომარეობა კიდევ უფრო დაამძიმა აფხაზეთსა და სამაჩაბლოში მიმდინარე ომებმა, რამაც გამოიწვია აურაცხელი მატერიალური და მორალური ზარალი.

კატასტროფულად გაიზარდა მარჩენალდაკარგულების, ხეიბრების, მშობლის ზრუნვამოკლებულ ბავშვთა რაოდენობა, რაც მოითხოვს მათი დაცვის მომწესრიგებულ ნორმათა სრულყოფის აუცილებლობას, მასთან დაკავშირებული სამართლის თეორიისა და პრაქტიკის, აგრეთვე უცხოეთის მოწინავე გამოცდილებათა შესწავლისა და განზოგადების საფუძველზე.

სამოქალაქო სამართლის სოციალური ღირებულება, უწინარეს ყოვლისა, განისაზღვრება იმ ფუნქციური შესაძლებლობებით, რომელიც სამართლის მოცემულ დარგს გააჩნია. სამოქალაქო სამართალი სამართლის სწორედ ის დარგია, რომელსაც იურიდიულ ენაზე გადააქვს ცივილიზაციის ყველაზე მთავარი მიღწევები – პიროვნების თავისუფლება, კერძო საკუთრება, თავისუფალი სამეწარმეო საქმიანობა.

სამოქალაქო სამართალი ამასთანავე, მძლავრი, სოციალური მიმართულებითაც გამოირჩევა. კერძო ხასიათის ქონებრივი, საოჯახო და პირადი ურთიერთობების სამოქალაქო სამართლის მოწესრიგების გზით ხდება ადამიანის მრავალფეროვანი მატერიალური თუ სულიერი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება.

სამოქალაქო სამართალი ამ უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას ასრულებს სამართლის სხვა დარგებისაგან განსხვავებული, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ხერხებითა და მეთოდებით, რომელიც, უწინარეს ყოვლისა, კერძო სამართლის სუბიექტებს სამართლებრივ მდგომარეობაში გამოიხატება. ყველა ადამიანს თავისი ცნობიერებისა და ნებისყოფის მდგომარეობის მიუხედავად (ანუ ქმედუნარიანებსა და ქმედუნაროებს) გარკვეული მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილებები გააჩნიათ, რომელთა დაკმაყოფილებისა და სოციალური სიკეთის ფლობის იურიდიულ საშუალებას, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში უფლებები წარმოადგენს, სამოქალაქო სამართლით ყველა ფიზიკურ პირს დაბადებიდან გარდაცვალებამდე თანაბრად აქვს მინიჭებული სამოქალაქო უფლებაუნარიანობა ანუ უნარი, ჰქონდეს სამოქალაქო უფლებები და მოვალეობები.

სამართლის სხვა დარგებისაგან განსხვავებით, სადაც სამართალსუბიექტობა, როგორც წესი, გულისხმობს უფლებაუნარიანობისა და ქმედუნარიანობის ერთიანობას, სამოქალაქო სამართალში სამართლის მოცემული დარგის სუბიექტად ფიზიკური პირის აღიარებისათვის აუცილებელი არაა დასახელებული ელემენტების დამთხვევა ერთ პირში. სამოქალაქო სამართალი კერძო სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტად აღიარებს არა მხოლოდ იმ პირებს, რომელთაც ერთდროულად აქვთ უფლებაუნარიანობა და ქმედუნარიანობა, არამედ იმ პირებსაც, რომლებსაც მხოლოდ უფლებაუნარიანობა გააჩნიათ. მაშასადამე, სამართალსუბიექტებად მიიჩნევიან ის ადამიანებიც, რომელთა ნებელობა ნაკლულოვანია, მაგ. მცირეწლოვანი, სულით ავადმყოფი და სხვა. თუმცა უფლებაუნარიანობა გულისხმობს არა მხოლოდ უფლების, არამედ მოვალეობების ფლობის უნარსაც, მაგრამ აქ გადამ-

წვეტი მნიშვნელობა ენიჭება უფლებების ფლობის უნარს, რადგან სწორედ ის განსაზღვრავს იმ თვისებრიობას, რომელშიც სამოქალაქო სამართლის სუბიექტი გამოდის. რაც შეეხება კონკრეტული სამოქალაქო უფლებებისა და მოვალეობების მოპოვებასა და განხორციელებას, თუკი პიროვნებას თავისი ნებითა და მოქმედებით სხვადასხვა მიზეზის გამო ეს არ შეუძლია, სამოქალაქო კანონმდებლობა ითვალისწინებს სპეციალურ ინსტიტუტებს, რომელთა მიზანია პიროვნების ამ ნაკლის შევსება. ამ მიზანს ემსახურება სწორედ შვილად აყვანა, მეურვეობა და მზრუნველობა და ოჯახში შვილობილად მიღება.

სამოქალაქო-საოჯახო კანონმდებლობის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს ოჯახში ბავშვების აღზრდა, რომელიც ჰარმონიულად უნდა იყოს შეხამებული საზოგადოებრივ აღზრდასთან, სამშობლოს ერთგულების, ახალი სახელმწიფოს მშენებლობაში აქტიური მონაწილეობისათვის მზადყოფნის სულისკვეთებით. ბავშვის ერთ-ერთი უმთავრესი უფლებაა სრული ჰარმონიული განვითარებისათვის იცხოვროს და აღიზარდოს ოჯახურ გარემოში. თუ იგი დარჩენილია მშობლის მეთვალეურობისა და ზრუნვის გარეშე, სახელმწიფო ვალდებულია, ხელი შეუწყოს ამ უფლების რეალიზაციას. ზრუნვა ბავშვებზე და მათი ჰარმონიული განვითარება სახელმწიფოს განსაკუთრებულ პრეროგატივას წარმოადგენს. მათი ფიზიკური, გონებრივი და ზნეობრივი აღზრდა პირველ რიგში მშობლის მოვალეობაა, მაგრამ ბავშვი მხოლოდ მშობელს არ ეკუთვნის, იგი სახელმწიფოსა და საზოგადოების კუთვნილებაცაა. ამ პრინციპიდან გამომდინარე მათი აღზრდა განიხილება, როგორც სახელმწიფოს საქმე და მიიჩნევა არამარტო ზნეობრივ, არამედ საზოგადოებრივ საქმიანობად, შემდგომში მოვალეობათა წარმოშობით. ამიტომ, საოჯახო კანონმდებლობა მიმართულია არა მხოლოდ მშობლის უფლების დაცვისაკენ, არამედ შვილების აღზრდისათვის, მოვალეობათა დაკისრებისა და მასთან დაკავშირებული პასუხისმგებლობის გაძლიერებისაკენ.

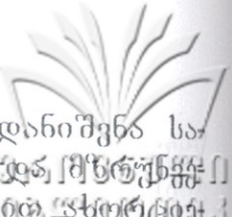
საზოგადოებისა და სახელმწიფოს მდგომარეობა, ერის სიჯანსაღე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად ახდენს სახელმწიფო, საზოგადოება ბავშვებისა და განსაკუთრებით მძიმე პირობებში მყოფი ბავშვების მიმართ, კანონით განსაზღვრული ვალდებულებების განხორციელებას.

სახელმწიფოს მიერ ზრუნვის ასეთი სისტემა შეიქმნა ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში, რომლის ძირითად ამოცანას წარმოადგენდა უპატრონო, უმეთვალყურეო ბავშვების მოვლა-პატრონობა. მაგრამ ამ პერიოდის ასეთი შინაარსის საქმიანობა აბსოლუტურად მოწყვეტილი იყო საზოგადოებას და მხოლოდ სახელმწიფო იღებდა თავის თავზე ამ რთული მისიის განხორციელებას.

კანონმდებლობა ანიჭებს რა მშობლებს თანასწორ უფლებებს შვილების აღზრდის საქმეში, ამავე დროს აკისრებს მათ თანასწორ მოვალეობებს.

საოჯახო კანონმდებლობა აძლიერებს მოთხოვნებს მშობლების მიმართ და მკაცრ პასუხისმგებლობას ითვალისწინებს იმ მშობლების მიმართ, რომლებიც თავიანთი მოვალეობებს არ ასრულებენ ბავშვების აღზრდასთან დაკავშირებით. კერძოდ, კანონი ითვალისწინებს მშობლის უფლების ჩამორთმევას და აღნიშნავს, რომ მშობლები, რომელთაც ჩამორთმეული აქვთ მშობლის უფლება ან განქორწინებული არიან, არ თავისუფლდებიან შვილების რჩენის მოვალეობისაგან.

ცხოვრებაში ხშირია შემთხვევები, როდესაც სხვადასხვა მიზეზის გამო (მშობლების სიკვდილი, ავადმყოფობა, მათი ქმედუუნაროდ აღიარება, მშობლის უფლების ჩამორთმევა, ხანგრძლივი მივლინება და სხვა) ბავშვები რჩებიან მშობელთა მეთვალეურობის, ზრუნვის გარეშე. იმის გამო, რომ მათ დამოუკიდებლად არ ძალუძთ საზოგადოებრივ ურთიერთობაში სრულყოფილი ურთიერთობების წარმართვა, მათი უმეთვალყურეოდ დატოვება ხანგრძლივი ვადით ყოველად დაუშვებ-

ლია. ამდენად, მათი აღზრდისა და მათზე პასუხისმგებელი პირის დანიშვნა სახელმწიფოს უპირველესი მოვალეობაა, რომელსაც იგი მეურვეობისა და მზრუნველობის შვილად აყვანისა და ოჯახში შვილობილად მიღების მეშვეობით ასრულებს.

ზრუნვა ბავშვებზე, რომელთაც არ მიუღწევიათ სრულწლოვნებისათვის, წარმოადგენს მშობლების პირდაპირ და კანონისმიერ მოვალეობას. მაგრამ როცა ასეთი კატეგორიის ბავშვები მოკლებულნი არიან მას, ზემოთხსენებულ მიზეზთა გამო, მაშინ თავად სახელმწიფო, საზოგადოების შეგნებული ნაწილი კისრულობს მათზე მზრუნველობას, რათა მათ არ იგრძნონ უმშობლობა ან მათგან უყურადღებობა და იყვნენ ბედნიერნი. კანონი იღებს რა მხედველობაში ბავშვთა ინტერესების უზრუნველყოფის დიდ სახელმწიფოებრივ მნიშვნელობას, ოჯახის არმქონე ბავშვების უფლებების დაცვის ფუნქციების შესრულებას, მშობლის უფლება-მოვალეობათა შესრულებას აკისრებს მეურვეობისა და მზრუნველობის სახელმწიფო ორგანოებს.

მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოების ერთ-ერთ ძირითად ამოცანას წარმოადგენს იმ ბავშვების გამოვლენა, რომელთაც ესაჭიროებათ დაცვა და აღზრდის ფორმების დადგენა.

დიდ სოციალურ მნიშვნელობას იძენს ამა თუ იმ მიზეზით მშობლების მზრუნველობას მოკლებული ბავშვებისათვის ოჯახის შეცვლის შესაძლო გზების ძიება და აღზრდის სამართლებრივი ფორმების სრულყოფა, ამდენად, მეურვეობისა და მზრუნველობის პრობლემების შესწავლა თეორიისა და პრაქტიკის განზოგადების საფუძველზე, მოცემულ ურთიერთობათა მოწესრიგებული კანონმდებლობის სრულყოფის მიზნით, სრულად პასუხობს მოცემული პრობლემებისადმი სამართლის მეცნიერების ამოცანებს.

მეურვეობა და მზრუნველობა წარმოადგენს არასრულწლოვნებისა და შესაბამისი საფუძველებით სრულწლოვანთა კანონიერი უფლებების და ინტერესების დაცვის განხორციელების ერთ-ერთ ფორმას. იგი სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტებს ამ ურთიერთობებში სრულყოფილად მონაწილეობის დამატებით გარანტიებს უქმნის, რაც, უპირველეს ყოვლისა, ნათლად მეტყველებს მის უდიდეს სამართლებრივ მნიშვნელობაზე.

აღმზრდელობითი პროცესი მეტად რთული საქმეა. იგი მოითხოვს გარკვეულ ურთიერთობებს ბავშვსა და აღმზრდელ პირს შორის. იმისათვის, რომ შესაძლებელი გახდეს ხელსაყრელ პირობათა უზრუნველყოფა ბავშვის აღზრდისათვის, გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ფსიქოლოგიური მომენტები, ბავშვსა და იმ პიროვნებას შორის დამყარებული ურთიერთობები, რომელიც აღზრდას ახორციელებს და რა თქმა უნდა, ამ უკანასკნელის უნარი – წარმართოს აღმზრდელობითი პროცესი.

პირისათვის კანონმდებლობით მინიჭებულ უფლებათა დასაცავად, აუცილებელია მას ჰქონდეს სამოქალაქო ქმედუნარიანობა, ე. ი. უნარი თავისი მოქმედებით სრული მოცულობით შეიძინოს და განახორციელოს სამოქალაქო უფლებები და მოვალეობები. უფლება-მოვალეობათა სრული მოცულობით შეძენა და განხორციელება მათ შეუძლიათ სრულწლოვანების მიღწევიდან, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა კანონი 18 წლამდე ასაკის პირებს აღიარებს სრულქმედუნარიანებად. არასრულწლოვანთა კანონით დადგენილი წესით, ქორწინებისას და მათი ემანსიპაციისას, კერძოდ, ეს ის შემთხვევაა, როცა პირს, მართალია, ჯერ არ მიუღწევია სრულწლოვანების ასაკისათვის, მაგრამ განსაზღვრული პირობების არსებობისას, სამართალი მას ათანაბრებს სრულწლოვან პირებთან.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ამ შემთხვევაში ორ პირობას ითვალისწინებს. პირველი, როცა 18 წლის ასაკს მიუღწეველი პირი იქორწინებს (მე-12 მუხ-

ლის მე-3 ნაწილი). სამოქალაქო კოდექსის 1108-ე მუხლის მიხედვით, საქორწინო ასაკად დაწესებულია 18 წელი. გამონაკლის შემთხვევაში დაქორწინება ~~დრამატული~~ 16 წლის ასაკიდან და მეორე შემთხვევას ითვალისწინებს სამოქალაქო კოდექსის 1109-65-ე მუხლის მეორე ნაწილით, რომლის მიხედვით 16 წლის ასაკს მიღწეული არასრულწლოვანი, კანონით დადგენილი პირობების არსებობისას, შეიძლება მიიჩნეულ იქნას შეუზღუდავ-ქმედუნარიანად, თუკი კანონიერი წარმომადგენელი მიაჩნტებს მას საწარმოოს დამოუკიდებლად გაძღოლის უფლებას (ემანსიპაცია).

სამართლებრივი მნიშვნელობა ენიჭება სამზრუნველო პირის ქმედუნარიანობასთან დაკავშირებულ საკითხებს. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით სამი ასაკობრივი ჯგუფის გამოყოფა (გერმანული კანონმდებლობის მოდელის საფუძველზე) შეიძლება გახდეს სადავო სამართლის თეორიაში. მით უმეტეს, იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველოს სსრ სამოქალაქო კოდექსი 14 წლიდან 18 წლამდე არასრულწლოვნებს ნაწილობრივ ქმედუნარიანებად მიიჩნევდა. ნაწილობრივი ქმედუნარიანობის ინსტიტუტს ახალი სამოქალაქო კოდექსი არ იცნობს. ამ ინსტიტუტის შინაარსი განსხვავდება შეზღუდული ქმედუნარიანობისაგან და გულისხმობს ქმედუნარიანობას საქმიანობის განსაზღვრულ სფეროში. სამი ასაკობრივი ჯგუფის გამოყოფას ქმედუნარიანობასთან დაკავშირებით, შედარებით უფრო მისაღები ფორმით ახდენს ავსტრიისა და რუსეთის კანონმდებლობა – 7 წლამდე, 7-დან 14 წლამდე და 14-დან 19 წლამდე (რუსეთში კი 18 წლამდე).

აღსანიშნავია, რომ ყოველ მომდევნო ჯგუფის წევრთა შეზღუდულ ქმედუნარიანობის მიუხედავად, მათი უფლებამოსილებანი უფრო ფართოა, ვიდრე წინა ჯგუფის.

ბავშვის ერთ-ერთი უმთავრესი უფლებაა – სრული და ჰარმონიული განვითარებისათვის იცხოვროს და აღიზარდოს ოჯახურ გარემოში და თუ იგი დარჩენილია მშობლების მეთვალყურეობისა და ზრუნვის გარეშე, სახელმწიფო ვალდებულია ხელი შეუწყოს ამ უფლების რეალიზაციას. ზრუნვა ბავშვებზე სახელმწიფოს განსაკუთრებული პრეროგატივაა (ლ. ნადიბაიძე).

ბავშვის აღზრდა მშობლების არა მხოლოდ პირადი, არამედ უდიდესი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის მოვალეობაა. დიდი პედაგოგი მაკარენკო აღნიშნავდა: „ბავშვები არიან კაცობრიობის მომავალი მოქალაქენი, ბავშვის აღზრდა ჩვენი ცხოვრების დიდმნიშვნელოვანი სფეროა. ჩვენი ბავშვები არის ჩვენი მოხუცებულობა, წესიერი აღზრდა ეს არის ჩვენი ბედნიერი მოხუცებულობა, ცუდი აღზრდა – ეს არის ჩვენი მომავალი მწუხარება, ეს არის ჩვენი ცრემლები, ეს არის ჩვენი დანაშაული, სხვა ადამიანთა წინაშე, მთელი ქვეყნის წინაშე (ა. ს. მაკარენკო).

საოჯახო კანონმდებლობა ითვალისწინებს ბავშვთა ოჯახში აღზრდის მსგავს რამდენიმე ფორმის არსებობას, რომელთა შორის მნიშვნელოვანია: შეილად აყვანა, მეურვეობა და მზრუნველობა, ოჯახში შეიღობილად მიღება. მიუხედავად იმისა, რომ მოცემულ ინსტიტუტთა მიზანს შეადგენს ბავშვების უფლებების დაცვა, აღზრდა ოჯახში და ზრუნვა მათზე, მათ შორის არის არსებითი განსხვავებაც.

შვილება (შვილად აყვანა) დაიშვება მხოლოდ არასრულწლოვანი ბავშვის კუთვლიდულობისა და ინტერესებისათვის, თუკი მოსალოდნელია, რომ მშვილებელსა და ნაშვილებს შორის წარმოიშვას ისეთივე ურთიერთობა, როგორიცაა მშობლებსა და შვილებს შორის.

შვილად აყვანა გულისხმობს შვილად ამყვანსა და ნაშვილებს შორის მუდმივ ურთიერთობას, ამიტომ ბავშვთა ოჯახში განთავსების ეს ფორმა არ გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც ბავშვები დროებით რჩებიან მშობლების მზრუნველობის გარეშე ან როდესაც ბავშვის ჯანმრთელობის მდგომარეობა არ იძლევა მისი გაშვილების შესაძლებლობას. მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოები ზოგიერთ

შემთხვევაში არ მიიჩნევენ მიზანშეწონილად ბავშვის გაშვილებას, როდესაც ისინი რჩებიან მათი ფაქტობრივი აღმზრდელის ოჯახში, რომელიც არ გამორიცხავს მათ შვილად აყვანის სურვილს. ასეთ ვითარებაში შესაძლებელია მათზე მშობლობის ურევობის ან მზრუნველობის განხორციელება.

მეურვეთა და მზრუნველთა ურთიერთობებს კანონი არ უთანაბრებს ბავშვებთან სისხლით ნათესაობით დაფუძნებულ ურთიერთობებს. სამართლებრივი თვალსაზრისით, ნაშვილები სრულად უთანაბრდება ღვიძლ შვილებს. მშვილებელი და ნაშვილები იძენენ ანალოგიურ უფლებებს და მოვალეობებს, რაც არსებობს მშობლებსა და შვილებს შორის. მშვილებელი მთელი სისრულით იღებს თავის თავზე, მშობლებზე დაკისრებულ მოვალეობებს და ამ თვალსაზრისით, შვილად აყვანა ბავშვთა აღზრდის ყველაზე სასურველ ფორმას წარმოადგენს, რაც საბოლოოდ განაპირობებს არა მხოლოდ არასრულწლოვანის სრულფასოვან განვითარებას, არამედ ხელს უწყობს უშვილო ოჯახის შენარჩუნებასა და სიმტკიცეს. პირდაპირ შეიძლება ითქვას, რომ მეურვეობისაგან და მზრუნველობისაგან და ოჯახში შვილობილად მიღებასთან შედარებით, შვილად აყვანა ბავშვის ოჯახში მოწყობის საუკეთესო ფორმაა, რამდენადაც ამ დროს ბავშვის სწორად აღზრდის ყველაზე უფრო ხელსაყრელი პირობები სწორედ ოჯახურ გარემოში იქმნება. ეს, თავის მხრივ, შვილად აყვანას უპირატესობას ანიჭებს მეურვეობას, მზრუნველობასა და ოჯახში შვილად მიღებასთან შედარებით. თუმცა ყოველივე ზემოთ ნათქვამი, ოდნავადაც არ ამცირებს მეურვეობისა და მზრუნველობის, ოჯახში შვილობილად მიღების უდიდეს მნიშვნელობას უმეტესწილად, მშობლის ზრუნვამოკლებული ბავშვების აღზრდის საქმეში.

მეურვეები და მზრუნველები იგივე მოვალეობებს ასრულებენ, როგორც ღვიძლი მშობლები ან შვილად ამყვანები, თუმცა ისინი მათგან განსხვავებით შეზღუდული არიან გარკვეულ უფლებებში, დაქვემდებარებული არიან კონტროლს და ანგარიშვალდებული არიან მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოების წინაშე. თუმცა სასურველი იყო მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოების მხრიდან ამდაგვარი კონტროლი ხორციელდებოდეს შვილად აყვანის პირველ წლებში.

მეურვეობა და მზრუნველობა არ წარმოშობს მშობლების მსგავს ქონებრივი ხასიათის თანაბარ უფლებებსა და მოვალეობებს, ამიტომ შემთხვევითი არ არის, რომ მეურვეობა და მზრუნველობა არ მოითხოვს რეგისტრაციას სააგენტოს ტერიტორიულ ორგანოებში.

მეურვის ან მზრუნველის მოქმედებები შეიძლება გასაჩივრდეს მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოებში ნებისმიერი პირის მიერ, მათ შორის, თვით საზრუნველო პირის მიერაც, რომლებიც უფლებების შელახვის შემთხვევაში უფლებამოსილი არიან მოითხოვონ მზრუნველის გადაყენება დაკისრებული მოვალეობის შესრულებისაგან.

ბავშვის ინტერესებთან შეუსაბამო შვილად აყვანაც შეიძლება გაუქმდეს სამართლო წესით, თუ არსებობს მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოების მოთხოვნა. კანონით გათვალისწინებულია მეურვის ან მზრუნველის მოვალეობისაგან საკუთარი თხოვნით გათავისუფლება, თუკი არსებობს პატივსაღები მიზეზები. ამგვარი შესაძლებლობები გამოირიცხება შვილად ამყვანთა მიმართ, რომლებიც მთელი სისრულით იტვირთავენ მშობლების უფლებებსა და მოვალეობებს და გათანაბრებული არიან ღვიძლ მშობლებთან.

კანონში ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ მეურვისა და მზრუნველის დანიშვნა ნებაყოფლობითია და სრულდება უსასყიდლოდ. აღნიშნულ დებულებას მოცემული ფუნქციის ჯეროვნად განხორციელებაში დიდი მნიშვნელობა აქვს. საბჭოთა კანონმდებლობით არ იყო აუცილებელი მეურვის ან მზრუნველის თანხმობა. იგი ნების-

მიერი მოქალაქის საჯაროდ საზოგადოებრივად აუცილებელ მოვალეობად ითვლება. ე. ი. პირი შეიძლება დანიშნულიყო მეურვედ ან მზრუნველად, მისი ნების გარეშე.

შვილება მხოლოდ სრულყოფილი ოჯახური გარემოს შექმნის საშუალება არ არის. იგი თავისი არსით შეიძლება გაუთანაბრდეს შვილის დაბადებას, რომელიც თავის თავში მოიცავს არა მხოლოდ ფაქტობრივ ურთიერთობას, არამედ სამართლებრივ შედეგებსაც. ის წარმოადგენს იურიდიულ აქტს, რომლის ძალითაც ნაშვილები და მისი შთამომავლობა მშვილებლისა და მის ნათესავთა მიმართ, პირადი და ქონებრივი უფლება-მოვალეობებით უთანაბრდებიან შთამომავლობით (ღვიძლ) ნათესავენ.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ გადაწყვეტილება შვილად აყვანის შესახებ რეგისტრირებულ უნდა იქნეს სააგენტოს ტერიტორიულ ორგანოში გადაწყვეტილების გამოტანის ადგილის მიხედვით. მართალია, შვილება ნამდვილია და უფლება-მოვალეობანი მშვილებლებსა და ნაშვილებს, აგრეთვე მათ ნათესავენ შორის წარმოიშობა სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის მომენტიდან, მაგრამ მის რეგისტრაციას სააგენტოს ტერიტორიულ ორგანოებში გადაწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ბავშვის უფლებებისა და ინტერესების დაცვის თვალსაზრისით. რეგისტრაცია ამტკიცებს შვილად აყვანის ფაქტს და ხელს უწყობს შვილად აყვანის საიდუმლოების უზრუნველყოფას. აღნიშნულ ორგანოს საჭირო შესწორებები შეაქვს ჩანაწერებში ნაშვილებთა სახელის, მამის სახელის, გვარის, მშობლების დაბადების ადგილის, რიცხვის და თვის შესახებ და შესაბამისი სააქტო ჩანაწერის საფუძველზე გასცემენ ახალ დაბადების მოწმობას.

რადგან შვილად აყვანა წარმოადგენს მხოლოდ სამართლებრივ კავშირს (არა ბიოლოგიურს), ამიტომ კანონი ქმნის მისი შეწყვეტის შესაძლებლობებს და მას უკავშირებს ზოგიერთ სამართლებრივ შედეგს.

კანონით დასაშვებია შვილად აყვანის შეწყვეტა: შვილად აყვანის გაუქმებითა და შვილად აყვანის ბათილად ცნობით.

შვილად აყვანის გაუქმებისა და ბათილად ცნობის შესახებ საქმეები განეკუთვნებიან ბავშვების აღზრდასთან დაკავშირებული საქმეების კატეგორიას, ამიტომ სასამართლო განიხილავს მათ მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოების აუცილებელი მონაწილეობით, იმის მიუხედავად, თუ ვის მიერ არის წარდგენილი შესაბამისი მოთხოვნა. მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანო სასამართლოში წარადგენს მშვილებლის ოჯახში ბავშვის ცხოვრებისა და აღზრდის პირობების აქტს, რომელიც ასახავს გადაწყვეტილებისათვის საჭირო ყველა გარემოებას და შემოწმებისას გასცემს დასკვნას ამ აქტის საფუძველზე საქმის არსთან დაკავშირებით. დასკვნაში უნდა აისახოს გადაწყვეტილების საფუძველი და მოტივაცია, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს, შემდგომი ურთიერთობების წარმოშობაში.

მიუხედავად იმისა, რომ შვილად აყვანის შედეგად წარმოშობილი ურთიერთობები ფაქტობრივად გათანაბრებულია ღვიძლ მშობლებსა და შვილებს შორის ურთიერთობებთან, კანონმდებელი ამ ურთიერთობების საფუძველზე წარმოშობილ უფლება-მოვალეობათა არაჯეროვნად შესრულებას ან შეუსრულებლობას სხვადასხვაგვარად უკავშირებს მშობლების ან მშვილებლების პასუხისმგებლობის საკითხებს. მშობლის უფლების ჩამორთმევა ყველა შემთხვევაში არ იწვევს შვილად აყვანის გაუქმებას, ხოლო გარემოებები, რამაც განაპირობა შვილად აყვანის გაუქმება, არ შეიძლება იყოს საფუძველი მშობლის უფლების ჩამორთმევისა. თუ ნაშვილებმა მიაღწია 10 წლის ასაკს აუცილებლად უნდა იყოს მისი ინტერესები გათვალისწინებული. შვილად აყვანის გაუქმებას ახორციელებს მხოლოდ სასამართლო და უნდა იქნეს მითითებული მოტივი, რამაც განაპირობა ამ აქტის გაუქმება.

ინტერესმოკლებული არ იქნება განვიხილოთ ოჯახში შვილობილად მიღების სამართლებრივი მდგომარეობა, და ის თუ რა უდევს საფუძველად ამ ინსტიტუტის შემოღებას.

აღნიშნული ინსტიტუტის შემოღება წარმოადგენს საქართველოში ბავშვთა დაცვის ახალ პროგრესულ მოდელს. მისი მიზანია ობოლ და მშობელთა მზრუნველობას მოკლებულ და სოციალურად დაუცველ ბავშვთა მასშტაბების შემცირება, მათი ოჯახურ გარემოში აღზრდა და საზოგადოების სრულფასოვან წევრებად ჩამოყალიბება. სწორედ პრობლემებისადმი ასეთმა მიდგომამ განაპირობა საქართველოს პრეზიდენტის 1998 წლის 2 აგვისტოს №445 ბრძანებულების გამოცემა „საქართველოში მცხოვრებ უდემამო ბავშვთა სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერის დამატებით ღონისძიებათა შესახებ“.

იმის გამო, რომ ბრძანებულება ვერ ამოწურავდა მოსაწესრიგებელ ურთიერთობებს სახელმწიფოს წინაშე მშობელთა მზრუნველობას მოკლებული ბავშვების მიმართ მდგარი ამოცანებიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად იქნა მიჩნეული უმაღლესი ნორმატიული აქტის (კანონის) მიღება. სწორედ ამ მიზნით საქართველოს პარლამენტმა 1999 წლის 22 ივლისს მიიღო კანონი „ობოლ და მშობელთა მზრუნველობას მოკლებულ ბავშვთა შვილობილად აყვანის შესახებ“.

კანონი ადგენს შვილობილად აყვანის სამართლებრივ პრინციპებს, აწესრიგებს ურთიერთობებს, რომლებიც მათი განხორციელებისას წარმოიქმნება სახელმწიფოსა და მიმღებ ოჯახს შორის, ადგენს შვილობილად აყვანის წესს, პროცედურასა და ამ პროცესის განხორციელების სამართლებრივ გარანტიებს.

შვილობილად მიღებასთან დაკავშირებულ საქმიანობას ახორციელებს საქართველოს განათლების სამინისტრო, თავისი ტერიტორიული ორგანოების, აფხაზეთის და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების განათლების სამინისტროებისა და მათი ტერიტორიული ორგანოების მეშვეობით.

საქართველოს მოქალაქეებს, რომელთაც სურთ აღსაზრდელად აიყვანონ ბავშვი განცხადება შეაქვთ საქართველოს განათლების სამინისტროს, აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების განათლების სამინისტროების მეურვეობისა და მზრუნველობის ტერიტორიულ ორგანოებში საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით, რომლებიც აღრიცხავენ ასეთ მოქალაქეებს და მონაცემებს გადასცემენ შესაბამის სამსახურს საინფორმაციო ბანკში შესატანად.

განცხადებისა და მასზე დართული დოკუმენტების საფუძველზე მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოები ამოწმებენ შვილობილის აღზრდის მსურველ პირთა საყოფაცხოვრებო პირობებს, ადგენენ აქტს და ამზადებენ დასკვნას საკითხის დადებითად ან უარყოფითად გადაწყვეტის თაობაზე.

დადებითი დასკვნის არსებობისას მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოები შვილობილის აღზრდის მსურველებთან, მათი საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით, დებენ ერთთვიან ხელშეკრულებას ბავშვის გადაცემის შესახებ, რაც საჭიროა მისი ადაპტაციისათვის.

საადაპტაციო პერიოდი არ არის საჭირო 3 წლამდე ასაკის ბავშვისათვის. თუ აღნიშნული პერიოდის განმავლობაში ბავშვი ვერ შეეგუა მიმღებ ოჯახს, მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანო იღებს გადაწყვეტილებას, ბავშვის შემდგომი განთავსების შესახებ. თუ ბავშვი შეეგუა მიმღებ ოჯახს, მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოსა და შვილობილის აღზრდის მსურველებს შორის ფორმდება ხელშეკრულება (ბავშვის საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით), ბავშვის მიმღებ

ოჯახში გადაცემის შესახებ მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული ვადით, რის საფუძველზეც, იმ დაწესებულების ადმინისტრაციის გადაწყვეტილებით, საიდანაც გადაეცა ბავშვი მიმღებ ოჯახს, იგი საბოლოოდ იხსნება აღრიცხვიდან.

მეურვისა და მზრუნველისაგან განსხვავებით, მიმღები მშობლები იმყოფებიან ხელშეკრულებით ურთიერთობაში მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოსთან და იღებენ ანაზღაურებას თავისი მოვალეობების შესრულებისათვის. გარდა ამისა, ბავშვებსა და მიმღებ მშობლებს შორის შეიძლება წარმოიქმნას უფრო მჭიდრო კავშირი, ვიდრე სამეურვეო პირებსა (ბავშვებს) და მეურვეებს (მზრუნველებს) შორის, რაზეც მიუთითებს მიმღები ოჯახის სუბიექტთა დასახელებები— „მიმღები ოჯახი“ და „შვილობილი“.

მიმღები მშობლები არიან ბავშვის კანონიერი წარმომადგენლები; იცავენ ბავშვის უფლებებსა და ინტერესებს ხელშეკრულების საფუძველზე სპეციალური უფლებამოსილების გარეშე, უფლებამოსილი არიან სასამართლო წესით მოითხოვონ ბავშვის დაბრუნება ნებისმიერი პირისაგან, რომელიც კანონიერი საფუძვლის გარეშე ამყოფებს ბავშვს მასთან, მათ შორის ახლო ნათესავებისაგან.

ისინი არ არიან უფლებამოსილი ხელი შეუშალონ ბავშვის ურთიერთობას თავის მშობლებსა და ახლო ნათესავებთან, იმ შემთხვევების გარდა, როდესაც ასეთი ურთიერთობა ეწინააღმდეგება თვით ბავშვის ინტერესებს.

მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანო მიმღებ მშობლებზე გასცემს დამადასტურებელ დოკუმენტს (მოწმობას), რომელშიც მითითებულია მიმღები მშობლების გვარი, სახელი, მამის სახელი და მისამართი, ხელშეკრულების დადების თარიღი და ნომერი, ასევე ბავშვის გვარი, სახელი, მამის სახელი და დაბადების თარიღი.

ბავშვი, რომელიც აღსაზრდელად გადაეცემა მიმღებ ოჯახს, ინარჩუნებს უფლებებს ალიმენტზე, პენსიაზე და სხვა სოციალურ დახმარებასა და კომპენსაციაზე, რომელიც გადაირიცხება ბავშვის სახელზე გახსნილ ანგარიშზე საბანკო დაწესებულებებში. ალიმენტი, პენსია და დახმარება, რომელიც მიეკუთვნება მიმღებ ოჯახში მოწყობილ ბავშვს, განკუთვნილია განკარგვისათვის, როგორც მიმღები მშობლების ბავშვის კანონიერი წარმომადგენლებისა. მიღებულ თანხებს მიმღები მშობლები გამოიყენებენ ბავშვის სარჩენად, აღსაზრდელად, განათლების მიღების უზრუნველსაყოფად, იმ შეზღუდვების გათვალისწინებით, რაც კანონმდებლობით დადგენილია მეურვეებისა და მზრუნველებისათვის.

ფულადი სახსრები ყოველთვიურად გამოეყოფათ მიმღებ მშობლებს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ყოველი მიღებული ბავშვის შესანახად (სარჩენად), ისეთი ხარჯების გათვალისწინებით, როგორიცაა: ტანსაცმლის, ფეხსაცმლის, საყოფაცხოვრებო ნივთების, სათამაშოების და წიგნების შეძენა. თუ ბავშვი მიმღებ ოჯახს გადაეცემა 1 წელზე მეტი ვადით, მაშინ დამატებით გამოიყოფა სახსრები აუცილებელი ავეჯის შესაძენად. აღნიშნულ ფულად თანხებს გამოყოფს ადგილობრივი თვითმართველობის (მმართველობის) ორგანო მიმღები მშობლებისათვის ხელშეკრულების მოქმედების მთლიანი ვადის განმავლობაში.

მიმღები მშობლები აწარმოებენ ხარჯების წერილობით აღწერას და აღნიშნულ ცნობებს ყოველწლიურად წარუდგენენ მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს.

მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანო უფლებამოსილია კონტროლი განახორციელოს მიმღები მშობლების მიერ ბავშვის შენახვის, აღზრდა-განათლების, მოვალეობის შესრულებაზე, ფულადი სახსრების ხარჯვაზე.

ლიტერატურა:

1. ლ. ნადიბაიძე, შვილად აყვანის სამართლებრივი პრობლემები, საკანდ. დისერტაცია. 1998.
2. Беспалова А.И, Исханова У. К. Семейное право, Алма-Ата, Макмеп, 1984.
3. Павлова Н.Д. Педагогические программы воспитания приемных детей в семье, Автореф. дисс. на соискание кандидата педагогических наук, М., 1975.
4. ლ. ნადიბაიძე, შვილად აყვანის სამართლებრივი პრობლემები, საკანდიდატო დისერტაცია, თბილისი 1998 წ. გვ. 2
5. ა. ს. მაკარენკო, რჩეული თხოველებანი, თბილისი, 1950 წ. გვ. 301

Asmat Gugava

Some aspects of legal education for children left without parent's charge

Summary

One of the main and essential rights of a child is his right to be brought up in harmonious family environment. If a child is left without parents' care and charge, the state is obliged to help in realization of this right. Such kind of education is considered to be as a case of state importance. This is the reason why family law is focused not only on protection of parents' rights but it's also directed towards strengthening responsibility for children's upbringing.

Асमत Гугава

Некоторые аспекты правового воспитания в семье детей, оставшихся без попечения родителей

Резюме

Одним из главных прав ребенка является его гармоничное воспитание в семье. Если ребенок остался без попечительства родителей, государство обязано помочь в реализации этих прав.

Воспитание таких детей рассматривается как государственное дело. Поэтому семейное законодательство направлено не только на защиту прав родителей, но и усиления ответственности в воспитании детей.

“NEAR RELATION” CONCEPT IN CRIMINAL LEGISLATION

In the present Georgian Criminal Legislation introduced in June, 2000, various issues were interpreted and settled in a new way which was the result of hard work of many years performed by quite a number of academic legal experts and in most cases these interpretations were admissible. But at the same time, there are some issues that, in my opinion, should again become the subject of attention and consideration. Particularly, I mean those changes to several articles of the criminal code, which replaced the concept “near friend” that was active before, with „near relation”.¹

In order to understand what changes were made by legislators, it is necessary to recall who was considered “near friend”. On this issue, prof. T. Shavgulidze commenting the murder committed in fit of passion, wrote: “„near friend” first of all should be considered near relations... „near relations” means parents, adoptive parents, children, adopted children, brothers and sisters, grandparents, grandchildren, also husband and wife. Besides near relations, „near friend” implies in the article fiancée and fiancé, friends, cousins, brother-in-law, sister-in-law and so on. In general, it is a matter of fact to establish whether a person is the offender’s near friend and should be settled by court on the basics of thorough study of the people’s particular relationships”². As we see, „near friend” which was an assessment token of the corpus delicti, involved not only near relations, but quite a wide range of people as well, who in fact, had close relationship with one another. It was absolutely right that the legislator didn’t make a definition on who might be a near friend. He left this issue to the court to settle. But nowadays, the criminal legislation tends to represent the least of the assessment categories in the corpus delicti (in the facts of the crime). Such an approach to the matter will help to introduce similar understanding of the law and to avoid possible misunderstandings (though an assessment token still remains in the criminal code, for example, grave crime in the same article 109 etc.). On this ground though, they not only removed „near friend” as an assessment token, but the concept „near relation” was interpreted on the legislation basics so that it was no more an assessment token of the corpus delicti hence wouldn’t cause any misunderstandings. Particularly, I mean the note on article 109 of the criminal code in connection with the concept „near relation”, according to which near relations are parents, adoptive parents, children, adopted children, grandparents, grandchildren, sister, brother, spouse. With this note, the legislator clarified his/her position about near relations and named an exhaustive list of them taking into account the adequate norms of civil legislation. As a result of this amendment, artificially was reduced the list of those individuals against which illegal actions might have caused in another individual very strong emotions with adequate consequences.³

Prof. M. Lekveishvili criticizes the near relation legislative warding, who writes: “Georgian criminal legislation unfairly reduces the list of individuals whose murder would be considered as a qualificatory circumstance”⁴. She thinks the position of Russian Federation criminal law code is more justified, in which the concept „near” is retained.⁵ Indeed, perhaps it would be proper to ask: how right is the replacement of a „near friend” with the concept „near relation”, besides, in the reduced form? How realistically does it reflect the ties of

relationship in our people's consciousness? Does it really show the attitude of our society toward the matter? Probably not! First of all, it should be mentioned that Georgian people's ties of relationship are very specific, it covers much wider range of people than provided by the law. I mean aunts and uncles (on mother's and father's sides), nephews and nieces etc., and if the lawmakers recognise near relations between grandmother and grandchildren, what's the problem then with recognition of near relative ties between uncles and nephews-nieces, aunts and nephews-nieces from father's side, aunts and nephews-nieces from mother's side? Moreover, in human relationships consanguinity is not the chief point and is no news either. Frequently, individuals have different, close relationships with each other. For example, fiancée-fiance relationship etc. Accordingly, the relationships included in people's consciousness and life I absolutely different phenomenon, different values that shouldn't be and cannot be freely ignored. As the result of legislative changes, a problem in law has emerged – it is possible that the rule of one sphere of the law is legally binding in settling a problem which is in another sphere? In particular, will the spouses be considered near relations if they are not officially married but are family, have common children, common household duties?⁶ This is a moot point and here is at issue between the Supreme Council of Justice and a court, because the Supreme Council of Justice decides that a spouse may not be considered a near relation only if his/her marriage to the deceased is officially registered.⁷ Particularly, some years ago there was a court case dealing with murder in which the factual wife of deceased was recognised by court as the victim's cessionary with whom the deceased had common children and jointly did household chores.⁸ The point is that a brother killed his brother. In such situation, according article 68 of the Proceedings Code, the rights of the deceased pass on to any of his close relatives. In the case given, the mother of the deceased was granted rights but the higher court recognised his unregistered wife – not his mother – as a defender of the victim's interests. As it turned out, the court made this decision considering that for the mother both the deceased and accused were her sons. What could she do, which son's interests was she to put in the forefront? In the case mother couldn't be objective. As for the children of deceased, they were under age. Therefore, the children's mother, as their representative, was recognized by the court as a cessionary. At the same time, along with the other serious circumstances, the judgement, in making decision, was based on the Proceedings Code of the Criminal legislation (article 44, part 21) by which a divorced spouse is considered a near relation and gave an interpretation that in the criminal proceeding the concept „spouse” implies not only a registered but also unregistered spouse.⁹ With this, and to the court's firm convictions an adequate decision was made. Thereby, the judges have contributed to creation of Judicial Law and assisted justice, since there was no other way to make a legal decision.¹⁰

In conclusion, I should note: although „near friend” is an assessment concept, while jurisprudence has established a tendency to show the least of the assessment categories in criminal legislation, or to give a legislative interpretation to them, I think it would be more fair and would remove the problems as well to restore „near friend” to its original rights. The more so, that „near friend” had never created any difficulties neither in theory *nor* in the rules of procedure. In my opinion, just the will of lawmakers is needed to solve the problem, while the theorists and law are ready for it.

Literature:

1. Georgian Criminal Legislation Code, Tbilisi, 2009.
2. Crime against an individual, a group of authors, Tbilisi, Science, p.48, 1980.

3. Dodo Julukhadze, on a characteristic feature of the crime committed in fit of passion, Jour. „Intercultural Communications”, N4, pp 158-159, 2008.
4. Private part of Criminal Legislation, book 1, Tbilisi, p.35, 2008.
5. Criminal code RF, p. 105, 2007.
6. Dodo Julukhadze, the work indicated. pp 156-160.
7. Otar Gamghrelidze, bribery from below or bribery from above? Jour. „Life an Law”, N3-4, 2008.
8. Georgian Supreme Court resolutions on criminal cases, N12, pp 1708-1711, 2003.
9. Georgian Supreme Court resolutions on criminal cases, N8, pp. 1666-1671, 2004.
10. Officially non-registered spouse of deceased man was admitted by European Court of human rights as well.
11. See more details on the issue in the indicated work by Otar Gamghrelidze.

დოდო ჯულუხაძე

Понятие «близкого родственника» в уголовном законодательстве

Резюме

В июне 2000 года в уголовный кодекс Грузии были внесены поправки, в том числе и понятие «близкого родственника», которое заменило понятие «близкого друга». Автор статьи рассматривает все положительные и негативные стороны этой поправки. Хотя законодательство максимально воздерживается от использования таких понятий, которые содержат определение оценки, автор считает вполне справедливым восстановить понятие «близкий друг» в прежних правах, тем более, что оно до сих пор не создавало никаких проблем.

დოდო ჯულუხაძე

“ახლო ნათესავის” ცნება სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში

რეზიუმე

2000 წლის ივნისში საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში იქნა შეტანილი ცვლილებები. ეს შეეხო “ახლო მეგობრის” ცნებასაც, რომელიც შეიცვალა “ახლო ნათესავის” ცნებით. სტატიის ავტორი განიხილავს ამ ცვლილების დადებით და უარყოფით მხარეებს. მიუხედავად იმისა, რომ კანონი მაქსიმალურად თავს იკავებს ისეთი ცნებების გამოყენებისას, რომლებიც გარკვეულ შეფასებებს შეიცავენ, ავტორი სრულიად სამართლინად მიიჩნევს “ახლო ნათესავის” ცნების აღდგენას, მით უმეტეს, რომ ამ ცნებას დღემდე არავითარი პრობლემა არ შეუქმნია.

Metin Mercan

**Transformation of Banking System from Soviet System
to Free market system**

Introduction

In a number of transition economies the banking systems are at different stages of the transformation process from mostly planned to market economy structures. But the past turbulent year led to further distinctions in developments within these countries. While FSU (the former Soviet Union) countries, in particular Russia, were deeply shattered by the South-East Asian financial crisis and have suffered a set-back in the transition process, other more advanced CEE (Central and Eastern European) countries have shown resistance and have been able to keep macroeconomic stability. The Russian case emphasizes that inconsequent reform measures and delays, especially in the banking system, have led to the financial crisis. Hence, the purpose of this paper is to show a model for the description, analysis, explanation and forecast of the transformation processes in banking systems in transition economies which help to avoid the financial crises and other setbacks during the transition to the market economy.

Role and Structure of Banks in Centrally Planned Economies

In centrally planned economies, unlike market economies, the banks played a passive role. The priority of the plan fulfillment determined all financial transactions. The credit allocation was dependent on central planning and had the pure accounting character. The banks had to support this planning process. Accordingly, the structure of banks was formed as an one-tier mono-bank system. Some specialized credit institutions, for instance, savings, investment and foreign trade banks, were merely the departments of the mono-bank without their own commercial operations. Other financial institutions and markets did not exist. In contrast to market-oriented banking systems the central bank functions and commercial operations were carried out through the mono-bank alone. The mono-bank settled all payments, absorbed private savings, enterprise profits and taxes and channeled them either to the state budget or to state enterprises according to the central plan regardless of fund repayments, supervised the plan fulfillment by state enterprises through movements on their accounts. Thus, the activity of the mono-bank was strongly concentrated on the microeconomic level. The payments of enterprises and of households were strictly separated into a cash and a non-cash circuit and thus the formal macroeconomic stability was created.

Principal Deficiencies of the Mono-Bank System

- As a two-tier banking system with an independent central bank and private commercial banks did not exist, a stable monetary policy could not be ensured and bank managers had no incentive to operate effectively as they felt no pressure from shareholders.

- As the credit allocation was dependent on the central planning and enterprises with soft budget constraints and excessive state guarantees could not go bankrupt, the banks could not make decision over the credit allocation independently and did not have any reason to assess the creditworthiness of enterprises which led to insufficient banking skills, inefficient credit allocations and moral hazard systems in centrally planned economies lacked an efficient system of prudential regulation and supervision, accounting and payment systems problems.
- The mono-bank system implied a poor financial infrastructure: there were no private commercial banks and financial markets, accordingly, competition among banks and markets as well as between banks and markets. Hence, the banking

Role of Banks in the Transition

The transition from a centrally planned to a market economy means first of all the change in the allocation mechanism of financial resources: from centralization to decentralization. As a result, the role of banks in the transition will change as well because banks and capital markets play an important role in the allocation of the financial resources in a market economy. Hence, the transformation debate puts up different approaches to the financial system reform in transition economies. On the one hand, (Rostowski, 1994) argues that former centrally planned economies do not have banking systems in the early stages of the economic transformation and the allocation of capital would become the sphere of new, non-bank institutions because commercial banking skills (above all, credit allocation) and central banking skills (above all, bank supervision) can only be developed over a long period. On the other hand, (Blommestein and Spencer, 1993) emphasize that the highest priority must be given to banking reform because in market economies banks are the principal source of firms' short-term working and of human capital trained in evaluating credit risk and therefore provide the basis for ensuring an efficient allocation of financial resources. Other authors, for instance, (Buch, 1993) and (Walter and Smith, 1992) go further and suggest that banking reforms in transition economies should be oriented towards the establishment of the broad-based German universal banking model or the narrow-based Japanese model. It is at present difficult to predict what kind of financial system models will enforce in transition economies finally. But the empirical evidence show that countries which had established sound banking systems have also developed well-functioning capital markets. Thus, the authorities in transition economies have to put emphasis on the banking reform for following reasons first:

- Transition economies have the bank-dominated structure of the financial sector as an inheritance from the past of central planning.
- Banks are main participants on financial markets, provide liquidity to other financial institutions and maintain confidence in the payment systems.
- Capital markets function effectively when information about the creditworthiness of the issuer is widely available and reliable what is not the case in the early stages of the transition. Therefore, the banks will have informational advantages, provide efficient corporate governance by contrast with the capital markets and prevail over them.

Early stage developments: 1991-1997

With the collapse of Soviet Union, the post-soviet economies inherited financial sectors consisting of several specialized state banks with large portfolios of bad debt that required recapitalization and restructuring. Bank regulation was virtually nonexistent. The situation aggravated by the onset of hyperinflation, which caused tremendous macroeconomic unbalances and uncertainty.

These circumstances made credit allocation decisions extremely flawed. Shares of non-performing loans in bank portfolios grew as was the solvency of financial institutions deteriorated. Banks also faced enormous difficulties in attracting deposits - households avoided holding bank accounts as inflation quickly eroded their purchasing power. Keeping savings in hard currency under the mattress proved to be the winning strategy. Curbing inflation, achieving macroeconomic stability, and privatization were therefore the highest reform priorities in the post-soviet countries until 1997-1998. During this time all countries implemented restrictive monetary policies and eventually were able to defeat high and unstable inflation rates. The introduction of national currencies was likewise completed by the mid-1990s, as was the replacement of monobanks by two-tier banking systems. But despite sharp growth in the number of commercial banks, bank lending to enterprises declined substantially, particularly in real terms. Due to high risk of the economic environment, interest rates were extremely high (ranging between 50% and 145% per annum) and enterprises were unwilling to borrow. Most enterprises financed investments from retained earnings, while banks invested in treasury bills. For example, by the end of 1997, commercial banks in Russia had invested almost three-quarters of ruble deposits in federal government securities. Similar pictures were observed in many other the post-soviet countries. (Alimkulov, A, 1999)

The preponderant role of state banks in the the post-soviet countries led to pervasive politically tied lending. Intended to support loss-making state enterprises, this lending led to the accumulation of huge losses. By 1995 the proportion of bad loans (as a percentage of credit portfolio) ranged from 2.4% in Georgia to 72% in Kyrgyzstan. The true picture in the sector was much worse, but hard to measure due to absence of strict accounting standards, poor audit capacities, and inadequate supervision. Governments did not possess the institutional capacity or political will needed to stop this soft lending. For example, because loose accounting standards allowed bad loans to be treated as overdue loans, the share of bad loans reported in the post-soviet countries generally did not rise above 20%. By contrast, even successful reformers, like Hungary, reported more than 20% of bad loans during the first years of transition.

Role of Banking Supervision and Macroeconomic Stability

A key problem for transition countries is the delay in the introduction and enforcing of appropriate banking supervision. The difficulties are that in these countries supervisory systems did not just have to improved, they had to be created practically from scratch. There is also no question that the appropriate banking supervision is easier to recommend than to apply in practice. The authorities must be careful that prudential controls and supervision are neither excessive (in this case they may limit competition) nor insufficient (inadequate to protect the soundness of individual institutions and the banking system as a whole). Although banking supervision is more of a process of learning-by-doing than a pre-set activity, there is not the need for transition economies to delay the financial transformation. Another precondition of the successful financial transformation is a stable macroeconomic environment. High inflation distorts the ability of both borrowers and lenders to perform the

financial calculations necessary to carry out long-term transactions. Rapid inflation brings with it highly variable relative prices and increased uncertainty about the financial returns to economic activity. But monetary stabilization with high fiscal deficits and real interest rates also does nothing to encourage the institutional development of banks.

Evolution of state ownership

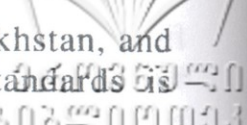
Among CIS countries only Armenia and Georgia have been able to fully eliminate state ownership in the banking sector, while the Kyrgyz Republic has only three state banks accounting for about 10% of the system's assets (Table 1). Kazakhstan has been able to substantially reduce the share of state bank assets since 1998, and Moldova's banking sector will be fully privatized as soon as the state shares in the former savings bank are sold. Tajikistan privatized four of its five state banks by 1998, accompanied with the government program prohibiting further direct lending.

Table 1. Asset share of state owned banks for selected transition economies. 1995 - 2002, end of a year, % of total banking sector assets

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Armenia	2.4	3.2	3.4	5.7	3.5	3.8	0.0
Azerbaijan	80.5	77.6	80.9	65.5	82.5	60.4	62.0
Belarus	62.3	54.1	55.2	59.5	66.6	66.0	53.2
Georgia	48.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Kazakhstan	24.3	28.4	44.8	23.0	19.9	1.9	3.5
Kyrgyz	69.7	5.0	10.3	10.4	25.8	15.8	16.6
Moldova				0.3	7.9	9.8	10.2
Tajikistan		5.3	30.3	29.2	6.9	6.8	4.8
Turkmenistan	26.1	64.1	68.3	77.8	96.9	97.1	96.5
Russia			37.0	41.9		44.1	
Ukraine			13.5	13.7	12.5	11.9	11.8
Uzbekistan	38.4	75.5	70.6	67.3	65.8	77.5	96.0
Latvia	9.9	6.9	6.8	8.5	2.6	2.9	3.2
Poland	71.7	69.8	51.6	48.0	24.9	23.9	24.4
Hungary	49.0	15.3	3.5	9.8	7.8	7.7	9.1

Source: EBRD Transition Report

Banking sectors in Azerbaijan, Belarus, Russia, Uzbekistan and Turkmenistan remain dominated by large state banks (Table 1). Still, on average, assets of state banks have been declining since the mid-1990s, thanks mainly to the large scale

privatization or liquidation of state banks in countries like Georgia, Kazakhstan, and Kyrgyzstan. The introduction and better enforcement of prudential standards combining with competition to favor more efficient private banks.

Bank Credit and Deposits

Banks' abilities to attract deposits are improving and bank deposits are steadily growing in all countries, except Turkmenistan and Belarus. This growth is most remarkable in Ukraine, Kazakhstan and Moldova. Deposit trends indicate that public trust in the banks is recovering after Russian financial crisis events and the trend persists.

The literature finds a positive relationship between credits to the private sector and economic growth, because decisions about crediting the private sector are generally made on the basis of economic rather than political considerations. With the exception of Turkmenistan, Belarus, and the Kyrgyz Republic, shares of credits allocated to the private sector have been steadily increasing.

The transition economies unlike the developing countries had to launch comprehensive banking reforms which include following elements: creating new financial institutions, competition, liberalization measures, and introducing and enforcing banking supervision. From the beginning of their banking reforms the transition economies had to split up the mono-bank system into a central bank and state commercial or specialized banks, permit the entry of private and foreign banks and at the same time introduce and enforce a new regulatory and supervisory framework for central and commercial banking operations. The main issue was that state commercial and specialized banks had received in the past of central planning non-performing loans and were already undercapitalized. Thus there was the need to clean up the balance sheets of state commercial and specialized banks from non-performing loans and to prevent the making of new non-performing loans. This can be achieved through restructuring, recapitalization and privatization of state commercial and specialized banks.

Conclusions

Efficient, mature financial sectors play an important role in economic development. By pooling savings and channeling them to investors with the best chances of succeeding in their investment activities, the financial sector promotes technological progress and supports economic growth.

Financial systems in many CIS countries remain quite small and inefficient by international standards. Although financial market supervision and regulation are now quite progressive, banks continue to operate in an overly risky environment due to hostile attitudes of tax authorities and inadequate protection of creditor rights. Weak balances sheets, high real interest rates, and poor access to capital for start ups remain matters of concern, although the situation has been improving for the past several years.

Literature:

1. Alimkulov, A. (1999) "A transformation model for banking systems in transition economies" 1999 International conference of Academy of Business and Administrative Science, Barcelona, Spain.
2. Rostowski, Jacek, "Systemic Requirements for Monetary Stability in Eastern Europe and the Former Soviet Union", IMF Working Paper, No. WP/94/24, February 1994.
3. Buch, Claudia, "An Institutional Approach to Banking Reform in Eastern Europe", Kiel Working Paper, No. 560, February 1993.
4. Walter, Ingo and Smith, Roy, "Bank Industry Linkages: Models for Eastern European Economic Restructuring", INSEAD Working Paper, No. 92/46/EP, 1992.
5. EBRD Transition Report 2003.
6. Central Bank of Georgia, Azerbaijan, Armenia, etc.

Метин Мерган

***Трансформация банковской системы с советской
в свободную рыночную систему***

Резюме

В начале 90-ых годов преемник Советских государств начал трансформацию финансового сектора для удовлетворения необходимости появления рыночной экономики. Финансовая система стран СНГ остается главной преградой экономическому росту. Гиперинфляция 90-ых годов, финансовые скандалы, которые последовали в след за крушением монобанковской системы и последующий незавершенный прогресс в создании небанковских финансовых институтов и эффективных инструктивных структур, имели неблагоприятные последствия. Это включает слабые банковские бухгалтерские балансы, высокий ссудный процент и низкий доступ к капиталу для малого и начинающего бизнеса. Незначительные исключения, непрозрачные инструкции, неадекватные разоблачения структур и слабая протекция прав акционеров продолжает ограничивать участие инвесторов в финансовых рынках СНГ.

მეთინ მერგანი

***საბჭოთა კავშირის დროინდელი საბანკო სისტემის გარდაქმნა
თავისუფალ საბაზრო სისტემაზე***

რეზიუმე

1990-იანი წლების დასაწყისში საბჭოთა კავშირის წარმატებულმა ქვეყანამ დაიწყო თავისი ფინანსური სექტორების გარდაქმნა რათა გარდამავალი საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნებსა და საჭიროებებს შესაბამებოდა. გარდამავალი პერიოდის დეკადას თუ გავყევით შევამჩნევთ, რომ შედეგები განსხვავდება. საერთო დამოუკიდებელი შტატების ქვეყნების ფინანსური სისტემები რჩება ეკონომიკური განვითარების მთავარ ბარიერად. 1990 – იანი წლების პიპერინფლაციას, ფინანსურ სკანდალებს, რაც მოჰყვებოდა საბანკო სისტემების დაპყრობას და მითვისებას, არასაბანკო ფინანსური ინსტიტუტებისა და ეფექტური მარეგულირებელი სრტუქ-

ტურების შესაფერის განვითარებას და შექმნას მოკლეა უარყოფითი შედეგები. ეს შეიცავს სუსტ საბანკო ბუღალტრულ ბალანსს, მაღალ საპროცენტო განაკვეთს მცირე საწარმოებისთვის ღარიბ კაპიტალს და საწყის თანხას. რამოდენიმე გამო-
ნაკლისის გარდა, გაუმჯობესებულ წესების, არაშესაფერისი სტრუქტურებისა და აქ-
ციონერების უფლებების სუსტი დაცვის შედეგია ის, რომ საერთო დამოუკიდებე-
ლი შტატების საფინანსო ბაზარში ინვესტორების მონაწილეობა შემცირებულია.
ეფექტური საპენსიო სისტემის არსი ზღუდავს ადგილობრივი ვალისა და აქტივე-
ბის მოთხოვნას. უფრო მეტად განვითარებული ცენტრალური ევროპის ქვეყნები
შეეწინააღმდეგნენ არსებულ სიტუაციას და შეინარჩუნეს მაკროეკონომიკური სტა-
ბილურობა. ეს სტატია მოკლედ გვიხსნის საბანკო სისტემისა და მონოსაბანკო
სისტემის უპირატესობებს და ნაკლს.

ЗАКОНОМЕРНОСТИ ЕСТЕСТВЕННОГО ДВИЖЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ АБХАЗИИ (1959 – 1989)

Основные компоненты естественного воспроизводства населения – рождаемость и смертность – почти всегда подвержены влиянию социально-экономических факторов жизни людей и претерпевают серьезные изменения во времени и пространстве. Рождаемость и смертность, как правило, играют важную роль в определении демографической ситуации, ибо от их соотношения зависит формирование общего режима воспроизводства населения.

Естественное движение населения, как важнейший показатель воспроизводства населения, находится в тесной связи с уровнем развития общества той или иной страны или региона. Исходя из этого демография, как наука, всегда рассматривает показатели естественного движения, в первую очередь, рождаемость и смертность, на фоне исторически сложившихся социально-экономических показателей. Среди таких характеристик можно выделить уровень удовлетворения материальными и духовными благами, общий уровень культуры, уровень общественного сознания и т.д.

В настоящее время, в глобальном масштабе, выявилась следующая закономерность: чем выше социально-культурный уровень развития страны, тем ниже показатели рождаемости и естественного прироста. Следует отметить, что Грузия представляет собой своеобразное исключение, ибо по показателям естественного движения она близка к экономически развитым странам, а по показателям экономического развития – к развивающимся странам.

Показатели естественного движения населения Абхазии по своему уровню и тенденциям изменения почти идентичны соответствующим показателям по Грузии в целом. Можно утверждать, что в последнее десятилетие, процесс воспроизводства населения Абхазии соответствовал режиму воспроизводства населения Грузии, в целом.

Динамика показателей рождаемости, смертности и детской (младенческой) смертности в Абхазии за последние десятилетия показана в таблице №1 (показатели рассчитаны на каждую 1000 населения).

ТАБЛИЦА №1

**ДИНАМИКА ПОКАЗАТЕЛЕЙ РОЖДАЕМОСТИ, СМЕРТНОСТИ И
ДЕТСКОЙ (МЛАДЕНЧЕСКОЙ) СМЕРТНОСТИ
(1940 – 1990 ГГ.)**

ГОДЫ	НА КАЖДУЮ ТЫСЯЧУ НАСЕЛЕНИЯ			СМЕРТНОСТЬ ДЕТЕЙ В ВОЗРАСТЕ ДО ОДНОГО ГОДА НА КАЖДУЮ 1000 РОДИВШИХСЯ
	РОЖДАЕМОСТЬ	СМЕРТНОСТЬ	ЕСТЕСТВЕННЫЙ ПРИРОСТ	
1940	26,0	8,9	17,1	76,5
1950	23,9	5,7	18,2	38,2
1960	21,9	4,8	17,1	20,9
1970	16,9	5,7	11,2	14,7
1975	16,8	6,7	10,1	19,2
1980	16,4	7,9	8,5	27,3
1985	16,4	8,3	8,1	27,2
1990	15,9	8,2	7,7	25,3

Одним из основных показателей естественного движения населения является рождаемость. Очевидно, что каков уровень рождаемости и тенденции ее изменения, таков и уровень и тенденции изменения естественного прироста.

В последние десятилетия в мире наблюдается тенденция снижения рождаемости, не является исключением в данном случае и Абхазия.

Как показывают вышеприведенные данные, в Абхазии, как в городах, так и на селе, начиная с 70-х годов, наметилась тенденция снижения рождаемости. В следующие, примерно, двадцать лет уровень рождаемости в Абхазии был стабильным и составлял 16-17 промилей. Тенденция резкого снижения рождаемости начала наблюдаться со второй половины 80-х годов, что объясняется серьезными изменениями в социально-экономической жизни населения Абхазии.

Общий коэффициент рождаемости в Абхазии, начиная с I-ой половины 70-х годов, заметно уступал соответствующему показателю по Грузии в целом. Так, например, общий коэффициент рождаемости в 1970 г. в Грузии в целом составлял 19,2 промиля, тогда как в Абхазии только 16,9 промиля. К 1980 году эти показатели соответственно составляли 17,7 и 16,4 промиля. К 1989 году произошло сближение этих показателей. Но все же следует отметить как в городских, так и в сельских поселениях Абхазии уровень рождаемости был ниже соответствующих показателей по Грузии в целом.

Вообще, на уровень рождаемости действует множество факторов. Снижение рождаемости в Абхазии было следствием социально-экономических, бытовых и другого рода причин. Среди этих причин, в первую очередь, необходимо выделить высокую интенсивность и сложную структуру экономики, массовую занятость женщин и т.д.

Для объективного анализа рождаемости неправомерно ограничиваться рассмотрением общего коэффициента рождаемости. Поэтому в процессе демографического исследования, большое значение имеет анализ возрастных и суммарных коэффициентов рождаемости, анализ коэффициентов брачной рождаемости и т.д. Для иллюстрации вышесказанного приводим коэффициенты рождаемости, рассчитанные по регионам Абхазии (таблицы №2 и №3).

ТАБЛИЦА №2

**РОЖДАЕМОСТЬ, СМЕРТНОСТЬ И ЕСТЕСТВЕННЫЙ ПРИРОСТ НАСЕЛЕНИЯ
АБХАЗИИ (НА КАЖДУЮ ТЫСЯЧУ НАСЕЛЕНИЯ)**

РАЙОНЫ	1970			1979			1989		
	РОЖДАЕМОСТЬ	СМЕРТНОСТЬ	ЕСТЕСТВЕННЫЙ ПРИРОСТ	РОЖДАЕМОСТЬ	СМЕРТНОСТЬ	ЕСТЕСТВЕННЫЙ ПРИРОСТ	РОЖДАЕМОСТЬ	СМЕРТНОСТЬ	ЕСТЕСТВЕННЫЙ ПРИРОСТ
ЗОНА Г. ГАГРА	16,6	6,1	10,5	14,0	7,9	6,1	13,3	8,0	5,3
ГАЛЬСКИЙ	20,9	8,3	12,6	18,5	6,7	11,8	14,9	7,5	7,4
ГУДАУТСКИЙ	13,9	6,3	7,5	14,8	8,2	6,8	15,1	8,7	6,4
ОЧАМЧИРСКИЙ	18,0	4,8	13,5	17,0	6,5	10,5	15,7	6,9	8,8
СУХУМСКИЙ	15,8	7,5	8,3	15,1	7,8	7,3	16,2	7,5	8,7

(Таблица рассчитана на основе официальных данных государственного департамента по статистике).

ТАБЛИЦА №3
308 000 000 000

**ВОЗРАСТНЫЕ И СУММАРНЫЕ КОЭФФИЦИЕНТЫ РОЖДАЕМОСТИ НАСЕЛЕНИЯ
АБХАЗИИ (1988 – 1989 гг.)**

РАЙОНЫ	КОЛИЧЕСТВО НОВОРОЖДЕННЫХ НА КАЖДУЮ ТЫСЯЧУ ЖЕНЩИН СООТВЕТСТВУЮЩЕГО ВОЗРАСТА						СУММАРНЫЙ КОЭФФИЦИЕНТ РОЖДАЕМОСТИ
	В ТОМ ЧИСЛЕ						
	15 – 49 ГГ.	ДО 20 ЛЕТ	25 – 29 ГГ.	30 – 34 ГГ.	40 – 44 ГГ.	45 – 49 ЛЕТ	
АБХАЗИЯ	66,3	53,2	107,7	53,3	5,2	1,1	2,01
ЗОНА Г. ГАГРА	64,3	50,4	113,9	52,8	3,8	1,4	2,064
ГАЛЬСКИЙ РАЙОН	60,2	49,0	104,6	48,7	8,3	1,7	1,927
ГУДАУТСКИЙ РАЙОН	71,5	54,6	113,3	69,1	14,0	2,6	2,206
ГУЛЬРИПШСКИЙ РАЙОН	65,1	50,7	115,8	54,9	2,9	0,6	2,099
ОЧАМЧИРСКИЙ РАЙОН	71,3	57,3	110,4	66,1	4,8	0,9	2,211
СУХУМСКИЙ РАЙОН	65,5	51,9	105,4	51,2	5,3	9,8	2,026

(Таблица рассчитана на основе официальных данных государственного департамента по статистике).

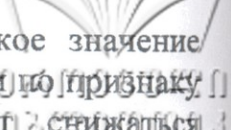
Возрастные коэффициенты рождаемости фиксируют количество новорожденных, приходящихся на каждую тысячу женщин соответствующего возраста. Вышеприведенные данные наглядно показывают довольно резкую дифференциацию данного коэффициента по регионам Абхазии.

Так, например, если на каждую тысячу женщин фертильного возраста, в целом по Абхазии, приходится 66,3 ребенка, то в Гудаутском и Очамчирском районах этот показатель был выше 71, а в Гальском районе составлял всего 60.

Анализ возрастных коэффициентов рождаемости наглядно показывает, что серьезные региональные различия фиксируются только в возрастной группе 20-29 лет. Если в некоторых регионах Абхазии на каждую тысячу женщин в возрасте 20-24 года приходится 170-177 ребенка, то в Гальском и Гудаутском районах этот показатель находился на уровне 150-155.

Возрастные коэффициенты рождаемости в целом по Абхазии, так же как и по отдельным ее регионам, значительно ниже соответствующих показателей по Грузии в целом.

Если в Абхазии на каждую тысячу женщин фертильного возраста приходится 66,3 ребенка, то для Грузии в целом, этот показатель составлял 69. Что касается суммарных коэффициентов рождаемости, то и в данном случае, в Абхазии довольно сложная ситуация. В 1988 – 1989 гг. суммарный коэффициент рождаемости в Абхазии составлял 2,011 промиля, причем, в Гальском районе этот показатель еще на более низком уровне – 1,927 промиля. В остальных регионах Абхазии суммарный коэффициент рождаемости не превышал 2,2 промиля. Следует отметить, что данные показатели значительно уступают соответствующим показателям по Грузии в целом. Среди административных районов Грузии только в девяти был зафиксирован суммарный коэффициент рождаемости на уровне ниже, чем в Абхазии.

При определении показателей рождаемости большое практическое значение имеет распределение новорожденных по признаку очередности рождения и по признаку — возраст матери. Является очевидным, что как только начинается снижение рождаемости, соответственно уменьшается удельный вес второго и третьего ребенка в общем количестве новорожденных. Аналогичная картина наблюдалась и в Абхазии.

Таким образом, можно достоверно утверждать, что снижение показателя рождаемости в Абхазии можно рассматривать как тенденцию. Ухудшение показателя рождаемости привело к тому, что к 1990 году сложилась поистине критическая ситуация.

Среди показателей естественного движения населения, по значимости, выделяется также показатель смертности. Уровень смертности, как и уровень рождаемости, наглядно характеризует уровень социально-экономического развития общества.

Ускоренный темп роста населения мира, наблюдавшийся в последние два столетия, а также рост показателя средней продолжительности жизни людей, в основном, происходит за счет снижения смертности.

Снижение смертности является следствием развития производительных сил общества, в том числе развития науки вообще и, в частности, медицины и системы социальной защиты населения.

Очевидно, что между показателями рождаемости и смертности существует тесная взаимосвязь и взаимозависимость. Можно достоверно утверждать — высокий уровень рождаемости, наблюдавшийся в конце 19-го и в начале 20 веков, был обусловлен высоким уровнем смертности. Семья вынуждена была быть многодетной, в связи с тем, что смертность была настолько высока, что только несколько детей достигали трудоспособного возраста. Начиная со второй половины 20-го века, смертность начала резко снижаться, что привело постепенно к снижению показателя рождаемости.

В Абхазии уровень смертности вплоть до начала 80-х годов XX века, был довольно низким. Так, например, по данным 1950 года общий коэффициент смертности не превышал уровня 5,7 промиля, к 1960 году этот показатель составлял 4,8 промиля. Следует отметить, что вплоть до конца 80-х гг. показатель смертности не превышал уровень 8 промилей. Исходя из этого, можно утверждать, что Абхазия в этом смысле уникальный регион. Дело в том, что соответствующие показатели по Грузии значительно выше. Так, например, в 1950 году общий коэффициент смертности в Грузии был зафиксирован на отметке 7,6 промиля, а к 1960 году — 6,5 промиля.

Режим смертности в Абхазии этого периода был довольно оптимальным. За весь проанализированный период среди умерших самый большой удельный вес составляли лица 65-69 лет или те, кому за 70 лет. Например, в 1970 году среди умерших 75% составляли лица, которым было за 65. Этот же показатель к 1980 году составлял 60%. Отсюда можно сделать вывод о том, что в начале 80-х годов в Абхазии, к сожалению, начался процесс «омоложения» смертности. Соответствующие наблюдения показали, что в этот период произошел рост числа тяжелых заболеваний, которые вызывают смерть в любом возрасте (злокачественные опухоли, сердечно-сосудистые заболевания).

В процессе изучения смертности особое внимание уделяется детской (младенческой) смертности, т.е. смертности детей в возрасте до одного года. Во всем цивилизованном мире этот показатель входит в список показателей, в совокупности определяющих тот или иной уровень социально-экономического развития страны.

Следует отметить, что этот показатель в Абхазии был почти оптимальным, и как тенденция, он был всегда ниже соответствующего показателя в Грузии в целом. Еще в 1956 году на 1000 родившихся в Абхазии летальных случаев было 20, в то же время в Грузии этот показатель составлял 35,8 промиля. В 70-х годах коэффициент детской смертности снизился до уровня 15 промилей (аналогичный показатель в Грузии составлял 25-27 промиля).

Некоторый рост коэффициента детской смертности в 80-х годах скорее был обусловлен улучшением учета летальных случаев среди детей в возрасте до 1 года.

Исходя из вышесказанного, можно сделать вывод о том, что в Абхазии общий коэффициент смертности и специальный коэффициент смертности зафиксированы на уровне близком к оптимальному.

Суммируя режим смертности и рождаемости, т.е. средний уровень рождаемости и относительно низкую смертность, можно определить уровень естественного прироста населения Абхазии. Начиная с 70-х годов до I половины 80-х, естественный прирост в Абхазии колебался на уровне 10-15 промилей (один из лучших показателей в Грузии).

На режим естественного воспроизводства влияние оказывают также показатели брачности и разводимости. В анализируемый период коэффициент брачности в Абхазии был стабильным и колебался на уровне 8,5 – 10, а коэффициент разводимости колебался на уровне 1,5 – 2.

Удельный вес населения, находящегося в браке, в Абхазии, был заметно ниже, чем по Грузии в целом.

В 1989 году в Грузии на каждую тысячу населения в возрасте старше 16 лет в браке находились 699 мужчин и 610 женщин, в то же время в Абхазии эти показатели составляли, соответственно, 671 – 583. Для населения в возрасте 20 – 24 лет в Грузии эти показатели составляли 271 и 552, в то же время в Абхазии – 219 и 527.

Как уже было сказано выше, уровень смертности и уровень детской смертности в Абхазии были зафиксированы на довольно низком уровне. В этих условиях, следует отметить особо, происходил рост показателя средней продолжительности жизни населения.

К концу 70-х г. и в начале 80-х г. в Абхазии средняя продолжительность жизни мужчин составляла 68,4 года, а средняя продолжительность жизни женщин – 74,1 года. В этот же период эти показатели в Грузии в целом составляли, соответственно, 66,9 и 73,8 года.

Режим естественного воспроизводства населения серьезное влияние оказывает на возрастную структуру населения. Если в обществе наблюдается тенденция снижения рождаемости и повышения смертности, то это приводит к ускорению темпов старения населения. В 1989 году в Абхазии подростки в возрасте до 15 лет составляли 24,5%, лица трудоспособного возраста за весь анализируемый период, т.е. с 1959 по 1989 гг. составляли 57 – 62%. Наблюдавшийся рост удельного веса старшего поколения (поколения пенсионного возраста) не оказывал отрицательного воздействия на общий режим воспроизводства населения Абхазии.

Merab Gejua

*Regularities of Natural Movement of the Population of Abkhazia
(1959-1989)*

Summary

Key components of natural reproduction of the population – birth rate and mortality – almost always are subject to the influence of socioeconomic factors of the people's lives, significantly varying in time and space. Normally, birth rate and mortality play significant role in determination of demographic situation, as their ratio determines the general regime of reproduction of the population.

Currently, at global level, the following regularity was revealed: higher is the socio-cultural level of the country, lower is the birth rate and natural growth. It should be noted that Georgia, in this case, is some kind of exclusion, as by indicators of social movement, it is close to the developed countries and by the indicators of economic development – to the developing countries.

Indicators of natural movement of the population of Abkhazia, with respect of their level and trends, are almost identical to the respective indicators for entire Georgia. It could be stated that for the last decade, the process of reproduction of the population of Abkhazia corresponds to the regime of reproduction of the population of entire Georgia.

One of the key indicators of the natural movement of the population is birth rate.

For the last decade, in the world, there is a trend of decrease of birth rate and Abkhazia is not exclusion as well.

According to the above data, in Abkhazia, both, in the urban and rural areas, from the 70-ies the trend of decrease of birth rate took place. For the following twenty years, birth rate in Abkhazia was steadily about 16-17 pro mille. The trend of dramatic fall of birth rate was observed from the second half of 80-ies, what could be explained by significant changes in socioeconomic life of Abkhazian population.

In general, birth rate depends on numerous factors. Decrease of birth rate in Abkhazia resulted from socioeconomic, everyday and other causes. These causes, primarily, include high intensiveness and complex structure of economics, mass employment of women etc.

While in Abkhazia, there are 66.3 children per thousand women of fertile age, for entire Georgia this indicator is equal to 6.9. As for the cumulative birth rate, in given case, there is quite complicated situation in Abkhazia. In 1988 – 1989, cumulative birth rate in Abkhazia was 2.011 pro mille, with the lower value of 1.927 pro mille in Gali District. In the other regions of Abkhazia the aggregate birth rate was no more than 2.2 per mille. It should be noted that these rates are much lower than the respective rates for entire Georgia. Among the administrative districts of Georgia only in nine ones the aggregate rate was lower than in Abkhazia.

Among the indicators of natural movement of population, death-rate is distinguished with its significance.

Mortality regime in Abkhazia of this period was optimal. For the entire analyzed period, among the people who died, the persons of 65 – 69 age of those, over 70 comprised the greatest percentage; e. g. in 1970, among the people who died, 75% were over 65. The same indicator in 1980 was 60%. Hence, we could offer that in early 80-ies, in Abkhazia, the process of mortality "rejuvenation" commenced.

In the process of study of mortality, special attention is paid to infant mortality, i.e. death-rate among children under one.

It should be noted that this indicator, in Abkhazia, was virtually optimal and as a trend, it was always lower than the same indicator for entire Georgia. As early as in 1956, in Abkhazia, there were 20 cases of death per 1000 newborns, while for Georgia this indicator was 35.8 pro mille.

Summarizing the death and birth regimes, i. e. moderate level of birth rate and relatively low mortality, the level of natural increase of population in Abkhazia could be calculated. Since 70-ies, up to the first half of 80-ies, natural population growth varied at 10-15 pro mille (one of the best in Georgia).

მერაბ გეჯუა

აფხაზეთის მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის კანონზომიერებანი (1940-1989)

რეზიუმე

მოსახლეობის ბუნებრივი აღწარმოების მთავარი კომპონენტები შობადობა და მოკვდაობა ყოველთვის განიცდის სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენების გავლენას და მნიშვნელოვნად იცვლება დროსა და სივრცეში.

თანამედროვე პერიოდში გლობალური მასშტაბით გამოიკვეთა შემდეგი უმნიშვნელოვანესი კანონზომიერება: რაც უფრო მაღალია მოცემული ქვეყნის სოციალურ-კულტურული განვითარების დონე, მით უფრო ნაკლებია შობადობისა და ბუნებრივი მატების მაჩვენებლები. აღსანიშნავია, რომ ამ კანონზომიერებასთან გარკვეულ გამონაკლისს ჩვენი ქვეყანა წარმოადგენს, სადაც მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის მახასიათებლები მაღალგანვითარებადი ქვეყნების დონეზეა, ხოლო ეკონომიკური განვითარების მიხედვით განვითარებადი ქვეყნების დონეზე იმყოფება.

აფხაზეთში ბუნებრივი მოძრაობის ძირითადი მახასიათებლები თავიანთი დონისა და ცვლილებათა ტენდენციების მიხედვით ახლოს არის საქართველოს ზოგად მახასიათებლებთან. შეიძლება ითქვას, რომ უკანასკნელ ათწლეულებში მაინც, აფხაზეთის მოსახლეობის აღწარმოება, თითქმის მთლიანად, საქართველოს მოსახლეობის აღწარმოების რეჟიმის იდენტური იყო.

აფხაზეთში, როგორც ქალაქად, ისე სოფლად უკვე 70-იანი წლების დასაწყისშივე, გამოიკვეთა შობადობის შემცირების ტენდენცია. შემდგომი 20 წლის განმავლობაში, შობადობის დონე სტაბილური იყო და 16-17 პრომილეს ფარგლებში მერყეობდა. მხოლოდ 1985-1990 წლებში გამოიკვეთა შობადობის მაჩვენებლის მკვეთრი შემცირების ტენდენციები, რაც იმ პერიოდში რეგიონის ცხოვრებაში მომხდარი უადრესად სერიოზული ცვლილებებით იყო განპირობებული.

შობადობის ასაკობრივი კოეფიციენტები გვიჩვენებს დაბადებულთა რიცხვს შესაბამისი ასაკის ყოველ 1000 ქალზე.

შობადობის ასაკობრივი კოეფიციენტები, მთლიანად აფხაზეთში და მისი რეგიონების მიხედვით, საგრძნობლად ჩამოუვარდება საქართველოს ანალოგიურ მაჩვენებლებს. თუ აფხაზეთში ყოველ 1000 ფერტილური ასაკის ქალზე 66,3 ბავშვი მოდის, მთლიანად საქართველოსათვის ეს მახასიათებელი 69-ს აღწევს.

მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის მაჩვენებლებიდან ასევე მოკვდაობის მაჩვენებლის როლი და მნიშვნელობა.

აფხაზეთში მოკვდაობის დონის მაჩვენებლები 80-იანი წლების დასაწყისამდე დაბალი იყო. მაგალითად, 1950 წლის მონაცემებით მოკვდაობის ზოგადი კოეფიციენტი 5,7 პრომილეს არ აღემატებოდა, 1960 წლისათვის კი ეს მაჩვენებელი 4,8 პრომილეს შეადგენდა. 1980 წლამდე, მოკვდაობის მაჩვენებელი არასოდეს არ გადასცილებია 8 პრომილეს ზღვარს.

მოკვდაობის მაჩვენებლების შეფასებისათვის თანამედროვე პირობებში ძალიან დიდ ყურადღებას აქცევენ ერთ წლამდე ასაკის ბავშვთა მოკვდაობის კოეფიციენტს.

აფხაზეთში 1 წლამდე ბავშვთა მოკვდაობის კოეფიციენტი საგრძნობლად დაბალია და ამ მხრივ, ეს რეგიონი გამორჩეულია საქართველოში. ჯერ კიდევ 1956 წლის მაჩვენებლებით აფხაზეთში დაბადებული 1000 ბავშვიდან 1 წლამდე ასაკში მხოლოდ 20 ბავშვი იღუპებოდა. ამავე პერიოდში მთლიანად საქართველოს შესაბამისი მაჩვენებელი 35,8-ს შეადგენდა. 70-იანი წლების დასაწყისში ბავშვთა მოკვდაობის კოეფიციენტი აფხაზეთში 15 პრომილემდე შემცირდა (ამ პერიოდში მთლიანად საქართველოს ანალოგიური მაჩვენებელი 25-27-ს შეადგენდა).

თუ შევაჯამებთ აფხაზეთის მოსახლეობის შობადობისა და მოკვდაობის რეჟიმის კანონზომიერებებს, იოლად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ საშუალო დონის შობადობა და დაბალი მოკვდაობა განაპირობებს ბუნებრივი მატების საშუალო მახასიათებლებს. 70-იანი წლებიდან 80-იანი წლების შუა ხანებამდე ბუნებრივი მატება აფხაზეთში 10-15 პრომილეს ფარგლებში მერყეობდა, რაც ერთ-ერთი საუკეთესო მაჩვენებელია საქართველოს რეგიონების მიხედვით.

მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის რეჟიმისა და კანონზომიერებათა გაცნობის შემდეგ სრულიად ერთმნიშვნელოვნად შეიძლება დავასკვნათ, რომ აფხაზეთი დემოგრაფიული თვალსაზრისით საინტერესო რეგიონადაც კი შეიძლება განვიხილოთ. ამ შედარებით მცირე ტერიტორიაზე ვხვდებით მნიშვნელოვან დიფერენციაციას მოსახლეობის ბუნებრივი და მექანიკური მოძრაობის მახასიათებლების მიხედვით.

**მაკროეკონომიკური პოლიტიკის კომპლექსური სტრატეგიის მნიშვნელობა
ეკონომიკური ზრდისათვის საქართველოში**

სამეურნეო ცხოვრების გლობალიზაცია და რეგიონალიზაცია, საგარეოეკონომიკური ურთიერთობების ინტენსიფიკაცია ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად გადაიქცა. ასეთ პირობებში ეროვნული ეკონომიკის საგარეო წონასწორობა, საგადასახდლო ბალანსის რეგულირება სახელმწიფოს მაკროეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტულ ამოცანად ყალიბდება. ამიტომ მაკროეკონომიკური პოლიტიკის შეფასებისა და ეფექტიანად განხორციელებისათვის საჭიროა უწინარეს ყოვლისა გავანალიზოთ მისი თავისებურებანი დახურული და ღია ეკონომიკის პირობებში ვარიანტულად, ანუ ფიქსირებული სავალუტო კურსის, კაპიტალის დაბალი და მაღალი მობილურობისას.

ასეთი ანალიზი საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ შემდეგი:

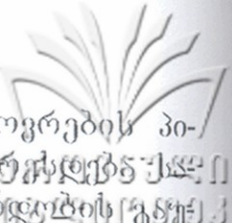
1. საბიუჯეტო-საგადასახადო პოლიტიკა ყოველთვის ზემოქმედებს მთლიანი შინა პროდუქტის ზრდაზე, მიუხედავად სავალუტო კურსის რეჟიმისა და კაპიტალის მოძრაობის ინტენსივობისა. თუმცა ასეთი პოლიტიკის ეფექტიანობა უფრო კაპიტალის მობილურობის ხარისხზეა დამოკიდებული.

2. ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის შედეგიანობა, უწინარეს ყოვლისა, სავალუტო კურსის რეჟიმზეა დამოკიდებული. ფიქსირებული სავალუტო კურსისას იგი თითქმის არავითარ ზემოქმედებას არ ახდენს შემოსავალზე, სავალუტო კურსზე, საპროცენტო განაკვეთზე, მცურავი კურსისას კი იგი ძლიერად ზემოქმედებს სავალუტო რეზერვებზე, ამცირებს ეროვნული ვალუტის ღირებულებასა და საპროცენტო განაკვეთს.

3. საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის შედეგიანობა ასევე დიდად არის დამოკიდებული სავალუტო კურსის რეჟიმზე. მცურავი კურსის რეჟიმისას სავალუტო კურსი იზრდება, რაც ამცირებს წმინდა ექსპორტის ზრდას და აუფასურებს პროტექციონალისტური პოლიტიკით გამოწვეულ ექსპორტის გაფართოების ეფექტს.

აღნიშნული დასკვნები ნეოლიბერალური თეორიის მიდგომებს ემყარება, მაგრამ იგი ვერ ითვალისწინებს საკმარისად ეკონომიკაში მიმდინარე კარდინალურ ძვრებს, მათ შორის გლობალიზაციის, ინფორმაციული ეკონომიკის გაფართოებისა და ეკონომიკური ზრდის ინსტიტუციური ფაქტორების მნიშვნელობის გაძლიერებას. ირკვევა, რომ გლობალიზაციის პირობებში ეკონომიკური ზრდისა და ფინანსური მდგრადობისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება არა სავალუტო კურსის რეჟიმს, არამედ კაპიტალის მოძრაობაზე ეფექტიან კონტროლს, მისი ნაკადების რეგულირებას. ამიტომ, საქართველოში მაკროეკონომიკური პოლიტიკის შედეგების შეფასებისათვის აუცილებელია გავითვალისწინოთ არა მარტო ნეოლიბერალური მიმართულების, არამედ ეკონომიკური განვითარების დამახასიათებელი რეალური ტენდენციები.

ეკონომიკური განვითარების მიმდინარე ეტაპი საქართველოში წინააღმდეგობრივობით გამოირჩევა. მართალია, აღინიშნება ბიუჯეტის ზრდა, კონტრაბანდის შემცირება, ეკონომიკური ზრდა, კრიმინოგენური ვითარების გაუმჯობესება, მაგრამ ამავედროულად პარალელურად აღინიშნება ფასების დონის მნიშვნელოვანი მატება, უმუშევრობის დონის ზრდა, რეალური შემოსავლების კლება მოსახლეობის საშუალოშემოსავლიან და დაბალშემოსავლიან ფენებს შორის, რაც იწვევს უთანაბრო-

ბის გაღრმავებას შემოსავლების გადანაწილებაში, მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას და მიგრაციული პროცესების გაძლიერებას. უარყოფითად გარეო სავაჭრო ბალანსი და სტრუქტურა. ექსპორტ-იმპორტის თანაფარდობის გაუმჯობესება მიუთითებს საქართველოს ეკონომიკის დაბალ კონკურენტუნარიანობაზე. ქვეყანაში არ არის შესაფერისი პირობები მეწარმეობის განვითარებისათვის და ეკონომიკური ინტერესების მქონე ინვესტიციების მოზიდვისათვის.

განვლილმა პერიოდმა გვიჩვენა, რომ ეკონომიკაში სრტუქტურული დისპროპორციების რეალური აღმოფხვრის გარეშე ეკონომიკური ზრდის დაჩქარება არ ხდება. ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებისათვის უნდა აღმოფხვრას პირველ რიგში მოსახლეობის ხელფასისა და შემოსავლების მცირე წილი მშპ-ში. განვითარებული ქვეყნების მშპ-ში მცირდება დაგროვების წილი (ცხადია გარკვეულ ზღვრამდე) და იზრდება მოხმარების, შემოსავლებისა და ხელფასის წილი. ეს იმით აიხსნება, რომ მოსახლეობის განათლების, ჯანმრთელობის, კულტურის, კვალიფიკაციის, ცოდნის ამაღლების, მათი ინფორმაციითა და თანამედროვე ტექნოლოგიებით აღჭურვა ადეკვატურ ფინანსურ დანახარჯებს მოითხოვს. ერთობლივი მოთხოვნის მხრივ ეკონომიკური ზრდის ფაქტორებს შორის განვითარებულ ქვეყნებში არსებულ თანაფარდობასთან მიახლოებისათვის საქართველოში შემოსავლების წილი მშპ-ში უნდა გაიზარდოს დაახლოებით 3-ჯერ, სახელმწიფო მოხმარების წილი განათლების, მეცნიერების, ჯანმრთელობის, სოციალური უზრუნველყოფის დაფინანსებისათვის, ინოვაციური საქმიანობის ხელშეწყობისათვის, დაახლოებით 2-ჯერ, ინვესტიციების წილი 2-ჯერ მაინც.

მაგრამ აქ მთავარი მარტო წილის გაზრდა არაა. მთავარია მშპ-ის, მოსახლეობის მოხმარების, სახელმწიფოს მოხმარების, ინვესტიციების მოცულობის მიახლოება შედარებით განვითარებული ქვეყნების აბსოლუტურ მაჩვენებლებთან. სხვადასხვა ქვეყნების განვითარება გვიჩვენებს, რომ არსებობს მშპ-ის მოცულობის კრიტიკული მასა, რომლის მიღწევა დანაზოგებისა და ინვესტიციების ისეთ დონეს განაპირობებს, რომელიც ეკონომიკის შედარებით სტაბილურ ზრდას და ცხოვრების ხარისხს ასტიმულირებს. მაკროეკონომიკური პოლიტიკა ამ პირობების თანდათანობით რეალიზაციას უნდა ემსახურებოდეს, თუმცა ეს საკმაოდ რთული და ხანგრძლივი პროცესია.

მეტად მნიშვნელოვანია საგადასახდელო ბალანსის წონასწორობის მისაღწევად მისი კომპენსაციური პოტენციალის ამაღლება, პირველ რიგში, ექსპორტის პრიორიტეტული გაფართოებით, საგარეო ვალის შემცირებით, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ფართოდ მოზიდვით. საჭიროდ მიგვაჩნია ექსპორტის დივერსიფიკაცია – ლითონის ნაწარმის, მარგანეცის, ეკოლოგიურად სუფთა სოფლისმეურნეობრივი პროდუქციის, სურსათი, ფარმაცოლოგიური, ინფორმაციული, მეცნიერებატევადი, ტექნოტევადი პროდუქციის საექსპორტო წარმოების თანდათან შექმნა ინოვაციური, ვენჩურული ფირმების ჩამოყალიბებით, მათი საქმიანობის ორგანიზაციით სპეციალური მოზნობრივი პროგრამების საფუძველზე. ექსპორტის ყოველმხრივი ხელშეწყობის პოლიტიკა არ გამორიცხავს იმპორტ-შემცველ მიმართულებების მხარდაჭერას იქ, სადაც კონკურენტული უპირატესობა გვაქვს და ეფექტიანი წარმოების სწრაფი ზრდის შესაძლებლობანია. ფისკალური, ფულად-საკრედიტო და სავაჭრო პოლიტიკა სწორედ ამ ამოცანების გადაჭრას უნდა ემსახურებოდეს მასტიმულირებელი დაბეგვრის, დაკრედიტების, მეცნიერულ-ტექნოლოგიური უზრუნველყოფის მეშვეობით.

მაგრამ საქართველოს საკუთარი ინვესტიციური შესაძლებლობანი ძალიან მოკრძალებულია. ამიტომ ეფექტიანი და მასტიმულირებელი ფულად-საკრედიტო და სავაჭრო პოლიტიკის განხორციელებით მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიან-

ნი პროდუქციის მასშტაბური წარმოება, ექსპორტის სერიოზული გაფართოება მხოლოდ საკუთარი ინვესტიციებით ვერ მოხერხდება. ამისათვის საჭიროა აგრეთვე უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების ფართოდ შემოსვლა, რომელსაც ყოველთვის თან ახლავს უახლესი ტექნოლოგიები და მენეჯმენტი. ასეთი შემოსავლების მთავარი პირობაა ქვეყანაში ინსტიტუციური წესრიგის არსებობა, ჩრდილოვანი ეკონომიკის, კორუფციის დაძლევა, ინვესტიციური გარემოს ჩამოყალიბება. სხვა შემთხვევაში უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები საქართველოში სასურველი მასშტაბით არ შემოვა, შესაბამისად ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებისა და საგადასახდელო ბალანსის გაწონასწორების პირობები არ გადაწყდება.

ცხადია, ამან ხელი არ უნდა შეუშალოს ეროვნული კაპიტალის გაძლიერებას. პირიქით, უცხოური კაპიტალის შემოსვლა ეროვნული კაპიტალის გასაძლიერებლად უნდა გამოვიყენოთ, მათ შორის საბანკო სფეროში, რადგან მარტო საკუთარი ძალებით ძლიერი საბანკო სისტემის ჩამოყალიბება გახანგრძლივდება და ეკონომიკური ზრდაც მოკრძალებული იქნება. მეორე მხრივ, აუცილებელია მუდმივი კონტროლი კაპიტალის შემოსვლაზე. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემოსვლა ხშირად იმპორტის უფრო მეტად გაფართოებას უწყობს ხელს, რაც აუარესებს საგადასახდელო ბალანსს, ან გამოიყენება “ჭუჭყიანი” წარმოების განვითარებისათვის, რაც ეკოლოგიურ დაბინძურებას იწვევს და ხელს შეუშლის ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციის ექსპორტისა და ტურიზმის განვითარებას, რომლებიც ქვეყნის ეკონომიკური პროგრესის სტრატეგიული მიმართულებებია. უმნიშვნელოვანესი პირობაა ასევე კვალიფიციური კადრების აუცილებლობა საქართველოში. უცხოური ინვესტიციები მიისწრაფვის იქ, სადაც კვალიფიციური კადრებია. ამისათვის კი სოციალური სფეროს, მეცნიერების, განათლების, კულტურის, ჯანმრთელობის განვითარების შესაბამისი დონის მიღწევაა საჭირო.

საქართველოს ეკონომიკა, განსაკუთრებით მატერიალური წარმოების სფერო ხასიათდება დაბალი პროდუქტიულობითა და მარტივი, იაფფასიანი პროდუქციის წარმოებაზე ორიენტაციით. საქართველოში წარმოებული სამრეწველო წარმოების პროდუქცია არა მხოლოდ ტექნოლოგიური სირთულით, არამედ ხარისხობრივი მაჩასიათებლების მიხედვითაც ხშირად მნიშვნელოვნად ჩამორჩება როგორც განვითარებული, ასევე რიგი განვითარებადი ქვეყნების მიერ გამოშვებულ პროდუქციას, რაც ძირითადად გამოწვეულია როგორც ფიზიკურად, აგრეთვე მორალურად გაცვეთილი კაპიტალის გამოყენებითა და ტექნოლოგიური ჩამორჩენილობით. სამამულო წარმოების კონკურენტუნარიანობას კიდევ უფრო მეტად აუარესებს ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსის ამაღლება. ასეთ პირობებში წარმოების გადიდების, მათ შორის ექსპორტის წახალისებისა და ზოგიერთი იმპორტჩანაცვლებადი წარმოების განვითარების უზრუნველსაყოფად განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მწარმოებლურობის ამაღლება, ანუ პროდუქციის ხარისხობრივი მაჩასიათებლების გაუმჯობესება, რაც მოითხოვს შესაბამისი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას. მხოლოდ ამ გზითაა შესაძლებელი რეალური გაცვლითი კურსის ამაღლებით გამოწვეული ეკონომიკური კონკურენტუნარიანობის შემცირების კომპენსაცია.

სამამულო წარმოების კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიზნით მნიშვნელოვანია მაქსიმალური ხელშეწყობა კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაზე იმ დარგებში, რომლებშიც ქვეყანას გააჩნია ფარდობითი უპირატესობა. ეს არსებული რესურსების ეფექტიანი გამოყენების მნიშვნელოვანი საწინდარია.

სამწუხაროდ, საქართველოში დღემდე განხორციელებული მაკროეკონომიკური პოლიტიკა წინააღმდეგობრივია, დაუბალანსებელია. აქცენტი კვლავ ანტიინფლაციურ პოლიტიკაზე კეთდება. აუცილებელია კომპლექსური მაკროეკონომიკური

სტრატეგიის განხორციელება მისი ყველა შემადგენელი ელემენტის დაბალანსების უზრუნველყოფის საფუძველზე.

ასეთი სტრატეგია შემდეგ ძირითად კრიტერიუმებს უნდა ემყარებოდეს: ბიუჯეტო-საგადასახადო პოლიტიკის სფეროში – საგადასახადო ტვირთის შემცირებას, ინვესტიციების გადიდებას, საერთო ჯამში ერთობლივი მოთხოვნის გაფართოებას; ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის სფეროში – ინვესტიციური კლიმატის, საბაზრო თანასწორობის უზრუნველყოფას, ჩრდილოვანი ეკონომიკის დაძლევას; საგარეო-ეკონომიკური განვითარების სფეროში – წმინდა ექსპორტის ზრდას, საგადასახადო კურსის მდგრადობას, უცხოური კაპიტალის მოზიდვას, საგადასახადო ბალანსის დადებითი საღდოს მიღწევას. რაც მთავარია, უნდა აღმოიფხვრას წინააღმდეგობრიობა მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ცალკეულ მიმართულებებს შორის.

ლიტერატურა:

1. “ეკონომიკური ზრდისა და საგადასახდელო ბალანსის პრობლემები პოსტკომუნისტურ საზოგადოებაში”, მაია ჭანია, თბილისი 2004.
2. “პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაცია: საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე”, თ.ბასილია, ა.სილაგაძე, თ. ჩიკვაძე, თბილისი 2001.
3. “საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტები”, დემნა კვარაცხელია, თბილისი 2008.

Maia Chania

The Importance of Complex Strategy of the Macroeconomic Policy for the Economic Growth in Georgia

Summary

Theoretical views on economic growth and balance of payment change just behind socio and economic development. In conditions of scientific and technological revolution and globalization the estimation of interrelation of economic growth and balance of payment requires the use of new criteria and parameters. Fundamental changes express the fact that not economic growth, or quantitative, volumetric expansion of manufacture is a major matter, but quality of growth, or socio and economic development is. The reason of such change is the fact, that it is necessary to consider as a major factor not an investment in the fixed capital, but human, intellectual capital. Therefore theoretically an establishment of new criteria and parameters of economic growth take place.

Among these criteria it is necessary to mention following below: social development, intellectual development, economic development, institutional development and structural development. Such criteria of economic growth give an opportunity of a complex estimation of quality of economic growth and macroeconomic management.

In our opinion, it is necessary to assign highest priority of macroeconomic policy to the investments into the human capital, development of education, science, public health, increase of an index of development of human potential and index of technological achievements. This is a main condition to provide additional resources to accelerate an economic growth and overcome the backwardness.

*Значение комплексной стратегии макроэкономической политики для
экономического роста в Грузии*

Резюме

Прошедший период доказал, что ускорение экономического роста в стране невозможен без реального решения проблем структурных диспропорций. Для ускорения экономического роста, в первую очередь, надо увеличить уровень зарплаты и доходов населения в доли ВВП. Но в этом плане важно не только увеличение доли, но и приближение к абсолютным показателям ВВП развитых стран. Для достижения равновесия платежного баланса весьма важен рост уровня его компенсирующего потенциала, в первую очередь приоритетным увеличением экспорта, уменьшением внешних долгов и привлечением прямых зарубежных инвестиций.

მანანა ჩალაძე-ჩიტაია

(საქართველო)

კლასგარეშე მუშაობა – პედაგოგიური პროცესის მნიშვნელოვანი ნაწილი

პედაგოგიური პროცესი ორი მთავარი განშტოებისაგან შედგება – სასწავლო და კლასგარეშე საქმიანობისაგან. სწორია მოსაზრება, რომ წამყვან როლს სკოლის ამოცანების გადაწყვეტაში სასწავლო მუშაობა, საკლასო-საგაკვეთილო მეცადინეოები ასრულებს. სწორედ ეს მეცადინეოები განსაზღვრავს სკოლის მუშაობის რიტმსა და წესრიგს. აიარაღებს მოსწავლეებს მეცნიერებათა საფუძვლების ცოდნით, მოწაფურ მოვალეობათა უთუო შესრულების მოთხოვნით ნერგავს დისციპლინას, წარმოშობს „კლასის გრძნობას“ (მეორე ოჯახი), რაც მოსწავლეთა კოლექტივის ორგანიზების მნიშვნელოვანი საწინდარია.

კარგად ორგანიზებული სასწავლო პროცესი განმსაზღვრელი მნიშვნელობის ფაქტორია. ტყუილად როდია ნათქვამი – „სადაც კარგად ასწავლიან, კარგადაც ზრდიანო“. მაგრამ ხაზგასმით უნდა ითქვას ისიც, რომ რაციონალურად ორგანიზებული კლასგარეშე საქმიანობაც საგრძნობ როლს ასრულებს სკოლის საერთო წარმატებებში და ყურადღების აშკარა დაქვეითება ამ სფეროსადმი, უდავოდ, დასანანი დანაკარგია, რომლის კომპენსაცია მხოლოდ მის აღორძინებას შეუძლია – ზომიერ ფარგლებში, გონივრული დოზით.

პირველ რიგში, განვიხილოთ კლასგარეშე მუშაობის საყოველთაოდ ცნობილი თავისებურებები, რომლებსაც პედაგოგიკის თითქმის ყოველ სახელმძღვანელოში გხვდებით:

1. საგაკვეთილო მუშაობა სავალდებულოა, რადგანაც იგი ცოდნის აუცილებელ (პროგრამულ) მინიმუმს იძლევა. კლასგარეშე შემეცნებითი საქმიანობა კი ნებაყოფლობითია (რადგანაც ბავშვთა ინტერესებსა და შესაძლებლობებზეა დამოკიდებული):

2. სასწავლო პროგრამები, როგორც ყველასათვის სავალდებულო, ცენტრალიზებული წესით განისაზღვრება. კლასგარეშე მუშაობის გეგმებს კი ადგილებზე ადგენენ მასწავლებლები (კლასის ხელმძღვანელები), რადგანაც მათ უკეთ იციათ, რა ინტერესების, მიდრეკილებებისა და შესაძლებლობების ბავშვები ჰყავთ კლასში:

3. სასწავლო პროცესში (გაკვეთილზე) მასწავლებელი წამყვანი ფიგურაა. სწორედ იგია პასუხისმგებელი მოსწავლეთა ცოდნაზე, შეგნებულობასა და პრაქტიკული გამოყენების უნარის დონეზე. კლასგარეშე მუშაობის სფეროში კი პედაგოგი მხოლოდ კონსულტანტია. ბავშვები დამოუკიდებლად მუშაობენ (ინდივიდუალურად თუ ჯგუფურად), და ზოგჯერ რჩევა-დარიგებებისათვის მიმართავენ პედაგოგს;

4. გაკვეთილის ხანგრძლივობა მკაცრად განსაზღვრულია. ეს უფრო მობილიზებულს ხდის მასწავლებელს, ზრდის მის პასუხისმგებლობას, აიძულებს –

უსათუოდ შეასრულოს დაგეგმილი დიდაქტიკური ამოცანები, თან ნათლად, მისაწვდომად და გასაგებად დაამუშაოს ყოველი პროგრამული საკითხი.

კლასგარეშე ღონისძიებების დრო ზუსტად განსაზღვრული არ უნდა იყოს. საათამდე ივარაუდება, თუ, ვთქვათ, საგნობრივ წრეზე შინაარსიანი მოხსენებით გამოდის მოწაფე და ბავშვებიც ინტერესით მონაწილეობენ განხილვაში, დიდ ცოდვად არ ჩაითვლება, რამდენიმე წუთით რომ გადაეცდეთ ნავარაუდევ დროს. ხოლო, თუ ვხედავთ, რომ საბავშვო სპექტაკლის რეპეტიცია წარმატებით მიდის, რაღად უნდა ვაცდევინოთ მთელი საათი?

ახლა შევეხებით კლასგარეშე სამიანობის ზოგიერთ ისეთ თავისებურებას, რომლებსაც უფრო იშვიათად აქცევენ ყურადღებას, თუმცა ისინი, ჩვენი დაკვირვებით, ძალზე ხელსაყრელია, საკუთრივ, საადმშრომლო მუშაობის უკეთ წარმართვისათვის.

1. კლასგარეშე ღონისძიებები მნიშვნელოვნად უფო მიზანსწრაფული შეიძლება იყოს აღსაზრდელებზე ზნეობრივი ზემოქმედების თვალსაზრისით. ეთიკური საუბრები და პაექრობები, რომლებსაც წამყვანი ადგილი უკავია დაწყებით კლასებში ხმარებულ სიტყვიერ მეთოდებს შორის, მთლიანად ამა თუ იმ მორალურ საკითხს, ზნეობრივ ნორმას, ჰუმანურ ან პატრიოტულ გრძნობას ეხება. ეს – ყველაფერი, რა თქმა უნდა, სწავლების პროცესშიაც რეალიზდება, მაგრამ მოთხრობა, ლექსი თუ იგავი, პირველ რიგში, მხატვრული ნაწარმოებებია და მათთვის ყურადღების უპირველესი საგანი ესთეტიკური მხარეა. ზნეობრივი და იდეური პოზიციები კი თანმხლებ, მეორად მოტივებად აღიქმება, რაც იმას ნიშნავს, რომ კარგად ჩატარებული კლასგარეშე ღონისძიების ზნეობრივ-აღმზრდელობითი ეფექტი, უეჭველად, აღემატება იმავე ზნეობრივი ნიუანსის შემცველი ნაწარმოების გაკვეთილზე სწავლებისას მიღებულ შედეგს.

2. კლასგარეშე მუშაობის სისტემა უადრესად ხელსაყრელ ასპარეზს წარმოადგენს ჰუმანურ-დემოკრატიული (თანამშრომლობითი) პედაგოგიკისათვის, საადმშრომლო ღონისძიებათა დაგეგმვაში მოსწავლეთა ჩართვისა და „თავისუფალი არჩევანის“ სიტუაციის შექმნისათვის. საკუთარი მონაწილეობით შედგენილი კლასგარეშე მუშაობის გეგმები მოსწავლეების მიერ აღარ აღიქმება, როგორც ძალად თავსმოხვეული სამუშაო, როგორც „სხვისი ნების გამოხატულება“. ამ ღონისძიებათა მომზადებასა და ჩატარებას ისინი თავის საქმედ თვლიან. ეს გამორიცხავს „აღზრდის ტრაგედიის“ (დ. უზნაძე) სიუაციას, იწვევს მოსწავლეთ ხალისიან აქტივობას ნებისმიერ სასკოლო საქმეში.

თანამშრომლობის სიტუაციები სწავლების პროცესშიაც სავსებით შესაძლებელია (რად ღირს, თუნდაც, აკად. შ. ამონაშვილის გამოცდილება), მაგრამ არასაგაკვეთილო დრო და მასთან დაკავშირებული ნაირგვარი (სპორტულ, მხატვრულ-შემოქმედებითი, შრომითი) საქმიანობა „თანამშრომლობის პედაგოგიკის“ განხორციელების ბევრად უფრო ფართო შესაძლებლობებს ქმნის;

3. კლასგარეშე მუშაობის ფორმების სიმრავლე, ასევე, მეტად ხელსაყრელია მოსწავლე აქტივისტების გამოვლენისათვის, მათი ორგანიზატორული უნარ-ჩვევების განვითარებისა და მოსწავლეთა კოლექტივის თეორიას, რომელიც ჯერ კიდევ საბჭოთა ხელისუფლებამდე მუშავდებოდა, ინტერესით სწავლობენ უცხოეთის მოწინავე ქვეყნებში. მოსწავლეთა კოლექტივი დიდი საადმშრომლო ფუნქციის მატარებელია, მას, არც თუ იშვიათად, მეტი გავლენა აქვს ძნელად აღსაზრდელ მოსწავლეებზე, ვიდრე პედაგოგებს. კლასგარეშე ღონისძიებათა გონივრულ დაგეგმვა-სა და წარმართვას ერთ-ერთ ძირითად ამოცანად მოსწავლეთა ერთიანი, მტკიცე კოლექტივის შექმნას უნდა უსახავდნენ მასწავლებლები;

4. კლასგარეშე ღონისძიებათა დიდი ნირგვარობა და მრავალმხრივობა, საძლებელს ხდის იმ უაღრესად საინტერესო იდეის განხორციელებას, რომლის თა-
ნახმად ყოველი მოწაფე უნდა იყოს წარმატებული და პირველი, თუნდაც, ერთ რ-
მელიმე საქმეში.

დადებითის მიგნბა აღსაზრდელებში (განსაკუთრებით — ძნელად აღსაზრდე-
ლებში) და მისი წარმოჩენა მეტად მნიშვნელოვანია, ის ბაცშვებს უვითარებს ღირ-
სების გრძნობას, რომელიც საუკეთესო საფუძველია თავმოყვარეობისა და სხვა
ზნეობრივ თვისებათა განვითარებისათვის. ეს კარგად ესმოდა ყველა ჰუმანიტს პე-
დაგოგს, მათ შორის ე. სუხომლინსკისაც: „ჩვენს ამოცანას, უწინარეს ყოვლისა,
იმაში ვხედავთ, რომ ყოველ აღსაზრდელში შევნიშნოთ ყოველივე საუკეთესო და
განვავითაროთ იგი“ [5. 93].

მხოლოდ ამ გზით შეიძლება შევუნარჩუნოთ მოსწავლეებს ის სიყვარული
სკოლისადმი, ის ხალისი, რომლითაც ყოველი მათგანი მიდის პირველ კლასში.
ჩვენივე სუსტი პედაგოგიური პოზიციის გამო ნაირ-ნაირ უსიამო იარღიყს ვასვამთ
ბევრ მათგანს (უნუჭო, უვიცი, „შპიონი“ და ა.შ). რასაც ნულზე დაჰყავს მოწაფეო-
ბის შეუდარებელი სიხარული.

საკლასო-საგაკვეთილო მუშაობა, ძირითადად, „ნიჭიერი“ მოსწავლეების
პრივილეგიას განამტკიცებს. მიჭიერება და მაღალი შეფასებები კარგია, მაგრამ ამ
ფსიქოლოგიას მეორე მხარეც აქვს: გამოცდილი პედაგოგი ლ. ბოგოპოლსკაია
სწორად შენიშნავს, რომ ხუთოსნების სურვილი — ყველაფერში პირველები იყვნენ,
რამდენადმე ეგოისტურია. გამოსავალს უნდა ვხედავდეთ კლასგარეშე საქმიანობის
მრავალფეროვანი ფორმების უაღრესად ფართოდ გაშლაში, რაც თითქმის ყოველ
მოსწავლეს მისცემს საშუალებას — შეუდარებელი იყოს გარკვეულ საქმეში. ეს
ძალზე საჭირო რწმენა და გრძნობაა. ესის არის, რაც ნებისმიერ ადამიანს, რო-
მელსაც თავისი ძალა უგრძნვია, აიძულებს თავისი უნარით სხვასაც სიკეთე მოუ-
ტანოს. „თუ ერთი თვის განმავლობაში მოსწავლეს სხვებისათვის არაფერი გაუკე-
თებია, ეს უკვე არ არის ნორმალური აღზრდა“ [6. 197], — წერდა იგივე სუხომლინ-
სკი (ამას კი სჩადის საკუთარი ღირსების გრძნობის მქონე ადამიანი არა „დაწუნე-
ბული“, არა „უვარგისობის“ დაღდამსული), და ასეთი გრძნობის განვითარების
უსაზღვრო შესაძლებლობას შეიცავს კლასგარეშე მუშაობა, ბევრად მეტს, ვიდრე
სასწავლო პროცესი;

5. კლასგარეშე მუშაობის უპირატესობაა ისიც, რომ იგი შეუდარებლად მეტ
შესაძლებლობას გვაძლევს ზნეობრივ ქცევაში ვარჯიშისათვის. ტა თქმა უნდა,
უმარტივესი მოთხოვნების სწორად შესრულებაში უკვე პირველსავე გაკვეთილებზე
ავარჯიშებენ მოსწავლეებს პედაგოგები. მაგრამ ეს მხოლოდ ეპიზოდებია. ვარჯი-
ში, როგორც ზნეობრივი ქცევის გამომუშავების მეთოდი, უმეტესად, სწორედ არა-
საგაკვეთილო დროში ეწყობა და, აღმზრდელთა მხრიდან საკმაო ყურადღების პი-
რობებში, სასურველ შედეგებსაც აღწევს. შრომის მნიშვნელობის შესახებ გამარ-
თულ საუბრებს, უსათუოდ, უნდა ეხამებოდეს მოსწავლეთა შრომის პრაქტიკა, ე. ი.
მათი ჩართვა საზოგადოებრივად სასარგებლო საქმიანობაში. პირველ რიგში, ცხა-
დია, ყველაზე მნიშვნელოვანი შრომა უნდა შევავაროთ მოსწავლეებს: თესვა, მარ-
გვლა, თოხნა, რწყვა, საქონლის მოვლა და ა. შ., რადგან სწორედ ამგვარი შრომის
ნაყოფით ირჩენს თავს კაცობრიობა. რა თქმა უნდა, პატივისცემას იმსახურებს ნე-
ბისმიერი პროფესია, თუნდაც მას საზრდო-საკვების წარმოებასთან არაფერი ჰქონ-
დეს საერთო.

ასევე, ვესაუბრებით რა დისციპლინის, მეგობრობის, კაცთმოყვარეობის სა-
კითხებზე, ყოველთვის უნდა გვქონდეს მოფიქრებული სათანადო პრაქტიკული საქ-

მიანობაც, ე. ი. ვარჯიში, რომელიც ზნეობრივი შეგნებისა და ქცევის ერთიანობას განაპირობებს.

იმ შემთხვევებში, როცა სიტყვიერ მუშაობას (დარწმუნების მეთოდს) ში არ ახლავს, ხშირად ყალიბდება წინააღმდეგობა ზნეობრივ ცნობიერებასა და ქცევას შორის: ბავშვს კარგად ესმის, რა არის მისაღები და რა — მიუღებელი, და მაინც ყოველთვის როდი შეუძლია თავის შეკავება შეუფერებელი ნაბიჯის გადადგმაზე, — სწორედ იმიტომ, რომ ეს ნორმა პრაქტიკულად (ე. ი. ვარჯიშით) განმტკიცებული არ ყოფილა;

6. გაკვეთილზე, რა თქმა უნდა, სწავლების მეთოდებს ვიყენებთ, მაგრამ ზოგჯერ აღზრდის მეთოდებიც შეიძლება დაგვჭირდეს — აუცილებელი წესრიგის მისაღწევად, მოსწავლეთა შემეცნებითი ძალების გააქტიურება-მობილიზებისათვის. ძირითადად კი აღზრდის მეთოდები (ეთიკური საუბრები, თხრობა (მოხსენება), პაექრობა და სხვ.) კლასგარეშე მუშაობის სფეროში იხმარებიან. თანაც, საგაკვეთილო დროის შეზღუდულობის გამო, აქ ბავშვს შეიძლება მივცეთ მოკლე მითითება, შენიშვნა, გაფრთხილება, შევაქოთ ან დავტუქსოთ და ა. შ. კლასგარეშე მუშაობის სფეროში კი გვაქვს გაშლილი, ღრმაშინაარსიანი ეთიკური საუბრები (დიალოგური თუ მონოლოგური), ლექცია-მოხსენებები, საფუძვლიანი, საკმაოდ ხანგრძლივი პაექრობები და სხვ., და, რაც ძალზე მნიშვნელოვანია, სწორედ აქ გვეძლევა საშუალება — კომპლექსურად (ერთმანეთთან შეხამებით ან მონაცვლეობით) ვიყენებდეთ აღზრდის მეთოდებს, რათა დაერწმუნდეთ, როგორი შეთანწყობა, როგორი ტანამიმდევრობაა ყველაზე შედეგიანი აღმზრდელობითი მიზნის მისაღწევად — მოცემული ბავშვისა და კოლექტივის თავისებურებათა გათვალისწინებით;

7. საყოველთაოდ ცნობილია, რა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ სწავლულები მოსწავლეებისადმი ინდივიდუალურ მიდგომას, რასაც მოითხოვს, როგორც მოწაფის ფიზიკური თავისებურებები, ისე ნიჭიერების დონე, მათში შემოქმედებითი უნარების არსებობა და ოჯახური აღზრდის შედეგად ჩამოყალიბებული თვისებები.

სწავლების პროცესში ძნელია ათობით ბავშვის შემეცნებით თავისებურებათა გათვალისწინება, ამიტომ, როგორც წესი, ახსნითი მუშაობისას მასწავლებელი ორიენტირებულია საშუალო მოსწავლეებზე, რომლებიც ყოველ კლასში უმრავლესობას შეადგენენ. გაცილებით უფრო ადვილია კლასგარეშე მუშაობის სფეროში აღმოუჩინოთ სუსტ მოსწავლეებს მათთვის აუცილებელი დახმარება. ასევე, დამატებითი დავალებები მივცეთ ძლიერ მოსწავლეებს, რომლებსაც სწავლების საშუალო დონე არ აკმაყოფილებთ და ა. შ.

ინდივიდუალური მიდგომა სჭირდებათ ენატანობის, ბილწსიტყვაობის, მპარავობის მიდრეკილების მქონე ბავშვებს, რათა დროზე ამოიძირკვოს და სხვებზე დაც არ გავრცელდეს ეს უზნეო თვისებები.

სწორად მსჯელობენ ის ავტორებიც, რომლებიც, არც თუ იშვიათად, ინდივიდუალური მუშაობის მიზნად მორიდებულ მოწაფეთა წარმატების უზრუნველყოფას თვლიან. წარმატება, თუნდაც მცირედი, ის საიმედო დასაყრდებია, რასაც შეუძლია წაღმა შემოაბრუნოს ძნელად აღსაზრდელი მოწაფის ბედიც კი [2. 152].

ყოველივე აღნიშნული, ვფიქრობთ, ნათელყოფს იმ დიდ შეცდომას, რასაც კლასგარეშე მუშაობისადმი ყურადღების საერთო მოდუნება წარმოადგენს. სასწავლო პროცესი და კლასგარეშე მუშაობა ერთმანეთს უნდა ავსებდნენ, თავ-თავისი ძალების შესაბამისად ეწეოდნენ პიროვნების ჩამოყალიბების ჭაპანს.

ლიტერატურა:

1. დ. უზნაძე, ზოგადი ფსიქოლოგია, თბ., 1940.

2. А.Е.Адрианова. Воспитательная работа в первом классе. 1954.
3. Ш.А.Амонашвили. Здравствуйте, дети! М., «Просвещение». 1988.
4. Л.Гогопольская. Как научить доброте. Ленинград.1984.
5. В.А.Сухомлинский. Верьте в человека. М., 1960.
6. В.А. Сухомлинский. О воспитании. Четвертое издание. М.,1982.

Manana Chaladze-Chitaia

Out-of-School Activities – the Important Part of the Teaching Process

Summary

In the article it is shown that out-of-school activities, have number of advantages and, are worth of greater attention: they allow the room for purposeful moral upbringing, broad introduction of human-democratic relations, easily unite pupils group, more frequent organization of moral behavior training.

Манана Чаладзе-Читаиа

Внеклассная работа - важная часть педагогического процесса

Резюме

В статье показано, что внеклассная деятельность, имеющая ряд преимуществ перед учебной работой в классе, заслуживает большего внимания: она позволяет более целеустремленно вести нравственно-воспитательную работу, шире внедрять гуманно-демократический стиль, легче сплачивать ученический коллектив, чаще упражнять учащихся в усвоении норм нравственного поведения.

თეოკრატიული განათლება – სულიერებისა და რწმენის საფუძველი

კაცობრიობის წარმოშობის და განვითარების შესახებ არსებობს ორი სახის ისტორია: ადამიანური და ღვთაებრივი. თუ ვისარგებლებთ ჭეშმარიტების შესახებ ობიექტური კანონებით, რომ ჭეშმარიტება მარად ერთია და ორი ჭეშმარიტება არ არსებობს, მაშინ მიიჩვენია მივემხრო ღვთის სიტყვას - ბიბლიას, კიდრე ჩვენნაირთა ნააზრევებს.

ყოვლისშემოქმედი ბიბლიაში მარტივად, გასაგებად და დამაჯერებლად მოგვითხრობს სამყაროს შექმნის შესახებ. ასევე, თუ როგორ შექმნა ადამიანთა პირველი წყვილი თავის პირმშოს იესო ქრისტესთან ერთად (კოლოსელების 1:15,17). “და თქვა ღმერთმა: “შექმნათ ადამიანი ჩვენს ხატად და მსგავსად.” შეასრულა ყოვლადღლიერმა თავისი სიტყვა “და შექმნა ადამიანი თავის ხატად. ღვთის ხატად შექმნა ისინი ... შექმნა ისინი მამაკაცად და დედაკაცად” (დაბადების 1: 26,27) სიყვარულისა და გამრავლების უნარით და დაასახლა ედემის ბაღში. შემდეგ აკურთხა ისინი ღმერთმა და უთხრა: “ინაყოფიერეთ და გამრავლდით და აღავსეთ ქვეყანა და დაეუფლეთ მას”(დაბადება 1:28) და ყოველივე დედამიწაზე დაუქვემდებარა ამ უნიკალურ ქმნილებათა სიყვარულით აღსავსე ბატონობას ერთი უმცირესი მითითებით. არ უნდა ეჭამათ ნაყოფი მხოლოდ ერთადერთი ხიდან ნიშნად ერთგულებისა. მაგრამ, სწორედ აქ მოხდა ღვთისადმი ის ცნობილი პირველი დაუმორჩილებლობა, რამაც აღაშფოთა შემოქმედი: გამოაძევა ისინი ღმერთმა მიწიერ სამართხედან და მიუშვა თავიანთ ნებაზე. მსოფლიოს მაცდუნებლის სატან-ეშმაკის მახეში გაბმულებმა დაკარგეს ღვთის კეთილგანწყობა და მოელ თავიანთ შთამომავლობას მოუტანეს უბედურება. ადამიანთა მმართველობამ ვერ მოუტანა კაცობრიობას ბედნიერება, რადგან, როგორც ბიბლიაშია ჩაწერილი: “. . . ადამიანის ხელთ არაა მისი გზა, რომ მიმავალი კაცი ვერ წარმართავს თავის ნაბიჯებს” (იერემია 10:23). გამართლდა ღვთის სიტყვა. ძალადობითა და ბოროტებით აივსო დედამიწა: “ინანა უფალმა, რომ შექმნა ადამიანი და დამწუხრდა თავის გულში” (დაბადება 6:6) და გადაწყვიტა ყოველი ხორციელის განადგურება: “მიწის პირისგან აღვგვი ადამიანს, რომელიც შექმენი. ადამიანიდან პირუტყვამდე, ქვეწარმავლამდე და ცის ფრინველამდე, რადგან ვინანე, რომ შექმენი ისინი” (დაბადება 6:7).

ღმერთს განადგურების გადაწყვეტილება ერთბაშად, ცხელ გულზე არ მიუღია, როგორც ეს ადამიანებს სჩვევიათ, არამედ მისი ერთგული კაცის, ენოქის მეშვეობით აფრთხილებდა ადამიანებს მოსალოდნელი განადგურების შესახებ, თუ უღვთოობას არ მოიშლიდნენ. “ენოქი სამას წელიწადს დადიოდა ჭეშმარიტ ღმერთთან ერთად” და წინასწარმეტყველებდა: “აჰა, მოდის უფალი თავის ათეულ ათასობით წმიდასთან ერთად”. “რათა ყველა განიკითხოს და ამხილოს უღვთოთა ყოველგვარი საქმე, რაც მათ უღვთოობით ჩაუდენიათ, და ყველა სასტიკი სიტყვა, მის მიმართ რომ უთქვამთ იმ უღვთო ცოდვილთ” (იუდა 14). ენოქის შემდეგ მისმა შვილთაშვილმა ნოემ წარდგინა შესახებ განაგრძო ღვთის განაჩენის გაცხადება. ნოე “მართალი, უბიწო კაცი იყო თავის მოდგმაში, და ღმერთის გზით დადიოდა იგი” (დაბადება 6:9), ამიტომ უფალმა ის გამოიყენა თავის განზრახვის აღსასრულებლად. უთხრა ღმერთმა ნოეს: “რადგან გაირყვნა ყოველი ხორციელი” . . . “ყოველი ხორციელის აღსასრული მოვიდა ჩემს წინაშე, რადგან აღივსო ქვეყანა ძალადობით; და მე აღვგვი მათ მიწიდან” (დაბადება 6:11-13).

დმერთმა ნოეს დაავალა კიდობანის აგება წარდენისგან მის ერთგულთა გადასარჩენად. ერწმუნა ნოე შემოქმედს და ზუსტად ისე მოიქცა, როგორც მან და-
არიგა: “გაიკეთე შენთვის კიდობანი უღბობელი ძელებისაგან, ოთახები და კუთხე-
კიდობანს და ფისით დაფარე იგი შიგნიდან და გარედან. და ასე გააკეთე იგი: კი-
დობნის სიგრძე სამასი წერტა, სიგანე ორმოცდაათი წერტა და სიმაღლე ოცდაათი
წერტა. სარკმელი გაუკეთე კიდობანს და ჩამოაცილე ერთ წერტაზე ზემოდან.
გვერდზე გაუკეთე კარი, და ქვედა, შუა და ზედა სართულები გაუკეთე მას” (დაბა-
დება 6:14,15,16). ნოე რწმენითა და მოწიწებით შეუდგა კიდობნის აგებას ზუსტად
იმ ინსტრუქციისა და კონსტრუქციის მიხედვით, როგორიც მიიღო უხენაესისაგან:
“რწმენით ნოემ, როდესაც დმერთმა გააფრთხილა იმის შესახებ, რაც ჯერ არ იყო
ხილული, ღვთისადმი შიში გამოაქვლინა”. “და გააკეთა ნოემ ყოველივე, როგორც
უბრძანა დმერთმა.” (ებრაელები 11:7; დაბადება 6:22).

ასეთი გრანდიოზული გემის აგება, ცხადია, გრანდიოზულ ძალისხმევას მო-
ითხოვდა, მითუმეტეს მაშინ, როცა, ნაცვლად რაიმე დახმარებისა, ან თუნდაც მო-
რალური თანადგომისა, უღვთოთა მხრიდან აუტანელი დაცინვისა და შეურაცხყო-
ფის ატმოსფეროში უხდებოდათ მუშაობა. მაგრამ ღვთისადმი ნოესა და მისი
ოჯახის სიყვარული და რწმენა იმდენად მტკიცე და უსაზღვრო იყო, რომ ვერანა-
ირმა წინააღმდეგობამ ვერ დააბრკოლა ისინი ღვთის ნების შესრულებაში. ალბათ
ადვილი წარმოსადგენია, ადამიდან მეცხრე თაობის (ლუკა 3:36) ეპოქაში გემის
ასაშენებელ მასალად გამოსადეგი ხეების შერჩევა, მოჭრა, მთელ-მთელი ნაჭრების
ზურგიით ზიდვა, გათლა-გაზომვა, კონსტრუირება და სისტემაში მოყვანა — ეს დი-
დოსტატ ხუროთმოძღვარს და სხვა ტექნიკურ მუშაკებს თუ შეეძლო მხოლოდ, მი-
თუმეტეს, როცა ნოე და მისი ვაჟები: სემი, ქამი და იაფეთი მიწის მუშაკები იყვნენ
მხოლოდ. ეს ფაქტი გვარწმუნებს იმაში, რომ მათზე ღვთის წმინდა სული მოქმე-
დებდა, რადგან რაც მათ გააკეთეს, ჩვეულებრივ ადამიანთა ძალებს ბევრად აღემა-
ტება.

კიდობნის აშენების შემდეგ დმერთმა კიდევ ერთხელ აუხსნა ნოეს, თუ რა-
ტომ და როგორ გაანადგურებდა მისმიერვე დიდი სიყვარულით შექმნილ სამყაროს.
იმიტომ გაანადგურებდა, რომ “წაირყვნა ქვეყანა ღვთის წინაშე და აღივსო ძალა-
დობით” (დაბადება 6:11) და რომ წარდენით მოსპობდა ყოველ ხორციელს: “და მე
მოვაველენ წყლის წარდენას მიწაზე, ცისქვეშეთიდან ყოველი ხორციელის, რომელ-
შიც სიცოცხლის სულია, მოსასპობად და ყოველი, რაც ქვეყანაზეა, დაიდუპება”
(დაბადება 6:17).

შემდეგ დმერთმა უთხრა ნოეს, რომ ის თავისი ცოლით, ვაჟებითა და მათი
ცოლებით შესულიყვნენ კიდობანში და თან შეეყვანათ ყოველი ცოცხალი არსება-
ნი წყვილ-წყვილად: დედალ-მამალი. დავალების არც ეს მეორე ნაწილი იყო ადვი-
ლი შესასრულებელი, უფრო მეტიც, ეს არამცთუ პრაქტიკულად, თეორიულადაც
კი წარმოუდგენელია. მაშ, რა ძალამ უბიძგა ამ უტყვე არსებათ, რომ ზუსტად გან-
საზრერულ დროს, განსაზღვრულ ადგილას მწყობრში ჩამდგარიყვნენ? ამას მხო-
ლოდ ერთად-ერთი ახსნა აქვს. ეს მოხდა ყოველის შემოქმედის ნებით!

ღვთის ინსტრუქციაში, რაღა თქმა უნდა, გათვალისწინებული იყო საკვებიც:
“და აიღე ყოველი საჭმელი, რაც იჭმევა, მოაგროვე შენთან და იყოს შენთვის და
მათთვის საზრდოდ” (დაბადება 6:21).

ნოე, თავისი ოჯახითა და ყოველი ხორციელი ქმნილებებით რომ შევიდნენ
კიდობანში, დმერთმა ისევ აუხსნა, თუ რას მოიმოქმედებდა შემდეგში: “შვიდი
დღის შემდეგ ვაწვიმებ ორმოც დღესა და ორმოც ღამეს, და პირისგან მიწისა წარ-
ვხოცავ ყოველ არსებას, რაც კი შემოქმნია” (დაბადება 7:4) “და დახშა უფალმა კი-
დობანი” (დაბადება 7:16).

წარმოიდგინეთ, თუ როგორი ურყევი რწმენა უნდა ჰქონოდა ნოეს, რომ ასე უყოყმანოდ ენდო უხილავს და ზუსტად ისე მოიქცა, როგორც უხილავმა უხილავმა ნოეს ცხოვრების მეექვსასე წლის მეორე თვის მეჩვიდმეტე დღეს ღვთის სიტყვის მიხედვით, იჩქევა უფსკრულის დიდმა წყაროებმა და გაიხსნა ცის სარკმელნი და იყო წვიმა მიწაზე ორმოცი დღე და ორმოცი ღამე” (დაბადება 7:11,12). და ასე “ძლიერდებოდა წყალი ასორმოცდაათი დღე” (დაბადება 7:24), 15 წერთი აიწია წყალმა და დაიფარა ყოველი მთა მაღალი, რაც კი იყო ცისქვეშეთში. გამძვინვარებული წყლის ზედაპირზე უვნებლად ტიტვტივებდა კიდობანი. ნოე და მისი სახლეულეა, ალბათ, სარკმლიდან ადევნებდნენ თვალს მას, რაც ხდებოდა გარეთ. და მათ თვალწინ “დაიღუპა ყოველი ხორციელი, რომელიც მოძრაობს მიწაზე”. “ყოველივე, რასაც სიცოცხლის სუნთქვა ჰქონდა ნესტოებში”. . . “ადიგავა ყოველივე არსებული, რაც მიწის პირზე იყო, ადამიანიდან პირუტყვამდე, ქვეწარმავლამდე, და ცის ფრინველამდე აღიგავნენ მიწიდან და გადარჩნენ მხოლოდ ნოე და მის კიდობანში მყოფნი” (დაბადება 7:21,22,23).

ასორმოცდამეათე დღეს წყალმა კლება დაიწყო და მეათე თვის პირველ დღეს გამოჩნდნენ მთის მწვერვალები. კიდობანი კი მეშვიდე თვის მეჩვიდმეტე დღეს არარატის მთაზე შეჩერდა. ეს ფაქტი დადასტურებულია სხვადასხვა დროს ჩატარებული ექსპედიციების შედეგად, რაც ასახულია დოკუმენტურ ფილმში.

აგრეთვე ხელოვნური თანამგზავრის მიერ გადაღებულ სურათებში: ადვილი გასაგებია, ნოე და მისი ოჯახის წევრები თუ როგორ ელოდებოდნენ წყლის დაშრობას. წყლის დონის შესამოწმებლად ნოემ პირველად ყორანი გამოუშვა. ის მაღევე უკან მობრუნდა. მას შემდეგ სამჯერ გაუშვა მტრედი, მაგრამ ფეხის მოსაკიდს ვერ პოულობდნენ და ისევ უკან ბრუნდებოდნენ. მესამე ჯერზე მტრედმა ზეთისხილის რტო მოიტანა, რითაც მიხვდა ნოე, რომ მალე იხილავდნენ ხმელეთს. მეოთხედ უკან არ მობრუნებულა მტრედი, რაც წყლის გაშრობაზე მიანიშნებდა.

ნოეს დაბადებიდან ექვსას მეერთე წლის, პირველი თვის, პირველ დღეს, დაშრა წყალი მიწაზე. “და ნოემ მოაცილა სახურავი კიდობანს და იხილა, რომ გამშრალიყო მიწის პირი” (დაბადება 8:13). ღმერთმა დაუფასა ნოეს ერთგულება და ყველა, კიდობანში მყოფნი მშვიდობით დაუბრუნა დედამიწას.

ასე აღსრულდა ნოეს მეშვიდობით ღვთის მიერ გაცხადებული წინასწარმეტყველება წარღვნასთან დაკავშირებით.

მაღლიერი ნოე და მისი ძენი აკურთხა ღმერთმა “და უთხრა მათ: “ინაყოფიერეთ და გამრავლდით და აავსეთ დედამიწა” (დაბადება 9:1). და ყოველივე: სულიერი და უსულო დაუქვემდებარა მათ. თუმცა ერთი გაფრთხილება მისცა: სისხლი არ უნდა ეჭამათ: “ოღონდ ხორცი მის სულთან – სისხლთან ერთად არ ჭამოთ” (დაბადება 9:4) და დაუდო მათ, დაპირებისამებრ, აღთქმა, რომ შემდეგში დედამიწას არასოდეს არ გაანადგურებდა და ამის სიმბოლოდ შექმნა ცისარტყელა: “ვაფუძნებ ჩემს ცისარტყელას ღრუბლებში და ის იქნება ჩემსა და დედამიწას შორის დადებული შეთანხმების ნიშანი”, რომ “წარღვნის წყლით აღარ მოისპობა არავითარი ხორციელი და აღარ განადგურდება დედამიწა წარღვნით” (დაბადება 9:13,11).

ღიახ, ცისარტყელა უბრალოდ ღამაში სანახაობა კი არ არის, როგორც ეს ბევრს ჰგონია, პირიქით, სასიცოცხლო მნიშვნელობის ხელშეკრულებაა, რომელიც ღმერთმა დადო წარღვნას გადარჩენილებთან. ყოველი მისი გამოჩენა, შეხსენებაა იმისა, რომ უზენაესს ახსოვს ნოესთან დადებული აღთქმა და იგი თავის სიტყვას, როგორც წესი, არასოდეს დაარღვევს.

ღმერთმა ისევ გაუმეორა ნოეს, რომ მის გულსა და გონებაში ღრმად აღებეჭდა ეს სიტყვები: “ეს არის (ცისარტყელა – გ. ხ.) შეთანხმების ნიშანი, რომელსაც ვდებ დედამიწის ყოველ ხორციელთან” (დაბადება 9:17).

წარღვნის საშინელებას გადარჩენილმა ნოემ სამსხვერპლო აუგო უფალს. და ყოველი წმინდა პირუტყვიდან და ფრინველიდან საუკეთესოები შესწირა. ღოცვა აღუვლინა და ჩვეულებრივ, თავის ოჯახთან ერთად განაგრძო ცხოვრება. მის ვაჟებს შეეძინათ შვილები და “მათგან გამრავლდა დედამიწის მთელი მოსახლეობა” (9:19): სემიანები, ქამიანები და იაფეთიანები. მათ “ერთი ენა ჰქონდათ და ერთნაირად მეტყველებდნენ მთელ დედამიწაზე” (დაბადება 11:1) კაცობრიობას ეს სისხლხორცეული, ნათესაური კავშირი – ბიძაშვილობა რომ გაცნობიერებული ჰქონდეს, ამდენ ურთიერთსიძულვილსა და დაპირისპირებას ხალხებს შორის, ნამდვილად არ ექნებოდა ადგილი დედამიწაზე.

ნოემ ცხრასს ორმოცდაათი წელი იცოცხლა ასე აზრიანად, საქმიანად, თავის შთამომავალთათვის სიკეთისა და ერთგულების მარადიულ ნიმუშად. მის შემდგომ მესამე თაობაში გამოურია გულებოროტი ადამიანი, სახელად ნიმროდი. მან სატანის მსგავსად, მოინდომა უზენაესობა დედამიწაზე. ძალით მოიპოვა მეფობა და სარგებლობდა განუსაზღვრელი უფლებებით. დაივიწყა ის უდიდესი ღონისძიება, რაც ღმერთმა გაატარა, წარღვნისგან მათ გადასარჩენად. გაშალა საქალაქო მშენებლობა. დაიპყრო ასურეთი და ააშენა ნინევე. ნაცვლად იმისა, რომ ღვთის განზრახვის თანახმად, მთელი დედამიწა აეთვისებინათ და დაემშვენებინათ, თვითნებურად გადაწყვიტეს აეშენებინათ ერთი დიდი ქალაქი, აღემართათ იქ კოშკი, ცათამჯენი და განეთქვათ სახელი მთელს მათ სამფლობელოში: “მოდით, ავიშენოთ ქალაქი და კოშკი, და ცას მივაწვდინოთ მისი წვერი. მის შემდეგ სახელგანთქმულები ვიქნებითო” (დაბადება 11:4). მიუხედავად იმისა, რომ ნიმროდს უსათუოდ ეცოდინებოდა თავისი დიდი ბაბუასგან, ნოესგან წარღვნის ისტორია, ჭეშმარიტ ღმერთს განუდგა და თავი სატანას კერძად იქცია.

ღმერთი ჩაერია თავის კანონიერი ნების წინააღმდეგ გალაშქრებულთა ბოროტ საქმეებში და გადამჭრელი ზომები მიიღო. ადრია ენა და გაფანტა ისინი მთელ დედამიწაზე: “ამიტომ ეწოდა მას ბაბილონი, რადგან იქ აურია იეჰოვამ მათ ენა . . . და გაფანტა ისინი მთელ დედამიწის ზურგზე” (დაბადება 11:9).

ბიბლიაში ჩაწერილი შესრულებული წინასწარმეტყველებები: წარღვნის, მსოფლიომპყრობელების: ეგვიპტის, ასურეთის, ბაბილონის, მიდია-სპარსეთის, საბერძნეთის, რომის იმპერიების განადგურების შესახებ, ასევე მიწის პირისგან ადგილი სოდომი, გომორი და ა. შ. გვარწმუნებს იმაში, რომ ყოველის შემოქმედი არავის აპატიებს ბოროტებას, დედამიწის სამოთხედ გადაქცევის განზრახვის ხელყოფას. “თუ მაშინდელი წუთისოფელი წარღვნის წყლით მოისპო, . . . ახლანდელი ცა და მიწა, რომელიც იმავე სიტყვით ინახება, გამზადებულია საცეცხლოდ უღვთო კაცთა განკითხვისა და მოსპობის დღისთვის” (2 პეტრე 3:7). ხშირად ისმის ღვთის მიმართ ასეთი საყვედურები: ნეტა, როდემდის უნდა ითმინოს ღმერთმა ამდენი უსამართლობა? გაჭირვებულის საშველი არაა, თორემ ბოროტები ქე არიან გალადებულიო? რატომ ხდება ამდენი უბედურება დედამიწაზე? ნუთუ სულერთია მისთვის ის, რაც ჩვენს გარშემო ხდება? ეს რომ ასე არ არის, ამის ნათელი ილუსტრაციაა წარღვნით ბოროტთა განადგურება, რაც თვალსაჩინო მაგალითია ჩვენი დროისთვის; ასევე ის გრანდიოზული ღონისძიება, რაც ღმერთმა გაატარა ადამიანთა გადასარჩენად. მან თავისი საყვარელი პირმშო – იესო ქრისტე შემოგვწირა. “მან ისე შეიყვარა კაცობრიობა, რომ მისცა მხოლოდ შობილი ძე რომ ყველამ მოინანიოს და არავინ დაიღუპოს” (იოანეს 3:16). მაგრამ აშკარაა, რომ ამით ვითარება არ გაუმჯობესებულა. პირიქით, დღეს კიდევ უფრო გამწვავებულია მდგომარეობა დედამიწაზე. ცოდვებით დამძიმებული ქვეყნიერება მთლიანად მოიცვა უსამართლობამ – ძალადობამ, გაუთავებელმა ომებმა და სისასტიკემ. ბუნებრივია, ისმის კითხვა: რატომ ხდება ასე? ამაზე ბიბლია გვპასუხობს: “ატყდა ზეცა-

ში ომი. მიქაელი და მისი ანგელოზები ებრძოდნენ დრაკონს. იბრძოდნენ დრაკონი და მისი ანგელოზები. მაგრამ ვერ სძლია დრაკონმა და აღარც ადგილზე დგომა და მათთვის ზეცაში. გადმოგდებულ იქნა დიდი დრაკონი, ძველი გველი, რომელიც საც ეშმაკი და სატანა ჰქვია და რომელსაც შეცდომაში შეჰყავს მთელი მსოფლიო, გადმოგდებულ იქნა დედამიწაზე და მისი ანგელოზებიც მასთან ერთად იქნენ გადმოყრილნი” (გამოცხადება 12: 7-9); “ამიტომ გიხაროდეთ, ზეცავ და თქვენ, ვინც მასში მკვიდრობთ! ვაი მიწასა და ზღვას, თქვენთან ჩამოვიდა ეშმაკი დიდად განრისხებული, რადგან იცის, რომ დრო ცოტადა დარჩა” (გამოცხადება 12:12); ამიტომ “დაძრწის როგორც ბრძღვინავი ღომი და ეძებს, ვინ გადაყლაპოს” (I პეტრეს 5:8).

სატანა-ეშმაკის პირდაპირი სამიზნე სამართლიანობისა და მშვიდობისმოყვარე, ღვთის ერთგული ადამიანები არიან. ის მათ წინააღმდეგ იყენებს ცრუ რელიგიებს, უზნეო პოლიტიკას და ხარბ კომერციას. მის ვერაგულ მახეში ებმებიან ევოცენტრიზმის, მატერიალიზმისა და კარიერიზმის, ფლობისა და ბრძანებლობის მანიით შეპყრობილი ადამიანები.

მაგრამ ზეცაში დამარცხებული სატანა-ეშმაკი დედამიწაზეც განწირულია დიდი მარცხისთვის. სწორედ, ამაზე მიუთითებს დანიელის 2:44-ში ჩაწერილი წინასწარმეტყველება: “იმ მეფეების დროს, ზეციერი ღმერთი დაამყარებს სამეფოს, რომელიც არასოდეს დაიქცევა. ეს სამეფო სხვა ხალხს არ გადაეცემა. ის დააქცევს და ბოლოს მოუღებს ყველა ამ სამეფოს, თავად კი უკუნისამდე იდგება. სწორედ ეს არის ის სამეფო, რომელზედაც ღოცულობს მთელი ქრისტიანული სამყარო, სამეფო, რომლის მეშვეობით ქრისტე მოიტანს მშვიდობასა და მარადიულ ბედნიერებას სამართლიანი კაცობრიობისათვის: “თვინიერნი დაიმკვიდრებენ დედამიწას და გაიხარებენ დიდი მშვიდობით”(ფსალმუნების 36:11). ან კიდევ: “ის (ღმერთი – გ, ხ.) სამართლიან განაჩენს გამოიტანს ერებს შორის და საქმეებს მოაგვარებს მრავალი ხალხისათვის. ისინი თავიანთი მახვილებისაგან სახნისებს გამოჭედავენ და შუბუბისგან – სასხლავეებს. ერი ერზე აღარ აღმართავს მახვილს და აღარ ისწავლიან ომს” (ესაია 2:4). “მოსწმენდს მათ ყოველ ცრემლს თვალებიდან და აღარ იქნება სიკვდილი, აღარც გლოვა, გოდება და ტკივილი, რადგან წინანდელნი ყველაფერი მოისპო” (გამოცხადება (21:4).

ბიბლიაში ჩაწერილი შესრულებული წინასწარმეტყველებები ბოროტების განადგურების შესახებ, გვარწმუნებს იმაში, რომ ყოველისშემოქმედი ასევე ზუსტად და თათქმული ეამს შეასრულებს იმ წინასწარმეტყველებებს, რაც ჩვენს დროს ეხება. რამეთუ სულიერობისა და რწმენის ის დეფიციტი, რასაც მთელი მსოფლიო განიცდის დღეს, ბევრად აჭარბებს წარღვნამდელ დროს.

ნოეს შემთხვევიდან ნათლად ჩანს, რომ ღვთის კეთილგანწყობის მოსაპოვებლად საჭიროა სულიერობა და ღვთის რწმენა, რაც მიიღწევა მხოლოდ თეოკრატიული განათლების საშუალებით, რომლის დაუშრეტელ წყაროს წარმოადგენს ღვთივსულიერი წიგნი ბიბლია.

ლიტერატურა:

1. ბიბლია. ბიბლიის თარგმნის ინსტიტუტი, სტოკჰოლმი, 2002;
2. გამოცხადების დიდებული აპოგეა ახლოსაა! გერმანია, 2006. (ქართულ ენაზე);
3. ლოკუმენტური ფილმი
4. ლოკუმენტური ფილმი
- 5.თაყვანი ეცი ერთადერთ ჭეშმარიტ ღმერთს. გერმანია, 2002. (ქართულ ენაზე)
6. ოდესმე მცხოვრებთაგან ყველაზე დიდებული ადამიანი. გერმანია, 1996;
7. პედაგოგიკა, ხარლამოვის ავტორობით. მ., 2002. (რუსულ ენაზე);

8. ჟურნალები: "საგუშაგო კოშკი" და "გამოიღვიძეთ". ბოლო 5 წლის ნომრები;
9. რას გვასწავს ბიბლია სინამდვილეში? გერმანია, 2005. (ქართულ ენაზე);
11. გ. ხუხუა, ქრისტიანული მორალი და პიროვნების ფორმირება. თბ., 1997.

Gulnaz Khukhua

Theocratic Education Foundation of Spirituality and Faith

Summary

The paper touches upon significance of theocratic education in rising of spirituality and faith of a person. The resource of it is the Bible. On the base of the factual Bible material the paper deals with God's blessing, the result of it is spirituality and faith. Therefore theocratic education serves such ideals as spirituality, kindness and faith.

Гулназ Хухуа

Теократическое образование – основа духовности и веры

Резюме

Работа касается значения теократического образования в повышении духовности и веры личности. Источником этого является библейское учение.

На анализе фактического библейского материала рассматривается божье благословение, результатом которого является духовность и вера.

ბუნების როლი მოსწავლეთა მსთეტიკურ აღზრდაში

ქართული მეცნიერული პედაგოგიკისა და მეთოდის ფუძემდებელს იაკობ გოგებაშვილს ზუსტად ჰქონდა განსაზღვრული სკოლის დანიშნულება, იცოდა, რომ სკოლა ჩამოყალიბების პირველივე დღეებიდან ორ საკაცობრიო მიზანს ემსახურება. ესაა ბავშვთა, მოზარდთა ცოდნით შეიარაღება და მათი აღზრდა ჯანსაღი ადამიანური თვისებებით. დიდმა პედაგოგმა ისიც კარგად იცოდა, რომ ამ მიზნების მისაღწევად მასწავლებელთან ერთად დიდი მოვალეობა აკისრია სასკოლო სახელმძღვანელოებს, რომლებშიც წარმოდგენილია სასწავლო-სააღმზრდელო მუშაობის შინაარსი. იაკობ გოგებაშვილს მშვენივრად ესმოდა, რომ ერის სულიერი ცხოვრების მთავარი ბურჯი ეროვნული ენაა და უამისოდ სკოლა თავის მოვალეობას ვერ ასრულებდა. ამიტომ იყო, რომ სასკოლო სახელმძღვანელოების შედგენის, მათი თანდათანობით გაუმჯობესებისა და სრულყოფის საშვილიშვილო საქმეს მოახმარა მთელი თავისი ბრწინვალე ნიჭი და ენერგია.

ღრმად ჰქონდა შეგნებული, რომ ბუნება დედაა ადამიანის. ბუნების მოვლა-პატრონობა და დაცვა ყველა ადამიანის ვალია. თვით ადამიანი ბუნების ნაწილია. მისი ბედნიერება დოვლათის გარეშე ფუჭი ოცნებაა. ბუნების სიდიადე, მისი დაცვისა და მოვლა-პატრონობისადმი ღტოლვის გრძნობა ბავშვებს მცირე ასაკიდანვე უნდა ჩაუუნერგოთ.

იაკობ გოგებაშვილი აფასებს ბუნების შესწავლის საქმეს.

დაწინაურებულ განათლებულ ქვეყნებში კარგად აქვთ შეგნებული, რომ ბუნების ცოდნა და მისი ძალთა დამორჩილება შეადგენს ერთ უმთავრეს ბურჯს ერისა და კაცობრიობის ბედნიერებისა. ამის გამო იქ ბუნების შესწავლას დიდ ადგილს უთმობენ ბავშვის განვითარებაში როგორც ოჯახები, ისე სკოლები. ბუნების შეცნობა, მის მოვლენებში გარკვევა სულ მცირე ასაკიდან იწყება. ამავე ასაკიდან უნდა შთაუუნერგოთ ბავშვებს სიყვარული დედა ბუნებისა. დაწყებით კლასებშივე უნდა გავარკვიოთ მოსწავლეებისათვის რა არის კარგი, და რა საზიანო.

ბუნების ძალთა შეცნობა საუკეთესო საშუალებაა აღზრდის მატერიალისტური მსოფლმხედველობით, იგი იმავე დროს ესთეტიკური აღზრდის ერთ-ერთი ძირითადი საშუალებაა.

ესთეტიკური აღზრდა ადამიანის ყოველმხრივი განვითარების ორგანული ნაწილია, ყველა სხვა კომპონენტთან მჭიდროდ დაკავშირებული.

ესთეტიკური აღზრდის ძირითადი მიზანია ადამიანში ადამიანის აღზრდა, რომელიც გულისხმობს არა ექიმის, პოლიტიკოსის აღზრდას, არამედ ისეთი პიროვნების ჩამოყალიბებას, რომელსაც სამყაროსადმი შემეცნებითი დამიკიდებულება ექნება.

ესთეტიკური აღზრდის აუცილებელი ფაქტორია ესთეტიკური გარემოს შექმნა ოჯახში, სკოლაში თუ უმაღლეს სასწავლებელში. ესთეტიკური აღზრდის ერთ-ერთი დანიშნულებაა ბავშვის გემოვნების აღზრდა. ეს ცხოვრების პირველი წლიდან ხდება და უფროსების ზრუნვის საგანი უნდა იყოს.

ადამიანი მშვენიერი უნდა იყოს ყოველმხრივ, გარეგნობით, ხასიათით, შრომით, ურთიერთობით, საქმიანობით, ჩაცმა-დახურვით და კვების კულტურით, საქციელით, — შენიშნავდა რუსი მწერალი ანტონ ჩეხოვი. ყოველივე ამის საფუძველი

ოჯახში იწყება და განაპირობებს მოზარდში მშვენიერების, ბავშვის გემოვნების აღზრდას.

ესთეტიკური აღზრდის ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორია დედა-ენა. ში-ადამიანის აუცილებელი ფაქტორია დედა-ენაზე აღზრდა. ქართველი ქართულ კულტურაზე უნდა იზრდებოდეს. მთავარია პირველი და წამყვანი ნაბიჯები გადაიდგას დედა-ენაზე.

ესთეტიკური აღზრდის ფაქტორიცაა და საშუალებაც ბუნება, ბუნების მშვენიერება მასთან სიახლოვე, მისი გრძნობით ასახვა, რადგან ადამიანი ბუნების ორგანული ნაწილია.

აღზრდაში ადამიანის ბუნების შესაბამისობის პრინციპი და ბუნების როლი ძალზე დიდია.

ესთეტიკური აღზრდის მიზანია განუვითაროს მოზარდს მშვენიერების აღქმისა და გაგების უნარი, ჩამოუყალიბოს სინამდვილისადმი ესთეტიკური დამოკიდებულება.

ესთეტიკა ღამაში მეგზურია, ამიტომ ესთეტიკური აღზრდას სკოლაში შესვლის პირველი დღიდანვე და უფრო ადრეც, მკვიდრი საფუძველი უნდა ჩაეყაროს. ბავშვი პატარობიდანვე ეზიაროს სიღამაზის მშვენიერების აღქმისა და მისი ტკობის გზის შესაძლებლობას.

ესთეტიკური აღზრდა ადამიანის ცხოვრების გზის დასაწყისში შეიძლება შეედაროს მანათობელ შექურას, რომლის სინათლის წყარო თანდათანობით ძლიერდება მოზარდის ინტელექტის განვითარებასთან ერთად.

ბავშვის ემოციური ბუნება დიდი მგრძნობიარობით გამოირჩევა, რაც აღზრდელს უადვილებს განუვითაროს ცეროდენას მშვენიერობის დანახვისა და განცდის უნარი.

თუ ამ მხრივ გულგრილობა გამოვიჩინეთ ანდა თუ დავაგვიანეთ, შეიძლება ასეთი შეცდომა საერთოდ ვეღარ გამოვასწოროთ და საზოგადოებას კიდევ ერთი უინტერესო, ინდიფერენტული ადამიანი შევმატება.

პირველეს ყოვლისა, ბავშვები რომ დაინტერესდნენ ბუნების სიმშვენიერით ამისათვის მათ უნდა შევუქმნათ ისეთი გარემო, რომ დაინტერესდნენ ბუნებაში მიმდინარე პროცესებით.

ასეთ გარემოდ შეიძლება დაწყებით კლასებში გამოვიყენოთ ბუნების კუთხე, სადაც სხვადასხვა ბუნებრივ მასალას გვერდს უმშვენებს ოთახის ყვავილები, სისტემატურად უნდა ვიზრუნოთ ბუნების კუთხის განახლებაზე.

გ. რამიშვილი ბუნებასთან ურთიერთობას უდიდეს აღზრდელობით მნიშვნელობას ანიჭებს.

გ. რამიშვილს დაწყებითი სკოლის სახელმძღვანელოში მოთავსებული ლექსების დიდი წილი საკმაო სიძლიერით გვიხატავს ბუნების სურათებს და ამ სურათების ზემოქმედებით გამოწვეულ ადამიანურ განცდებს, სიხარულს, მოწყენილობას და სხვა. ამოცანაა ის, რომ ლექსები მხატვრულად, ძლიერად განვაცდევინოთ მოსწავლეებს და ამით გამოვიმუშაოთ მათში ბუნების სიყვარული.

არაერთი პოეტი თუ მწერალი გვიხატავს თავის ნაწარმოებში ბუნების სურათებს. მთავარია პედაგოგმა აუხსნას მოსწავლეებს, რომ თითოეული მათგანის ვალია მოუაროს მშობლიურ ბუნებას, დაიცვას იგი დაზიანებისაგან.

მეორე კლასის სახელმძღვანელოში მოცემულია ნიკო ლორთქიფანიძის “ბუნების შვილი, ბუნების ძილის უკანასკნელი წუთებია, სერეულ მყინვარს ფიფქი თოვლით დაუფარავს, ამბორი სტყორცნა მზის სხივმა, ცივი მთის თხემი ათროლოდა, აკეკლუცდა, აისალა ნისლი. ახმაურდა ქვეყანა, ტყის პირსაბანი ცვარი ნელ-ნელა წვეთ-წვეთად გადმოყარა მიწაზე.”

მასწავლებელი უკითხავს რა ამ ნაწევრს მოსწავლეებს, უხსნის, რომ მიუხედავად იმისა, რომ არემარე ზამთრის საბანშია გახვეული, იგი მაინც თანაგრძნობად რი სილამაზით გამოირჩევა და მაინც მომხიბვლელია, რაც დიდ გავლენას ახდენს მნახველზე. ამ ნაწარმოების შესწავლის მიზანია რომ მოზარდებმა კიდევ ერთხელ შეიგრძნონ ბუნების მშვენიერება.

არაერთი პოეტი გვიხატავს ბუნების სურათებს თავის შემოქმედებაში. ბუნების ერთ-ერთი მგოსანია ვაჟა-ფშაველა, რომელმაც თავის შემოქმედებაში ააღაპრა ბუნება. მის შემოქმედებას განსკუთრებული ადგილი უჭირავს დაწყებითი კლასის სახელმძღვანელოებშიც. იგი მთელი შთაგონებით ხატავს ბუნების პანორამას თავის ნაწარმოებებში.

მეოთხე კლასის სახელმძღვანელოში მოცემულია მისი ერთ-ერთი ლექსი “გაზაფხული”.

ბუნებამ გამოიღვიძა

ადგა გაცოცხლდა მკედარია,

ძლივს საამური დამეცა

ცივი ციური ცვარია.

ამ ლექსში იგი აღწერს გაზაფხულის შემოსვლას და იმ ცვლილებებს, რაც გაზაფხულს მოაქვს ბუნებისათვის.

ამ ლექსის შესწავლისას მასწავლებელმა უნდა აუხსნას მოსწავლეებს, რომ ბუნების სიყვარული იგივე სამშობლოს სიყვარულია. უნდა უყვარდეთ მისი ბუნება, მისი მთები, მდინარეები და ყოველთვის მზად უნდა იყვნენ მის დასაცავად, რადგან თუ საქართველოს არ ექნება ეს ღამაზი მთები, მდინარეები, ხეობები, მას არავითარი სილამაზე არ ექნება.

აქვე აღმზრდელმა მოსწავლეებს უნდა აუხსნას, რომ მათდამი ბუნების სიყვარული იმით გამოიხატება თუ ისინი გაუფრთხილდებიან ბუნებას, არ გაანადგურებენ მას.

მეორე კლასის სახელმძღვანელოში მოცემულია მოთხრობა “ბერიკაცი და ნამყენი” ამ ნაწარმოებში აღწერილია, რომ ღრმად მოხუცი აკეთებს ნამყენს მიუხედავად მიუხედავად იმისა, რომ ის მის ნაყოფს ვერ მოესწრება, მაგრამ ის მაინც ზრუნავს მომავალ თაობაზე, ბუნებაზე.

როდესაც ამ ნაწარმოებს შევასწავლით, ბავშვებს უნდა აუხსნათ, რომ მათაც უნდა დარგონ ნერგი. ამით იზრუნებენ ბუნებაზე.

მოზარდი თაობა რომ აღეზარდოთ ბუნების სიყვარულით, უდიდეს საშუალებას გვაძლევს მათ სახელმძღვანელოებში მოცემული ნაწარმოებები. ამ ნაწარმოებების შესწავლის ძირითადი მიზანია, რომ მოზარდები მივიღნენ იმ დასკვნამდე, რომ ტყე გარემოს ძვირფასი სამკაულია, თანაც მეტად სასარგებლო სამკაული. ტყე ჰაერია, ჯანმრთელობაა. ტყე ჩვენი საყვარელი ჩიტების სამფლობელოა, ტყე ბუნების ორკესტრია, გაუფრთხილდეთ ტყეს, დავიცვათ ის. ახლა კი ყველამ დახუჭეთ თვალები და იოცნებეთ, გაისივრეთ ვაჟა-ფშაველას მიერ დახატულ ტყეში, ყური მიუგდეთ ბუნების მომაჯადოებელ ხმებს. ბუნებაში სილამაზის სწორი აღქმა მის მეცნიერულ შემეცნებასთან უნდა იყოს დაკავშირებული ამის შესახებ უდიდესი სწავლული ბიოლოგი “მე ვფიქრობ წერდა ჩ. დარვინი, როგორც მუსიკაში ადამიანს რომელსაც თითოეული სათითაოდ ესმის.”

ბუნების აღქმის ესთეტიკური გრძნობა დაკავშირებულია შემეცნებასთან, ბუნებისადმი ინტერესების განვითარებასთან და საბოლოო ჯამში სამშობლოს სიყვარულთან. ამას ხაზს უსვამდნენ პედაგოგები.

მოზარდ თაობას დედაენა უხსნის ბუნებას, როგორც ვერც ერთი ბუნების მეტყველი ვერ აუხსნიდა. იგი აცნობს მის გარშემო მყოფ ადამიანების ხასიათს,

აცნობს მის ისტორიას და მისწრაფებებს ისე, როგორც ვერც ერთი ესთეტიკოსი ვერ შეიყვარებდა.

სკოლამდელი აღზრდის წინაშე ფართო ამოცანებია დასახული: დაგვანახოთ და ვაგრძნობინოთ ბავშვებს ბუნების სილამაზე. ყოველივე ამისთვის კი საჭიროა დაგვანახოთ მოზარდებს ბუნების ნაირფეროვნება, შეიგრძნონ მისი სილამაზე და მრავალფეროვნება.

მოზარდებში ბუნების სიყვარულის გაძნობის აღზრდა აღრიდანვე უნდა დაიწყოთ და ყველანაირად უნდა ვეცადოთ რომ თითოეულში აღზარდოთ ეს გრძნობა. ყოველივე ამაში კი გადამწყვეტი როლი აკისრია პედაგოგს. ან უნდა შეძლოს რომ სახელმძღვანელოში მოცემული ტესტების თუ ლექსების შესწავლისას მოზარდებს აუხსნას და გააგებინოს, თუ რაოდენ დიდი მნიშვნელობა აქვს ბუნებას ადამიანის ცხოვრებაში, რომ ადამიანი ბუნების განუყოფელი ნაწილია. სწორედ ბუნება აძლევს სიცოცხლისთვის აუცილებელ ყველა ელემენტს.

აქვე მასწავლებელმა უნდა აუხსნას მოსწავლეებს, რომ მათი ვალია ბუნების მოვლა-გაფრთხილება.

„საქართველოს ტყეს,
ხოხობსა და მყერს,
საქართველოს ველს
ირემსა და შველს,
ყოველდღე და მუდამ
მოფრთხილება უნდა.“

ბუნებასთან ურთიერთობის უდიდეს აღმზრდელობით მნიშვნელობაზე ბევრს წერდა უშინსკი. „ბუნება ადამიანის აღზრდაში უმნიშვნელოვანესი აგენტი და ყველაზე გულდასმით აღზრდა ამ აგენტის მონაწილეობის გარეშე ყოველთვის იქნება მშრალი, ცალმხრივი, უსიამოვნო, ხელოვნური. ეს თავისუფლება, ეს სივრცე, მშვენიერი გარემო, ეს სურნელოვანი მცენარეები და მობიბინე მინდვრები ვარდისფერი გაზაფხული და ოქროსფერი შემოდგომა განა ჩვენი აღმზრდელები არ იყვნენ?“ – წერდა იგი.

ბუნების სიდიადე, მისი დაცვისა და მოვლა-პატრონობისადმი ლტოლვის გრძნობა ბავშვებს პატარაობიდანვე უნდა ჩაუნერგოთ.

იაკობ გოგებაშვილი აფასებს ბუნების შესწავლის საქმეს. დაწინაურებულ, განათლებულ ქვეყანაში კარგად აქვთ შეგნებული, რომ ბუნების ცოდნა და მის ძალთა მორჩილება შეადგენს ერთ უმთავრეს ბურჯს ერისა და კაცობრიობის ბედნიერებასაც. ამის გამო იქ ბუნების შესწავლას დიდ ადგილს უთმობენ ბავშვის განვითარებაში როგორც ოჯახები, ისე სკოლები.

ბუნების შეცნობა, სიყვარული დედა ბუნებისა სულ მცირე ასაკიდან უნდა შთაუწერგოთ ბავშვებს.

ლიტერატურა:

1. ი. გოგებაშვილი, თხზ. თ. IV., თბ., 1955.
2. გ. რამიშვილი, ქართული ენის სწავლების მეთოდთა, 1962.
3. გ. რამიშვილი, ქართული ენის სწავლების მეთოდთა დაწესებით კლასებში, 1959.
4. ა. გეგეჭკორი, „დედაბუნება“, თბილისი, 2002.

The role of Nature in Pupils' Aesthetics Education

Summary

Knowledge of nature and subordination to its power comprise the major abutment in happiness of nation and the whole mankind. For this reason families and schools as well give broad way to studying nature. Cognition of nature, knowledge of its events starts from the early age. From this age we should instill love of nature in children.

Бролиса Цулая

Роль природы в эстетическом воспитании учеников

Резюме

Знание природы и подчинение ее сил составляет одну главнейшую задачу для достижения счастья нации и человечества. В связи с этим, там как семьи, так и школы в развитии ребенка изучению природы отводят большое место.

Познание природы, познание ее явлений начинается с малого возраста. Именно с этого возраста должны внушать детям любовь в матери-природе.

Познание сил природы является лучшим способом для воспитания ребенка материалистическим мировоззрением, оно в то же время является одним из основных средств эстетического воспитания.

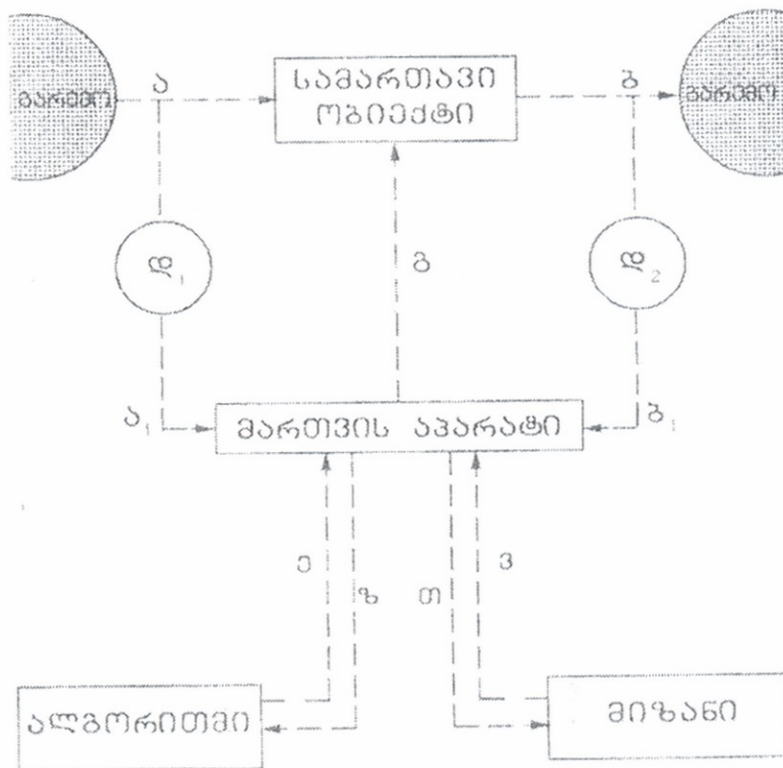
უსიძიკა როგორც მართვის აპარატი

მიზანი მართვის პროცესის ურთულეს პრობლემას წარმოადგენს მიზნის დასახვა, მისი წარმოშობა, შექმნა. ნებისმიერი მართვის სისტემისათვის მიზანი გარე კატეგორიას წარმოადგენს ისევე, როგორც ცნობები გარემოსა და ობიექტის მდგომარეობის შესახებ. ამიტომაც მართვის მიზნის საკითხი ძირითადად უნდა გადაწყდეს არა მოცემულ სისტემაში, არამედ „სართულით“ ზემოთ. ჩვენი სისტემისათვის მიზანს სახავს უფრო მაღალი დონის მართვის სისტემა. ამგვარად, ჩვენი „მიზანი“ გვევლინება მართვის საშუალებად, რომლის დახმარებითაც ზედა სისტემა ზემოქმედებას ახდენს დაბალ სისტემაზე. მაგრამ მართვის ზედა სისტემასაც ხომ უნდა ჰქონდეს თავისი მიზანი, რომელიც მას ეძლევა ზემოდან? ეს კიდევ უფრო ზემოთა საფეხურის მართვის სისტემამ უნდა გააკეთოს. ამგვარი მსჯელობით ჩვენ აუცილებლად მივალთ უკვე არა რომელიმე ზემდგომი მართვის სისტემასთან, არამედ ადამიანთან, რომელსაც მოუწევს ამ ურთულესი ამოცანის თავის თავზე აღება. როგორადაც არ უნდა ვიმოქმედოთ, მართვის მიზანი, ბოლოს და ბოლოს, ადამიანმა უნდა ჩამოაყალიბოს. ყოველივე ეს ცხადია – ადამიანი ხომ ბუნების მბრძანებელია, მატერიის უმაღლესი ფორმა. მაგრამ რომელ ბუნებაზეა აქ ლაპარაკი? რომელი ბუნების მბრძანებელია იგი? ყოველივე რიგზე იყო მანამ, სანამ ბუნება იყო ერთადერთი, პირველსაწყისი, სადაც წარმოიშვა ადამიანი, წარმოიქმნა გონება. გონება შეიქმნა და ევოლუციურად ჩამოყალიბდა, როგორც ამ ბუნებასთან შეგუების საშუალება, როგორც მისი გარდაქმნის, შეცვლის საშუალება, როგორც მისი დამორჩილების ხერხი. პირველსაწყის ბუნებასთან ურთიერთობის დამყარების პროცესში, ურთულესი ამოცანების გადაწყვეტის დროს, თანდათან ხდებოდა ადამიანის ტვინის განვითარება და სრულყოფა.

მაგრამ აი, წარმოიშვა მეორე ბუნება, რომელიც შექმნა ადამიანმა. ეს არის მეცნიერება, კულტურა, ტექნიკა. მეცნიერებამ და ტექნიკამ ამ ბოლო ორი საუკუნის მანძილზე მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა. სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუცია, რომელიც ამჟამადც მიმდინარეობს, მეორე ბუნების სახით მჭიდრო რკალად შემოერტყა ადამიანს. ეხლა უკვე „მბრძანებლობა“ ადამიანს უხდება იმ საგნობრივ გარემოში, რომელიც მისივე ხელით არის შექმნილი.

პირველი შეხედვით, თითქოს ყველაფერი რიგზეა, მაგრამ ეს მხოლოდ პირველი შეხედვით. მდგომარეობის ანალიზი შესაძლებლობას იძლევა მივუთითოთ ერთ მეტად მნიშვნელოვან წანაღმდევობაზე. ადამიანს მიზნის ფორმულირება უხდება არსებითად მეორე ბუნებისათვის, რომელიც მისი ბიოლოგიური ბუნებიდან საკმაოდ შორს არის. თუ წინათ, პირველ ბუნებასთან დაკავშირებით, ადამიანი აყალიბებდა და სახავდა მიზანს, რომლის შესრულებაც მაშინვე ახდენდა კეთილმყოფელ ზეგავლენას მის ბიოლოგიურ სტრუქტურაზე, ეხლა მას მეორე ბუნების განვითარებისათვის უხდება მიზნის ფორმულირება, რომელიც ირიბად არის დაკავშირებული მის ბიოლოგიურ არსთან და ინტელექტთან.

სოციალური და ეკონომიკური
 პროცესების მართვის სისტემის სქემა

მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითი, როდესაც მიზანი, ერთი შეხედვით, სწორად დაყენებული, შემდეგ სასაცილო, ან კიდევ უფრო უარესი – საშიში აღმოჩნდება. მეოცე საუკუნის 20-იან წლებში მეხანძრეებისათვის შემოღებული იქნა შრომის ანაზღაურების მეტად თავისებური კრიტერიუმი – ის დრო, როდესაც მეხანძრეებს მძიმე, საშიში ხანძრის პირობებში უხდებოდათ ყოფნა, ამ დროის შესაბამისად მეხანძრეებს ძალზე დიდი ანაზღაურება ეძლეოდათ. თითქოს ყველაფერი რიგზეა: რაც უფრო დიდი ხნის განმავლობაში იმყოფებოდა მეხანძრე საშიშ ზონაში, მით უფრო მეტი ხელფასი ეძლეოდა მას, მაგრამ პრაქტიკამ სრულიად სხვაგვარი სახე მისცა ამ საკითხს. პირველი ხანძარი ჩაქრობილ იქნა 15 წუთში და მეხანძრეები ფაქტიურად უხელფასოდ დარჩნენ. მაშინ ისინი „დატკვიანდნენ“ და ხანძრის ჩაქრობას საათები მოანდომეს, რაც იმით მთავრდებოდა, რომ ზოგიერთმა სახანძრო რაზმმა ხანძარწაკიდებული ობიექტი მთლიანად დაფერფლა. ანალოგიურ სიტუაციებს ვაწყდებით ეხლაც, როდესაც „ავარიული სამსახურების“ ხელფასი პირდაპირ დამოკიდებულია გამოძახებების რაოდენობასთან, რაც უფრო მეტია ავარიები, მით უფრო მეტ ხელფასს იღებენ ამ სამსახურების მუშაკები. თითქოს საკვირველი არაფერია, ასეც უნდა იყოს – „საავარიო სამსახურები“ დაინტერესებულია ავარიების დიდი რაოდენობით. მიზეზი – არასწორად ფორმულირებული მიზანია. ამასთან დაკავშირებით, საინტერესოა ამერიკის მაგალითი გაზის სამსახურის შრომის ანაზღაურების შესახებ. ამ დარგის მუშაკების ანაზღაურება გამოძახებათა რაოდენობის უკუპროპორციულია, ე. ი. რაც უფრო ნაკლებია საავარიო გამოძახებები, მით უფრო დიდია როგორც ხელფასი, ისე წახალისებები და და-

ჯილდოვება. ამ შემთხვევაში სამსახური დაინტერესებულია საავარიო გამოძახებების შემცირებით და, შესაბამისად, მთელი საკონტროლო სისტემის უაღრესო მუშაობით. მიზნის დასახვის ასეთ პირობებში, მუშაკები მიისწრაფიან თავიდან აიცილონ ავარიები, რითაც კმაყოფილნი არიან როგორც ამ სისტემის მუშაკები, ასევე ადამიანები, რომელთაც ეს სისტემა ემსახურება. მაშასადამე, თუ თითოეული დეტალი ყოველმხრივ იქნება გარკვეული და გაანალიზებული, სავსებით შესაძლებელია მოსალოდნელი შედეგების შეფასება, რისკენაც მივყევართ ამა თუ იმ მიზნის მიღწევას. თუ კარგად გავერკვევით... მაგრამ ყოველთვის არის შესაძლებელი კარგად გარკვევა? ყოველთვის შეიძლება იმის განჭვრეტა, თუ საით მივყავართ ამა თუ იმ მიზნის რეალიზაციას? იმისათვის, რომ გარკვეულ იქნას ამა თუ იმ მოქმედებით გამოწვეული შედეგები, საჭიროა გასაანალიზებელი მოვლენის კარგი მოდელის შექმნა, რომლის დახმარებითაც შესაძლებელი იქნება შესაძლო შედეგების ყველა ვარიანტის შეფასება. აი, სწორედ ასეთი მოდელის შექმნა არ ხერხდება ყოველთვის რთული ობიექტების მართვის სისტემის ჩამოყალიბების დროს. ამ სირთულის გამო რთული ობიექტების მართვის სისტემისათვის მიზნის ჩამოყალიბება ხდება ინტუიციის დონეზე, რადგან არ არსებობს არც გარკვეული წესი და არც გარკვეული ჩვევები მიზნის ფორმულირებისათვის. ამდენად, ძალზე ძნელია მართვის სისტემის წინაშე სწორი მიზნის დასახვა.

როგორ ჩამოყალიბდეს მიზანი ამა თუ იმ სიტუაციაში? ამის მზამზარეული რეკომენდაციის მიცემა არავის არ ძალუძს. მაგრამ, მაინც შეიძლება გამოიკვეთოს ამ ამოცანის გადაწყვეტის ზოგიერთი გზა. საქმე იმაშია, რომ ბუნებაში არის მექანიზმი, რომელიც ბრწყინვალედ ართმევს თავს ამ ურთულეს ამოცანას. ასეთად გვევლინება ფსიქიკა, რომელსაც ყოველ ნაბიჯზე უხდება ქცევის ურთულესი ამოცანების დაყენება და გადაწყვეტა, ე. ი. იმის გადაწყვეტა, თუ როგორ მოიქცევა ადამიანი ამა თუ იმ სიტუაციაში გარემოსთან და სხვა ადამიანებთან ურთიერთობის დამყარების პროცესში. იგი აყალიბებს და აზუსტებს თავის მიზნებს ბუნებრივად, ადვილად და მარტივად. ამიტომაც სრულიად ლოგიკურია მივმართოთ ფსიქიკას იმისათვის, რომ გავარკვიოთ მისი უნარი მიზნის ჩამოყალიბებაში. ამისათვის საჭიროა გავარკვიოთ, რა არის ქცევა, მისი მოტივები და მიზნები, როგორ წარმოიქმნებიან ისინი ფსიქიკის მეშვეობით. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ მიზნის დასახვის ცოდნა და უნარი უტყუარი ინტელექტის მაჩვენებლად შეიძლება ჩაითვალოს.

ადამიანთა მოტივები ორბუნებოვნებით გამოირჩევიან. ეს განპირობებულია როგორც გარემოს, ასევე სუბიექტის მოთხოვნილებებით. მაგრამ მოტივი ჯერ კიდევ არ არის ქცევა. მოტივის რეალიზაციისაკენ პირველი ნაბიჯები არის მიზნის ფორმულირება და სწორედ აქ ელოდება სუბიექტს მთელი რიგი სიძნელეების აძლევა და უსიამოვნო მომენტები. თუმცე, ერთი და იგივე მოტივით შეიძლება დაყენებული იქნეს უამრავი, სხვადასხვაგვარი მიზანი, ე. ი. ერთი მოტივით შეიძლება რამდენიმე მიზანი დაისახოს და შესაბამისად მრავალფეროვანი იქნება ადამიანის ქცევა.

მიზანწარმოქმნის პროცესი უადრესად ფაქიზი და მგრძნობიარეა მასზე ზემოქმედი მოვლენების მიმართ. სწორედ ამიტომ, ფსიქიკის ნორმების დარღვევა, უპირველეს ყოვლისა, მიზნის წარმოქმნის პროცესს ეხება და ქცევა მახინჯ სახეს იღებს.

მართვის სისტემის შექმნის, მიზნის დამოუკიდებლად ჩამოყალიბების დროს, აუცილებელია იმის ცოდნა, თუ როგორ წარმოიშობიან ეს მიზნები, რა ფაქტორები უშლიან ხელს მისი ნორმალურად შექმნის პროცესს, ე. ი. რა მიზეზებით ხდება მიზნის წარმოქმნის პროცესის დამახინჯება. მხედველობაშია მისაღები ის გარემოებაც, რომ ყველაფერი, რაც მიზანმიმართულია, შეიძლება მიზანშეწონილი არ

იყოს. მაგალითად, შესაძლოა მიზანმიმართულად მიგვეყვადეს მანქანა მანქანების ზღვა ნაკადში, მოსწრებულად გადაჭრათ გაზონები ისე, რომ არ დააზიანონ გზის გავები, გვერდი აუაროთ მოთამაშე ბავშვებს, მაგრამ გაცილებით უშიშარი და მიზანშეწონილი იქნებოდა, თუ მძღოლი დაელოდებოდა შუქფარის ნიშანს, რომელიც მოამზადებდა, ხოლო შემდეგ ნებას დართავდა მშვიდად განგერძო გზა. ანალოგიური შეიძლება იყოს ადამიანის ნებისმიერი ქცევა, თუმცა მათი შუქფარები აგრეთვე ვერ იძლევიან შესაბამის შუქნიშნებს, მაგრამ არსი თითქმის იგივეა. ადამიანმა უნდა შესძლოს გარე სამყაროს მოვლენათა დროის თანამიმდევრობაში ასახვა, ე. ი. მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების დამყარება საჭირო ინფორმაციის ამოღების საფუძველზე. ეს შესაძლებლობას იძლევა, თუნდაც ალბათობით, აიგოს მომავლის პროგნოზები, რაც დროის მოგების შესაძლებლობას გვაძლევს ქცევის ოპტიმიზაციისათვის.

მაგრამ მოვლენათა მხოლოდ პროგნოზირება არ არის საკმარისი მიზანმიმართული ქცევის ორგანიზებისათვის. ადამიანს უნდა გააჩნდეს პროგრამის შეცვლის უნარიც, მას უნდა შეეძლოს საჭიროების შემთხვევაში ერთი პროგრამიდან მეორეზე ეფექტურად გადასვლა. ამიტომ მიზანი უბრალო ოცნება როდია, იგი მომავალი სისტემის ისეთი მოდელია, რომელიც 1. ითვალისწინებს ამოსავალი სიტუაციის თავისებურებებს და მოვლენათა შემდგომი განვითარების პროგნოზირებას ახდენს; 2. ფლობს პროგნოზულ მოვლენათა მსვლელობის შეცვლის უნარს საჭიროების შემთხვევაში.

როდესაც ლაპარაკია მიზანმიმართულ ქცევაზე, აქ ნავარაუდევია არა მხოლოდ მიზნის წარმოქმნის პროცესი, არამედ მიზნის განხორციელების პროცესიც.

ადამიანები ერთმანეთთან დაკავშირებული არიან სხვადასხვა სოციალური სისტემების მეშვეობით, დაწყებული ოჯახით და დამთავრებული კაცობრიობით; ჩვენ არა მხოლოდ ვმართავთ, არამედ გვმართავენ კიდეც: ვასრულებთ თხოვნას, ბრძანებას, მითითებას, განკარგულებას და სხვა.

დავუშვათ, ადამიანს გარედან ეძლევა მიზანი. რა პირობებში შეიძლება მიიღოს და შეუდგეს ამ მიზნის მიღწევას?

უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია: 1. კომუნიკაციის საშუალებებისა და რეცეპტორების სიჯანსაღე, მისი წესრიგში მოყვანა, რომლებიც უზრუნველყოფენ ინფორმაციის მიღებას ცდომილების გარეშე; 2. საერთო ენის არსებობა მიმღებსა და გადამცემს შორის. მიმღების უნარი, ამოიღოს ინფორმაციის აზრი, მაგალითად, ბულგარეთში თანხმობის ნიშნით თავის დაქნევა ნიშნავს უარყოფას, ხოლო თავის გადაქნევა ნიშნავს დადებითს, რაც ძალზე აფერხებს უცხოელებთან საერთო ენის გამოჩენას; 3. მოცემული ინფორმაცია მკაფიოდ უნდა იყოს ფორმულირებული და 4. მიზნის შინაარსის სიახლოვე ამ მიზნის მიმღების შინაგან მრწამსთან (თუნდაც არააბსოლუტურად საპირისპირო).

მიზნის შექმნას ხელს უშლის არა მხოლოდ გარეგანი აკრძალვები. მისი წამოყენების, დასახვის დროს გასათვალისწინებელია რესურსები, საშუალებები, რაც ჩვენს ხელთ არის და, რაც მიზნის მიღწევისათვის არის აუცილებელი.

როგორც ცნობილია, მიზნის წარმოქმნის პროცესი ყოველთვის უმტკივნეულოდ არ მიმდინარეობს. ჩვენი ცხოვრების გზა დაფარულია შეუსრულებელი იმედებით, ოცნებებით. ხომ არ ნიშნავს ეს იმას, რომ ჩვენ არ ვიცით მიზნის დასახვა? რა მოთხოვნები უნდა აკმაყოფილებდეს მიზნის წარმოქმნა? – 1. მიზანი უნდა იყოს სუბიექტურად მიმზიდველი, სასურველი. იგი უნდა იყოს ინდივიდუალური სურვილების, ინტერესების პროდუქტი. ცხადია, ამით იმის თქმა არ გვსურს, რომ ადამიანი ეგოისტი უნდა იყოს, მაგრამ არც იმ უდავო ჭეშმარიტების უარყოფა შეიძლება, რომ რაც უფრო დიდი სიამოვნებით კეთდება საქმე, მით უფრო დიდია მი-

სი წარმატებით შესრულების შესაძლებლობა. ხშირად ადამიანის ტრაგედია იმით არის გამოწვეული, რომ იგი მთელი სიცოცხლის მანძილზე ისეთ საქმეს ეძებდა, რომელიც, ასე ვთქვათ, მისი საქმე არ არის, იგი ვერ პოულობს თავის ავლენს თავის შესაძლებლობას, არ არის ბედნიერი. 2. მიზნის წარმოშობის დროს აუცილებელია მისი ღირებულების გათვალისწინება. დრო-ის, რესურსების, ენერგიის, ჯანმრთელობის დანახარჯების გათვალისწინება, ღირს კი ეს მიზანი ამ საშუალებად? მიზნის შერჩევა სხვა შესაძლებლობებზე უარის თქმასთან არის დაკავშირებული და ეს უარის თქმა შესაძლოა მეტად ძვირად დაუჯდეს ადამიანს. ამ საკითხთან დაკავშირებით ურიგო არ იქნება გავიხსენოთ სვეტონიუსის ბრძნული გამოხატულებაში ცეზარის შესახებ: „...იგი არასოდეს არ იწყებდა ბრძოლას ან ომს, თუ არ იყო დარწმუნებული, რომ გამარჯვებისას უფრო მეტს მოიგებდა, ვიდრე დაკარგავდა დამარცხების შემთხვევაში. იმათ, ვინც ცდილობდა წარმატებისათვის მიეღწია დიდი საშიშროებისა და დანაკარგის ფასად, ცეზარი მეთევზეს ადარებდა, რომელიც თევზს ოქროს ანკესით იჭერს, თუ ანკესი გაწყდა, გერავითარი ნადავლი ვერ აანაზღაურებს დანაკარგს“. 3. მიზანი უნდა იყოს არა მხოლოდ პრინციპულად მისაღწევი, არამედ უნდა შეესაბამებოდეს, როგორც რეალურ სიტუაციას, ისე ჩვენს შესაძლებლობებს. ხშირად ამ ფაქტის უარყოფას ცხოვრებისეულ კრახამდე მიჰყავს ადამიანი. ობიექტურად რომ განისაზღვროს მიზნის მიღწევის ალბათობა, გათვალისწინებულ იქნეს საკუთარი რესურსები და შესაძლებლობები – მართვის უდიდესი ხელოვნებაა. 4. მიზანს უნდა გააჩნდეს მაქსიმალურად მკაფიო ხასიათი და მდგრადობა. ბუნდოვანი სურვილები, გაურკვეველი მისწრაფებები, ამორფული ინტერესები თავის მიზნობრივ გაფორმებას მოითხოვენ. იმისათვის, რომ საქმიანობა იყოს პროდუქტიული და შინაგანი კმაყოფილება მოგვანიჭოს, მიზანს სტაბილურობა უნდა გააჩნდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში ცხოვრება მიზნის მიღწევის მცდელობის მიზნად გადაიქცეოდა. ადამიანმა, როგორც მრავალმიზნობრივმა სისტემამ, ყველანაირად უნდა შეეცადოს თავიდან აიცილოს შეუთავსებელი მიზნების დასახვის უდიდესი საშიშროება, რამეთუ ეს გარდაუვალად მიგვიყვანს შინაგან კონფლიქტამდე. საილუსტრაციოდ მოვიყვანოთ მაგალითები პათოლოგიიდან. „ექიმო, თქვენ გაინტერესებთ ჩემი საქმიანობის მიზანი? ინებეთ, უკვე საიდუმლო აღარა მაქვს რა: უნდა გავანადგურო აზრის მოტაცების საერთაშორისო ორგანიზაცია. მე თვითონ დიდხანს ვიმყოფებოდი მისი ზეგავლენის ქვეშ – ისინი მარცვლავდნენ ჩემს იდეებს, ურცხვად მპარავდნენ ყოველივეს, რასაც კი გამოვიგონებდი... მაგრამ მე გავიმარჯვე მათზე! მე დავძაბე ჩემი ნებისყოფა და ეხლა ჩემი თავი სავსეა სხვისი იდეებითა და აზრებით! მე ეხლა მჭირდება მხოლოდ გამაძლიერებელი და მე ყოველ მათგანს განვაიარაღებ, მოვსპობ და მე გამოვიგონებ ამ გამაძლიერებელს!“ როგორც ვხედავთ, ამ ადამიანის ენერგია იხარჯება სრულიად უშედეგოდ, ვინაიდან მისი საქმიანობა მიმართულია პრინციპულად დაუსაბუთებელი (ბოდვითი) მიზნის მიღწევისაკენ. „ოხ ექიმო! თქვენ მეკითხებით რა მოხდა? კრახი განვიცადე ცხოვრებაში. დიახ, მე ახალგაზრდა და ლამაზი ვარ. ჩემს წინაშე ყველა გზა ხსნილია, მაგრამ მე არაფერი არ მინდა! ჯერ კიდევ მე-7 კლასში მივხვდი, რომ მხოლოდ ერთი გზა გამაჩნია ცხოვრებაში – ეს გზა არის სცენისაკენ. კულისების სურნელება, ლამპიონები, მაყურებელთა დიდი არმია, წარმატებები, ყვავილები, თაყვანისმცემლები, ყოველივე ეს თეატრალური ატმოსფეროა. თეატრის გარეშე ჩემი ცხოვრება არად ღირს. სამჯერ ვცადე ბედი, სამჯერ ჩავაბარე თეატრალურზე და ეხლაც იგივე მოხდა: „ჩვენ გირჩევთ სხვა სპეციალობაზე იფიქროთ...“ მე გამოვედი ინსტიტუტიდან ბურანში გახვეული... გადავწყვიტე – აღარ ღირს სიცოცხლე და ჩავვარდი მანქანის ქვეშ...“ აქ საქმე გვაქვს ისეთ შემთხვევასთან, როდესაც მიზანი სავსებით რეალურია, მაგრამ ჩვენს პაციენტს, სპეციალისტების დასკვნით,

არ გააჩნია მსახიობად გახდომის უნარი, ე.ი. არ ფლობს საჭირო სახსრებს მოცემული მიზნის მისაღწევად, რომელიც განუხორციელებელ ოცნებად გადაქცევა.

არ შეიძლება ნორმალურ საქციელად ჩაითვალოს ისიც, როდესაც ადამიანი ერთდროულად რამდენიმე მიზანს ისახავს, არაფრით არ უნდა თავის შეზღუდვა, მაგრამ ბოლომდე ვერაფრის მიყვანას ვეღარ ახერხებს. ამასთან, თითოეული მიზნის მიღწევა პრინციპულად აუცილებლად მიაჩნია. ასეთ დროს იქმნება შინაგანი კონფლიქტური სიტუაცია, რაც დიდ ზიანს აყენებს ადამიანის ჯანმრთელობას. რამდენიმე არაწინააღმდეგობრივი მიზნის მიღწევაც კი განსაკუთრებულ ტალანტს მოითხოვს.

რომელიმე პრობლემის გადაწყვეტის ძიების პროცესში, ე.ი. მიზნის მიღწევის დროს, ჩვენ ყოველთვის ვიღებთ დამატებით ინფორმაციას, რომელიც ახალ შინაგან სიტუაციას წარმოშობს, რომლის ჩარჩოებშიც სხვა, არანაკლებ მნიშვნელოვანი, მაგრამ უფრო ადვილად გადასაწყვეტი მიზნის პრობლემა ვლინდება. მიზნის შეცვლის შესაძლებლობა – ადამიანის ფსიქიკის პლასტიკურობის მაჩვენებელია. მაგრამ ყველაფერი ზომიერად! როგორც ჰიპერსტაბილურობა, ისე მიზნის ზედმიწევნითი ცვლილება პათოლოგიის მაჩვენებლად გვევლინება.

ადამიანი თავისი ცხოვრების გზაზე, მზის ამოსვლიდან მზის ჩასვლამდე, იძულებულია დაიცვას თამაშის წესები, რომლებიც ბიოლოგიური ბუნებით და სოციალური სისტემით არიან განპირობებული: დაიძინო, მიიღო საკვები, იშრომო და გაერთო, გიყვარდეს და გძულდეს, შეიცნო სამყარო და მოახდინო თვითგამორკვევა... მაგრამ ეს გზა ხვეულია, იმიტომ რომ იგი შემთხვევითი სიტუაციების გარემოზეც გაივლის, სადაც ადამიანი სახავს მიზნებს, იღებს გადაწყვეტილებებს, ახდენს არჩევანს, ქმნის „მომავლის მოთხოვნილებების მოდელს“. იგი განსწავლული ვარიანტებით ახდენს ბიოსოციალური პროგრამების რეალიზაციას.

ადამიანის ქცევა, როგორც აღინიშნა, გამოწვეულია არა მარტო ამა თუ იმ მიზეზების შედეგად (შინაგანისა ან გარეგანისა), არამედ იგი გარკვეული მიზნებითაც განისაზღვრება, ე.ი. მიზანმიმართულ პროცესს წარმოადგენს. თვით სიტყვაც „მიზანმიმართული“ მის ორგანიზებულობას, მოწესრიგებას, მართვალობას გულისხმობს. ამ მართვას ფსიქიკა ახორციელებს. ფსიქიკის, როგორც ქცევის მართვის აპარატის შესახებ, გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის პასუხი კითხვაზე: „რისთვის არსებობს იგი?“ ე. ი. როგორ ავლენს თავის ფუნქციონალურ როლს. შემდეგშიც, ფსიქიკის ორგანიზაციის გარკვევის მცდელობის პროცესში, შევეცდებით გავარკვიოთ მისი შემადგენელი ნაწილების როლიც, გავარკვიოთ I თუ რა წვლილი შეაქვს თითოეულ მათგანს მართვის ერთიან სისტემაში. ამ საკითხთა გადაწყვეტაში დახმარებას გაგვიწევს პათოლოგიის გათვალისწინება. შემადგენელი ელემენტების ფუნქციების გაძლიერება ან შესუსტება მომენტალურად აჩენს თავის კვალს მართვის პროცესზე, მათ შორის კავშირების გაწყვეტას ან დარღვევას ქცევის მოშლამდე მოყვარვით. ქცევის მოშლის თავისებურებათა ანალიზი შესაძლებლობას იძლევა გამოვავლინოთ და დავაზუსტოთ მართვის სისტემის შემადგენელი კომპონენტების როლიც.

მაშ ასე, ფსიქიკას უნდა მივცეთ რიგი შეკითხვებისა: რას აკეთებ შენ? რომელი შემადგენელი ნაწილებისაგან შედგები? რას აკეთებს თითოეული ეს შემადგენელი ნაწილი? და ა.შ. პასუხები გამოყენებული იქნება მართვის სისტემების კონსტრუირებისათვის.

ჩვენ და ჩვენი მეხსიერება ერთნი ვართ! რა იქნებოდა ადამიანი, თუ მას წაართმევდნენ მეხსიერებას? რა მოხდება, თუ „ანარქიზატორებით“ გადაიკეტება მეხსიერების ბლოკები? დაირღვევა მთელი სიცოცხლის მანძილზე წარმოქმნილი ასოციაციები? შეიქმნება ისეთი მდგომარეობა, რომელიც ძალზე ჰგავს ს. ლემის რომანს

„უძლეველში“ გადმოცემულ ამბავს: მექანიკურმა სიცოცხლემ, რომელიც ერთ-ერთ პლანეტაზე წარმოიშვა, მეხსიერების შემცველობა წაართვა ცოცხალ არსებებს. ამასთან, შეუნარჩუნა გენეტიკური მეხსიერება, მაგრამ მთელი ცხოვრების განმავლობაში მოცდილება დაუკარგა მათ. ადამიანი ახლადშობილს ემსგავსებოდა. ამგვარ პირობებში ვერც ერთმა ადამიანმა ვერ შეძლო არსებობა. ამ რომანის გმირები იძულებულნი იყვნენ უარი ეთქვათ ამ უსაშინლეს იარაღზე.

მეხსიერების გარეშე შეუძლებელია დასწავლა, წარმატებებისა და წარუმატებლობების დაფიქსირება, შეუძლებელი ხდება შექება და გაკიცხვა და ა.შ. შესაბამისად, შეუძლებელია გარემოსთან შეგუებაც, თვითრეგულარულად, განმეორებად, ციკლურად ცვალებად მოვლენებთანაც კი. მეხსიერების გარეშე ადამიანი არა მხოლოდ ცუდად გრძნობს თავს, არამედ თვით ცხოვრებაა შეუძლებელი.

არსებობს სამი სახის მეხსიერება: ოპერატიული, ხანმოკლე და ხანგრძლივი.

მეხსიერების ამ სამივე ფორმას შორის მჭიდრო და აუცილებელი კავშირი არსებობს და ერთ მთლიან სისტემად წარმოგვიდგება. თუნდაც ერთი მათგანის დაზიანება საკმარისია სისტემის მოშლისათვის. ზოგჯერ ადამიანს დაზიანებული აქვს დამახსოვრების ცენტრი, მოშლილი აქვს მიმდინარე პროცესების ფიქსაციის უნარი, ე.ი. დაკარგული აქვს ხანმოკლე მეხსიერება, ხოლო ხანგრძლივი მეხსიერება შეიძლება შენარჩუნებული ჰქონდეს. საინტერესოა, რომ მსგავს სიტუაციაში ჩავარდნილი ზოგიერთი ადამიანი საკმაოდ რთულ ამოცანებსაც კი წყვეტს, ასრულებს ინტელექტუალურ საქმეს, თამაშობს ჭადრაკს, ავსებს კროსვორდს და სხვ., რაც იმის დასკვნის უფლებას იძლევა, რომ მას შენარჩუნებული აქვს ოპერატიული მეხსიერება.

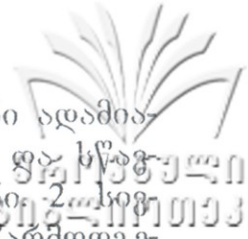
მეხსიერების ერთ-ერთ მაღალ (განვითარებულ) ფორმას ასოციაციური მეხსიერება წარმოადგენს. მეხსიერების მაღალი ფორმისათვის დამახასიათებელია ის, რომ ამ დროს ადამიანი არ არის მიჯაჭვული აღქმასთან. წარსულში აღქმულის რეპროდუქცია ცნობიერებაში წარმოდგენის ან აზრის სახით ხდება, მეტად თუნაკლებად ხანგრძლივი ფარული პერიოდის შემდეგ. ასოციაციური მეხსიერებისათვის დამახასიათებელია ის, რომ მეხსიერება აღქმისაგან მოწყვეტილ შინაარსთა, სახელდობრ, წარმოდგენათა სახით ვლინდება, რაც შესაძლებლობას იძლევა „ამჟამად განიცადო ის, რაც ამჟამად აღარ არის“. წარსულში აღქმული, ობიექტურად უკვე განცდილი, ადამიანთა ცნობიერებაში ასახულია მისი წარმოდგენის ან მის შესახებ არსებული ცოდნის სახით. მეხსიერების ეს მაღალი ფორმა ძალზე აფართოებს ადამიანის ცნობიერებას დროისა და სივრცის მიმართულებით: წარმოდგენის მეშვეობით ადამიანის ფსიქიკაში აისახება ის, რაც შორს არის მისგან როგორც სივრცეში, ისე დროში და, რაც ამის გამო, მის აღქმაში ვერ ისახება.

მაშასადამე, მეხსიერების ამ მაღალი ფორმისათვის დამახასიათებელია, უპირველეს ყოვლისა, აღქმულის რეპროდუქცია წარმოდგენის სახით.

ასოციაცია მსგავსებით უზრუნველყოფს წინათ არსებული შთაბეჭდილებების, სიგნალების ცნობას, რის გარეშეც შეუძლებელია სიცოცხლე. ცნობის პროცესის დარღვევა (ანუ აგნოზია) უმძიმესი აშლილობაა, რომლის დროსაც ადამიანი სრულიად უსუსური ხდება.

ასოციაციურ მეხსიერებაში მეტად მნიშვნელოვანია წარმოდგენებს შორის ისეთი კავშირების არსებობა, როდესაც ცნობიერებაში ერთ წარმოდგენას უნებლიეთ მეორე წარმოდგენა მოჰყვება. წარმოდგენთ ინსტიტუტს და ამოტივტივდება მეხსიერებაში გამოცდების ჩაბარების დრო და ა.შ.

ასოციაციური მეხსიერების მოვლენები აღწერილი და გაანალიზებული ჰქონდათ ჯერ კიდევ ძველი დროის ფილოსოფოსებს. იმ დროისათვის ოთხი კანონი იყო დადგენილი: 1. დროითი ასოციაცია. ასოციაცია მყარდება იმ წარმოდგენებს

შორის, რომლებიც ერთდროულად ან თანმიმდევრობით იყვნენ განცდილნი ადამიანის მიერ. ინსტიტუტის წარმოდგენა იმიტომ დაუკავშირდა გამოცდებისა და სწავლის წარმოდგენას, რომ ჩვენ ბევრჯერ ერთდროულად განგვიცდია ისინი. რაციით მოსაზღვრეობის ასოციაცია. ასოციაცია მყარდება იმ საგნების წარმოდგენებს შორის, რომელნიც სივრცეში მოსაზღვრედ იყვნენ აღქმულნი. ქალაქში ხბოს დანახვა, სოფელს მოგვაგონებს, რადგან ხბოს, ჩვეულებრივ, სოფელში აღვიქვამდით და ა. შ. 3. მსგავსების ასოციაცია. აღქმა ან წარმოდგენა ცნობიერებაში იწვევს თავისი მსგავსი წარმოდგენის რეპროდუქციას. რეპროდუქციას სწორედ მსგავსება განაპირობებს. როდესაც ვუყურებთ ნაცნობის ფოტოსურათს, თვითონ ის ნაცნობი გვაგონდება, როდესაც ვკითხულობთ ალექსანდრე მაკედონელის შესახებ, ნაპოლეონ ბონაპარტი გვაგონდება, რადგან მათ შორის ბევრი მსგავსება იყო და ა. შ. 4. კონტრასტის ასოციაცია. აღქმა ან წარმოდგენა ცნობიერებაში თავისი საწინააღმდეგო (კონტრასტული) წარმოდგენის რეპროდუქციას ახდენს. როდესაც მეტად მაღალ ადამიანს დავინახავთ, წინათ ნახული მეტად დაბალი ადამიანი გვაგონდება, როდესაც რაიმეს გვიამბობენ უზნეო ადამიანის შესახებ, გვაგონდება განსაკუთრებით სათნო და ზნეობრივი ადამიანი და ა. შ. ამ კანონთა შეცვლის ბევრი მცდელობის მიუხედავად, ისინი დღესაც ძალაში რჩებიან.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ასოციაციის პროცესზე გადამწყვეტ გავლენას ახდენს ადამიანის განწყობა, რომელიც გულისხმობს სუბიექტის ობიექტურ სიტუაციასთან შესატყვის ისეთ მთლიან მდგომარეობას, რომელიც, ერთის მხრივ, აღმოცენდება სუბიექტში მაშინ, როდესაც იგი ობიექტთან გარკვეულ ურთიერთობაში დგება და, მეორეს მხრივ, განაპირობებს სათანადო ფსიქიკური პროცესების აღმოცენებას და მიმდინარეობას.

ერთი და იგივე ობიექტის აღქმა ან წარმოდგენა სხვადასხვაგვარად განწყობილ ადამიანებში სხვადასხვა წარმოდგენათა ასოციაციას იწვევს.

ასოციაციის შინაარსი, მისი მიმართულება იცვლება იმის მიხედვით, თუ როგორ არის განწყობილი ადამიანი, რა მოთხოვნილებათა გააქტიურება ხდება მოცემულ მომენტში, როგორია მისი ინტერესები და ა.შ.

ასოციაციათა მიმდინარეობის პიროვნული ხასიათის გამო მეოცე საუკუნეში ფსიქოლოგიასა და ფსიქიატრიაში ასოციაციასთან დაკავშირებული ექსპერიმენტი არა ერთხელ იყო გამოყენებული, როგორც „სადიაგნოზო“ საშუალება პიროვნების ფარული განცდების თუ მიდრეკილებების გამოსამჟღავნებლად, ნევროზის გამომწვევი, ცნობიერებიდან „განდევნილი“ განცდის დასადგენად, ბოროტმოქმედებაში მონაწილეობის გამოსამჟღავნებლად და ა. შ.

ცხოვრების პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ მეხსიერების სამივე ფორმა (ოპერატიული, ხანმოკლე და ხანგრძლივი) აუცილებელია მართვის პროცესის განსახორციელებლად, ასოციაცია კი, როგორც მეხსიერების უმაღლესი ფორმა, უდიდეს როლს ასრულებს გარემოსთან შეგუებისას.

მეხსიერება სამყაროში ადამიანის არსებობის აუცილებელი პირობაა, მაგრამ არც თუ ისე იშვიათად შევხვდებით ცხოვრებაში მოსიარულე „ენციკლოპედიას“ და კროსვორდების ამოხსნის დიდ სპეციალისტებს, რომლებიც სრულიად არ ტოვებენ შემოქმედის ან ინტელექტუალის შთაბეჭდილებას. მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ „ბევრის ცოდნა“, არამედ ამ ცოდნის გამოყენება გარკვეული პრობლემების გამოსაგვლენად, მიზნის სწორად დასახვისათვის და მიზნის მიღწევის საშუალებათა გამოსანახად და ა. შ. უფრო მეტიც, ცოდნა გამოყენებულ უნდა იქნეს იმ დიდი ინფორმაციის გადამუშავებისა და ანალიზისათვის, რომელიც ადამიანმა ცოდნის სახით შეიძინა.

ძველთაგანვე ადამიანის ფსიქიკაში განასხვავებდნენ ცნობიერს და ქვეცნობიერს. ინფორმაციის გადამუშავების ეს კონტურები არ ემთხვევიან ერთმანეთს თავის ერთიან პროცესში.

ადამიანები ცხოვრობენ აზრობრივი, შინაარსობრივი ინფორმაციის სამყაროში. ეკონომიურობის მიზნით ჩვენ ვქმნით განზოგადებულ ცნებებს. მაგალითად, მეგობარი გთხოვთ იყიდოთ ხილი და არა ვაშლი, მსხალი, ატამი და ა. შ. გარეცხოთ ჭურჭელი და არა თევზი, კოვზი, დანა და სხვა.

მაშ ასე, ცნობიერების წყალობით გარემო არ წარმოადგენს რაღაც გამაღიზიანებელთა კრებულს. ცხოვრებისეულ სიტუაციებს ადამიანი აღიქვამს კომპლექსურად, ფსიქიკაში იქმნება გარკვეული წარმოდგენები, მოდელები, რომელთა მიხედვითაც უკავშირდება იგი სამყაროს.

ცნობიერება ვეცოს ადებს ზოგიერთ ჩვენს ქცევას, ამუხრუჭებს ჩვენს რეაქციებს, ფილტრში ატარებს ჩვენს საქმიანობას, არეგულირებს ჩვენს გამოთქმებს და ა. შ. ნასვამ კაცს, რაც თავში აქვს, იგივე აქვს ენაზე.

ფხიზელი კი ყველაფერს როდი ამბობს. ფარისეველი კი ერთს ფიქრობს, სხვას ამბობს (გავიხსენოთ ტალეირანი: „ენა იმისათვის გვაქვს, რომ დავფაროთ ჩვენი აზრები“). ჩვენში წარმოშობილი აზრები სრულიადაც არ საჭიროებს დაუყოვნებლივ გადავიდნენ მოქმედებაში.

ცნობიერება არა მარტო უბრალოდ ამუხრუჭებს გარეგან მოქმედებას, არამედ მართავს კიდევ მას. ამასთან, იგი მართავს მას ყველაზე საპასუხისმგებლო მომენტებში, როდესაც ჩვენი მოქმედება უნდა იყოს აბსოლუტურად ზუსტი.

სიტუაციის ანალიზისა და რეფლექტორული მოქმედების რეგულაციის გარდა, ცნობიერებას სხვა ფუნქციებიც გააჩნია. უპირველეს ყოვლისა, ეს გახლავთ საკუთარი მოქმედების, საკუთარი ქცევისა და საკუთარი საქმიანობის ობიექტივაცია, და არა მხოლოდ რეალური საქმიანობის, არამედ გრძნობების, ემოციების და სხვა შინაგანი ფსიქიკური პროცესებისაც. ადამიანს ძალუძს თავის საკუთარ განცდებს, მოქმედებას „სხვისი თვალით“ შეხედოს, გამოიტანოს თავისი შინაგანი მე-დან და ისე დააკვირდეს მას.

გეჭირდება კი ჩვენ ეს ობიექტივაცია? — ძალიან!

საკმარისია გავაცნობიეროთ: „დღეს მე ცუდ ხასიათზე ვარ, გაღიზიანებული ვარ, ვფიქრობ, დღეს ჩემი მსჯელობა უფრო სუბიექტური იქნება, ვიდრე ობიექტური“, რომ მომენტალურად გამიჩნდება დამატებითი შესაძლებლობები, რეგულირება გავუკეთო ჩემს ქცევას.

სამწუხაროდ, როგორ არ გვეოფნის ეს ჩვენ, როგორ არ გვეოფნის ობიექტივაციის ეს სასწაული უნარი! საზოგადოდ, ადამიანები რამდენიმე შესაძლებლობიდან უკეთესს ირჩევენ და ძალიან ხშირად არც უფიქრდებიან, რას აკეთებენ, მაგრამ, თუ ადამიანი დაუფიქრდა, მაშინ კონსტატირებასაც გააკეთებს, რომ მან მოახდინა არჩევის პროცესი. როგორ? ცხადია, თავისუფლად, სხვისი ზეწოლის გარეშე. ვინაიდან ადამიანს უნარი შესწევს თავისუფალი არჩევანი გააკეთოს, მისთვის დამახასიათებელი ყოფილა „ნების თავისუფლება“, სწორედ არჩევის პროცესის ობიექტივაციამ მიგვიყვანა „ნების თავისუფლების“ ილუზიის წარმოშობამდე. ადამიანი არა მხოლოდ ცალკეული ფსიქიკური პროცესების ობიექტივირებას ახდენს, არამედ ობიექტივირებას უკეთებს მათ კომპლექსსაც საკუთარი პიროვნების, საკუთარი „მე-ს“ ფორმით, ე. ი. ჩვენ სისტემის შიგნითვე ვქმნით მისივე მოდელს. ამ მოდელის წყალობით ადამიანი არ „ითქვიფება“ გარემოში, იგი ადვილად გამოყოფს თავის თავს სამყაროდან, გარკვეულწილად კიდევ უპირისპირდება მას.

ადამიანი არა მხოლოდ თავისი ქცევების, მოქმედების, არამედ მათი შედეგების ობიექტივაციასაც ახდენს. ჩვენ გამოვიმუშავებთ გარკვეულ ურთიერთობებს, შეფა-

სებას ვაძლევთ ჩვენს ქცევებს, მოქმედების საქმიან აქტებს. სწორედ არასასურველ მოქმედებათა ობიექტივაცია უდევს საფუძვლად მონანიებასა და სინდისის ქცევას, რომლის წყალობითაც დამატებითი შესაძლებლობანი წარმოიშობიან ქცევის შემოღობვაში რეგულირებისათვის. შეიძლება ითქვას, რომ ობიექტივაციის ფენომენს თვითკრიტიკისა და თვითანალიზის უკუკავშირის მექანიზმი უდევს საფუძვლად. ობიექტივაცია დროის გარკვეული მონაკვეთით (წამით, წუთით, ან უფრო მეტით) აჩერებს, წყვეტს ფსიქიკური ცხოვრების განუწყვეტელ მდინარებას, დასკვნებს უკეთებს, შეფასებას აძლევს ჩვენს მოქმედებას, სურვილებს, იმედებს, ნააზრევს, ჩვენს გეგმებს და ა. შ. უნდა შევანეროთ გაელვება, რომ გავიგოთ, რა არის იგი... ეს უაღრესად საპასუხისმგებლო მომენტი. თვითკრიტიკა და თვითანალიზი ამ გაელვების შეჩერების ხერხი, საშუალებაა.

თვითშეგნება კი ის ურთულესი ფსიქოლოგიური მექანიზმია, რომლის წყალობითაც საკუთარი შეცდომების უმტკივნეულოდ გამოსწორება ხერხდება.

Lia Svanidze

Psyche as an Administrative Apparatus

Summary

The most complex problem of the administrative process is setting, originating and formulating the aim. The given problem is thoroughly elaborated and clarified in the article, the subjective and objective factors determining the process of setting and attaining the aim are expanded on, the most essential processes of psyche as an administrative apparatus which immediately exercise control and are social and psychological aspects of administration are dealt with.

Лия Сванидзе

Психика как аппарат управления

Резюме

Сложнейшую проблему в процессе управления представляет постановка цели, ее возникновение и формирование. Данная проблема основательно разработана и представлена в статье. Показаны те субъективные и объективные факторы, которые обуславливают постановку цели и процесс ее достижения. Рассмотрены те основные процессы психики, которые непосредственно воздействуют на управление и являются социально-психологическими аспектами управления

ИЗА
ского
ны на
с их
о, в
стеме
роме
когда
ия в

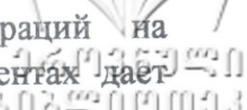
иметь
таких
более

НОСТЬ
И, С

ровой
ки на

ровой
видом

ценки
енных

Представление о величинах достоверных пороговых концентраций на биоэлектрическую реакцию клеток *Nitella* в проводимых нами экспериментах дает таблица.

Некоторые из фенольных соединений вызывают заметную биоэлектрическую реакцию в довольно низких концентрациях (2,4-ДНФ, п-бензохинон, гидрохинон - 10^{-5} М), однако пирокатехин и собственно фенол оказывают действие лишь при сравнительно высоких концентрациях ($5 \cdot 10^{-3}$ М). То же самое относится к 2,4-дихлорфенолу [5].

В традиционных тестовых схемах устойчивость различных видов водорослей по отношению к фенолу варьирует в пределах 2-4 порядков. Сравнение наших данных с результатами по ингибированию фенолом роста 24 видов водорослей [6] свидетельствует о том, что только у семи видов полное ингибирование роста наступает при концентрациях фенола больше C_n . Начальные признаки у всех видов наблюдаются при концентрациях меньше C_n .

Используя фотометрический метод для оценки плотности суспензий хлореллы, Г.К. Барашков и Н.М. Киристаева [7] разработали чувствительный метод для тестирования загрязнения водной среды. По их наблюдениям присутствие $\sim 10^{-5}$ М фенола вызывало изменение времени удвоения несинхронизированной культуры хлореллы на 4,2%, 10^{-4} М – на 20,9%. Для повышения чувствительности и точности оценки тест-объект подвергался двойному шоку – переносили перед измерением в среду, по минеральному составу отличающуюся от среды выращивания, и облучали ультразвуком. Влияние фенола на фотосинтез и дыхание той же хлореллы проявляется в более низких концентрациях (фотосинтез – $7,5 \cdot 10^{-4}$ – $2,6 \cdot 10^{-3}$ М; дыхание – $5 \cdot 10^{-5}$ М [8]. У высших водных растений фенол вызывал заметные сдвиги показателей водного режима в концентрациях $2,5 \cdot 10^{-6}$ – $7,5 \cdot 10^{-6}$ М [9]. Следует отметить что реакция (гашение флуоресценции хлорофилла) клетки харовой водоросли проявлялась лишь при концентрации п-бензохинона и гидрохинона 10^{-3} М, (10,11).

Биоцидные эффекты загрязнителей из группы ПАВ интенсивно исследовались на морских тест-объектах [12]. Полученные в наших опытах значения пороговых концентраций оказываются на 1-3 порядка ниже, чем значения пороговых концентраций у морских водорослей, ракообразных, рыб и других тест-объектов. Именно для раннего обнаружения присутствия в водоеме этих видов ПАВ могут оказаться методы, использующие биоэлектрическую реакцию клеток харовых водорослей. Заметим, что величины C_n в случае ПАВ оказываются также намного ниже концентраций, вызывающих заметную реакцию дафний [13].

Наиболее разнообразная в химическом и токсикологическом отношении группа загрязнителей – пестицидов: 2,4 – Д в довольно высоких концентрациях 10^{-4} – 10^{-3} М вызывает снижение роста и метаболизма зеленых, диатомных и пиропитовых водорослей [14].

При изучении действия более 15 видов гербицидов на интенсивность послесвечения суспензии клеток хлореллы отмечено, что большинство препаратов (фенурон, атразин, дискрил, метурин и др) подавляли свечение на 50% при концентрации 10^{-6} – 10^{-5} М, отдельные (диурон, прометрин) – 10^{-7} М [15]. Сравнительно малоактивным, как и в других опытах, оказался 2,4-Д- $4 \cdot 10^{-5}$ М. Правда, следует отметить, что в работе [16] зарегистрировано действие 2,4-Д на клетки *Nintellopsis obtusa* в концентрации 10^{-7} М. Заметное ослабление послесвечения под действием

атразина и монурона (10^{-7} - 10^{-6} М) отмечено и на синхронизированной культуре хлореллы [17]. В наших опытах 2,4-Д оказывает эффект в концентрации $5 \cdot 10^{-7}$ М.

Монурон в концентрациях $2 \cdot 10^{-6}$ - $5 \cdot 10^{-5}$ М вызывает заметные изменения в соотношении интенсивности фотосинтеза и дыхания у *Vallisneria spiralis*, тогда как в наших опытах достоверная биоэлектрическая реакция клетки *Nitella* наблюдается в концентрации 10^{-6} М.

Диурон вызывает сдвиги в биоэлектрической реакции клеток *Nitella* по нашим данным и данным, приведенным в работе в концентрациях 10^{-6} - $4 \cdot 10^{-7}$ М. Дафниевый тест (воспроизводительная способность и скорость отмирания) показал примерно тот же порог чувствительности.

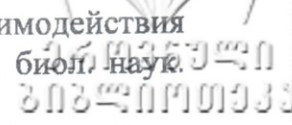
Более чувствительной оказывается в наших опытах биоэлектрическая реакция клеток *Nitella* на действие атразина ($5 \cdot 10^{-8}$ М) и симазина (10^{-7} М); инсектициды метафос и гексахлоран проявляют эффект в концентрациях подобных симазину (10^{-7} М). В других опытах атразин в более высоких концентрациях $5 \cdot 10^{-7}$ М вызывает изменения в содержании хлорофилла в клетках *Chlorella*, несколько более высокие концентрации гексахлорина ($7 \cdot 10^{-7}$ М) снижают ассимиляцию CO_2 листьями тростинка на 37% по сравнению с контролем, а атразин в концентрации 10^{-6} М вызывает общее ингибирование фотосинтеза и дыхания у *Chlorella kessleri*.

Таким образом, электрофизиологический анализ, базирующийся на использовании в качестве тест-объекта клеток харовых водорослей, по своей чувствительности не уступает многим другим применяемым методам биологического тестирования, а по своей простоте, скорости анализа и возможности использования в автоматизированных устройствах контроля намного их превосходит.

Соединение	Пороговая концентрация (C_n), М
Атразин	$5 \cdot 10^{-8}$
п-Бензохинон	10^{-5}
Гидрохинон	10^{-5}
Динитрофенол	10^{-5}
Монурон	10^{-6}
Диурон	$4 \cdot 10^{-7}$
2,4-Д	$5 \cdot 10^{-7}$
Гексахлоран	10^{-7}
2М-4Х	$5 \cdot 10^{-8}$
Метафос	10^{-7}
Пропанид	$5 \cdot 10^{-7}$
Сатурн	$4 \cdot 10^{-7}$
Симазин	10^{-7}
Фенол	$5 \cdot 10^{-3}$
Анионактивное ПАВ	10^{-6}
Неионогенное ПАВ	10^{-9}
Амфолитное ПАВ	$5 \cdot 10^{-8}$

Литература:

- Ониани Д.А. Регуляция циклозиса клеток водорослей. Тбилиси, ТГУ.
- Юрин В.М., Гончарик М.Н., Галактионов С. Г. Перенос ионов через мембраны растительных клеток. Минск: Наука и техника, 1977.

-
3. Юрин В.М. Электрофизиологический анализ основных закономерностей взаимодействия органических соединений с мембранами растительной клетки. Дисс. докт. биол. наук. Минск. 1980.
 4. Юрин В.М., Иванченко В.М., Галактионов С.Г. Регуляция функций мембран растительных клеток. Минск, Наука и техника. 1979.
 5. Мережко А.И., Лукина Л.Ф., Шокодько Т.И. Влияние различных концентраций фенола и атразина на высшие водные растения //В сб. «Формирование и контроль качества поверхностных вод». 1975. В.1.
 6. Паатин С.А. Влияние загрязнения на биологические ресурсы и продуктивность мирового океана. М.: Пищевая промышленность. 1979.
 7. Kobrali M.E., White D.S. Effect of 2,4- dichlorophenoxyacetic acid on Kentucky algae: stimulations laboratory and field toxicity testings // Arch. Environ. Contam. and Toxicol. 1996. V.31.P.517-580.
 8. Мережко А.И., Пасичная Е.А. Пасичный А.П. Биотестирование токсичности водной среды по функциональным характеристикам макрофитов //Гидробиологический журнал. 1996.Т.32.
 9. Петрушенко В.В. Действие гербицидов на потенциал покоя клетки *Nitella flexilis* //В сб. Харовые водоросли и их использование в исследовании биологических процессов клетки. Вильнюс. 1973.
 10. Саксонов М.Н., Атавина Т.Г. Метод биотестирования по интенсивности флуоресценции хлорофилла клетки нителлы //В сб. «Методы биотестирования вод». Черноголловка. 1988.

Eka Esebua

Data on Electro-Algal Analysis and Some Other Methods of Assessment of Toxicity of Chemical compounds

Summary

The analysis of our own data and those available in literature shows that the bioelectric reaction of the cells of Chara algae on its sensitivity is not inferior to other testing methods used on hydrophytes, and by its expressiveness, simplicity and the possibility of automation of gathering and processing information even exceeds them to some extent.

ეკა ესებუა

ელექტროფიზიოლოგიური ანალიზის და ქიმიური ნაერთების ტოქსიკურობის შეფასების ზოგიერთი სხვა მეთოდის მონაცემები

რეზიუმე

ჩვენი და ლიტერატურაში არსებული მონაცემების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ხარასებრი წყალმცენარეების უჯრედების ბიოელექტრული რეაქცია თავისი მგრძნობელობით არ ჩამოუვარდება იდროფიტებზე ჩატარებულ ტესტირების სხვა მეთოდებს, ხოლო თავისი ექსპრესიულობით, სიმარტივითა და ინფორმაციის შეგროვებისა და დამუშავების ავტომატიზაციის შესაძლებლობებით რამდენადმე აღემატება კიდევ მათ.

მსოფლიოს მნიშვნელოვანი და გლობალური პრობლემები:

- კვება;
- ნედლეულისა და ენერგიის დეფიციტი;
- მზარდი მოსახლეობის სურსათით მომარაგება;
- ეკოლოგია – გარემოს დაცვა, ბუნებისა და საზოგადოების ჰარმონიული განვითარება.

შემოთავაზებული თემატიკა ინტეგრირებულია - მოიცავს ქიმიის, ფიზიკის, ბიოლოგიის, ეკოლოგიისა და მედიცინის საკითხებს. მისი მიზანია ყოფითი კუთხიდან დავინახოთ, თუ რა გავლენას ახდენს ქიმიკა ადამიანის ჯანმრთელობასა და ცხოვრების წესზე.

ადამიანის ორგანიზმი უნიკალური „ქიმიური კომბინატია“, რომელშიც მიმდინარეობს უამრავი ქიმიური რეაქცია. საკვებიდან (კვებითი დანაშაბები), მედიკამენტებიდან, გარემოდან ხვდება ქიმიური ნაერთების დიდი რაოდენობა, რომელთა მრავალრიცხოვანი კომბინაცია გავლენას ახდენს მემკვიდრეობითობაზე, თაობების ბედზე. ადამიანი ვერ განვითარდება ორგანული ნივთიერებების მიწოდების გარეშე, ვინაიდან თვითონ არაორგანული ნედლეულისაგან მისი სინთეზი არ შეუძლია მცენარეებისა და ცხოველებისაგან განსხვავებით. ენერგიის შენახვის კანონის საფუძველზე, ადამიანისათვის აუცილებელია ენერგიის გარკვეული მარაგის შენარჩუნება, რაც ხორციელდება კვების მეშვეობით.

4 მლრდ წლის წინ დედამიწაზე არაორგანული მოლეკულებისაგან წარმოიქმნენ ცილები – ცოცხალი ორგანიზმის სამშენებლო ბლოკები. პროტეინები (ბერძნულიდან „**protos**“ პირველი) – ბუნებრივი ორგანული ნაერთები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ნებისმიერი ორგანიზმის სასიცოცხლო პროცესებს. ცილების მეშვეობით ხდება საკვების გადამუშავება და დაავადებებთან ბრძოლა. ცილები, ცხიმები, ნახშირწყლები გარდაიქმნებიან მარტივ ნივთიერებებად და სისხლით მიეწოდებიან ორგანიზმის ყველა უჯრედს, სადაც იჟანგებიან. ნახშირწყლები სწრაფი და უნივერსალური ენერგიის წყაროა. შაქრები სისხლში ხვდებიან 10 წუთის შემდეგ. სახამებელი ჯერ იშლება ნერწყვის ფერმენტებით, შემდეგ კუჭის წვენით გლუკოზამდე და ჭამიდან 0,5 საათის შემდეგ ისიც „შადაა მუშაობისათვის“. ნახშირწყლები გროვდებიან ღვიძლში – დეტოქსიკაციის ორგანოში. ორგანიზმში გლიკოგენის სტრატეგიული მარაგია 300-400 გრამი. ეს საკვებით საკმარისია 1-2 საათიანი მუშაობისათვის. ცხიმები გამოყოფენ ლიპიდების ცვლის მარეგულირებელ ჰორმონებს. ისინი ნელა გადამუშავდებიან და შეიწოვებიან საჭმლის მომნელებელ ტრაქტში და კიდევ უფრო ნელა მოხმარდებიან ორგანიზმის უჯრედებს, მაგრამ მათ ახასიათებთ უფრო მაღალი ენერგეტიკული ღირებულება – ძლიერი „სათბობია“. კუნთის ასამუშავებლად აუცილებელია ცხიმოვანი მეტაბოლიზმის ამოქმედება. კუნთები გადადიან ცხიმის ენერგიაზე კუნთის ინტენსიური მუშაობის დაწყებიდან 30 წუთის შემდეგ. ვინაიდან ცხიმოვანი მეტაბოლიზმი ასეთი ნელია, უჯრედი უბირატესობას ანიჭებს ნახშირწყლებს. როდესაც ორგანიზმი იყენებს ნახშირწყლებს ენერგიის ძირითად წყაროდ, მთელი მარეგულირებელი სისტემა განწყობილია, რომ ნახშირწყლები ყოველთვის საკმარისია და არ არის აუცილებელ ცხიმოვანი ქსო-

ვილის ამოძრავება ცხიმოვანი ქსოვილი ხდება მეტაბოლურად მცირედაქტიური, რაც ნიშნავს ცხიმის დაგროვებას არაესთეტიკური სახით, ზედმეტ წონას, პერსონალურ კლეროზს, დიაბეტს. ცხიმები და ნახშირწყლები - ფორმალურად ორივე ენერგიის წყაროა, მაგრამ ისინი არ არიან ერთმანეთის შემცველნი. კვებაში რეკომენდებულია ცხიმი: ნახშირწყლები თანაფარდობა **1:5** ან **2:5**. საუბარია ორგანიზმის **2** პრინციპულად განსხვავებულ რეჟიმზე. ერთ რეჟიმში (ჯანმრთელობა) ორგანიზმი იყენებს ნახშირწყლებს ტვინის მუშაობისათვის, ხოლო კუნთები მაქსიმალურად "გადადიან" ცხიმის ენერგიაზე. მეორე რეჟიმის დროს ("თანამედროვე ადამიანი") ნახშირწყლები წარმოადგენენ მეტაბოლიზმის საფუძველს, ცხიმოვანი ცვლა დარღვეულია. როგორ ავამოძრავოთ ცხიმები? ორგანიზმი უნდა გადავიყვანოთ ენერგეტიკული ცვლის ნორმალურ რეჟიმზე. ცხიმოვანი ქსოვილის გასააქტიურებლად ნახშირწყლების დეფიციტი უნდა გახდეს ორგანიზმის ნორმალური მდგომარეობა. ნახშირწყლები ორგანიზმში უნდა ხვდებოდნენ დიდი შესვენებებით 2-3-ჯერადი კვება და ვარჯიშისას მთავარია არა სიხშირე, ინტენსიურობა, არამედ - ხანგრძლივობა (**1-2** საათი).

ცილაში შემავალი ამინომჟავების ურთიერთთანაფარდობა პრინციპულად მნიშვნელოვანია ჩვენი კვებისათვის. მცენარეული ცილა იშლება სრულად და გამოიყენება ენერგიის მისაღებად და არა უჯრედის ასაშენებლად. თავისი შემადგენლობით საუკეთესოა ცხოველური ცილა. ცილის წყარო უნდა შეირჩეს ორგანიზმის მოთხოვნილებების და არა იდეოლოგიის შესაბამისად. ვეგეტარიანელები პარკოსნებს და კაკალს თვლიან ცილის ოპტიმალურ წყაროდ, რასაც ბევრი მეცნიერი არ ეთანხმება. მცენარეული ცილის ნაწილი სრულად იშლება და გამოიყენება ენერგიის მისაღებად და არა უჯრედის ასაშენებლად, ხოლო შეუცვლელი ამინომჟავები ამისათვის შეიძლება არ იყოს საკმარისი. ეს ნიშნავს, რომ **1** გრამი ცხოველური ცილის შესაცვლელად საჭიროა **1,5-2,5** გრამი მცენარეული ცილა. ა.ი. უნდა ვჭამოთ გაცილებით მეტი, თანაც პარკოსნები, რომლებიც საჭმლის მომნელებელი სისტემისათვის საკმაოდ მძიმე პროდუქტად ითვლება, პლიუს დამატებითი დატვირთვა ღვიძლისათვის (ის ზედმეტ ცილას შლის) და თირკმლისათვის (გამოჰყავს ცილოვანი ცვლის ძირითადი პროდუქტი - შარდოვანა). აქედან დამომდინარე, გასაგებია, თუ რატომ აიძულებდნენ ანტიკურ ეპოქაში ოლმპიური თამაშების მონაწილეებს ხორცის ჭამას. მოკრივეებს, მშვილდის მტყორცნელებს - ხარის ხორცის, მებრძოლებს - ღორის ხორცის, (უფრო მეტ ცხიმს შეიცავდა), მსტომელებს - თხის. რომელი ექიმი გალენი მუშაობდა ათლეტებთან, გლადიატორებთან და თავის შრომებში მიუთითებდა, რომ სპორტსმენებს ენერგიის მისაღებად საკვებთან ერთად შეეძლოთ მცენარეული ნედლეულისაგან დამზადებული მატონიზირებელი საშუალებების გამოყენება.

საკვების კალორიულობის საზომი ერთეულია კკალ. კალორიულობა არის სითბური ენერგიის რაოდენობა, რომელსაც გამოყოფს ადამიანი ამა თუ იმ საკვების მიღების შემდეგ. **2000** კკალ შეიცავს **200** გ ნახშირწყალს (რაც ტოლია **800** კკალ - **200გX4**კკალ/გ, ნახშირწყლის ფიზიოლოგიური ღირებულება), **100** გ ცხიმს - **900** კკალ (**100გX9**კკალ/გ, ცხიმის ფიზიოლოგიური ღირებულება) და **75**გ ცილა, რაც შეადგენს **300** კკალ (**75გX4**კკალ/გ, ცილის ფიზიოლოგიური ღირებულება). ასე შეიძლება გაიანგარიშოთ თქვენი ყოველდღიური რაციონი. ის ინდივიდუალურია, მერყეობს **2500-5000** კკალ შორის. დაოდენობა დამოკიდებულია შესრულებულ სამუშაოზე, ფიზიკურ აქტიურობაზე, სქესზე, ასაკსა და კლიმატზე. გაანგარიშებულია, რომ საშუალო კლიმატური პირობების რეგიონში მცხოვრები **55** კგ წონის ქალის ენერგიის ხარჯვის ყოველდღიური რაოდენობა არის დაახლოებით **2300**

კკალ. საწყისი მონაცემები: 8 საათი – სამსახური, 8 საათი სახლის სამუშაოები და 8 საათი ძილი. არსებობს კანონზომიერება. თუ კვებაში მეტი კალორიაა, უმეტეს ითხოვს ორგანიზმი, ბალანსი ირღვევა. ჭარბი კვება და ნაკლები ფიზიკური აქტიურობა გამოიხატება ცხიმოვანი ქსოვილის ზრდით. საშუალოდ მშრომელი ქალი დღეში ხარჯავს 2000 კკალ. თუ აუცილებელია გახდომა, შეიძლება კალორიების შემცირება. ქვედა ზღვარია 1200 კკალ. შემცირებულ რაციონზე ყოფნა მიზანშეწონილია მხოლოდ 2 კვირა. ადამიანის ორგანიზმი იმავე ელემენტებს შეიცავს, რასაც არაცოცხალი ბუნება. ცოცხალ ორგანიზმში 80-მდე ქიმიური ელემენტი. საფუძველია 6 ორგანოგენი ელემენტი C,H,O,N,P,S (97,3%), რომლის ატომებისაგან შედგება ცოცხალი სისტემის ძირითადი კომპონენტები: ცილები, ცხიმები, ნახშირწყლები, ბიოლოგიურად აქტიური სხვა ნივთიერებები და 10 სიცოცხლის ელემენტი K,Na,Mg,Ca (s-ელემენტები), Mn,Fe,Co,Cu,Zn,Mo (d-ელემენტები), (2,4%). ელემენტების ფიზიკურ-ქიმიურ მახასიათებლებსა და მათ ბიოლოგიურ აქტივობას შორის კავშირი ამ ელემენტთა ნაერთების ორგანიზმში მოხვედრისა მოსალოდნელი შედეგის პროგნოზირების საშუალებას იძლევა. მიკროელემენტები გროვდებიან ღვიძლში, ძვლებსა და კუნთებში. მიკროელემენტები შედიან მრავალი ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერების, ფერმენტის, ჰორმონის, ვიტამინის შედგენილობაში და მათში კომპლექსწარმოქმნელის ან აქტივატორის როლს ასრულებენ; მონაწილეობენ ნივთიერებათა ცვლაში, ქსოვილოვან სუნთქვაში, ტოქსიკური ნივთიერებების გაუვნებლობაში, სისხლის წარმოქმნაში.

ჟანგბადი – მთავარი ფუნქციაა სუნთქვა, ბიოსუბსტრატების ჟანგვა და ენერგიის გამოთავისუფლება. პროდუქტებიდან მდიდარია მწიფე ხილი და ბოსტნეული.

ნახშირბადი – პლანეტა დედამიწის ორგანული სიცოცხლის საფუძველი. ადამიანის ორგანიზმში მისი შემცველობა 21,15%-ია. შედის ყველა ქსოვილსა და უჯრედის შედგენილობაში უმნიშვნელოვანესი ორგანული ნივთიერებების ჭაბით.

ნახშირბად (IV)-ის შემცველი სასმელები აძლიერებენ საყლაპავი მილის სეკრეციულ ფუნქციას და საკვების შეწოვის უნარს. მყარი “მშრალი ყინული” გამოიყენება წითელი მგლურას სამკურნალოდ. ადამიანი ღებულობს საკვებში შემავალი მცენარეული და ცხოველური წარმოშობის ქსოვილებიდან. შედის თითქმის ყველა პროდუქტის შემცველობაში.

წყალბადი – ელემენტი-ორგანოგენი, მაკროელემენტი. შედის ყველა ორგანული ნაერთის შედგენილობაში. მისი ნაერთია წყალი. ადამიანის ორგანიზმში 65-67%-ია. საკვები პროდუქტებიდან მდიდარია მწვანე ბოსტნეული, მწიფე ხილი, წყალი, რძე...

აზოტი – ორგანული სიცოცხლის, ცილების საფუძველი. შედის ამინომჟავების, ვიტამინების, ჰორმონების შემადგენლობაში. აზოტშემცველი პროდუქტებია: ხორცი თევზი, კვერცხი, ხაჭო, პარკოსნები.

კალციუმი – მონაწილეობს ძვლებისა და კბილების ფორმირებაში, ასრულებს მთავარ როლს ნერვული სისტემის ფუნქციონირებაში, გულის მოქმედების რეგულაციაში. დედის რძის შემადგენელი ელემენტი. კალციუმის ნორმალურ შემცველობაზეა დამოკიდებული ორგანიზმის სისხლის შედედების უნარი. მისი დეფიციტის დროს ძვლები მყიფე ხდება, კბილები მსხვრევადი, ქვეითდება იმუნიტეტი, მახსოვრობა, აზროვნება, უმცირესმა ჭრილობამაც კი შეიძლება გამოიწვიოს სიკვდილი სისხლის დაკარგვის გამო. კალციუმით მდიდარია ყველა ბოსტნეული, ოხრახეში, ციტრუსები, ხილი, მანგო, ანანასი, ბროწეული, ნესვი, ყურძენი, რძის პროდუქტები, პარკოსნები, კაკალი, კვერცხი, თევზი...

ფოსფორი მონაწილეობს რბილი ქსოვილების, ძვლების, კბილების, ნერვული უჯრედების ფორმირებაში. P^{32} ნუკლიდი ფარმაცოპეული პრეპარატია. გამოიყენება ქრონიკული ლეიკოზის სამკურნალოდ და ავთვისებიან სიმსივნეთა დიაგნოსტიკისათვის. შედის ცილების, ნუკლეინმჟავების, ნუკლეოტიდების, მაკროერგული ბმების შედგენილობაში. გვხვდება თითქმის ყველა პროდუქტში.

რკინა შედის ჰემოგლობინის – სისხლის სპეციფიკური პიგმენტის შემადგენლობაში. გადააქვს ჟანგბადი ფილტვებიდან ქსოვილში. რკინაშემცველი პროდუქტებია: მწვანე შეფერილობის მქონე ბოსტნეული და მწვანილი, ვაშლი, ნესვი, კარტოფილი...

იოდი – ორგანიზმში არის 25 მგ. გროვდება ფარისებრ ჯირკვალში, კუნთებში, ძვლებში, ღვიძლში, თირკმლებში, თავის ტვინში, სისხლში და სხვა. იოდის ძირითადი ბიოროლი განისაზღვრება მისი მონაწილეობით ფარისებრი ჯირკვლის ჰორმონის – თიროქსინის სინთეზში. დეფიციტისას ვითარდება ენდემური ჩიყვი, გონებრივი ჩამორჩენილობა ბავშვებში – კრეტინიზმი. მისი ნაერთები ზრდიან იმუნოგენეზს – ლეიკოციტების ფაგოციტურ აქტივობას. იოდის ნაერთებს იყენებენ ენდემური ჩიყვის, ათეროსკლეროზის, ბრონქიტის, ბრონქიალური ასთმის, რევმატიზმის, ვერცხლით და ტყვიით მოწამვლის შემთხვევებში. I^{131} რადიოაქტიური ნუკლიდი გამოიყენება ფარისებრი ჯირკვლის მდგომარეობის გამოსაკვლევად, კიბოს მკურნალობისათვის. ფარისებრი ჯირკვალი ორგანიზმის “დირიქტორია”, სისხლში გამოყოფს 2 ძირითად ჰორმონს: ტრიიოდთირონინს, და თიროქსინს. თირეოიდიდების უკმარისობა (ჰიპოთირეოზი) იწვევს მოთენთილობას, ძილისადმი მიდრეკილებას, შრომისუნარიანობის და მახსოვრობის დაქვეითებას ჭარბ წონას. შესაძლებელია საწინააღმდეგო მდგომარეობაც: ჰორმონების სიჭარბე (ჰიპერთირეოზი ან თირეოტოქსიკოზი) იწვევს მოჭარბებულ ადჰნებადობას, ნერვოზს, ტაქიკარდიას, სიგამხდრეს. რა არის მიზეზი? ერთი მოლეკულა ტრიიოდთირონინის შეიცავს იოდის 3 ატომს, თიროქსინის – იოდის 4 ატომს, ამიტომ, თუ არ არის იოდი – არ არის ჰორმონიც. დეფიციტი შეივსება ზღვის ნობათით, იოდიზირებული მარილით. 3გ იოდი ორგანიზმისათვის სასიკვდილო დოზაა.

ნატრიუმი – სისხლის პლაზმის შედგენილობაშია, მისი კონცენტრაციის გაზრდით თირკმლებით კალიუმის გამოყოფა ძლიერდება და ვითარდება ჰიპოკალიემია. ისინი ანტაგონისტებია, ფიზიკურ-ქიმიური თვისებების მსგავსება მათ ურთიერთანაცვლებას განაპირობებს ცოცხალ სისტემებში. არიან სინერგისტები, იშვიათად – ანტაგონისტები. შეიცავს: “არაცოცხალი” კატეგორიის პროდუქტები, ხილი, ბოსტნეული, რძე.

კალიუმის მარილები ინარჩუნებენ რბილი ქსოვილების: სისხლძარღვების, კაპილარების, კუნთების, შინაგანი საკრეციის ჯირკვლების, ღვიძლის, თირკმლების, ტვინის ნორმალურ მდგომარეობას, ელასტიურობას. მათ ორგანიზმიდან გამოჰყავთ ზედმეტი სითხე, ხელს უწყობენ შეშუპების ლიკვიდაციას, ასციტის მკურნალობას, შარდის შეკავების დროს – გამოყოფას. ანტისკლეროზული საშუალებაა. ხელს უშლის ნატრიუმის მარილების დაგროვებას უჯრედებსა და ძარღვებში. ნატრიუმის კონკურენტია. დეფიციტი იწვევს ზრდის შეფერხებას, იმუნიტეტის დაქვეითებას.

მაგნიუმი მონაწილეობს ნერვული უჯრედების, ძვლების, კბილების ფორმირებაში. შეიცავს ხილი, თხილი, კაკალი...

სპილენძშემცველი ფერმენტები და ცილები უზრუნველყოფენ ორგანიზმის მრავალრიცხოვან სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან რეაქციას: ჰემოგლობინის სინთეზს, პიგმენტაციას, ჩონჩხის, შემაერთებელი ქსოვილის წარმოქმნას, ცენტრალურ

რი და პერიფერიული ნერვული სისტემის ფუნქციას, უზრუნველყოფს სუნთქვას, ფიზიკურ და გონებრივ განვითარებას.

გოგირდი არეგულირებს ღვიძლისა და ელენთის მუშაობას, ახასიათებს ანტიმიკრობული და ანტიპარაზიტული მოქმედება, მისი 1%-იანი ხსნარი ატმოსფეროში გამოიყენება შიზოფრენიის, ალკოჰოლიზმის სამკურნალოდ. გოგირდშემცველი პროდუქტებია: ხახვი, ბოლოკი, კომბოსტო, ნიახური, უმი კვერცხი...

ფტორი შედის თმებში, ძვლებში, კბილებში. დეფიციტი იწვევს კარიესს, ჰიპარბე - ფლუოროზს. ფტორით მოწამვლის დროს იზრდება ემალის სიმკვრივე, ძვლის დეფორმაციები, ორგანიზმის გამოფიტვა. ფტორშემცველი საკვებია: ჭარხალი, ხილი, ღვიძლი, უმი კვერცხი...

სილიციუმი უნარჩუნებს კუნთებს, მყესებს, ძარღვებს ელასტიურობას. უკმარისობა იწვევს კბილების კარიესს, თმის ცვენას, უდროო გაჭაღარავენას, კანის დაავადებებს. ის ჭარბადაა მწიფე ხილში, ბოსტნეულში.

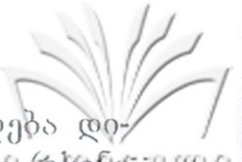
მანგანუმი მონაწილეობს სისხლის გასუფთავების პროცესში, ასკორბინმჟავას, ფარისებრი ჯირკვლის ჰორმონის სინთეზში. სპილენძთან ერთად იგი ეფექტურად მოქმედებს ერითროპოეზზე (ერითროციტების სინთეზზე). მისი როგორც დეფიციტი, ასევე სიჭარბე უშვილობას იწვევს. მანგანუმი ხასიათდება ლიპოტროპული ეფექტით: პათოლოგიური სიმსუქნე, ცხიმის დაგროვება გამოწვეულია მისი ნაკლებობით, რაც შეიძლება განიკურნოს ორგანიზმში მისი მარილის შეტანით. შეიცავს ხილი, ბოსტნეული.

წყალი ჩვენი ორგანიზმის 60%-ს შეადგენს; აქედან 42% მოდის უზრუნველყოფა, ხოლო დანარჩენი - უზრუნველყოფა სითხეებზე. თუ ადამიანი კარგავს 20% წყალს, უზრუნველყოფაში მიმდინარეობს შეუქცევადი პროცესები და ადამიანი კვდება. თუ სრული შემთხვევითობის ატანა ადამიანს შეუძლია 30 დღეზე მეტი ხნის განმავლობაში, უწყლობით გამოწვეული სიკვდილი დგება რამდენიმე დღე-ღამის შემდეგ. წყალს გამოყავს ორგანიზმიდან მავნე ნივთიერებები. წყალხსნარში მიმდინარეობს ოსმოსური, წყალ-ელექტროლიტური, ფუძე-მჟავური, ჟანგვა-აღდგენითი, ლითონ-ლიგანდური ჰომეოსტაზის მუდმივობის შენარჩუნება.

ნიტრატებით მოწამვლის საშიშროება ნამდვილად არსებობს, მაგრამ ნიტრატები ქიმიურად აქტიური ნივთიერებებია და ჩვეულებრივი შენახვისას მათი შემცველობა ნაყოფში მცირდება 30-50%-ით, რეცხვისა და გასუფთავების დროს - 10-15%-ით, ხარშვისას - 40-70%-ით. ნიტრატების საზიანო გავლენის შემცირება შესაძლებელია ასკორბინის მჟავით. მძიმე ლითონებით მოწამვლის ძლიერი ანტიდოტებია **A,B,C,E** ჯგუფის ვიტამინები.

ვიტამინები სიცოცხლისათვის აუცილებელი დაბალმოლეკულური ორგანული ნივთიერებებია, რომლებიც მინიმალური დოზით ახდენენ ორგანიზმზე ძლიერ ზემოქმედებას ფერმენტების მეშვეობით. ორგანიზმი ვერ ახდენს ვიტამინების სინთეზს. მათ ძირითად წყაროს საკვები პროდუქტები წარმოადგენენ.

H ვიტამინი - ბიოტინის ნაკლებობა ორგანიზმში იწვევს ცილების, ლიპიდების ცვლის დარღვევას, რასაც კანის დაავადებამდე (დერმატიტის) მიყვავართ. ბიოტინის მოლეკულა წარმოადგენს ბიცოკლურ სისტემას, რომელშიც ვალერიანმჟავას ნაშთით ჩანაცვლებული ტეტრაჰიდროთიოფენური ციკლი კონდენსირებულია კარბამიდთან. ვალერიანმჟავას კარბოქსილის ჯგუფი და ფერმენტის შედგენილობაში შემავალი ლიზინის ნაშთის **E**-ამინო ჯგუფს შორის ხორციელდება პეპტიდური ბმა და ბიოტინფერმენტის მიღება, რომელიც ნახშირბად (IV)-ის ოქსიდთან დაკავშირების შედეგად კარბოქსიბიოტინფერმენტად გარდაიქმნება - ვიტამინის აქტიურ ფორმად და ორგანიზმში ახორციელებს სუბსტრატების კარბოქსილირებას. ავიტამინოზი ადამიანებში თითქმის არ გვხვდება, რადგან ნაწლავების მიკროფლორას

შეუძლია ბიოტინის საკმარისი რაოდენობით სინთეზი. ავიტამინოზი ვლინდება დიდი რაოდენობით სულფანილამიდური პრეპარატების და ანტიბიოტიკების (სისტემური თერგუნავენ ნაწლავების მიკლოფლორის განვითარებას) გამოყენების შემთხვევაში. **H** ვიტამინით მდიდარია ღვიძლი, რძე, კვერცხის გული, პომიდორი და ხორბლეული.

B₁ - თიამინი მოქმედებს ნახშირწყლების ცვლაზე, გულის, კუნთების, ნერვული სისტემის მუშაობაზე. შეიცავს: მარცვლოვანი კულტურები, კვერცხის გული, პარკოსნები.

B₂ - რიბოფლავინის უკმარისობა იწვევს მხედველობის დაქვეითებას და პირის ღრუს ღორწოვანას დაზიანებას. შეიცავს: მარცვლეული, ღვიძლი, ხორცი, რძე, კვერცხი.

B₆ - პირიდოქსინი მონაწილეობს ცილოვან ცვლაში, ხელს უშლის სისხლძარღვების კედლებზე ქოლესტერინის დაღეჟვას. უკმარისობა იწვევს ათეროსკლეროზს, ღვიძლის გაციხიმოვნებას, ელენთისა და ფარისებრი ჯირკვლის დაზიანებას. შეიცავს: მარცვლეული, ღუდის საფუარი, ღვიძლი.

B₁₂ - ციანოკობალამინი ხელს უწყობს სისხლმზადი ორგანოების - ერითროციტებისა და თრომბოციტების წარმოქმნას, უკმარისობა იწვევს ანემიას. ვიტამინის წყაროა მხოლოდ ცხოველური წარმოშობის პროდუქტი: ღვიძლი, რძე, კვერცხი.

C - ასკორბინმჟავა მონაწილეობს დენტინის, ხრტილის, თირკმელზედა ჯირკვლის პორმონის - ნორადრენალის წარმოქმნაში, აძლიერებს რკინის შეწოვის პროცესს ორგანიზმში. შეიცავს კენკროვანები, ციტრუსები. უკმარისობა იწვევს დაავადებას ცინგას, ღრძილებიდან სისხლდენას, პირის ღრუს ღორწოვანას წყლულს, კბილების ამოვარდნას, სისხლნაკლებობას, იმუნიტეტის დაქვეითებას, ძვლოვანი ქსოვილი ხდება მსხვრევადი.

PP - ნიკოტინმჟავა შედის ფერმენტების შემადგენლობაში, აკატალიზებს ქანგით რეაქციებს, ხელს უწყობს ამონომჟავების ცვლას, მონაწილეობს ცხიმოვანი მჟავას სინთეზში. ავიტამინოზი იწვევს დაავადებას - პელაგრას, ხშირად უწოდებენ **3-D**-ს დაავადებას, იგულისხმება **3D** სიმპტომი - დერმატიტი, დიარეა (ძლიერი ფაღარათი), დემენცია (ჭკუასუსტობა). შეიცავს: ღუდის საფუარი, საქონლის ღვიძლი, ხორცი.

A ვიტამინი (რეტინოლი), კაროტინი. ხელს უწყობს ეპითელური ქსოვილის ზრდას, მონაწილეობს მხედველობის პიგმენტის - როდოფსინის წარმოქმნაში. ორგანიზმში მისი სინთეზი ხდება პროვიტამინ ბეტა-კაროტინისაგან. იგი ძირითადად ცხოველურ საკვებშია: თევზის ცხიმში, კარაქში, რძე, კვერცხის გული, ღვიძლი, ხიზილადა, თირკმლები. ორგანიზმის შესათვისებელ ფორმაში გადასვლას ხელს უწყობს მცენარეული საკვები. ავიტამინოზი იწვევს თვალის ბადურის ფუნქციის მოშლას, უჯრედის ზრდის შეფერხებას, ფილტვების დაზიანებას, კბილების ფორმირების პროცესის დარღვევას, შესაძლებელია წარმოიქმნეს "ქათმის სიბრძავე"-შებინდებისას მხედველობის დაქვეითება.

D ვიტამინი (კალციფეროლი) - ანტირაქიტული, კალციუმის შეთვისების მარეგულირებელია. ავიტამინოზი იწვევს ოსტეოპოროზს, ინტელექტის დაქვეითებას, პესიმიზმს, დეპრესიულ მდგომარეობას, ზრდის შეფერხებას, ჩონჩხის არასწორად ფორმირებას. წყაროა: თევზის ქონი, მზის სხივები...

E ვიტამინი უზრუნველყოფს ნორმალური გამრავლების პროცესს. უკმარისობა იწვევს უშვილობას. შეიცავს: მარცვლეული, ასკილი, გაღივებული ხორბალი, კვერცხის გული.

კ ვიტამინი მონაწილეობს სისხლის კოაგულაციაში - შედეგების პროცესში, ააქტიურებს ნაწლავების კედლების შეწოვის ფუნქციას. უკმარისობისას შეიძლება ღრუბლოვანი შეიძლება გამოიწვიოს სიკვდილი. შეიცავს: დიდი, კენკრული, მწვანე ფოთოლი, დაჩამიჩებული ხილი. ნაწლავის მიკროფლორა ახდენს მის სინთეზს საკმარისი რაოდენობით, ამიტომ მისი დეფიციტი თითქმის არ იგრძნობა. 1 ჭიქა მწვანე ჩაი 70 მკგ-ს შეიცავს.

ჰიპერვიტამინოზი - ვიტამინების სიჭარბე. მათი ხშირი მიღება იწვევს შეზღუდვას, რამაც შესაძლებელია ავიტამინოზი გამოიწვიოს. დღეს გაყიდვაშია ნახევარსინთეზური მეთოდით მიღებული ვიტამინები. მათი ქიმიური ფორმულა ნატურალურის იდენტურია, მაგრამ მათ შორის არის პრინციპული განსხვავება. ცოცხალი ორგანიზმების ნივთიერებების უმრავლესობა ხასიათდება ოპტიკური იზომერიის მოვლენით. ეს ნიშნავს, რომ არსებობს თითოეული ნივთიერების მოლეკულის 2 ტიპი: მარცხნივმბრუნავი (**L-**) და მარჯვნივმბრუნავი (**D**). ბუნებაში ყველა ნაერთი მხოლოდ ერთი იზომერის სახით არის, ხოლო სინთეზური გზით მიღებული ნაერთი არის ორივე ფორმით. ხილის, ბოსტნეულის ხორცის ნატურალური ვიტამინები იმყოფებიან "სწორი" სახით, ხოლო სინთეზური ვიტამინის ბევრი მოლეკულა არ შეითვისება ორგანიზმის მიერ და წამლავს კიდევაც მას იმის გამო, რომ მოლეკულების ნაწილი "სწორი" და ნაწილი "არასწორი" ფორმითაა, ქირალურია.

სასურსათო პროდუქტების და ნედლეულის უვნებლობა - თანამედროვეობის აქტუალური პრობლემაა, მოსახლეობის ჯანმრთელობის და გენოფონდის შენარჩუნების საწინდარია. ინგლისში ასომისა და ალერგიის შესწავლის კვლევითი ცენტრების მეცნიერები ექსპერიმენტული მონაცემების საფუძველზე მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ ზოგიერთი საღებავი და კვებითი დანამატი ნეგატიურად მოქმედებს ბავშვების ქცევასა და ფსიქიკაზე, იწვევს ალერგიულ რეაქციას. შეისწავლეს ნატრიუმის ბენზოატის შემცველი გაზიანი სასმელები, ჩიფსები, კანფეტები, დესერტები. საშიში დანამატების შემცველი პროდუქტია მწარმოებელ ქვეყანაში არის ძალიან იაფი და არ არის გათვლილი საშინაო ბაზარზე. როგორ უნდა დაფიქსავთ თავი ასეთი სიტუაციის დროს? აუცილებლად უნდა გავეცნოთ პროდუქტის შეფუთვაზე არსებულ წარწერას. ყურადღება მივაქციოთ ასო **E** ინდექსს, რაც მიუთითებს კვებითი დანამატების სახეობებზე. ისინი კლასიფიცირდებიან ევროპული ციფრული სისტემით. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციასა და ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციასთან არსებობს კვებითი დანამატების ჯრიტეტი, სადაც გროვდება დოკუმენტაცია კვებითი დანამატების უარყოფითი ეფექტების შესახებ. აუცილებლობის შემთხვევაში შესაძლებელია მათი აკრძალვა. ცნობილია ზოგიერთი კვებითი დანამატის კოდი. ეტიკეტის მიხედვით მომხმარებელს შეუძლია კოდის გაშიფრვა.

მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში ჩატარებული კვლევებით დადასტურებულია დაბინძურების მაღალი მაჩვენებელი ტოქსიკური ქიმიური ნივთიერებებით, რადიონუკლიდებით, ბიოლოგიური აგენტებით, მიკროორგანიზმებით. **FAO-ს** მონაცემებით 1986 წლიდან დღემდე რადიონუკლიდების შემცველობა საკვებ პროდუქტებში 5-20-ჯერ გაიზარდა, ნიტრატების 5-ჯერ. **XX** საუკუნის 70-იან წლებში შემუშავებულ იქნა "საშიში ფაქტორის ანალიზისას კრიტიკული საკონტროლო წერტილის გამოვლენის კონცეფცია" (**HAACCP - Hazard Analyses and Critical Control Point**), რომლის მიხედვით აუცილებელია "საშიში ფაქტორების" გამოვლენა და მათი "კრიტიკული წერტილების" მონიტორინგი პროდუქციის წარმოების მთელი პროცესის განმავლობაში. რადიოაქტიური ნივთიერებები სასურსათო პროდუქტებში დატუჯყიანების ერთ-ერთი სახიფათო სახეა, ხედებიან კვებითი ჯაჭვის საშუალებით.

დედამიწის რადიაციული ფონი გამოწვეულია პლანეტის ცოცხალ და არაცოცხალ ობიექტში არსებული ბუნებრივი რადიონუკლიდებით, რომელთაც მიეკუთვნება: კოსმოგენური - ^3H , ^7Be , ^{14}C , ^{22}Na , ^{24}Na ; გარემოში არსებული რადიონუკლიდები - ^{40}K , ^{226}Ra , ^{238}U , ^{232}Th ; ხელოვნური 21 რადიონუკლიდიდან 8 არის მოსახლეობის შინაგანი დასხივების ძირითადი წყარო: ^{14}C , ^{137}Cs , ^{90}Sr , ^{106}Ru , ^{144}Ce , ^{131}I , ^{95}Zr . მომატებული რადიოაქტიური ფონის მქონე ტერიტორიების მოსახლეობა საკვებთან ერთად დეზულობს რადიონუკლიდების განსაზღვრულ რაოდენობას, რაც საფრთხეს უქმნის ჯანმრთელობას, ზოგჯერ კი სიცოცხლეს. ადამიანის ორგანიზმში რადიონუკლიდების დაგროვების პროფილაქტიკის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს რადიოდაცვითი კვების კონცეფცია წარმოადგენს, რომელიც ითვალისწინებს საკვების გამდიდრებას ვიტამინებით და არაშეთვისებადი პოლისაქარიდებით, რაც ამცირებს ონკოლოგიური დაავადების რისკს.

თანამედროვე ბიოტექნოლოგიისა და გენეტიკური ინჟინერიის განვითარება უშუალოდაა დაკავშირებული გენმოდირიცირებული (გმ) პროდუქციის ცნებასთან. გაეროს კვებისა და სოფლის მეურნეობის ოფისის გამოკვლევის მიხედვით, სასოფლო-სამეურნეო კულტურების 75% გადაშენდა. აშშ-ში გადაშენების პირას მყოფი მცენარეების 42% განსაკუთრებული რისკის ქვეშაა უცხო სახეობების ფართოდ გავრცელების გამო. გმ პროდუქციის საკვებად გამოყენების დადებითი არგუმენტი არის სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მახასიათებლები, რომელთაც ბიოინჟინერიის მეთოდების გამოყენებამ მრავალი სასარგებლო თვისება შესძინა: მაღალი ხარისხი, მომგებიანი სასაქონლო სახე, საკვები ღირებულების დიდხანს შენარჩუნება, მდგრადობა დაავადებების, მავნე მწერების, პესტიციდების მიმართ. ძირითადი კითხვა უსაფრთხოა თუ არა ადამიანისთვის გენეტიკური მოდიფიკაციის საფუძველზე მიღებული კვების პროდუქტები, პასუხის გარეშე რჩება. თუმცა, “უმრავლესობა სიფრთხილის პრინციპს” ამჯობინებს, ვინაიდან თანამედროვე ბიოტექნოლოგია იმ შემთხვევაში მოემსახურება ადამიანის კეთილდღეობას, თუ ის განვითარდება და გამოყენებულ იქნება გარემოსა და ადამიანის ჯანმრთელობის უსაფრთხოების სათანადო ღონისძიებების დაცვით. სამართლებრივი რეგულირება ევროპის ხუთმა ქვეყანამ (ავსტრია, ლუქსემბურგი, საფრანგეთი, საბერძნეთი და დიდი ბრიტანეთი) გენმოდირიცირებულ მცენარეებზე გარკვეული აკრძალვები დააწესა. გენმოდირიცირებული ორგანიზმების სამართლებრივი რეგულირების მექანიზმები ძირითადად გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 1992 წლის რიო-დე-ჟანეიროს გარემოსა და განვითარების საერთაშორისო კონფერენციაზე (**nited Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 1992**) მიღებულ „ბიომრავალფეროვნების შესახებ“ კონვენციას ეფუძნება. 2000 წელს შემუშავდა საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტი – ბიოუსაფრთხოების **კარტახენას ოქმი**, რომელიც ძალაში შევიდა 2003 წლის 11 სექტემბერს.

გმ კულტურების გამოყენებისას კვების პროდუქტების წარმოებაში პირველი კომერციული ტრანსგენი იყო “**Flavr Savr**” ჯიშის პომიდორი, რომელიც კომპანია “**Calgene**”-მ შექმნა 1994 წელს. 1998 წლისათვის მსოფლიოს 45 ქვეყანაში (განსაკუთრებით აშშ-ში, კანადასა და დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში) 60 სხვადასხვა სასოფლო-სამეურნეო კულტურაზე 25 ათასზე მეტი საველე ცდა ჩატარდა. ტრანსგენური მცენარეების გაშენებაში მსოფლიო ლიდერები არიან აშშ, არგენტინა, კანადა და ჩინეთი. **ტრანსგენური სოიო** (კომერციული მოშენება დაიწყო 1995 წლიდან). მთელი მოსავლის ნახევარზე მეტს წარმოადგენს. მეორე ადგილზეა **სიმინდი**, შემდეგ **მოდის ბამბა**, **თამბაქო**, **პომიდორი**, **კარტოფილი** და ა.შ. სოიოსგან მიიღება სოიოს რძე, რომელიც ბევრი ჩვილი ბავშვისთვის ნატურალური რძის შემცვლელს

წარმოადგენს. სოიოს ლეციტინი (E322) გამოიყენება საკონდიტრო წარმოებაში, როგორც ემულგატორი და სტაბილიზატორი, ხოლო სოიოს ქერქი – ქაქუნის, ბუშელას სახით. “reenpeace”-ის სპეციალისტებმა მოამზადეს ჩამონათვალი იმ პროდუქტებისა (მწარმოებელი კომპანიის მითითებით), რომლებიც შეიცავენ ან შეიძლება შეიცავდნენ გმ კომპონენტებს. მასში შესულია ცნობილი კომპანიების (Hershey's, Cadbury da Mars) შოკოლადის ნაწარმი (Fruit&Nut, M&M, Snickers, Twix, Milky Way), Coca-Cola-სა და Pepsi Cola-ს უაღკოპოლო სასმელები (Coca-Cola, Sprite, Pepsi, 7-Up); შოკოლადის სასმელი Nesquik (კომპანია Nestle), ფირმა Danon-ის იოგურტები, Procter & Gamble-ის ჩივსები, Knorr-ის სოუსი, Lipton-ის ჩაი, Parmalat-ის ორცხობილები, საღებავი რეზინები Stimorol da Wrigley's და სხვა. გენური ინჟინერიის გზით “გაუმჯობესებული” სიმინდის, რაფსისა და სოოსგან ამზადებენ ზეთს, რომელშიც ნაკლებია ნაჯერი ცხიმების რაოდენობა. “ახალ” კარტოფილსა და სიმინდში მეტი სახამებელი და ნაკლები წყალია. ასეთ კარტოფილს შესაწავად მცირე რაოდენობის ზეთი სჭირდება, მისგან მიიღება ჰაეროვანი ჩივსები და კარტოფილი „ფრი“, რომლის შეთვისებაც არამოდირიცირებულ პროდუქტთან შედარებით ადვილად ხდება. 1999 წელს მიღებული “ოქროს” ბრინჯი გამდიდრებულია კაროტინით. მას განვითარებად ქვეყნებში, სადაც ბრინჯი კვების ძირითად პროდუქტს წარმოადგენს, ბავშვების სიბრძნის პროფილაქტიკის მიზნით იყენებენ.

გმ პროდუქტების კომპონენტები არიან ალერგენები, მაღალტოქსიკურები ანუ ქიმიურად საშიში ცოცხალი ორგანიზმებისათვის. რამდენიმე წლის მოხმარების შემდეგ გახდა ცნობილი ასპარტამის სახელით გავრცელებული კვების დანამატით გამოწვეული სერიოზული გვერდითი მოვლენების შესახებ. ასპარტამი მრავალი წლის მანძილზე სრულიად უსაფრთხოდ ითვლებოდა და კვებისა და ფარმაცევტულ წარმოებაში მისი გამოყენება 100-ზე მეტ ქვეყანაში იყო დაშვებული. ასპარტამი, როგორც შაქრის შემცველი, რეკომენდებული იყო დიაბეტით, სიმსუქნის, კარიესის პრობლემით დაავადებულთათვის. მას იყენებდნენ 6 ათასზე მეტი დასახელების პროდუქციის წარმოებაში (უაღკოპოლო სასმელების, იოგურტის, რძიანი დესერტების, Coca-cola light, “Pepsi-cola light ნაყინის, საღებავი რეზინების). L-ფენილალანინის-L-ასპარტილმეთილის ეთერი - შაქრის დიეტური შემცველი თუ ტოქსიკური ნაერთი? საქართველო ბიომრავალფეროვნების დაცვის კონვენციას შეუერთდა 1994 წელს.

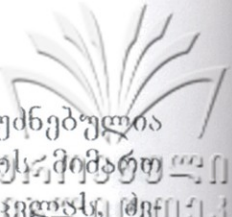
ევროპულმა ქიმიურმა სააგენტომ შექმნა სარეგისტრაციო ბაზა, დააწესა რეგლამენტი ქიმიურ პროდუქტებზე “Codex Alimentarius”-ის მიერ გამოქვეყნებულ დოკუმენტში “საშიში ფაქტორების კრიტიკული წერტილების ანალიზის სისტემა და მისი გამოყენების სახელმძღვანელო”. საკვები პროდუქტების მიმართ ჰიგიენური კონტროლი დაწესებულია 8 ელემენტის მიმართ: ვერცხლისწყალი, ტყვია, კადმიუმი, დარიშხანი, სპილენძი, თუთია, ბერილიუმი, რკინა. რუსეთში ამ ჩამონათვალს ემატება 6 ელემენტი: ნიკელი, ქრომი, სელენი, ალუმინი, ფტორი, იოდი. შინაგან ორგანოებში ამ ელემენტების დაგროვება იწვევს სხვადასხვა დაავადების განვითარებას. ტოქსიკური ელემენტები ადვილად იხსნება ლიპიდებში, რის გამოც ხდება მათი უჯრედშიდა დაგროვება. მდინარეებსა და ტბებში მობინადრე ცხოველებში ტოქსიკური ელემენტების მცირე შემცველობის მიუხედავად, ორგანიზმში დეპონირების შედეგად, მათი რაოდენობა შეიძლება 10-ჯერ და მეტად გაიზარდოს. ტოქსიურობა ელინდება ცილების სულფჰიდრილის ჯგუფების შებოჭვის შედეგად. მეტალები იწვევენ კონფორმაციულ ცვლილებებს, ზოგიერთი ფერმენტის ინაქტივაციას, მეტაბოლური პროცესების შეკავებას, ცილების ფუნქციების დარღვევას, რასაც შესაძლებელია მოყვეს პათოლოგიები, ადამიანის სიკვდილიც კი.

ვერცხლისწყალი მაღალტოქსიკური, კუმულირების უნარის მქონე ელემენტი. იგი ანადგურებს სისხლძარღვ, ფერმენტულ, ნერვულ სისტემას, თირკმლებს, ორგანიზმში ხვდება წყლიდან, თევზიდან. კულინარული დამუშავებით იკლებს მხოლოდ **20%**. ჩასუნთქვის შემდეგ იგი ფილტვებიდან გადადის სისხლში, ხვდება თავის ტვინში, რაც სერიოზულ ნევროლოგიურ დარღვევებს იწვევს. სასოფლო-სამეურნეო კულტურების საკვებ ნაწილებში შემცველობა **2-20** მკგ/კგ ფარგლებშია, იშვიათად აღწევს **50** მკგ/კგ, მაქსიმუმ **200** მკგ/კგ. ბოსტნეულში საშუალოდ **3-59** მკგ/კგ-ია, ხილში **10-124** მკგ/კგ, პარკოსნებში **8-16** მკგ/კგ, მარცვლეულში **10-103** მკგ/კგ. განსაკუთრებით ბევრია სოკოში – **447** მკგ/კგ. თევზის და ხორცის ხარშვის დროს ვერცხლისწყლის შემცველობა მკვეთრად იკლებს, სოკოს ხარშვის დროს კი მისი კონცენტრაცია არ იცვლება. ეს განსხვავება გამოწვეულია იმით, რომ სოკოში **Hg** დაკავშირებულია აზოტშემცველი ნივთიერებების ამინოჯგუფთან, ხოლო თევზსა და ხორცში – გოგირდშემცველ ამინომჟავებთან. განსაკუთრებული ტოქსიკურობით ხასიათდებიან დაბალმოლეკულური ალკილვერცხლისწყლის ნაერთები – **CH₃-**, **C₂H₅-**, **(CH₃)₂Hg**. **Hg** ტოქსიკური ეფექტი ძირითადად გამოწვეულია მისი ურთიერთქმედებით ცილების **-SH** ჯგუფთან, ბლოკირების შედეგად იცვლება ქსოვილების ცილოვანი ნივთიერებების თვისებები, ინაქტივირდება ჰიდროლიტური და ჟანგვა-აღდგენითი ფერმენტების მოქმედება, ქვეითდება იმუნური სისტემა. ვერცხლისწყლის მავნე ზემოქმედების აცილება შესაძლებელია თუთიით და სელენით – ეფექტი გამოწვეულია არატოქსიკური კომპლექსების წარმოქმნით.

ტყვია. ისტორიკოსების აზრით, ტყვიის ჭურჭელმა ითამაშა გადამწყვეტი როლი რომის იმპერიის დაშლაში. ექსპერიმენტული მონაცემებით, რომაელების ძეგლებში, თანამედროვე ადამიანებთან შედარებით, ტყვიის შემცველობა **100**-ჯერ მეტი აღმოჩნდა. რომაელები მას იყენებდნენ წყლის მიღების, ჭურჭლის დასამზადებლად. ამჟამად ინტენსიურად ხდება ამ ელემენტით ბიოსფეროს გატუჭყიანება. **FAO**-ს მონაცემებით მოზრდილი ადამიანი ყოველდღიურად საკვებით **0,2-0,3** მგ, ხოლო წელით **0,02** მგ ტყვიას ღებულობს. დატუჭყიანების წყაროა: საწარმოს ნარჩენები, საწვავის წვის პროდუქტები, ტრანსპორტის გამონაბოლქვი (დეტონაციის რიცხვის გასაზრდელად **1%** ტეტრაეთილტყვიას უმატებენ). სასურსათო პროდუქტების ტყვიით დატუჭყიანება შეიძლება მოხდეს შესაფუთი მასალიდან, ჭურჭლიდან, თუნუქის კონსერვის ქილებიდან, ტყვიით მოჭიქული კერამიკული ჭურჭლიდან. ყველაზე ძლიერი დეპონატორია ძვალი. ელემენტის მაღალი კონცენტრაციის დროს ირღვევა გაძვალების პროცესი, **D**-ვიტამინის მეტაბოლიზმი, აღინიშნება ძვლების დეკალციფიკაცია და მტვრევადობის გაზრდა. ქრონიკული მიწამვლისას ვითარდება პერტონია, რაც თირკმლების დაზიანებითაა გამოწვეული. ექსპერიმენტული მონაცემებით დადასტურებულია, რომ **1** მგ ტყვიის მტვრის შთანთქმის დროს აღინიშნება ტკივილები გულის არეში, ჰემოგლობინის სინთეზის შემცირება, ავთვისებიანი სიმსივნის განვითარება, პათოლოგიები შთამომავლობაში. **1** ღერი სიგარეტი შეიცავს **13** მკგ, თამბაქოს კვალში ხვდება **1,5** მკგ და აქედან სისხლში გადადის **1/3**.

კადმიუმი გარემოში გამოიყოფა ქვანახშირის წვის დროს, ამ ელემენტის შემცველი ნარჩენებიდან. ორგანიზმში **80%** საკვებით ხვდება, **20%** ჰაერით ან სიგარეტის მოწვეის დროს. ადამიანი დღე-ღამეში ღებულობს **30-60** მკგ, იშვიათად **100-120** მკგ **Cd**-ს, საკვებით მოხვედრილიდან **22,8%** მოდის მარცვლეულზე, **20,2%** – კარტოფილსა და ბოსტნეულზე, **10,3%** - ხილზე. ყოველი ღერი სიგარეტი შეიცავს **1,56-1,96** მკგ კადმიუმს. მწვევლი ადამიანის სისხლში კადმიუმის შემცველობა არამწვეველთან შედარებით **1,5**-ჯერ, ხოლო თირკმლებში **2**-ჯერ უფრო მაღალია. მისი სასიკვდილო დოზაა **150** მგ/კგ. ორგანიზმში მოხვედრის შემდეგ

პირველი სამიზნე ორგანო თირკმელია, ტოქსიკური მოქმედება დაფუძნებულია ფერმენტების **-SH** ჯგუფების ბლოკირებით, თუთიის, კობალტის, სელენის, მანგანუმის ფიზიოლოგიური ანტაგონიზმით; **Cd** არღვევს რკინისა და კალციუმის ცვლადობას, ლეიში ხდება კალციუმის ჩანაცვლება კადმიუმით. ძვალი ნელ-ნელა ხდება ფორვანი, ძლიერდება მტვრევადობა. **Cd**-თვის დადგენილია კანცეროგენოლი, მუტაგენური, ტერატოგენური მოქმედება.

დარიშხანი. სამვალენტო დარიშხანის ოქსიდი შუა საუკუნეებამდე იყო მკვლევლობებისა და თვითმკვლევლობების ძირითადი ნივთიერება. ამ ელემენტით გარემოს ძირითადი გამაბინძურებელია ელექტროსადგურები, მეტალურგიული ქარხნები, დარიშხანშემცველი პესტიციდები. მოზრდილი ადამიანი საშუალოდ დღე-ღამეში **0,007 მგ/კგ** დარიშხანს ღებულობს. მცენარეული პროდუქტებიდან დარიშხანის დაბალი შემცველობით ხასიათდება ბოსტნეული და ხილი **0,01-0,2 მგ/კგ**, მეტი რაოდენობაა მარცვლეულში **0,006-1,2 მგ/კგ**. ზღვის პროდუქტებიდან მაღალი მაჩვენებლით ხასიათდება გველთევზა **34,7 მგ/კგ**, შედარებით ნაკლები – კიბორჩხალა **4,38 მგ/კგ** და ხამანწკა **6,5 მგ/კგ**. მიღებული დოზის მიხედვით დარიშხანმა შესაძლებელია გამოიწვიოს ქრონიკული და მწვავე მოწამვლა, რომლის მექანიზმი დამყარებულია უმნიშვნელოვანესი ფერმენტების **-SH**-ჯგუფების ბლოკირებაზე, რაც ქსოვილების სუნთქვისა და უჯრედების დაყოფის მოშლას იწვევს. სასიკვდილო დოზაა **30-60 მგ**, ძლიერი ტოქსიკური ეფექტი შეინიშნება **10-20 მგ** მიღებისას.

თუთია. ბიომიკროელემენტი შედის **80**-მდე ფერმენტის შემადგენლობაში. მარცვლეული და ბოსტნეულის უმრავლესობა შეიცავს ფიტინს, რომელიც ბოჭავს თუთიას, ამიტომ ცხოველური წარმოშობის პროდუქტებში შემავალი თუთია უფრო შეითვისება ორგანიზმის მიერ. მოზრდილი ადამიანის დღე-ღამური ნორმა **1,5 მგ** შეადგენს. ხილსა და ბოსტნეულში მისი შემცველობაა **5 მგ/კგ**, კარტოფილსა და სტაფილოში – **10 მგ/კგ**. ბოსტნეულის ხარშვის დროს **30-70%-ით** კლებულობს, კაკლოვანებსა და მარცვლეულში – **25-30 მგ/კგ**, უმაღლესი ხარისხის ფქვილში **5-8 მგ/კგ**. თუთიის ნაერთები მცირედტოქსიკურია, უსაფრთხოდ ითვლება **40 მგ/კგ** კონცენტრაცია. ხშირია საკვებით მოწამვლის შემთხვევები, როცა საკვები **4-48** საათის განმავლობაში ინახებოდა მოთუთიებულ რკინის ჭურჭელში. ეს ეხება მჟავა თხევად საკვებს, კომპოტებს, ბურახს, ლუდს, დამარილებულ ან დამჟავებულ ბოსტნეულს. პროდუქტებში, რომლებმაც შეიძლება გამოიწვიონ ინტოქსიკაცია თუთიის შემცველობა **200-600 მგ/კგ**, ზოგჯერ **2500 მგ/კგ** აღწევს.

ალუმინის ტოქსიურობა აღმოაჩინეს გასული საუკუნის **70**-იან წლებში, რაც მოულოდნელი აღმოჩნდა კაცობრიობისათვის. ორგანიზმში ხდება ალუმინის ჭურჭლიდან. ალუმინის ნაერთები გამოიყენება წამლების დამზადების დროს, პარფიუმერიაში. კვების პროდუქტებში ალუმინის ყველაზე მაღალი შემცველობით ხასიათდება ჩაი **20 მგ/გ**. ორგანიზმში მოხვედრილი ალუმინის იონები უხსნადი ფოსფატების სახით გამოიყოფა თირკმლებით, ნაწილი შეიწოვება სისხლში. თირკმლების ფუნქციონირების მოშლის დროს ადგილი აქვს ალუმინის დაგროვებას, რომელსაც მიყვავართ **Ca, Mg, P, F** მეტაბოლიზმის დარღვევასთან, ძვლების სიმყიფისა და ანემიის განვითარებასთან, შესაძლებელია მეხსიერების დაკარგვა, მეტყველების, ორიენტაციის დარღვევა და სხვა.

ჯანმრთელობის საერთაშორისო ორგანიზაციის კომისიის გადაწყვეტილებით სასურსათო პროდუქტებით საერთაშორისო ვაჭრობის დროს მკაცრად კონტროლირდება ტოქსიკური ელემენტების – **Hg, Cd, Pb, As, Cu, Sr, Zn, Fe** შემცველობა საკვებ პროდუქტებში. ამ ელემენტების სია ფართოვდება. მედიკო-ბიოლოგიური

ნორმატივებით განსაზღვრულია, სასურსათო პროდუქტებში ამ ელემენტების ზღვრულად დასაშვები კონცენტრაციები.

გერმანულმა გაზეთმა "Focus" გამოაქვეყნა ადამიანის ჯანმრთელობისათვის სასარგებლო 11 კვების პროდუქტის სია:

1. **ვაშლი** შეიცავს ნივთიერება კვერცვეტინს, რომელიც ამუხრუჭებს სიმსივნური უჯრედების ზრდას, ხასიათდება ანთების საწინააღმდეგო მოქმედებით და ამცირებს თავისუფალი რადიკალების გავლენას. მიკროელემენტები და ვიტამინები ზრდიან იმუნიტეტს და აუმჯობესებენ გულ-სისხლძარღვოვანი სისტემის მუშაობას.

2. **კვირის განმავლობაში თევზის** სადილი სამჯერ და ინფარქტის წარმოქმნის რისკი მცირდება **50%-ით**. თევზი შეიცავს ცხიმოვან მჟავას, რომელიც დადებით გავლენას ახდენს უჯრედულ მემბრანებზე. სტატისტიკა აჩვენებს, რომ გულ-სისხლძარღვოვანი სისტემის დაავადება ნაკლებად შეინიშნება იაპონელებისა და ესკიმოსებში, რადგანაც მათი კვების რაციონი მდიდარია თევზით.

3. **ნიორი** შეუცვლელია გაცივების დროს. ის ასუფთავებს ძარღვებს, ამცირებს კუჭისა და ნაწლავების სიმსივნის წარმოქმნის რისკ-ფაქტორს, აუმჯობესებს საჭმლის მომნელებელი სისტემის მუშაობას.

4. **მარწყვი** შეიცავს ასკორბინის მჟავას უფრო მეტი რაოდენობით, ვიდრე ლიმონი. მის შემცველობაში შემავალი რკინა ზრდის ორგანიზმის იმუნიტეტს, ზოგიერთი საღებავი ნივთიერება და ეთერზეთი აფერხებს სიმსივნის გამომწვევი განსაკუთრებული ენზიმის წარმოქმნის პროცესს.

5. **სტაფილოში** შემავალი ბეტა-კაროტინი ანტიტრალებს გენის სტრუქტურის დამაზიანებელ თავისუფალ რადიკალებს, დადებითად მოქმედებს მხედველობასა და კანზე. ბეტა-კაროტინი უკეთესად იხსნება ცხიმებში, ამიტომ სტაფილოს სალათს აუცილებლად უნდა დაემატოს ზეთი ან არაჟანი.

6. **მწარე წიწაკა** აუმჯობესებს ნივთიერებათა ცვლას, ხელს უწყობს გახდომას. წიწაკის მწარე გემოს განსაზღვრავს კაპსაინი, რომელიც ხელს უშლის კუჭსა და ნაწლავებში მავნე ბაქტერიების გამრავლებას.

7. **ტკბილი წიწაკა** შეიცავს ასკორბინის მჟავას, საღებავ ნივთიერება - ლუტეოლის, რომლის მცირე კონცენტრაციაც კი აფერხებს სიმსივნის განვითარებას, იცავს გულ-სისხლძარღვოვანი დაავადებებისა და ასაკობრივი პრობლემებისაგან.

8. **ბანანი** - მაგნიუმით, ნახშირწყლებით მდიდარი ხილია. შეიცავს სხვადასხვა ბალასტს, რომელიც ხელს უშლის სისხლში შაქრის სწრაფ მიწოდებას.

9. **მწვანე ჩაის** სასარგებლო მოქმედება გამოწვეულია კატეხინის შემცველობით. ეს ბიოაქტიური ნივთიერება ხელს უშლის ათეროსკლეროზის, პროსტატის სიმსივნის განვითარებას, წვავს ცხიმებს. ყოველ დღე 4 ჭიქა ამ სასმელის მიღება იწვევს სიგამხდრეს. შავი ჩაი კატეხინს არ შეიცავს; იკარგება მისი დამუშავების პროცესში.

10. **სოიო** შეიცავს ლეციტინს და **B** ჯგუფის ვიტამინებს, რომლებიც აძლიერებენ გონებრივ შესაძლებლობებს, ნერვულ სისტემას. მას შეუძლია ცხოველური ცილის შეცვლა. ის ევროპელებისათვის უცხო პროდუქტია. ბოლო გამოკვლევებით დადგენილია გაღვივებული სოიოს სასარგებლო თვისებები.

11. **რძე** შეიცავს მნიშვნელოვან ცილებს, სასარგებლო შაქარ ლაქტოზას, ადვილად მოსანელებელ ცხიმებს, მდიდარია კალციუმით. მეცნიერებმა დაადგინეს, რომ ახალგაზრდობაში დაგროვილი კალციუმის მარაგი ხელს უწყობს სიბერეში ოსტეოპოროზის თავიდან აცილებას. კალციუმი ასევე აუცილებელია ნერვული სისტემის ფუნქციონირებისათვის.

მაგნე პროდუქტების პიტ-პარადი: 1. ჩიფსები; 2. ტკბილი გაზიანი სასმელები; 3. საღებავი კანფეტები; 4. ფასტ-ფუდი; 5. შებოლილი პროდუქტი; 6. ძეხვეულები; 7. მაიონეზი; 8. პოპკორნი; 9. გენმოდიფიცირებული პროდუქტები.

დღეს – ნანოტექნოლოგიების არნახული განვითარების შედეგად შესაძლებელია სამყაროს გარდაქმნა. ნანოსაკვები (**nanofood**) – არის ახალი, მცირედგასაგები ტერმინი. საკვები ნანოადამიალებისათვის? ძალიან მცირე ულუფები? ნანოფაბრიკებში დამზადებული საკვები? რა თქმა უნდა, არა. ეს არის კვების ახალი მიმართულება. ნანოსაკვები – არის სამეცნიერო იდეების მთელი კრებული, რომელთა რეალიზაცია და გამოყენება შესაძლებელია წარმოებაში. ნანოტექნოლოგიები პროდუქტების ხარისხისა და წარმოების პროცესის მონიტორინგის უნიკალური საშუალებაა. საუბარია ნანოსენსორების ან კვანტური წერტილების გამოყენებით საიმედოდ მოახდინონ პროდუქტებში უმცირესი ქიმიური დაბინძურების ან მაგნე ბიოლოგიური აგენტების დიაგნოსტიკა. ნანოსაკვების ლოგოტიპი: მრგვალი ნანონაწილაკის კრისტალურ მესერში გაშლები ატომების ნაცვლად – ნანოსაკვების პირველი საერთაშორისო კონფერენციის ლოგოტიპი (ილუსტრაცია საიტზე **nano-food.info**) კრისტერ ოლსონის (**Krister Olsson**) და ტაკასი კავასიმას (**Takashi Kawashima**): ილუსტრაცია საიტზე **tree axis.com**). მხატვრების კონცეფცია: ქათმის კვერცხი იმპლანტირებული ბიოლოგიური მიკროგადამცემით და ნჯუჭზე მითითებული შენახვის ვადის ინდიკატორით. 2005 წლის 20-21 ივნისში ჰოლანდიაში – **Wageningen**-ში ჩატარდა კონფერენცია სახელწოდებით **Nano-4Food 2005**, რომელიც ეხებოდა ნანოსაკვების პერსპექტივას. ჯერ არავის გამოუყენებია ნანოსაკვები. სპეციალისტები ამბობენ, რომ საკვები ნანონაწილაკები შეიძლება დამზადდეს სილიციუმისაგან, კერამიკაგან ან პოლიმერებისაგან.

ვირტუალური მომავალი. 1992 წელს დოქტორმა ერიკ დრეკსლერმა აშშ კონგრესის კომისიის წინაშე დახატა ვირტუალური მომავლის სურათი: მოხდება შიმშილის, ავადმყოფობის, გაბინძურებული გარემოს და კაცობრიობის წინაშე არსებული მნიშვნელოვანი პრობლემების ლიკვიდაცია. პრაქტიკულად ყველაფერი, რაც აუცილებელია ადამიანის მოღვაწეობისა და სიცოცხლისათვის შეიძლება დამზადდეს მოლეკულური რობოტების მიერ, რომლებიც შეიქმნება გარემო არის მოლეკულებისა და ატომებისაგან. საკვები პროდუქტები – ნიადაგისა და ჰაერისაგან ისევე, როგორც მათ ქმნიან მცენარეები; სილიციუმის მიკროსქემები – ქვიშისაგან. ნანორეგულაციის შედეგად ნანოტექნოლოგია მოახდენს უდიდეს ზეგავლენას წარმოების ყველა სფეროსა და საზოგადოებაზე.

ლიტერატურა:

1. Химия и жизнь 2006, 2007, 2008, 2009.
2. Наука и жизнь 2007, 2008, 2009.
3. Фармация 2007, 2008, 2009.
4. ო.გაბრიჩიძე, ბ. არზიანი “სამედიცინო ქიმია”, გამომცემლობა “ინტელექტი”, თბილისი, 2003.
5. Лев Бондарь, Шедевры пищевой химии, химия в здоровом питании. 2008.
6. «Пища, которую мы едим», журнал «Мы в мире химии» № 1 – 2005.
7. გ. სუპატაშვილი, გ. ქაჯაია – გარემო და ადამიანი, თსუ, თბ. 2001.
8. ი. მიქაძე – ეკოლოგია, თბ., 2006.

ინტერნეტ-რესურსები:

04036340
30300000000

- <http://www.scienceteacherprogram.org/chemistry/chemlps.html>
- <http://chemistry.about.com/od/chemistrydatabases/ig/Molecules---SciencePictures/index.01.htm>
- siggy.chem.ucla.edu/~tim/chemistry/edu.html
- siggy.chem.ucla.edu/~tim/chemistry/edu.html
- www.kva.se (tree axis.com). nanofood.info Nano-4Food 2005

Mineda Chanturia

Chemistry and food

Summary

It has been considered of world importance and global problem – nutrition, main chemical component of food, organogen elements **C,H,O,N,P,S**, life elements **K,Na,Mg,Ca** (s-elements), **Mn,Fe,Co,Cu,Zn,Mo** (d- elements), toxic elements **Cd,Pb,Hg,Be,Bi,Tl,Au,Te,U** ..., radionuclids, medical means, natural and syntetic vitamins, the influence of genmodified products on public healsh and way of life. It has been proposed legal regulation mechanisms connected with the unharmness of food products and raw materials. It has been presented the list of products being wholesome and narmful for nealth. The unic meaning of nanotechnologies on monitoring of product quality and producing process. It has been spoken about the diagnosis of the smallest chemical pollution or harmful biological agents in products by means of nanosesories or quantum points.

Минедра Чантурия

Химия и питание

Резюме

В статье рассмотрена глобальная мировая проблема - питание, влияние основных химических компонентов, органогенных элементов **C, H, O, N, P, S**, жизненных элементов **K, Na, Pg, Ca** (s –элементов), **Pn, Fe, Co, Cu, Zn, Po** (d –элементов), токсических элементов **Cd, Pb, Be, Bi, Tl, Au, Te, U**, радионуклидов, лекарственных веществ, природных и синтезированных витаминов, генмодифицированных продуктов.

Предложены механизмы правовой регулировки на продукты питания и безопасности сырья. Представлен список полезных и вредных продуктов для здоровья человека, уникальное значение нанотехнологий в мониторинге качества продукции и в процессе производства. В статье также говорится о применении наносенсоров и квантовых точек в диагностике мельчайших химических загрязнений и вредных биологических агентах в продуктах питания.

Генерация матричных ключей и криптосистемы

1. Введение

Основная цель работы состоит в исследовании новых матричных структур для построения криптографических методов и алгоритмов. По идее эти построения должны выполнять функции, которые выполняются в известных алгоритмах, действующих по открытому каналу. Здесь, в первую очередь, имеются в виду протокол Диффи-Хеллмана, т.е. – намерение того, что на матрицах получить функциональные схемы, аналогичные односторонней функции, алгоритм шифраций-дешифрации и т.п. Идея эта не новая и поэтому, мягко говоря, не очень привлекательна; хотя, по последним данным вновь вызывает интерес в научных кругах [1].

2. Матрицы с внутриматричной рекуррентной зависимостью

Мы хотим обратить внимание на тот факт, что некоторые невырожденные матрицы (матрицы с детерминантами, отличными от нуля) имеют внутри матричную рекуррентную зависимость. Эта зависимость имеется между строками и столбцами матриц. В тоже время она не является обычной линейной зависимостью. Потому-то подобные матрицы остаются невырожденными. Матрицы с внутриматричной рекуррентной зависимостью можно построить с помощью поля Галуа $GF(p^n)$. Для простоты изложения это построение будем рассматривать для поля многочленов $GF(2^n)$ по модулю неприводимого многочлена $p(x)$. Например, мультипликативная группа поля $GF(2^3)$, образованная с помощью α , корня примитивного $p(x) = 1 + x + x^3$, имеет вид [2]:

$$\alpha^0 = 1 \quad \quad \quad -(100)$$

$$\alpha^1 = \alpha \quad \quad \quad -(010)$$

$$\alpha^2 = \alpha^2 \quad \quad \quad -(001)$$

$$\alpha^3 = 1 + \alpha \quad \quad \quad -(110)$$

$$\alpha^4 = \alpha + \alpha^2 \quad \quad \quad -(011)$$

$$\alpha^5 = 1 + \alpha + \alpha^2 \quad \quad \quad -(111)$$

$$\alpha^6 = 1 + \alpha^2 \quad \quad \quad -(101)$$

$$\alpha^7 = 1$$

В соответствии с (1) можно записать, например, мультипликативную группу матриц $A, A^2, A^3, \dots, A^7 = I$ (I – единичная матрица):

$$A = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 0 \end{pmatrix}, A^2 = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 \end{pmatrix}, A^3 = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \end{pmatrix}, \dots, A^7 = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \quad (2)$$

которая образована примитивной матрицей A , соответствующей элементу α (при этом (1) и (2) изоморфны). Очевидно, что порядок каждой матрицы A^i совпадает с порядком элемента α^i .

Все матрицы A^i имеют внутриматричную рекуррентную зависимость, предопределенную многочленом $p(x)$. Покажем эту зависимость на примере $p(x) = 1 + x + x^3$. Любая матрица из (2) состоит из $n^2 = 9$ неизвестных:

$$A^i = \begin{pmatrix} x_{11} & x_{12} & x_{13} \\ x_{21} & x_{22} & x_{23} \\ x_{31} & x_{32} & x_{33} \end{pmatrix}. \quad (3)$$

Однако, с учетом внутривекторной зависимости, из (3) легко можно получить матрицу A_1^i с числом неизвестных, равным $n = 3$:

$$A_1^i = \begin{pmatrix} x_{11} & x_{12} & x_{13} \\ x_{13} & x_{11} + x_{13} & x_{12} \\ x_{12} & x_{13} + x_{12} & x_{11} + x_{13} \end{pmatrix}. \quad (4)$$

Эту матрицу легко вскрыть даже при одноразовом криптографическом применении, например, при использовании её для осуществления операции умножения вектора на матрицу (имеется в виду, скажем, осуществление протокола Диффи-Хеллмана на матрицах).

3. Построение специальных классов $n \times n$ матриц

Наша цель – построить мультипликативную группу матриц, которая будет свободна от внутриматричной рекуррентной зависимости. Кроме этого, каждая $n \times n$ исходная матрица должна быть примитивной, т.е. иметь максимальный порядок, равный $e = 2^n - 1$ и образовывать мультипликативную группу с максимальным периодом. Рассматриваемые матричные группы коммутативны. На рис.1 показаны исходные матрицы, которые, по мнению авторов, удовлетворяют вышеизложенным условиям. Основой для построения структур исходных матриц является симметричность элементов и в тоже время асимметричность относительно диагоналей.

$$A(5) = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \end{pmatrix}, \quad A(7) = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & & & & & & 0 \\ 0 & & & & & & 1 \\ 1 & & & & & & 0 \\ 0 & & & & & & 1 \\ 1 & & & & & & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \end{pmatrix}, \dots$$

$$\dots, A(n) = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 1 & 0 & \dots & 1 \\ 1 & & & & & 0 \\ 0 & & & & & 1 \\ \cdot & & A(n-2) & & & \cdot \\ \cdot & & & & & \cdot \\ 1 & & & & & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & \dots & 0 \end{pmatrix} \quad (5)$$

Рис.1. Конструкция $A(n)$ исходных матриц.

Исходная 5×5 матрица $A(5)$, построена по вышеуказанному методу. Следующая исходная матрица $A(7)$ построена на базе матрицы $A(5)$, т.е. для получения матрицы $A(7)$ матрица $A(5)$ окаймляется последовательностью единиц и нулей по установленному порядку. Порядок этот остается в силе для получения исходной матрицы $A(9)$ на базе матрицы $A(7)$ и т.д. до $n \times n$ матрицы, где $n = 2k - 1$, $k > 1$ целое число.

Каждая $n \times n$ исходная матрица $A \in A$ генерирует мультипликативную группу $A, A^2, A^3, \dots, A^{2^n-1} = I$ (I — единичная матрица), которая, при достаточно высокой размерности n ($n \approx 150$), образует множество коммутативных матриц A (высокой мощности) для использования их в криптографических целях.

4. Алгоритм, аналогичный протоколу Диффи-Хеллмана, на матричных ключах

Для осуществления альтернативного алгоритма задается исходная $n \times n$ матрица A (матрица A открыта), которая генерирует мультипликативную группу высокой мощности A (см. раздел 3).

Алгоритм обмена матричными ключами по открытому каналу осуществляется следующим образом:

- Елена (случайно) выбирает $n \times n$ матрицу $A_1 \in A$ и посылает Бобу вектор

$$b = aA_1.$$

- Боб (случайно) выбирает $n \times n$ матрицу $A_2 \in A$ и посылает Елене вектор

$$c = aA_2,$$

где a — n -размерный вектор (открытый), A_1 и A_2 суть (секретные) матричные ключи.

- Елена вычисляет

$$k_1 = cA_1.$$

- Боб вычисляет

$$k_2 = bA_2,$$

где k_1 и k_2 секретные ключи. $k_1 = k_2 = k$ потому, что $k = aA_1A_2 = aA_2A_1$.

5. Шифрования и дешифрование с матричными ключами

Процесс шифрования-дешифрования можно записать в следующем виде:

$$mA^i = c, \quad cA^j = m,$$

где m - информация (открытый текст), c - шифротекст, который был зашифрован с секретной матрицей A^i и дешифруется с помощью матричного ключа A^j ($A^i A^j = I$). В процессе (6) Елена секретно (по открытому каналу) сообщает Бобу информацию о величине j . Для примера, если $m = (10110$, $A^i = A$ и $A^j = A^{30}$, тогда:

$$(10110 = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \end{pmatrix} = (01100, (01100) = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 1 & 0 \end{pmatrix} = (10110). (7)$$

6. Повышение стойкости шифрования

Рассмотренный (в разделе 5) алгоритм может быть взломан в результате атаки с открытым текстом [3]. Против данной атаки и с целью повышения секретности алгоритма используется преобразование (транспозиция строк и столбцов) матричных ключей с помощью псевдослучайных последовательностей.

Пусть $a = 010101011110110$ - псевдослучайная последовательность. Для ее использования псевдослучайная последовательность преобразуется в $a_1 = 010000011001100$ [4]. Полученной последовательности a_1 соответствует подстановка

$$t = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 2 & 3 & 4 \\ 2 & 0 & 3 & 1 & 4 \end{pmatrix} \quad (8)$$

и следующие модифицированные матричные ключи:

$$A_1 = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \end{pmatrix}, \quad A_1^{30} = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \end{pmatrix}. \quad (9)$$

Если $m = (10110$ - информация, тогда процесс шифрования-дешифрования осуществится в следующем виде:

$$(10110A_1 = (00011, (00011A_1^{30} = (10110. \quad (10)$$

Литература:

1. И.Л. Ерош, Н.Б. Сергеев. Скоростное шифрование разнородных сообщений. Сб. Трудов: Вопросы передачи и защиты информации. Санкт-Петербург, 2006, pp. 133-155.
2. W.W. Peterson. Error-correcting codes. John Wiley and Sons. Inc. New York-London, 1961.
3. B. Schneir. Applied cryptography. John Wiley and Sons. Inc. New York, 1996.

4. R.P. Megrelishvili, G.K. Khutsishvili and M.A. Chelidze. One method of mutually inverse matrices over the Galois Field and new cryptosystem. Georgian Engineering News, N2, 2006, pp. 40-44.

Richard Megrelishvili, Anna Sikharulidze, Malxaz Chelidze, Rimma Tkhilaishvili
Generation of matrix-keys and the cryptosystems

Summary

Based on the set of matrices key-exchange via public-channel algorithm is developed, which is analogical to Diffie-Hellman protocol. With purpose of growth of security the change of keys in open channel and encryption-decryption algorithm are developed. Discussed cryptosystems are generally faster then well-known public-key algorithms and are not breaking with chosen plaintext attack.

რიჩარდ მეგრელიშვილი, ანა სიხარულიძე, მალხაზ ჭელიძე, რიმა თხილაიშვილი

მატრიცული გასაღებების გენერაცია და კრიპტოსისტემები

რეზიუმე

მატრიცათა სიმრავლის ბაზაზე განხორციელებულია ღია არხით გასაღებების გაცვლის ალგორითმი, რაც ანალოგიურია დიფი-ჰელმანის ალგორითმისა. დასაბუთების სიმტკიცის გაზრდის მიზნით განხორციელებული მატრიცული გასაღებების გარდაქმნის ალგორითმი. განხილული კრიპტოსისტემები ძირითადად უფრო სწრაფია ვიდრე ღია არხში მომქმედ ცნობილი ალგორითმები და ისინი არ ტყდებიან ღია ტექსტური თავდასხმის გამოყენებით.

ფრანც კაფკა

იოზეფინე მომღერალი ანდა თაგვი ხალხი

(თარგმანი თამარ კიდურაძისა)

ჩვენ მომღერალს იოზეფინე ჰქვია. ვისაც მისთვის არ მოუსმენია, არ იცის სიმღერის ძალა. არავინაა ისეთი, მისი სიმღერა რომ არ იტაცებდეს, რაც მით უფრო დასაფასებელია, ვინაიდან ჩვენ მოდგმას ერთთავად არ უყვარს მუსიკა. ჩემი სიმშვიდეა ჩვენი საყვარელი მუსიკა. ყოველდღიური საზრუნავი რომც მოვიცილოთ, მაინც აღარ ძალგვიძს ავმალდეთ ჩვენი ყოფიდან ესოდენ შორს მყოფ საგნამდე, როგორიცაა მუსიკა. მაინც არ ვწუწუნებთ; ასე შორს არ მივდივართ; ერთგვარი პრაქტიკული სიეშმაკე, რომელიც, რა თქმა უნდა, აუცილებლად გვჭირდება, უდიდეს ღირსებად მიგვაჩნია და ეშმაკური ღიმილით ვცდილობთ თავი ვინუგეშოთ, ყველაფრის მიუხედავად, მაშინაც კი, როდესაც მოთხოვნილება უნდა გვქონდეს ბედნიერებისა, რომელიც, შესაძლებელია, მუსიკიდან მომდინარეობდეს, თუმცა ეს ასე არა ხდება. მხოლოდ იოზეფინეა გამონაკლისი; მას უყვარს მუსიკა და იცის კიდევ, როგორ გადმოსცეს ის; ის ერთადერთია; მისი წასვლით მუსიკა – ვინ იცის, რამდენი ხნით – გაქრება ჩვენი ცხოვრებიდან.

ბევრჯერ დაფიქრებულვარ ამ მუსიკის თაობაზე. ჩვენ ხომ სრულიად არა-მუსიკალურნი ვართ; როგორ ხდება, რომ ჩვენ ვიგებთ იოზეფინეს სიმღერას, ანდა, სულაც გვგონია, რომ გვესმის ეს სიმღერა; ასეთ კითხვაზე ყველაზე მარტივი პასუხი იქნებოდა, რომ ამ სიმღერის სილამაზე იმდენად დიდია, რომ მას ყველაზე ჩლუნგი გრძნობაც კი წინ ვერ აღუდგება. მაგრამ ეს პასუხი არადაამაკმაყოფილებელია. ასე რომ იყოს, მაშინ ეს სიმღერა რაღაც არაჩვეულებრივის განცდას უნდა იწვევდეს; ისეთ განცდას, თითქოს ამ ყელიდან ისეთი რამ ამოდის, რაც მანამდე არ მოგვისმენია და რისი მოსმენის უნარი არც კი შეგვწევს; ისეთ რამ, რისი მოსმენის შესაძლებლობას გვიბოძებდეს მხოლოდ და მხოლოდ იოზეფინე და არავინ სხვა. მაგრამ, ჩემი აზრით, სწორედ ეს შეხედულებაა მცდარი. მე ასე არ ვგრძნობ და მსგავსი რამ არც სხვისთვის შემიმჩნევია. ვიწრო წრეში ხშირად გამოვუტყდებით ერთმანეთს, რომ იოზეფინეს სიმღერა, როგორც სიმღერა, სულაც არ წარმოადგენს რაიმე განსაკუთრებულს.

არის კი ეს სულაც სიმღერა? მიუხედავად ჩვენი არამუსიკალურობისა, ჩვენ გვაქვს სიმღერის ტრადიცია. ჩვენი ხალხის ისტორიულ წარსულში ყოფილა სიმღერა. ამის შესახებ თქმულებები გვიამბობენ და სიმღერებიც შემორჩენილა, რომელთა შესრულება დღეს აღარავის შეუძლია. ამდენად, ჩვენ გვაქვს წარმოდგენა იმის შესახებ, თუ რა არის სიმღერა და ამ წარმოდგენას იოზეფინეს ხელოვნება არ შეესაბამება. არის კი ეს საერთოდ სიმღერა? იქნებ ეს სულაც მხოლოდ სტვენაა? სტვენა კი ჩვენ ყველას შეგვიძლია. სტვენა ჩვენი ხალხის მხატვრული თვითგამოხატვის ერთადერთი ფორმაა, ხელოვნების ერთადერთი უნარია, რომელიც მას ხელეწიფება, ანდა, იქნებ სულაც არა უნარი, არამედ სიცოცხლის გამოხატვის ნიშანდობლივი ფორმაა; ჩვენ ყველანი ვსტვენთ, მაგრამ არავის თავშიც კი არ მოსდის, ეს სტვენა ხელოვნებად გაასაღოს. ჩვენ ვსტვენთ ისე, რომ ყურადღებას არ ვაქცევთ ამას, არც ვიმჩნევთ და ჩვენ შორის ისეთებიც კი არიან, რომლებმაც არც

კი იციან, რომ სტვენა საკუთრივ ჩვენი თავისებურებაა. ამდენად, თუ ჩვენს მიერ იმის დადგენა, რომ იოზეფინე კი არ მდერის, არამედ მხოლოდ სტვენს და სტვენის მხოლოდ როგორც მეჩვენება, ჩვეულებრივი სტვენის ფარგლებს ვერ სცილდება, მეტიც, ზოგჯერ ჩვეულებრივი სტვენის ძალაც კი აღარ შესწევს, მაშინ, როცა ჩვეულებრივი მიწის მუშა, ყოველგვარი ძალისხმევის გარეშე, მუშაობისას გაუჩერებლად სტვენს, ასეც რომ იყოს, მაშინ, იოზეფინეს ხელოვნება როგორც ასეთი, სრულიად უნდა უარყოფოთ, მაგრამ, ასე ხომ მისი დიდი ზემოქმედების გამოცანას მით უფრო ამოუხსნელს ვტოვებთ.

მისი ზემოქმედება მხოლოდ სტვენა არ არის. თუ ადგილს მისგან მოშორებით დავიკაევით და ისე მოვუსმენთ, უფრო სწორედ, შევამოწმებთ იოზეფინეს ხმას სხვა ხმებთან ერთად ან მიზნად დავისახვით მისი ხმის ამოცნობას, მაშინ სხვას არაფერს გავიგონებთ, თუ არა ჩვეულებრივ, მხოლოდ სინაზითა და სისუსტით ცოტაოდენ გამორჩეულ სტვენას. მაგრამ, როდესაც უშუალოდ მის წინაშე ვდგავართ, მაშინ ეს მხოლოდ სტვენა არ არის. მისი ხელოვნების გასაგებად მარტო მოსმენა არ კმარა, საჭიროა დანახვაც. სულაც ჩვეულებრივი სტვენაც რომ იყოს, მაშინაც უკვე უჩვეულოა, რომ ვიღაცა ჩვენს წინაშე წარსდგა მხოლოდ იმისათვის, რომ ისეთი რამ აკეთოს, რაშიც არაჩვეულებრივი არაფერია. კაკლის გაკვნეცა დამეთანხმებით, ხელოვნება არ არის, ამიტომაც ვერავინ გაბედავს, საზოგადოების შეკრებას მხოლოდ იმიტომ, რომ მისი გართობის მიზნით კაკალი გაკვნიტოს, მაგრამ თუ ამას გააკეთებს და ამავედროულად მიაღწევს თავის მიზანს და გაართობს პუბლიკას, მაშინ ეს უბრალო კაკლის მტვრევა კი აღარ არის, არამედ ხელოვნებაა კაკლის გაკვნეცისა, რომელსაც ჩვენ აქამდე არ ვამჩნევდით, ვინაიდან სრულად ეფლობდით მას, სანამ ახალმა მაკნატუნამ ამ ხელოვნების ჭეშმარიტი არსი არ დაგვანახა. ამასთანავე, ზემოქმედების თვალსაზრისით, უმჯობესიც კი არის, რომ მაკნატუნამ, განსხვავებით უმრავლესობისაგან, კაკლის კვნეცისას ნაკლები გულმოდგინება გამოიჩინოს.

იქნებ იოზეფინეს სიმღერაც მსგავსი რამ არის? ჩვენ აღტაცებას იწვევს რაღაც ისეთი, რასაც საკუთარ თავს ვერც კი ვამჩნევთ. ამ თვალსაზრისით ის სრულ თანხვედნილობაშია ჩვენთან. ერთხელ, მოწმე გავხდი, თუ როგორ ურჩია იოზეფინეს ერთმა ჩვენთაგანმა, რა თქმა უნდა, დიდი მოკრძალებით, როგორც ეს ჩვეულებრივ ხდება ხოლმე, ყურადღება მიექცია საერთო სახალხო სტვენისადმი. მისთვის ეს შენიშვნა უკვე მეტისმეტი აღმოჩნდა, ისეთი თავხედური ქედმაღლური დიმილი, რითაც მან ამ შენიშვნას უპასუხა, ჯერ არ მინახავს. ის, რომელიც გარეგნულად სრულქმნილი სინაზეა, გამორჩეულად ნაზია, თვით ჩვენ ხალხს შორისაც კი, რომელიც ესოდენ მდიდარია ნაზი ქალებით, იმ დროს დაუნდობელი ჩანდა, თუმც უადრესი მგრძნობიარობის გამო ეს თვითონვე იგრძნო და თავი შეიკავა. ამდენად მან თავად უარყო ყოველგვარი კავშირი მის ხელოვნებასა და სტვენას შორის. იმათ მიმართ კი, რომელნიც საწინააღმდეგო აზრის არიან, უპატივცემულობას და ალბათ ფარულ სიძულვილს გრძნობს. ეს არ გახლავთ ჩვეულებრივი ამპარტავნობა, ვინაიდან ეს ოპოზიცია, რომელსაც ნაწილობრივ მეც ვეკუთვნი, არა ნაკლებ აღტაცებულია მისით, ვიდრე ფართო მასა. მაგრამ იოზეფინე ესწრაფვის არა მხოლოდ აღტაცებას, არამედ გარკვეული სახის აღტაცებას. ამდენად საქმე მხოლოდ აღტაცება არაა. როდესაც მის წინაშე ზიხარ, უკეთ უგებ მას. ოპოზიციური მხოლოდ შორიდან შეიძლება იყოს, როდესაც უშუალოდ მის პირისპირ ზიხარ, ხედები, რომ ის, რასაც ის სტვენს, სტვენა არაა.

ვინაიდან სტვენა წარმოადგენს ჩვენი მეხსიერების მიღმა არსებულ ჩვევას, შეიძლება კაცმა იფიქროს, რომ იოზეფინეს აუდიტორიაც უსტვენს. მისი ხელოვნება სიამოვნებას გვანიჭებს და როდესაც რაიმე გვსიამოვნებს, ესტვენთ კიდევაც,

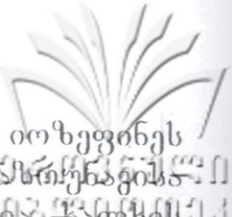
მაგრამ მისი მსმენელი არა სტვენს, თავისებური სიჩუმეა, ისეთი, თითქოს ჩვენში იმ ნანატრმა სიმშვიდემ დაისადგურა, რომელსაც სულაც ჩვენივე საკუთარი სტვენა გვიფრთხობს ხოლმე, გარინდულები ვართ. სიმდერაა ის, რაც ჩვენ აღფრთოვანებას იწვევს, თუ ეს საზეიმო სიჩუმე, რომელიც ამ სუსტ ხმას გარს ახვეწავს, თხელ ასეც მოხდა, რომ ერთი პატარა სულელი თავუნა აჰყვა იოზეფინეს სიმდერას და უწყინარი სტვენა წამოიწყო. ეს სტვენა ზუსტად ისეთივე იყო, როგორსაც იოზეფინესაგან ვისმენთ ხოლმე, წინ სცენიდან ისმოდა, მიუხედავად მთელი რუტინისა, მაინც გაუბედავი სტვენა, ხოლო დარბაზიდან ისეთივე, ბავშვური თავდავიწყებით ნასტვენი, ისე რომ, შეუძლებელი იყო მათ შორის განსხვავების დადგენა, მაგრამ ჩვენ მაინც სისინითა და სტვენიტ გავაჩუმეთ პატარა ხელისშემშლელი, თუმც ეს საჭირო არ იყო, ვინაიდან ეს ონავარი შიშისა და სირცხვილის გამო მაინც სოროში შეძვრებოდა, მაშინ, როდესაც იოზეფინე მომატებული ელერადობით განაგრძობდა თავის ტრიუმფალურ სტვენას, ფართოდ გაშლილი მკლავებით და მეტისმეტად მოღერებული ყელით.

ასეა მუდამ. ყოველი წვრილმანი, ყველა შემთხვევითობა, ყოველი ფათერაკი, პარტერში უმნიშვნელო ხმაური, კბილების კნაწაკნუწი თუ განათების ხარვეზი საკმარისი მიზეზია მისთვის, რათა გააძლიეროს თავისი სიმდერის ზემოქმედება. მისი აზრით, ის ხომ ყრუებისათვის მდერის. აღტაცება და ტაში არ აკლია, მაგრამ, როგორც მას მიაჩნია, ნამდვილ გაგებას უკვე აღარ მოელის, ამიტომაც შეფერხება ხელს აძლევს ნებისმიერი გარემოება, რომელიც ვნებს მისი სიმდერის სისუფთავეს და რისი დაძლევაც მას მსუბუქი წინააღმდეგობის გაწევით ანდა უბრძოლველადაც შეუძლია, ეხმარება მასების გამოფხიზლებაში. თუ გაგებას ვერ პოულობს, შეგნებულ პატივისცემას მაინც ღებულობს.

წვრილმანი თუ ასე ეხმარება, მაშინ მსხვილმანის შემთხვევაში როგორაა საქმე? ჩვენი ცხოვრება ძალიან შფოთიანია. ყოველ ახალ დღეს თან ახლავს მოულოდნელობა, შიში, იმედიცა და საფრთხეც, ასე რომ ყოველივე ამას თითო კაცი ვერ გაუმკლავდებოდა, ამხანაგების თანადგომა რომ არა, მაგრამ მაინც ძალიან ჭირს. ზოგჯერ ათასი ვერ უმკლავდება ერთისათვის დაკისრებულ ტვირთს და აი, სწორედ ასეთ ჟამს მიიხნევს იოზეფინე, რომ შიში დრო დგება.

ჩვენ წინაშე უმაღლესი წარსდგება ნაზი არსება, მკერდის ქვევით განსაკუთრებულად შემაშფოთებული ვიბრაციით, თითქოს სამდერად მოეკრიფოს მთელი ღონე და გამოსცლოდეს ყოველი სხვა სასიცოცხლო ძალა, გარდა უშუალოდ სიმდერისათვის განკუთვნილისა. გაშიშვლებულა, მხოლოდ სიკეთის ძალთა შემწეობის ამარა დარჩენილა, მთლიანად სიმდერას მისცემია და ცივ ნიავესაც ვერ გაუძლებდა. ასეთ დროს ჩვენ, მისი ეგრეთ წოდებული მოწინააღმდეგეები ვიტყვიტ ხოლმე, რომ სათანადოდ სტვენაც კი არ შეუძლია, არამც თუ სიმდერა, რაოდენი ძალისხმევა სჭირდება, ჩვეულებრივი ხალხური სტვენის გამოსაცემად. მაგრამ ეს შთაბეჭდილება მართალია უცილებლად, მაგრამ მაინც დროებითია. მალე ჩვენც ვუერთდებით მასის განწყობას, რომელიც იოზეფინეს უსმენს მხურვალედ, სულითა და გულით, გარინდული.

იმისათვის, რომ შემოიკრიბოს ჩვენი მუდამ მოძრაობაში მყოფი, ხშირად არც თუ ნათელი მიზნით აქეთ-იქით მსტუნავი ხალხის მასა, იოზეფინეს მეტწილად სხვა არაფრის გაკეთება არ სჭირდება, გარდა იმისა, რომ უკან გადაწეული თავით, ნახევრად გაღებული პირით და ზეაწეული თვალებით მიიღოს ის პოზა, რომელიც მიაჩნია, რომ მან სიმდერა განიზრახა. ამის კეთება მას ყველგან შეუძლია, სადაც კი მოისურვებს, ამისათვის არ არის საჭირო თვალსაჩინო ადგილი, საკმარისია დამალული, ნაუცხადევად არჩეული კუთხე-კუჩხულიც კი. სწრაფად ვრცელდება ცნობა იმის შესახებ, რომ მას სიმდერა სურს და სულ მალე მისკენ

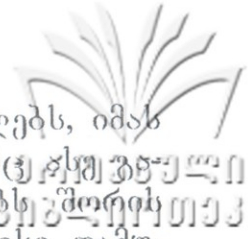

მთელი პროცესია გამოემართება, თუმც ზოგჯერ შეფერხებებითაც. იოზეფინეს განსაკუთრებით შფოთიან დროს უყვარს სიმღერა, როცა მრავალი სასრულო და გასაჭიროს გამო, საუკეთესო სურვილის შემთხვევაშიც კი ძნელად ხალხს შეერება. აი მაშინ კი იოზეფინე მედიდურ პოზაში წარსდგება ხოლმე არც თუ მრავალრიცხოვანი მსმენელის წინაშე, განრისხდება, ფეხებს დააბაკუნებს, კიდევ იკბინება. მაგრამ თვით ამგვარი საქციელიც კი ვერას აკლებს მის სახელს. ნაცვლად იმისა, რომ მისი გადამეტებული პრეტენზიები მოთოკონ, პირიქით, ცდილობენ დააკმაყოფილონ. პუბლიკის მოსაყვანად შიკრიკებს გზავნიან. გზებზე საგუშაგოებს აყენებენ, გამგელებს მოუწოდებენ, რომ იჩქარონ. ასე გრძელდება მანამ, სანამ მსმენელთა სათანადო რაოდენობა არ შეიკრიბება.

რა უბიძგებს ხალხს ამდენი ძალისხმევისაკენ იოზეფინეს გამო? ეს კითხვა ისეთივე რთულია, როგორც შეკითხვა იოზეფინეს სიმღერის თაობაზე, რომელთაგანაც ის რა თქმა უნდა, კავშირშია. შეგვეძლოს ეს კითხვა მთლიანად გადაგვეხაზა და გაგვეერთიანებინა მეორე კითხვასთან, ეს იმ შემთხვევაში, თუ შევძლებდით დაგვემტკიცებინა, რომ ხალხი სიმღერის გამო უპირობოდ თაყვანს სცემს იოზეფინეს. მაგრამ ეს ასე არაა; ჩვენ ხალხს არა სჩვევია უპირობო თაყვანისცემა; ეს ხალხი, რომელსაც ყველაზე მეტად უწყინარი ეშმაკობა უყვარს, ბავშვურად, ტლიკინით ჭორაობა, მხოლოდ ტუჩების ასაცმაცუნებლად, ასეთი ხალხი ვერ იქნება უპირობოდ მორჩილი თაყვანისმცემელი, ამას იოზეფინეც გრძნობს და სწორედ ამას ებრძვის თავისი სუსტი ყელის სრული დაძაბვით.

ამავდროულად, არ იქნებოდა სწორი, ასე ზოგადად მსჯელობა. ხალხი მაინც ეთაყვანება იოზეფინეს, მაგრამ არა უპირობოდ. მაგალითად, მას არ შეუძლია, რომ დასცინოს იოზეფინეს. თუმც უნდა ვაღიაროთ, რომ იოზეფინეს ბევრი სასაცილო რამ ახასიათებს; სიცილი თავისთავად გეჩვევია; მართალია ვწუწუნებთ, მაგრამ სიცილი მაინც ჩვენთანაა, იოზეფინეს კი არ დავცინით. ზოგჯერ მრჩება შთაბეჭდილება, რომ ხალხმა თავისი დამოკიდებულება იოზეფინეს მიმართ ისე განსაზღვრა, რომ მან უნდა დაიცვას ეს მისთვის ახლობელი ნაზი, გასაფრთხილებელი, რაღაცით გამორჩეული, მისი აზრით კი სიმღერით გამორჩეული არსება, ხოლო თუ რატომ, მიზეზს არავინ ეძებს, მხოლოდ ფაქტის კონსტატაციას სჯერდება. საკუთარ ახლობელს არ დასცინიან, ეს მოვალეობის დარღვევაა. ჩვენ შორის ყველაზე ენამწარენი ზოგჯერ ამბობენ იოზეფინეს რომ ვხედავთ, გაცილების სურილი გვიქრებაო.

ამდენად, ხალხი ერთგვარ მამობრივ მზრუნველობას იჩენს იოზეფინეს მიმართ, ისე, როგორც მამას აჰყავს ხელში ბავშვი, რომელიც მისკენ მიიწევს ხელგაშლილი და ჯეროვნად არც კი იცის, თუ რას გამოხატავენ ბავშვის გაშლილი ხელები: თხოვნას თუ მოთხოვნას. შეიძლება იფიქრო, რომ ჩვენ ხალხს არც კი შეუძლია ასეთი მამობრივი მოვალეობის შესრულება, მაგრამ საინამდვილეში, ყოველ შემთხვევაში ამ კონკრეტულ მაგალითზე, ის სანიმუშოდ ასრულებს ამ მოვალეობას. ვერავინ, ვერც ერთი ცალკეული პირი ვერ შეძლებდა იმას, რაც მთელ ერს შეუძლია. ერთეულსა და ერს შორის ძალთა დიდი სხვაობაა. ხალხი ჯეროვნად მფარველობს და იცავს თავის რჩეულს, თუმც, იოზეფინეს ვერ გაუბედავ ამის თქმას: „მე თქვენ დასაცავად ვსტვენ“ - მიუგებს ასეთ შემთხვევაში. „კი, კი - სტვენ“ ვეთანხმებით ჩვენ. მისი ამგვარი ამბოხი უარყოფა არ არის, არამედ უფრო მიაშიტობა და მადლიერების ბავშვური გამოხატვაა, რომელსაც მამა ყურადღებას არც კი უნდა აქცევდეს ამის გარდა. სხვა რამესაც ამბობენ, რაც ძნელი ასახსნელია, გამომდინარე იოზეფინესა და ხალხის ურთიერთდამოკიდებულებიდან. იოზეფინე საწინააღმდეგო აზრისაა. მას გონია, რომ თავადაა ხალხის მხსნელი. მძიმე პოლიტიკური თუ ეკონომიკური მდგომარეობიდან თურმე მის სიმღერას გამოვყა-

ვართ, მისით ვსულდგმულობთ და თუ კი გასაჭირს თავიდან ვერ გვაცილებს, იმას მაინც ახერხებს, რომ გვაძლევს ძალას ავითანოთ გასაჭირი. ამას ის არც შეუძლია მოთქვამს და არც სხვაგვარად. საერთოდ, ცოტას ლაპარაკობს, ყბედებს შორის დუმილს ამჯობნებს, მაგრამ ეს მოსაზრება მის თვალეში ელავს და მისი დამუწული პირიდან ამოიკითხება. ჩვენს შორის კი მხოლოდ ცოტას თუ შეუძლია პირი მოკუმოს ყოველი ცუდი შეტყობინების დროს და ზოგჯერ ამგვარი ცნობები მრავლად, ცრუც და ნახევრადმართალიც. ასეთ დროს მყისვე წამოიძვრება, წელში გასწორდება მაშინ, როცა ჩვეულებრივ დაღლილი და წამოწოლილია, ყელს მოიდერებს და ისე გადახედავს თავის სამწყსოს, როგორც მწყემსი აკეთებს ამას ჭექა-ქუხილის წინ. რა თქმა უნდა ბავშვებიც, გამომდინარე მათი ველური, მოუთოკავი ბუნებიდან, იგივეს მოითხოვენ, მაგრამ იოზეფინეს მოთხოვნები განსხვავებით ბავშვებისგან, არც თუ ისე დაუსაბუთებელია. რა თქმა უნდა, ის არც მსხნელია და არც ძალთა მომნიჭებელი. ადვილია თავი იმ ხალხის მსხნელად წარმოაჩინო, რომელიც ტანჯვასაა მიჩვეული. თავდაუზოგავია, სწრაფია გადაწყვეტილების მიღებისას. მხოლოდ მოჩვენებითად არის ფრთხილი და მუდამ გიჟური გონიერების ატმოსფეროში ცხოვრობს, ამასთანავე, ნაყოფიერიც არის და გაბედუ-ლიც. ამდენად, მე ვიტყვოდი, რომ ადვილია უკანა რიცხვით გაითამაშო ამ ხალხის მსხნელის როლი. ხალხისა, რომელიც, რაღაცნაირად ახერხებს თვითგადარჩენას, თუმცა, დიდი მსხვერპლის ფასად, რომლის წინაშეც მემატიანე შიშისგან ძრწის. მართალია, ზოგადად გეჩვენია ისტორიული კვლევების იგნორირება, მაგრამ ისიც სწორია, რომ გასაჭირის დროს უფრო მეტად ვუსმენთ იოზეფინეს ხმას. საფრთხე უფრო ჩუმებს, მორიდებულებს გვხდის, ამდენად უფრო მეტად ვერგებით იოზეფინეს ბრძანებულებას, მაშინ გვიყვარს თავყრილობები, ერთმანეთს მიტმასნება, როდესაც შეკრების მიზანი შორსაა ძირითადი, მტანჯველი მოვლენისაგან. თითქოს სიჩქარეში, დიას სიჩქარეა საჭირო, რაც იოზეფინეს ზოგჯერ ავიწყდება – კიდევ ერთხელ ბრძოლის წინ უნდა შევსვათ მშვიდობის სადღეგრძელო. ეს ამდენად კონცერტი კი აღარ არის, არამედ უფრო მეტად სახალხო კრებას ჰგავს, თანაც ისეთს, სადაც აბსოლუტური სიჩუმეა. სტვენის გარდა არაფერი არ ისმის. ლაყბობისთვის დრო აღარ რჩება, საამისოდ ჟამი მეტად სერიოზულია.

ცხადია, ამგვარი ურთიერთობით იოზეფინე ვერ დაკმაყოფილდებოდა, მიუხედავად ნერვული დისკომფორტისა, რომელსაც იოზეფინე განიცდის მისი არც თუ ისე მკაფიო პოზიციის გამო, მაინც ბევრ რამეს ვერც კი ამჩნევს, თვითდაჯერებულობისაგან დაბნეულია და ამდენად საგანგებო ძალისხმევა არც კი ესაჭიროება იმისთვის, რომ ზოგიერთი რამ არ შეიმჩნიოს. პირფერთა გუნდი ასეთ დროს განსაკუთრებულად აქტიურობს, ამ შემთხვევაში ზოგადად სასარგებლოდ, მაგრამ იოზეფინე ვერ შეძლებდა ემდერა შეუმჩნევლად, სადმე სახალხო კრების კუთხეში, თუმცა ეს ასეთ დროს არც თუ ისეთი უმნიშვნელო მოვლენა იქნებოდა, ასეთ მსხვერპლს ის მაინც ვერ გაიღებდა.

მაგრამ, მას ეს არ სჭირდება, ვინაიდან მისი ხელოვნება არასდროს რჩება შეუმჩნეველი. მიხედავად იმისა, რომ ჩვენ, პრინციპში სულ სხვა საქმითა ვართ დაკავებული და ასეთი გატრუნულები სულაც არა ვსხედვართ მარტო იოზეფინეს სიმღერის ხატრით. ზოგიერთი ჩვენთაგანი არც კი იხედება მისკენ და სახეს მეზობლის ქურქის უკან მალავს, მაშინ როცა მალდა, სცენაზე იოზეფინე სულ ამაოდ ირჯება, მაინც ვერ ვუარყოფთ, რომ მისი სტვენიდან ჩვენამდე, მაინც აღწევს რაღაც. ეს ამაღლებული სტვენა, რომელიც სიჩუმეში ჟღერს, როგორც ხალხის გზავნილი, ისე გაისმის თითოეულის ყურში. რთული გადაწყვეტილების მიღების ჟამს იოზეფინეს სუსტი სტვენა ისეთივეა, როგორიცაა ჩვენი ხალხის საბრალო ყოფა მტრული გარემოცვის აურზაურში. იოზეფინე, რომელიც არ გამოირჩევა არც

ხმითა და არც რაიმე განსაკუთრებული მიღწევით, თავს იმკვიდრებს და ჩვენსკენ მომავალ გზას იკვლევს, რადგან ასეთ დროს ნამდვილ მომღერალს, ჩვენი შორის ასეთი რომც აღმოჩენილიყო, ვერც კი ავიტანდით. უაზროდ მივიჩნევდით და არ მივიღებდით, ოღონდ იოზეფინე არ უნდა მიხედეს ამას, დაიფაროს განგება, არ უნდა იცოდეს, რომ ფაქტი, რომ ჩვენ მას ვუსმენთ, მისი სიმღერის საწინააღმდეგოდ მეტყველებს. ნაწილობრივ კიდევაც გრძნობს ამას, წინააღმდეგ შემთხვევაში არ უარყოფდა, რომ ვუსმენთ, მაგრამ მაინც ცდილობს ეს განცდა სტვენით გადაფაროს.

მაგრამ, მაინც რჩება ნუგეში. ჩვენ ხომ მართლა ვუსმენთ მას, ისევე როგორც ნამდვილ ხელოვან მომღერალს უსმენენ ხოლმე. თავისი მოკრძალებული შესაძლებლობებით ის ისეთ ზემოქმედებას აღწევს ჩვენზე, როგორსაც ნამდვილი ხელოვანი ვერ მოახერხებდა, ამის მიზეზი კი ჩვენი ცხოვრების წესში უნდა მოვიძიოთ. ჩვენი ხალხისთვის უცხოა ახალგაზრდული ასაკი, ჩვენ მხოლოდ ხანმოკლე ბავშვობას ვჯერდებით. მართალია დრო და დრო გაისმის მოთხოვნა, რომ საჭიროა უზრუნველყოთ ბავშვები განსაკუთრებული თავისუფლებით, მოფრთხილებით დავიცვათ მათი უფლება იყვნენ უდარდელნი, ცოტაოდენ უსაქმური, ითამაშონ. ამ მოთხოვნას ყველა ეთანხმება, ცდილობს მის შესრულებას, მაგრამ ჩვენი ცხოვრება ისეა მოწყობილი, რომ როგორც კი ბავშვი წამოიზრდება, სირბილსა და სამყაროს აღქმას იწყებს, მაშინვე ზრდასრულებით უხდება საკუთარ თავზე ზრუნვა. ეკონომიკური მიზეზებიდან გამომდინარე, გვიხდება დიდი სივრცის ათვისება. მტერი მრავლად გვყავს, რაც უამრავ საფრთხეს გვიქადის. ვერ ვახერხებთ განვარიდოთ ბავშვები არსებობისთვის ბრძოლას, თუ ამას ვიზამთ, მაშინ ნაადრევად მოვუსწრაფავთ სიცოცხლეს. ამ სამწუხარო მიზეზის გარდა, არსებობს მეორეც, უფრო სასიხარულო: ეს გახლავთ განსაკუთრებული ნაყოფიერება ჩვენი მოდგმისა. ყოველ თაობას ისე სწრაფად მოსდევს ახალი, რომ ბავშვებს ბავშვებად ყოფნის დრო აღარ რჩებათ. მართალია, სხვა ერები ბავშვებს მზრუნველობით უვლიან, აშენებენ სკოლებს, საითკენაც ყოველდღიურად მიემართებიან ბავშვები - ერის მომავალი, მაგრამ ეს ბავშვები დიდი ხნის განმავლობაში ერთი და იგივენი არიან. ჩვენ კი სკოლები არა გვაქვს, ჩვენი ხალხის წიადიდან ჩვენი ბავშვების გუნდები მოემართებიან, მხიარულად რომ წრიბინებენ, სანამ სტვენას ისწავლიდნენ, დაბარბაცობენ, სანამ სირბილს დაიწყებდნენ, თავიანთი სიმრავლით ყოველივეს რომ გლეჯენ, რაც კი წინ ეღობებათ, ჩვენი ბავშვები! არა ისე, როგორც იმ სკოლებში ერთი და იგივენი, არამედ სულ ახალ - ახალი ბავშვები უსასრულოდ, უწყვეტად. გაჩნდება თუ არა, უმაღლესად არის ბავშვი, მაგრამ მას ახალი, ბავშვური სახეები მოსდევენ. მასაში და სიჩქარეში განურჩეველი, ბედნიერებისაგან ვარდისფერნი. მართალია ეს მშვენიერია და ბევრი შურის თვალთაც შემოგვეცქერის ამის გამო, მაინც ვერ ვახერხებთ ჩვენ შვილებს ნამდვილი ბავშვობის ხანა მივანიჭოთ, ამას კი თავისი შედეგი აქვს. ჩვენი ხალხი განსმკვალულია იმგვარი ბავშვურობით, რომლის ჩაკვლა და განადგურება შეუძლებელია. ჩვენ საპირწონედ ჩვენი საუცხოო, უტყუარი პრაქტიკული აღდგომა, სულელური მოქმედებაც შეგვიძლია: ისეთი ანცობა და სისულელის კეთება, როგორც ბავშვებს სჩვეიათ, უაზრო, ყალთაბანდური, დარდიმანდული, ქარაფშუტა ქმედება, ხშირად მცირე ხუმრობის ხატრით. მართალია, ისეთი ხალხისით ვეღარ ვმხიარულობთ, როგორც ეს ბავშვებს სჩვეიათ, მაგრამ მაინც მთელი ცხოვრების მანძილზე ვინარჩუნებთ გარკვეულ ხალისს. სწორედ ჩვენი ხალხის ამ ბავშვურობით სარგებლობს იოზეფინე.

მაგრამ, ჩვენი ხალხი არა მხოლოდ ბავშვური, არამედ ნაადრევად ბებერიც კი არის. ბავშვობა და სიბერე ჩვენში სხვებისგან განსხვავებულად ვითარდება. ჩვენ არა გვაქვს სიჭაბუკე, ჩვენ უცებ ვხდებით ზრდასრულნი და ეს ასაკი დიდ-

ხანს გვიგრძელდება. ერთგვარი დადლილობა და უიმედობა გვეუფლება, რომელიც თან გასდევს ჩვენი ხალხის ძირითად მტკიცესა და იმედთან ბუნებას. აქედან აიხსნება ჩვენი არამუსიკალურობა. ჩვენ ზედმეტად მოხუცებულნი ვართ მუსიკისთვის, მისი მღელვარებისათვის, ალტკინებისათვის, აღმაფრენა არ შეგვეფერება ჩვენ სიმძიმეს. დადლილები, თავიდან ვიცვილებთ მას და სტვენას ვჯერდებით. ჩვენი საქმეა აქეთ-იქით ცოტა ოდენი სტვენა, ვინ იცის, იქნებ ჩვენ შორისაც არიან მუსიკალური ტალანტები, მაგრამ ასეთები რომც იყვნენ, ჩვენი თანამემამულეების ხასიათის გათვალისწინებით მათ ეს ნიჭი საწყის სტადიაში უნდა ჩაიკლან. მათგან განსხვავებით, იოზეფინეს შეუძლია თავისი სურვილისამებრ სტვენა თუ სიმღერა, სულ ერთია, რას დაარქმევს. ეს კი არ გვაღიზიანებს, პირიქით, შეგვეფერება. ამის ატანა შეგვიძლია. მასში თუ რაიმე არის მუსიკისგან, შეძლებისდაგვარად მინიმუმამდე უნდა იყოს შემცირებული. გარკვეული მუსიკალური ტრადიცია შენარჩუნებული უნდა იყოს, მაგრამ ისე, რომ ზედმეტად არ შეგვაწუხოს.

მაგრამ იოზეფინე ხალხს, რომელიც ამგვარადაა განწყობილი, სთავაზობს გაცილებით მეტს. მის კონცერტებზე განსაკუთრებით დასაწყისში, მხოლოდ ჭაბუკნი ინტერესდებიან მომღერალი ქალით, როგორც ასეთით. მხოლოდ ისინი უმზერენ გაოცებულნი, თუ როგორ ბერავს იოზეფინე ტუჩებს, მომხიბლავი წინა კბილებიდან ჰაერს როგორ უშვებს, როგორ იჭიმება, როცა ბგერებს გამოსცემს, როგორ იხრება, რათა ახალი ძალითა და ცეცხლოვანებით წამოიმართოს, მაგრამ პუბლიკის ძირითადი ნაწილი, ეს კი თვალშისაცემია, თავის ფიქრებშია წასული. ხალხი ამ დროს ოცნებობს. ჩვენი ხალხისთვის იოზეფინეს კონცერტები მოკლე შესვენებაა ბრძოლებს შორის, როცა მას, დადლილსა და დაქანცულს, შეუძლია მცირე ხნით საერთო სახალხო საწოლში მოისვენოს და ზმანებას მიეცეს. ამ საყოველთაო სიზმარში აქა-იქ გაისმის ხოლმე იოზეფინეს სტვენა, რომელსაც თავად რაკ-რაკად მოიხსენებს, ჩვენ კი როხროხს ვუწოდებთ, მაგრამ ეს სიმღერა მაინც ყოველთვის თავის ადგილასაა და მუსიკისათვის ყველაზე მეტად შესაფერის წამს გაისმის. მასში შემორჩენილი რაღაც საბრალო, მოკლე ბავშვობიდან, დაკარგული ბედნიერებიდან, მაგრამ ასევე, რაღაც დღევანდელი აქტიური ყოფიდანაც, მისი მცირე, გაუგებარი, მაგრამ მაინც არსებული და დაუმარცხებელი სიფხიზლიდან. ყოველივე ეს ეღერს არა მაღალ ტონში, არამედ მსუბუქად, ჩურჩულით, ნდობით, ზოგჯერ ცოტაოდენ ხმაჩახლქითაც კი. ეს რა თქმა უნდა სტვენაა, აბა რა? სტვენა ჩვენი ხალხის ენაა. უბრალოდ ზოგიერთი მთელი ცხოვრება ისე სტვენს, არც კი იცის, თუ რასა იქმს. აქ კი სტვენა გათავისუფლებულია ყოველდღიურობის მარწუხებიდან და ჩვენც გვათავისუფლებს ცოტაოდენი ხნით. რა თქმა უნდა, ასეთ წარმოდგენას ვერ გამოვაკლდებოდით.

მაგრამ, აქედან ვიდრე იოზეფინეს განცხადებამდე, რომ მისი სიმღერა ასეთ დროს ძალას გვმატებს, ჯერ კიდევ შორია. რასკვირველია, ჩვეულებრივი ხალხისთვის და არა იოზეფინეს პირფერთათვის, მანჭა-გრეხვით რომ ამბობენ: „რა თქმა უნდა, აბა სხვაგვარად როგორ ავხსნათ ხალხის ასეთი სწრაფვა იოზეფინესაკენ საშიშროების უამს, რის გამოც ზოგჯერ ხიფათის მოგერიებაც კი ფერხდება“. ეს უკანასკნელი ფრაზა სამწუხაროდ სწორია, მაგრამ იოზეფინეს სასარგებლოდ არ მეტყველებს, განსაკუთრებით თუ გავითვალისწინებთ, რომ ამგვარი შეკრებები მტერს მოულოდნელად დაურბევია, რაც ზოგიერთ ჩვენთაგანს სიცოცხლის ფასად დაჯდომია. იოზეფინე კი, რომელიც ამ დროს დამნაშავე იყო და იქნებ სულაც თავისი სტვენით მიიზიდა მტერი, ყოველთვის უსაფრთხო ადგილას აღმოჩენილა და ჩუმად და სწრაფად გაუჩინარებულა თავის მცველებთან ერთად. ესეც ყველამ იცის, მაგრამ მაინც მიიჩქარიან იქითკენ, სადაც იოზეფინე, სურვილისამებრ წამოიმართება სასიმღეროდ. აქედან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ იოზეფინე კანონის

მიღმა დგას, ვინაიდან აკეთებს იმას, რაც უნდა, მაშინაც კი, როცა უმრავლესობას საფრთხეს უქმნის, მას ყველაფერი ეპატიება. ასე, რომ იყოს, მაშინ გასაჭირი იქნება ბოდა იოზეფინეს პრეტენზია, ანუ თავისუფლებაში, როემლსაც მას სადღესასწაულებს, შეგვეძლო დაგვენახა დასტური იმისა, რომ როგორც მას თავად იოზეფინე განმარტავს, ხალხს მისი არ ესმის, არამედ მხოლოდ გრძნობა დაკარგეული შეჭხარის მის სიმღერას, თავს არ მიიჩნევს მისი ხელოვნების ღირსად და ცდილობს ვნება, რომელსაც ის ამით იოზეფინეს აყენებს, სასოწარკვეთილი საქციელით გამოისყიდოს და ისევე, როგორც იოზეფინეს ხელოვნებაა ხალხის აღქმის უნარის მიღმა, ასევე მისი პიროვნება და სურვილები არ ემორჩილებოდა მბრძანებლობას ეს მოსაზრება საერთოდ მცდარია. შეიძლება ცალკეულ შემთხვევაში ხალხი იოზეფინეს ნებდება კიდევ, მაგრამ ვინაიდან ამ ხალხს არ სჩვევია ვინმეს წინაშე უპირობო კაპიტულაცია, არც იოზეფინეს წინაშე ახდენს ამას.

უკვე დიდი ხანია, შემოქმედებითი კარიერის სათავიდანვე, იოზეფინე იბრძვის იმისთვის, რომ იგი, მისი სიმღერის საფუძველზე, გათავისუფლებულ იქნეს ყოველგვარი სხვა სამუშაოდან, ანუ ჩამოსცილდეს ყოველგვარი საზრუნავი და ყოველივე, რაც თან ახლავს ბრძოლას არსებობისათვის, მის მაგივრად ხალხმა იტვირთოს. რა თქმა უნდა, ასეთ დროს მოიძებნებიან ჩერჩეტებიც, სწრაფად, რომ აღტკინდებიან და შეეცდებიან მის გამართლებას უცნაურობითა და იმ სულიერი მდგომარეობით, რომლითაც ამგვარი მოთხოვნაა ნაკარნახევი. ჩვენ ხალხს კი სხვა დასკვნა გამოქვს და ამ მოთხოვნას მშვიდად პასუხობს უარით. განსაკუთრებულად არც მოთხოვნის განხილვით იწუხებს თავს. მაგალითად, იოზეფინე მიუთითებს, რომ შრომის დროს გაწეული ჯაფა მის ხმას ვნებს, რომ სიმღერისას შეუდარებლად მეტ ენერგიას ხარჯავს, ვიდრე შრომისას, რომ სამსახური სიმღერის შემდეგ დახვეწებისა და შემდეგი შესრულებისათვის ძალის მოკრეფის საშუალებას უსპობს, რომ ერთიანად იხარჯება, რომ ასეთი პირობების გამო თავის შესაძლებლობების მაქსიმუმს ვერ ამჟღავნებს. ხალხი უსმენს, მაგრამ მისას ყურად არ იღებს. ეს, ხშირ შემთხვევაში მგრძნობიარე ხალხი ზოგჯერ არც თუ ისე გულწვილია, მისი უარი ისეთი მტკიცეა, რომ იოზეფინეც კი იძულებულია შეეგუოს, იმუშოს ისე, როგორც საჭიროა, იმდეროს, როგორც შეუძლია, მაგრამ მხოლოდ გარკვეული ხნით, შემდეგ კი ახალი ძალით, რომელიც, ჩანს, უღევი აქვს, განაგრძოს ბრძოლა.

ნათელია, რომ პრინციპში იოზეფინე იმას არ ესწრაფვის, რასაც სიტყვიერად მოითხოვს. ის გონიერია, არ უფრთხის შრომას, ვინაიდან ჩვენ საერთოდ არ ვცნობთ შრომის შიშს. მისი მოთხოვნა რომც დაგვეკმაყოფილებინა, მაინც არ იცხოვრებდა სხვაგვარად, სამსახური სიმღერაში ხელს არ შეუშლიდა და ვერც უკეთესად სიმღერას შეძლებდა. ის, რასაც იგი ესწრაფვის, არის მისი ხელოვნების საყოველთაო, ერთმნიშვნელოვანი, დრო-უამის გამძლე და ჯერაც არნახული აღიარება. ეს კი, რამდენადაც ყოველივე დანარჩენი ხელმისაწვდომად ესახება, მიუღწევლად რჩება მისთვის. იქნებ თავიდან სხვა მიმართულებით უნდა შეეცა, იქნებ ახლა თავადაც ხედავს დაშვებულ შეცდომას, მაგრამ უკან ვედარ იხევს, უკან დახევა საკუთარი თავის ღალატი იქნებოდა, ახლა უკვე იძულებულია მტკიცედ დაცვას თავის მოთხოვნები, სრულ გამარჯვებამდე ან დამარცხებამდე.

მტრები რომ ჰყავდეს, ამ ბრძოლით იხალისებდნენ, როგორც თავად ამბობს, თითის განძრევაც რომ არ დასჭირდებოდათ ისე, მაგრამ მტრები არა ჰყავს და თუმც მაგანნი აქა-იქ აკრიტიკებდნენ, მაინც არავინაა ისეთი, ამ ბრძოლის შემყურე რომ ერთობოდეს, თუნდაც იმიტომ, რომ ამ შემთხვევაში ხალხი ასეთის მიმართ მკაცრი და შურიგებელი მისამართლის პოზიციას დაიკავებდა, ისეთს, როგორსაც ჩვენში იშვიათად თუ იკავებენ. ვინმემ კიდევაც რომ მიიჩნიოს შესაძლებლად იოზე-

ფინესადმი ამგვარი აგებული დამოკიდებულება, იმის წარმოდგენა, რომ სხვათა მას შეიძლება იგივეთი უპასუხოს, ყოველგვარი ხალხის დააკარგვინებდა, როგორც უარის, ასევე მოთხოვნის შემთხვევაში მთავარი არის არა საქმე, რომელსაც წაყენებული მოთხოვნა და მიღებული უარი ეხება, არამედ ის, რომ ხალხს თანამემამულის მიმართ შეუძლია გამოიჩინოს ისეთივე შეუვალობა, როგორც მამობრივი მზრუნველობა.

მთელი ხალხის ადგილას მხოლოდ ერთი კაცი რომ იყოს, მაშინ შეგვეძლო გვეფიქრა, რომ ეს კაცი მთელი ცხოვრება იმიტომ უთმობდა იოზეფინეს, რომ ამ დათმობით ერთხელაც სამუდამოდ წერტილი დაესვა მისი გამუდმებული მოთხოვნებისათვის. თითქოს ზეადამიანურ დათმობაზე მიდიოდა იმ რწმენით, რომ ყოველივეს სამართლიანი ბოლო ექნებოდა. იმაზე მეტი დაეთმო, ვიდრე საჭირო იყო, რათა საქმე დაექარებინა, რათა იოზეფინე გაენებიერებინა და ამით ბიძგი მიეცა მისი ახალ-ახალი სურვილებისათვის, მანამ სანამ ის არ წამოაყენებდა ბოლო პრეტენზიას და სწორედ მაშინ ეთქვა მისთვის საბოლოო უარი. მაგრამ ასეც არაა საქმე. ხალხს არ სჭირდება ამგვარი ეშმაკობა. ამასთანავე იოზეფინეს მიმართ თაყვანისცემას გულწფელად განიცდის. იოზეფინეს პრეტენზია კი იმდენად უსაზღვროა, რომ გულუბრყვილო ბავშვიც კი განსჭვრეტდა შედეგს. თუმცა, ისიც დასაშვებია, რომ იოზეფინეს წარმოდგენაში ამგვარ ვარაუდებსაც ჰქონოდათ ადგილი და კიდევ უფრო უმძაფრებდნენ მას მიღებული უარით გამოწვეულ ტკივილს.

ამგვარი ეჭვიც რომ გასჩენოდა, მაინც არას უფროთხის, უფრო შეუპოვრად განაგრძობს ბრძოლას, თუ აქამდე სიტყვით იბრძოდა, ახლა უკვე სხვა საშუალებასაც მიმართავს. მისი აზრით უფრო ქმედითს, ჩვენი აზრით კი თავად მისთვის ხიფათის შემცველს.

ზოგიერთს გონია, რომ იოზეფინე იმიტომ გახდა ასეთი შეუპოვარი, რომ სიბერის მოახლოებას გრძნობს. ხმაში სისუსტე შეეპარა და ხმდენად ფიქრობს, რომ დადგა ქამი გადამწყვეტი ბრძოლისა აღიარების მოსაპოვებლად. მე არ მჯერა ამის. იოზეფინე იოზეფინე არ იქნებოდა, ეს რომ სიმართლეს შეესაბამებოდეს, მისთვის არ არსებობს სიბერე და ხმის დასუსტება და თუ რაიმეს მოითხოვს, არა გარემოებიდან გამომდინარე, არამედ შინაგანი კარნახით. უმაღლეს გვირგვინს ეპოტინება არა იმიტომ, რომ ამ წუთისთვის გვირგვინი ცხრათი დაბლა კიდია, არამედ იმიტომ, რომ სწორედ ყველაზე მაღლაა. მისი ნება რომ იყოს, თამასას კიდევ უფრო მაღლა ასწევდა.

გარეგანი სირთულეების ამგვარი იგნორირება ხელს არ უშლის უღირსი საშუალებები გამოიყენოს. საკუთარ სიმართლეში ეჭვი არ ეპარება, ამდენად რამნიშვნელობა აქვს, თუ როგორ მიაღწევ მიზანს, როდესაც სამყაროში მისი აზრით სწორედ, რომ ბრძოლის ღირსეული მეთოდებია განწირულნი მარცხისათვის. შეიძლება ამიტომაც გადაიტანა თავისი უფლებებისათვის ბრძოლა სიმღერიდან სხვა, მისთვის ნაკლებად ძვირფას სფეროში. თაყვანისმცემელთა ხელშეწყობით იოზეფინეს უფლება აქვს იმღეროს ისე, თითქოს მისი სიმღერა დიდი სიამოვნების მომგვრელი ყოფილიყო ხალხის ყველა ფენისათვის, თვით ფარული ოპოზიციის ჩათვლით. თანაც, სიამოვნებისა არა ხალხის გაგებით, რომელიც ოდითგანვე ისედაც ამტკიცებს, რომ იოზეფინეს სიმღერისას სიამოვნებას განიცდის, არამედ თავად მისი, იოზეფინეს პრეტენზიის შესაბამისად, რომელიც ამტკიცებს, რომ იღვწის მაღალი ხელოვნებისათვის და არა ფართო მასების საამებლად. სხვაგვარადაა საქმე, როდესაც სამუშაოდან გათავისუფლებისათვის იბრძვის, ვინაიდან ამ შემთხვევაში მისთვის ესოდენ ძვირფასი სიმღერა კი არ უპყრია იარაღად, არამედ უკვე ნებისმიერ საშუალებას მიმართავს.

ასე მაგალითად, გაერცელდა ჭორი, რომ იოზეფინეს განზრახული აქვს იმ შემთხვევაში, თუ თავისას ვერ გაიტანს, შეკვეცოს კოლორატურები. ამ ტურებისა არაფერი გამეგება, მე მისი სიმღერისათვის კოლორატურები მსმენელი რამ არ შემიმჩნევია. იოზეფინეს კი უნდა, რომ შეკვეცოს კოლორატურები, საბოლოოდ კი არ ამოიღოს, არამედ მხოლოდ შეამციროს. ამბობენ, შეასრულა კიდეც თავისი დანაქადიო, მე კი მის ადრეულ და ახლანდელ გამოსვლებს შორის ვერანაირი განსხვავება ვერ შევამჩნიე. ხალხი ერთათავად ისე უსმენდა, როგორც ყოველთვის, ისე რომ აზრი არ გამოუთქვამს კოლორატურების შესახებ და არც იოზეფინეს მოთხოვნის მიმართ შეცვლილა რამე. უნდა ითქვას, რომ ისევე, როგორც იოზეფინეს ფიგურაში, ასევე მის აზროვნებაში უდავოდ არის რაღაც გრაციოზული. მაგალითად, იმ წარმოდგენის შემდეგ უცებ გამოაცხადა, რომ მისი გადაწყვეტილება კოლორატურების შეკვეცის შესახებ პუბლიკის მიმართ მეტისმეტად მკაცრი და მოულოდნელი აღმოჩნდა და რომ შემდეგ კონცერტზე ისევ სრულად შეასრულებდა კოლორატურებს. მაგრამ, მომდევნო კონცერტის შემდეგ ისევ შეცვალა გადაწყვეტილება, ახლა უკვე საბოლოოდ განაცხადა უარი დიდი კოლორატურების შესრულებაზე მანამ, სანამ არ იქნებოდა მიღებული მისთვის სასარგებლო გადაწყვეტილება. ხალხი კი ყურადღებას არ აქცევს მის ახსნა-განმარტებებს, განზრახვებისა და გადაწყვეტილებების ცვლილებებს. ისევე, როგორც ბავშვის ტლიკინს წაუყრუებენ ხოლმე, კეთილგანწყობით, მაგრამ გაზიარების გარეშე.

იოზეფინე კი არ ნებდება. მაგალითად, ამასწინათ ამტკიცებდა, რომ მუშაობისას ფეხი იტკინა და სიმღერისას დგომა უჭირს, ხოლო ვინაიდან სიმღერა მხოლოდ ფეხზე მდგომს შეუძლია, იძულებულია თვით სიმღერებიც კი შეამოკლოს. მიუხედავად იმისა, რომ სიარულისას კოჭლობს და თანმხლებ პირებს ეყრდნობა, არავის სჯერა, რომ მართლა დაშავდა. მიუხედავად მისი პატარა ტანის განსაკუთრებული ნაზი აღნაგობისა, ჩვენ მაინც მუშა ხალხი ვართ და იოზეფინეც ასეთებს განეკუთვნება. თითო ფეხის ტკენაზე კოჭლობა რომ დავიწყოთ, მთელი ერი კოჭლობას ვერ დაადწევდა თავს. მაგრამ, თავი რაც არ უნდა კოჭლად მოგვაჩვენოს და შეგვაცოდოს, ხალხი მაინც მადლიერი უსმენს მის სიმღერას, უწინდელივით აღტაცებულია და დიდად არც შემოკლებული რეპერტუარი ადარდებს.

ვინაიდან გამუდმებით კოჭლობა არ შეუძლია, სხვა რამეს იმიზეზებს, სახელდობრ, დადლილობას, უგუნებობას. კონცერტის გარდა უკვე სპექტაკლის მოწმენი ეხვდებით. ვუყურებთ, თუ როგორ ეხვეწება და ემუდარება იოზეფინეს თაყვანისმცემელთა გუნდი, რომ იმღეროს. მათ სურთ, მაგრამ მას არ შეუძლია. ანუგეშებენ, ეფერებიან, ხელში ატაცებული მიყავთ იმ ადგილისკენ, საიდანაც უნდა იმღეროს. ბოლოს თვალცრემლიანი ნებდება, თითქმის უკანასკნელ ძალას იკრებს, რათა იმღეროს გაფერმერთალებულმა, არა ჩვეულებისამებრ ფართოდ გაშლილი მკლავებით, არამედ უსიცოცხლოდ მხრებჩამოყრილმა. ამ დროს მოგეჩვენება, რომ ცოტათი მოკლე ხელები აქვს. სიმღერას იწყებს, თავს უკან გადახრის და ჩვენ თვალწინ ჩაიკეცება, მერე წამოდგება და მღერის, მე მგონი, ისევე როგორც ყოველთვის. თუ ნიუანსებში ვერ ერკვევი, მოგეჩვენება, რომ ცოტათი მეტად აღელვებულია, რაც კიდეც უხდება მის სიმღერას. კონცერტის ბოლოს ნაკლებად დადლილია, ვიდრე დასაწყისში ჩანდა. მტკიცე ნაბიჯით, თუ კი შეიძლება ასე ვუწოდოთ მის ცუნცულს, დამოუკიდებლად გადის სცენიდან, უარს ამბობს თანმხლებ პირთა დახმარებაზე, ხოლო მოწიწებით მოცქერაღ პუბლიკას ცივად გახედავს გამჭოლი მზერით.

ასე იყო ცოტა ხნის წინ, ხოლო უახლესი ამბავი ისაა, რომ ერთხელაც, როცა ხალხი მის კონცერტს ელოდებოდა, იგი გაუჩინარდა. არა მარტო უშუალო გარემოცვა, არამედ სხვებიც ამაოდ ეძებენ; იოზეფინე გაუჩინარდა, აღარ უნდა

სიმღერა, არც ის უნდა, რომ ეხვეწებოდნენ. ამჯერად უკვე საესეებით დაგვტოვა. უცნაურია, თუ რაოდენ შეცდომით საზღვრავს ეს ჭკუის კოლოფი, ისე მცირედელი რომ იფიქრებდით, გათვლა საერთოდ არ შეუძლიაო, ბედს მინდობია, რად ჩვენ სამყაროში შეიძლება ძალიან სავალალო იყოს. თავადვე უარს ამბობს სიმღერაზე, თავადვე ანგრევს ძალაუფლებას, რომელიც მოიპოვა. ნეტა კი როგორ შეძლო ჩვენ სულსა და გულზე ასეთი ძალაუფლების მოპოვება, როცა ასე ცუდად იცნობს ჩვენს ბუნებას. დაიმალა და აღარ მღერის, ხოლო ხალხი მშვიდად, გაწბილების გამოუხატავად, მედიდურად, ერთიანი მასად, რომელსაც, თუმცა გარეგნულად ასე არა ჩანს, საჩუქრის მხოლოდ გასცემა შეუძლია და არ შეუძლია მიღება თვით იოზეფინესაგანაც კი, ეს ხალხი განაგრძობს სვლას.

იოზეფინეს საქმე კი უკან-უკან უნდა მიდიოდეს. მალე მოვა დრო, როცა მისი ბოლო სტვენა გაისმება და დადუმდება. იგი პატარა ეპიზოდია ჩვენი ხალხის მარადიული ისტორიისა და ხალხიც გადაიტანს ამ დანაკლისს. საქმე არ გაგვიადვილდება, რადგან როგორ უნდა შევძლოთ სრულ მდუმარებაში შეკრება? თუმცა, იოზეფინეს დროსაც ხომ ვდუმდით? იყო კი სინამდვილეში მისი სტვენა იმაზე უფრო ხმამაღალი და ცოცხალი, ვიდრე მოგონება იქნება მის შესახებ? იქნებ მის სიცოცხლეში ეს უფრო დიდი რამ იყო, ვიდრე უბრალოდ მოგონებაა? იქნებ თვითონ ხალხმა, თავისი სიბრძნით, სწორედ იმიტომ მისცა ესოდენ მაღალი შეფასება იოზეფინეს სიმღერას, რომ იგი ერთგვარად განუმეორებელი იყო.

იქნებ ბევრიც არ დაგვიკარგავს, ხოლო იოზეფინე, გათავისუფლებული მიწიერი სატანჯველისაგან, რაც მისივე აზრით, რჩეულთა ხვედრია, მხიარულად გაუჩინარდება ჩვენი ხალხის გმირთა მრავალრიცხოვან დასში და ცხონებული, რადგან უამთააღწერას არ ვაწარმოებთ, მოძმეთა დარად მალე დავიწყებას მიეცემა.

1. ნაზი (ნონა) უშვერიძე, ქეთევან გალობერი 3
 ლინგვისტური მდგომარეობა საშუალო ინგლისურის პერიოდში
 Nazi (Nonna) Ushveridze, Ketevan Galoberi
Linguistic Situation in the Middle English Period
 Нази (Нонна) Ушверидзе, Кетеван Галобери
Лингвистическая ситуация в среднеанглийский период

2. არსენ ბერტლანი 9
 მოსაზრებები ორი ფონეტიკური საკითხის შესახებ რუსულ ენაში
 Arsen Bertlani
Ideas About two Phonetic Points in Russian Language
 Арсен Бертлани
Соображения по двум фонетическим вопросам в русском языке

3. ქეთევან სვანიძე, სალომე ჯინჭარაძე 14
 ინგლისური ეროვნული ხასიათი ხუმრობებსა და ანეკდოტებში
 Ketevan Svanidze, Salome Jincharadze
English National Character in Jokes and Anecdotes
 Кетеван Сванидзе, Саломе Джинчарадзе
Английский национальный характер в шутках и анекдотах

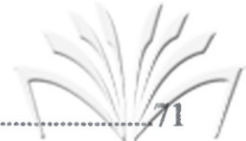
4. ირინა ჯობავა 21
 ინგლისური სამხედრო ლექსიკის ზოგიერთი თავისებურება
 Irina Jobava
Some Peculiarities of English Military Vocabulary
 Ирина Джобава
Некоторые особенности английской военной лексики

5. მაია მარგანია 26
 თავაზიანობის ტიპები თანამედროვე ინგლისურ ენაში
 Maia Marghanian
Types of Politeness in Modern English Language
 Майя Маргания
Типы вежливости в современном английском языке

6. მერაბ ნაჭყებია 29
 აფხაზეთის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა და ტოპონიმიკური
 პრობლემები
 Merab Nachqebia
Administrative-Territorial Division of Abkhazia and Aponymy Problems
 Мераб Начкебия
Административно-территориальное разделение Абхазии и топонимические проблемы

7. ასმათ არძენაძე 36
კითხვითი კონსტრუქციები ორი ილოკუციური მიზნით
Asmat Ardzenadze
Question Construction by Two Illocution Aims
Асма́т Ардзена́дзе
Вопросительные конструкции с двумя иллокутивными целями
- ლიტერატურათმცოდნეობა – STUDY OF LITERATURE – ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ
8. ოლღა პეტრიაშვილი 40
ნიკოლაი გოგოლის “პეტერბურგის მოთხრობები”
Olga Petriashvili
“Peterburg Stories” by N.V.Gogol
Ольга Петриашвили
«Петербургские повести» Н. В. Гоголя
9. ლილიანა ჯანაშია 45
ფანტასმაგორიები XX საუკუნის 20-იანი და 30-იანი წლების
რუსულ ლიტერატურაში
Liliana Janashia
Phantasmagorias in Russian Literature of the 1920-30s
Лилиана Джанашия
Фантасмагории в русской литературе 20-30-х годов XX века
10. ლუარა სორდია 50
ვაჟა ეგრისელის ტიტანური ხუთტომეულის სახელწოდების –
„კოლხური ფსალმუნების“ შესახებ
Luara Sordia
About the Title “Colchian Psalms” of the Titanic Five Volume Book by Vazha Egriseli
Луара Сордия
О названии титанического пятитомника Вазжи Эгрисели «Колхские псалмы»
11. ქეთევან სვანიძე, მაია ბოლქვაძე 57
ქალის სტერეოტიპული ხატი
Ketevan Svanidze, Maia Bolkvadze
Stereotypical Image of Woman
Кетеван Сванидзе, Майя Болквдзе
Стереотипный образ женщины
12. მარინა სიორიძე, ნუნუ ბაკურიძე 64
ფსიქოლოგიზმის თავისებურებათა საკითხისთვის მარსელ პრუსტის
შემოქმედებაში
Marina Sioridze, Nunu Bakuridze
To the Question on Features of Psychologism in Marcel Proust's Works
Марина Сиоридзе, Нуну Бакуридзе
К вопросу об особенностях психологизма в творчестве Марселя Пруста

13. მარინე ტურავა.....71
 აქლემების ქარავანს აღევნებული მგზავრი
 (ირაკლი ლომოურის "შემთხვევის" მიხედვით)
 Marine Turava
 "Passenger Following after Camels"
 (About "The Event" of Irakli Lomouri)
 Марина Турава
 Путник, следующий за караваном верблюдов
 (По произведению Ираклия Ломоури «Случай»)

14. მარინე ჯაიანი.....75
 მიხაი ზიჩი და ქართული კულტურა
 Marine Jaiani
 Mikhai Zichi and Georgian Culture
 Марине Джаиани
 Михай Зичи и грузинская культура

15. ფიქრია ჩხარტიშვილი.....85
 აფხაზი მწერალი და ქართული სახელმწიფოებრიობა
 Piqria Chkhartishvili
 Abkhazian Writer and the Georgian Statehood
 Пикрия Чхартишвили
 Абхазский писатель и грузинская государственность

კულტუროლოგია – KULTUROLOGY – КУЛЬТУРОЛОГИЯ

16. სვეტლანა ტერ-მინასოვა.....91
 გლობალური ინგლისური: რითი ემუქრება იგი ინგლისურენოვან მოსახლეობას?
 Svetlana Ter-Minasova
 Global English: How Does It Threaten to English Spoken People?
 Светлана Тер-Минасова
 Глобальный английский: чем это угрожает англоязычным народам?

17. ნესტან ლომაია.....107
 აგრესიის ციკლი და ძალადობა ოჯახში
 Nestan Lomaia
 The cycle of Aggression and Violence in a Family
 Нестан Ломая
 Цикл агрессии и насилия в семье

18. ლადო ჭანია	112
„ერთი ვაცხადებ მარტო ჰაზავატს“ Lado Chania «I Only Declare Hazavat» Ладო Чания «Один объявляю только Газават»	
19. ჰაიათ შამიევა.....	116
ბაილაგანი – VIII საუკუნის მეორე ნახევრის რელიგიურ-პოლიტიკური და სოციალური მოძრაობის ცენტრი Hayat Shamiyeva Beylagan as a Centre of Religion-Political and Social Movements of the Second Half of VIII Century Хайат Шамыева Бейлаган как центр религиозно-политических и социальных движений второй половины VIII века	
20. ომარ არდაშელია.....	124
სეპარატიზმი თანამედროვე აფრიკისა და აზიის სახელმწიფოებში Omar Ardashelia Separatism in the Countries of Contemporary Africa and Asia Омар Ардашелия Сепаратизм в государствах современной Африки и Азии	
21. მუსა გულუზადე.....	129
ტოლერანტობა აზერბაიჯანში Musa Guluzade Tolerance in Azerbaijan Муса Гулузаде Толерантность в Азербайджане	

სამართალმცოდნეობა – JURISPRUDENCE – ПРАВОВЕДЕНИЕ

22. შაფაგ ახმედოვა.....	134
სახელმწიფო ხელისუფლების საკითხისათვის Shafag Akhmedova To a Question on the Government Power Шафаг Ахмедова К вопросу о государственной власти	

23. ზაურ ჯინჯოლავა 142
აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუცია
Zaur Jinjolava
Constitution of Adjara Autonomous Republic
Заур Джинджолава
Конституция Аджарской автономной республики
24. ავთანდილ ხაზალია 148
სახელმწიფო მმართველობა: კოლექტივი და საზოგადოება
Avtandil Khazalia
State Ruling: Collective and Society
Автандил Хазалия
Государственное управление: коллектив и общество
25. ასმათ გუგავა 154
ზრუნვამოკლებულ ბავშვთა ოჯახში აღზრდის სამართლებრივი ფორმების
ზოგიერთი ასპექტი
Asmat Gugava
Some Aspects of Legal Education for Children Left Without Parent's Charge
Асмаг Гугава
Некоторые аспекты правового воспитания в семье детей, оставшихся без попечения родителей
26. დოდო ჯულუხაძე 163
“ახლო ნათესავის” ცნება სისხლის სამართალში
Dodo Jilukhadze
“Near Relation” Concept in Criminal Legislation
Додо Джулухадзе
Понятие «близкого родственника» в уголовном законодательстве
- ეკონომიკა – ECONOMICS – ЭКОНОМИКА**
27. მეთინ მერგანი 166
საბჭოთა კავშირის დროინდელი საბანკო სისტემის გარდაქმნა თავისუფალ
საბაზრო სისტემაზე
Metin Mercan
Transformation of Banking System from Soviet System to Free market system
Метин Мерган
Трансформация банковской системы с советской в свободную рыночную систему
28. მერაბ გეჯუა 173
აფხაზეთის მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის კანონზომიერებანი (1940-1989)
Merab Gejua
Regularities of Natural Movement of the Population of Abkhazia (1959-1989)
Мераб Геджуа
Закономерности естественного движения населения Абхазии (1959 – 1989)

29. მაია ჭანია.....
 მაკროეკონომიკური პოლიტიკის კომპლექსური სტრატეგიის
 მნიშვნელობა ეკონომიკური ზრდისათვის საქართველოში
 Maia Chania
*The Importance of Complex Strategy of the Macroeconomic Policy
 for the Economic Growth in Georgia*
 Майя Чания
*Значение комплексной стратегии макроэкономической политики
 для экономического роста в Грузии*

**პედაგოგიკა და ფსიქოლოგია – PEDAGOGICS AND PSYCHOLOGY –
 ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ**

30. მანანა ჩალაძე-ჩიტაია.....186
 კლასგარეშე მუშაობა – პედაგოგიური პროცესის მნიშვნელოვანი ნაწილი
 Manana Chaladze-Chitaia
Out-of-School Activities – the Important Part of the Teaching Process
 Манана Чаладзе-Читаия
Внеклассная работа - важная часть педагогического процесса
31. გულნაზ ხუხუა.....191
 თეოკრატიული განათლება – სულიერებისა და რწმენის საფუძველი
 Gulnaz Khukhua
Theocratic Education Foundation of Spirituality and Faith
 Гулназ Хухуа
Теократическое образование – основа духовности и веры
32. ბროლისა წულაია.....197
 ბუნების როლი მოსწავლეთა ესთეტიკურ აღზრდაში
 Brolisa Tsulaia
The role of Nature in Pupils' Aesthetics Education
 Бролиса Цулая
Роль природы в эстетическом воспитании учеников
33. ლია სვანიძე.....202
 ფსიქიკა როგორც მართვის აპარატი
 Lia Svanidze
Psuche as an Administrative Apparatus
 Лия Сванидзе
Психика как аппарат управления

34. ეკა ესებუა.....212
ელექტროალგოლოგიური ანალიზის და ქიმიური ნაერთების ტოქსიკურობის
შეფასების ზოგიერთი სხვა მეთოდის მონაცემები
Eka Esebua
*Data on Electro-algal Analysis and Some Other Methods of Assessment of Toxicity
of Chemical Compounds*
Эка Эсебуа
*Данные некоторых способов оценки токсичности химических соединений и
электроальгологического анализа*
35. მინედა ჭანტურია.....216
ქიმია და კვება
Mineda Chanturia
Chemistry and Food
Минедда Чантурия
Химия и питание
36. რიჩარდ მეგრელიშვილი, ანა სიხარულიძე, მალხაზ ჭელიძე,
რიმა თხილაიშვილი.....230
მატრიცული გასაღებების გენერაცია და კრიპტოსისტემები
Richard Megrelishvili, Anna Sikharulidze, Malxaz Chelidze, Rimma Tkhilaishvili
Generation of Matrix-Keys and the Cryptosystems
Ричард Мегрелишвили, Анна Сихарулидзе, Малхаз Челидзе, Рима Тхилаишвили
Генерация матричных ключей и криптосистемы

თარგმანი – TRANSLATION – ПЕРЕВОД

34. ფრანც კაფკა (თარგმანი თამარ კიგურაძისა).....235
იოზეფინე მომდერალი ანდა თავი ხალხი
Frants Kafka (Translation by Tamar Kighuradze)
Франц Кафка (перевод Тамар Кигурадзе)

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია:
<http://www.nplg.gov.ge>

E-mail:
indira@dzagania.com
irsociety@rambler.ru

Tel.: (+ 995 32) 30 25 48; (+ 995 32) 54 14 49
Mob.: (+995 93) 93 20 91

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

168/32

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

9 771512 436007